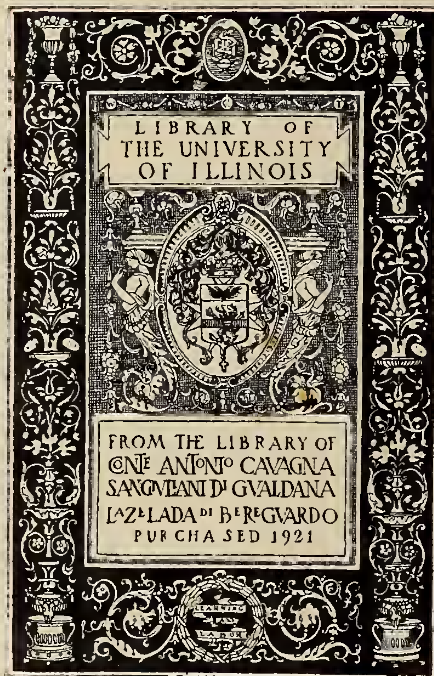

LIBRARY OF
THE UNIVERSITY
OF ILLINOIS
FROM THE LIBRARY OF
CONTE ANTONIO CAVAGNA
SANGIULIANI DI GUALDANA
LAZZ LADA DI BEREGUARDO
PURCHASED 1921

G

N 11

TOPOGRAPHIA GERMANIÆ AUSTRIACÆ

CONSCRIPTA

A

CAROLO GRANELLI

SOC. JESU SACERDOTE,

NOVIS ACCESSIONIBUS LOCUPLETATA

MARIÆ THERESIÆ AUGUSTÆ

HONORIBUS DICATA

A

MAURITIO L. B. DE BRABECK,

DUM IDEM

IN COLLEGIO REGIO THERESIANO S. J.

TENTAMEN PUBLICUM

EX

DISCIPLINIS PHILOSOPHICIS ATQUE HISTORICIS

SUBIBAT

ANNO SAL. M. DCC. LIX. MENSE SEPTEMBRI.

VINDOBONÆ,

TYPIS JOANNIS THOMÆ TRATTNER, CÆS. REG. AULÆ TYPOGRAPHI ET BIBLIOPOLÆ.

M. DCC. LIX.

AUGUSTISSIMÆ
INVICTISSIMÆ, AC GLORIOSISSIMÆ
ROMANORUM
IMPERATRICI
MARIÆ THERESIÆ
HUNGARIÆ ET BOHEMIÆ
REGI
APOSTOLICÆ,
ARCHIDUCI AUSTRIÆ,
DUCI
BURGUNDIÆ, BRABANTIÆ, MEDIOLANI, STYRIÆ,
CARINTHIÆ, CARNIOLIÆ, LUXENBURGI, WURTENBERGI,
UTRIUSQUE SILESIÆ,
PRINCIPI SUEVIÆ
MARCHIONI,
S. R. I. BURGOVIÆ, MORAVIÆ, UTRIUSQUE LUSATIÆ,
COMITI
HABSPURGI, FLANDRIÆ, TYROLIS, &c.
PRINCIPI
AC
DOMINÆ, DOMINÆ
CLEMENTISSIMÆ.

AUGUSTISSIMA IMPERATRIX!

agna profecto ſemper habita laus eſt, quæ a reſuſcitatis propagatiſque ſcientiis Principibus acceſſit, hanc Imperiorum fundatores Auguſti, hanc Cæſares bello & victoriis inclyti gloria ſua quantumvis magna non credidere inferiorem: ex quibus omnibus nemo unquam tanto illam meruit jure quam TU AUGUSTISSIMA, quæ non uno conatu, non legibus tantum prudentiſſimis, non inſtitutis ſolum optimis huic Reipublicæ parti conſuluiſti

ſuluiſti

ſuluiſti, ſed quæ præmiis etiam propoſitis, collatis honoribus conſtanter illud indefeſſa agere pergis.

Atque ipſe ego hodie rurſus, glorioſum hujus TUÆ ſedulitatis documentum fio, utpote cui, tanto a TE licet me mea tenuitas ſejungat intervallo, tantis etſi TU obruta ſis negotiis, ad TE ipſam tamen aditum præbes, propoſitoque TUO nomine, progreſſuum a me in litteris factorum publicum dare ut poſſim experimentum concedis: non ſatis TIBI erat, fratribus id

meis

meis hoc quondam in Collegio TUO *degentibus id concessisse: Tertio beneficium repetis, nec* TE *dando fatigari posse ostendis, quamdiu merendo nos non fatigaremur: frustra ego hic gratitudinem pollicear! quid enim ad felicitatem optimæ Principi deesse potest! quid ad magnitudinem invictæ* THERESIÆ *conferam ego? Dicam tamen &* TE *non invita, imo annuente dicam: beneficiis etiam* TUIS *cumulate responderi posse credis: si beneficia non in immeritum collata videantur: id igitur præstabo ut*

divin-

divinctissimo TIBI *animo, constanti in scientias affectu, perpetuo in patriam studio, tanto* TUO *favore non indignum me fuisse exhibeam.*

TU *interim* AUGUSTISSIMA *patere, ut dum sub* TUIS *pugno auspiciis,* MAIESTATI TUÆ *offeram Topographiam Germaniæ: hanc olim avi* TUI *consecratam gloriæ, nihil pudet, orbi iterum* TUO *illustratam nomine producere, nihil enim amori in* TE *nostro congruum magis esse arbitratus sum.*

Jam

Jam pridem indignabamur tanta quibus TU regnum TUUM illuſtraſti miracula iis vix non tantum nota quibus proſunt, non omnium circumferri linguis: metropolim quidem TUAM Imperiique Sedem lætabamur avidis advenarum omnium oculis, TUAM loqui magnificentiam; dolebamus in remotioribus oppidis obſcura latere, non pauciora hic a TE poſita ſeu benignitatis ſeu Magnitudinis TUÆ monumenta. Topographiam hanc idcirco edidimus, noviſque quæ ſub MAJESTATE TUA

acceſſerunt incrementis locupletavimus, ut in ea, quaſi in unum collectam faſcem gloriam TUAM videat lector ſtupensque fateatur, nullam eſſe tam remotam regni TUI plagam quam maternæ TUÆ ſollicitudinis non pervaſit affectus & quæ non ſuam MAIESTATI TUÆ celebritatem felicitatemque debeat: admirabitur profecto orbis univerſus, aureum hoc quod Provinciis his attuliſti ſæculum: admirabitur a TE ſola, hæc erecta inſtitutaque fuiſse, quæ non dicam Atavorum TUORUM omnium glo-

riam

riam longe ſuperant, quæ ſæculorum, quæ MARIAM THERESIAM *anteceſſerunt, omnium ſuo ſplendore famam obſcurant, ſed quæ tam brevi temporis intervallo vix humanis perfici potuiſse manibus poſteritas fatebitur : frendebunt adverſarii felicitatis noſtræ invidi, vota homines quotquot in terris ſapiunt omnes jungent nobiſcum, ut naturæ prodigium* AUGUSTAM THERESIAM, *orbis delicias, Patriæ Parentem, piam, felicem ſoſpitent ſuperi, in generis humani ornamentum ad ſeram uſque*

ætatem

ætatem conſervent: hæc mihi votorum ſumma: in eo ſolo repoſitam incolumitatem meam æternum exiſtimabo ut ſim

MAJESTATIS TUÆ

Clientum infimus

MAURITIUS L. B. DE BRABECK.

PRÆFATIO EDITORIS.

Prodit iterum Topographia Germaniæ Auſtriacæ, quam eruditiſſimus Vir Carolus Granelli S. J. in ſua quondam ediderat juventute, & qua famæ illi quam ſibi in Republica Litteraria, poſtmodum peperit, proluſiſſe videbatur.

Non pauca erant, quæ novam hanc Editionem exigere videbantur: operis ipſius præſtantia, utpote quod luculentam affundit lucem Hiſtoriæ Patriæ, in qua cæcutire in tanto hodie eruendæ antiquitatis ſtudio, indignum foret; tum operis ejusdem raritas, quod ſcilicet, avidis Lectorum manibus undique coëmptum, plurium hodie expetebatur, votis; accedit, quod, cum recentia juxta ac antiqua urbium ornamenta complectatur, aliqua ſui parte mancum eſſet; cum ab eo, à quo prima hujus operis facta eſt editio, tot tantaque Provinciis his acceſſerint ut, ſi antiqua cum præſentibus comparentur, novas munifico Superorum dono hic creatas regiones diceres.

Hæc ergo omnia impulerunt ut, dum nova editione Litteratorum votis fieret satis, non omitterentur illa, quæ illustrandis his Provinciis accesserant: hunc in finem corrogata fuere undique instituta nova Litteraria, Oeconomica, Religiosa: factum inde ut ducentis facile locis vel aucta, vel immutata Topographia hæc prodeat: nec tamen asserere auderem omissum nihil: id unum asseverare possum, diligentiæ solertiæque impensum esse quam plurimum: ast negligentiores fuere quidam, quorum per varias Provincias in id opus petita fuerat opera; id ipsus facile Lector conjiciet, dum Provinciarum quarundam multo cæteris exactiorem descriptionem offendet; inter eas eminet Tyrolis, idque attribuendum industriæ Clarissimi Viri JOSEPHI SPERGESII DE PALENS, Secretioris Archivii Status Custodis, cui debemus vix non omne quod hic reperietur novi: mappas non addendas judicavimus, tum quod passim hæ nostro tempore omnium circumferantur manibus, tum quod eæ quibus ex limitum immutatione, quædam accessere, ab ordinibus Provinciarum editæ necdum fuerint: Tu interim Lector qualicumque nostra opera utere & vale.

TOPO-

TOPOGRAPHIA
ARCHIDUCATUS AUSTRIÆ.

Uſtria, Germanici Orbis Gemma, quæ modo ab Ortu Hungariam, ab Occaſu Bavariam, ab Auſtro Styriam, & ab Arcto Bohemiam, Moraviamque reſpicit, Romanæ Reipublicæ, & primorum Cæſarum tempore in tres diſciſſa partes amplioribus Provinciis inſertas, totidem ſimul nomina ſortiebatur: nam ad interfluentis Danubii dextram, quod ab Oeno fluvio ad Cetium montem extenditur, Ripenſi Norico, reliquum Superiori Pannoniæ, Græcis Pœoniæ, adhærebat; ſola vero ea pars, quæ fluvii lævam occupat, Germania tunc audiebat, a Quadis & Marcomannis, aliisque deinceps populis habitata. Quæ ante hæc tempora inibi fuerit rerum facies, ob ſincerorum annalium defectum, quod & plerisque totius mundi nationibus contigit, prorſus intercidit: apage enim inania ſomnia, quæ a Matthæo quodam nimis credule deſumta Henricus Gundelſingius anno milleſimo quadringenteſimo ſeptuageſimo ſexto in Auſtriacos faſtos invexit; primum ſcilicet Auſtriæ Marchionem, neſcio quem Abrahamum fuiſſe, trecentis annis, ſi Superis placet, ante Patriarcham Abraham ex Terra admirationis in tranſmarinis partibus ſita, a Domino Sathan expulſum, & cum uxore Suſanna in hanc oram jam prius ab aliquo Judæo Judæiſaptam dictam adver-

so Istro advectum; huic vero subrogatum primogenitum Achaym cum conjuge Namyaym, Comitis Hungariæ filia, dein alios partim Ethnicos, partim Judæos, nempe Raban, Leptan, Nynter, Lynal, Peyna, Zavan, &c. Supervacaneum equidem est, hujusmodi nugas pluribus refellere, cum temporum, locorum, ac personarum ratio meram esse imposturam luce meridiana clarius evincat: merito proinde tanquam absurdas fabulas Lambecius Cæsareæ Bibliothecæ Præfectus, (a) cæterique omnes eruditi Austriæ scriptores cariosam hanc antiquitatem explodunt, ita ut ejusdem authorem Cuspinianus (b) nugatorem perditissimum, Æneas Sylvius, Friderici Imperatoris a secretis, dein Summus Pontifex Pius II. ineptissimum Sycophantam nuncupare non dubitarint. Hisce figmentis ansam præbuisse videntur quatuor vetusta monumenta, hebraicis literis exarata (ubi nulla tamen fit illius pseudo-Abrahami mentio) Guntendorffii, ut fertur, inventa, & a Lazio in suo de gentium migrationibus opere exhibita, de quibus prolixa nimis dissertatio foret contexenda, quare hoc tantum interim observasse sufficiat, characteres iis esse incisos, prout Esdras Nehemias secundum D. Hieronymi sententiam illos innovavit; annum autem in uno lapide expressum certo, in alio probabiliter Esdræ ætatem prævenire.

(a) Comment. de bibl. lib. 2. c. 6.

(b) Descr. Austr.

Pannoniam Romanorum primus armis adortus est anno ante Christianam epocham 171. P. Licinii Crassi tunc Consulis Legatus suscepta in Illyricum expeditione; hujus quippe Provinciæ latius sumtæ pars, teste Strabone, (c) etiam Pannonia censebatur, ad cujus usque urbem Carnuntem T. Livius (d) diserte asserit, Legatum cum exercitu penetrasse. Eandem rursus tentavit Octavianus Augustus anno ante Christi nativitatem circiter 30., ac quadriennio post de ea triumphum egit; sed hoc, de quo sermo est, Danubii littus attigisse nunquam videtur. Cessit id postmodum Tiberio necdum Imperatori, qui anno a partu Virginis septimo in hac Austriæ ora hybernavit, bellum sub Octaviani auspiciis Maroboduo Marcomannorum Duci illaturus. Excussere quidem sæpius Romanorum jugum Pannones, verum iterum debellati, anno 12. aut ad summum 25. in Romanam Provinciam sunt redacti. Parem quoque fortunam, & eodem prope tempore expertum est Ripense Noricum a Claudio Druso, aliisque Ducibus, Vindelici, Rhætici, ac Pannonici belli occasione subjugatum. Transdanubiana autem Austriæ pars communi Germaniæ felicitate fruita, & fortitudinem æmulata Romanæ potentiæ nunquam succubuit, sed hostilibus duntaxat incursionibus interdum patebat.

(c) De situ Orbis l. 7.

(d) Lib. 42. c. 1.

Ro-

Romana Caſtra Romana quoque Chriſti fides in has regiones comitata eſt: Diocletiano ſiquidem imperante S. Quirinus Siſcianus Epiſcopus Illyricum ingreſſus, a Prætore Maximo ad Galerium Superioris Pannoniæ Præſidem, & ab hoc ad Amantium Judicem catenis vinctus raptabatur; unde factum, ut adjacentes Danubio Urbes, Evangelii ſemina ubique ſpargens peragrarit, anno demum 308. glorioſam martyrii palmam conſecutus. Feliciores Norici, quibus jam ſexto a Chriſti morte luſtro D. Laurentium primum Laureacenſem Præſulem ejuſdem legem annunciaſſe, ex Paſſavienſibus, aliiſque annalibus edocemur. Hujus veſtigia preſſere Syrus, & Juventius S. Hermagoræ diſcipuli; ſed omnium maximam in agro Domini ſegetem ab anno 453. demeſſuit celebris Noricorum Apoſtolus S. Severinus. Neque adeo ſero reliquæ ultra Danubium Auſtriæ fidei lumen affulſit; anno enim 396. narrat coævus author D. Paulinus, Fritigilem Marcomannorum Reginam ab Ambroſio Mediolanenſi Antiſtite divinis myſteriis per epiſtolas imbutam, marito & ſubditis eadem communicaſſe.

Imperio Romano nimia ſua mole jam tandem fatiſcente, varii Teutonici Populi, Boii videlicet, Suevi, Marcomanni, Gepidæ, Gothi, Longobardi, aliique plures in Noricum, ac Vindeliciam effuſi, quidquid a Danubio ad Alpes porrigitur, Germaniæ albo inſcripſere. Interea Avares quoque, Hunni, ſive Hungari, & Slavi Scythiam ſuam in has uſque plagas progreſſi ſunt; ſed Franci & ipſi Teutones Duce Carolo Magno Imperatore, Bavaris uniti, relata anno 791. ad Aniſum fluvium, qui hos tunc a Barbaris dirimebat, celebri victoria, illos ſtrenue repulerunt, Orientali limite longius promoto. Hic itaque terræ tractus Teutonicæ virtutis præmium, & gloriæ teſtis, vernacule Ooſtryck, ſive Oeſterreich, & latino flexu Auſtria, vel etiam Marchia Orientalis dici cœpit, præerantque illi Comites, ſeu Præfecti germanice Marggraffen (unde & latinum Marchionum nomen defluxit) qui adverſus Slavos & Hungaros excubantes Bavariæ Ducibus primo obtemperabant, poſtea Germaniæ Regibus, vel Imperatoribus immediate ſubjiciebantur. Quam dignitatem hæreditario in poſteros jure primus omnium adeptus unanimiter fertur Leopoldus I. ex illuſtri Comitum Babenbergenſium ſtirpe, qui adhuc adoleſcens, cum Henricum Aucupem Germaniæ Regem venandi ſtudio per avia abreptum ſolus inſequeretur, Principis in feram collimantis arcui repente diſrupto ſuum adeo celeriter ſubſtituit, ut ille deſperata jam præda adhuc potiretur. Ita arriſit juvenis gratia Henrico, ut Provinciam proxime vacaturam in

præmium pollicitus, decedente anno 928. Rudingero de Pechlarn Orientali Marchiæ Præfecto, hanc ei in perpetuum familiæ feudum contulerit. Marchionatus terminos ab Aniſo fluvio non adeo ultra Cetium montem eo tempore extenſos S. Leopoldus Auſtriæ Marchio, qui obiit anno 1136. poſt geminas clades Stephano II. Hungariæ Regi fines ſuos infeſtanti inflictas, ad hodiernam amplitudinem in Ortum produxit. Quod vero ad Occaſum inter Aniſum, & Oenum intercipitur, non niſi anno 1156. Bavariæ ademtum, Auſtriæ acceſſit, conſentiente Friderico I. Imperatore, qui ut Henricum II. tum Auſtriæ Marchionem ad reliquam Bavariam, quam ejus frater, & prædeceſſor Leopoldus Largus a Conrado III. Cæſare obtinuerat, facilius deferendam alliceret, Auſtriam inſignibus privilegiis auctam, Cor, ac clypeum Imperii eam in diplomate appellans, eodem anno in Ducatum erexit. Quandonam autem Auſtria Archiducatus titulo cæteris Europæ Ducatibus præeminere cœperit, ſub judice lis eſt; nonnulli enim a Friderico IV., alii ab Alberto I. Imperatoribus eam prærogativam exordiuntur: Cuſpinianus (a) a Friderico II. Babenbergico initium ſumere videtur, dum ait Fridericum II. Cæſarem, ut Fridericum Auſtriæ Ducem, qui ab avo ſuo Friderico I. Imperatore ſerto puniceo, ſive corona roſtrata, & ab ejuſdem filio Henrico Rege diademate, & circulo aureo fuerat exornatus, amplius condecoraret, crucem auream, qualem Cæſares ſuis in coronis geſtant, prioribus inſignibus adjeciſſe, quo ipſum parem regiæ dignitati efficeret, ut inter reliquos Imperii Duces, veluti Archidux eniteret; Altius adhuc illius originem indagat Fuggerus (b) mentem reflectens tum ad ea verba, quæ Henricus IV. Imperator in ſuo diplomate ſignato anno 1058. ita uſurpat: *Nos preces præclariſſimi, & nobiliſſimi Principis Domini Erneſti Marggravii Auſtriæ, S. R. Imperii PRIORIS &c.* tum ad alia quibus Fridericus I. in memorato jam anni 1156. diplomate ita decernit: *Si quibusvis Imperii Curiis publicis Dux Auſtriæ præſens fuerit, unus de Palatinis ARCHIDUCIBUS cenſendus eſt.* Ego itaque in re obſcura ne veritati obſim, Babenbergicos Auſtriæ Principes Ducis, Habſpurgicos vero Archiducis nomine diſtinctionis ergo, ubi opus fuerit, indicabo.

(a) Deſcr. Auſtr.

(b) Specul. Con. lib. 3 c. 5.

Friderico II. Babenbergicorum Ducum poſtremo anno 1246. ſine liberis extincto, magni motus Auſtriam tenuere, pluribus Principibus in ſpem erectis, & pulcherrimam Provinciam ſibi certatim depoſcentibus, inter quos prævaluit prius Hermannus Badenſis uxoris jure fretus, quæ erat Gertrudis Friderici ex Fratre neptis, poſt-

poſtmodum Ottocarus Bohemiæ Rex, ſuæ itidem conjugis Margarethæ Friderici Sororis jura prætexens, quam cum ille ob ſenium repudiatam paulo poſt veneno ſuſtuliſſet, ad ſecundas nuptias tranſiturus, & nihilominus, Auſtriæ dominatum, Imperio, cujus intererat id ratum habere, prorſus abnuente, contra fas retineret; imo glorioſiſſimi æque, ac piiſſimi Imperatoris Rudolphi I. electionem contumeliis excipiens eum colere detrectaret, in Imperialibus Comitiis anno 1275. Auguſtæ convocatis rogati ſententiam Principes Ottocaro veluti Imperii hoſti bellum jure merito indicunt. Quare Cæſar biennio poſt in Auſtriam movens, unico illam anno in ſui poteſtatem redegit, Rege poſt firmatam pacem in Bohemiam remeante: at cum is convitiis Kunegundis adactus ignaviam conjugi exprobrantis bellum redintegraret, a Cæſare profligatus miſerrime interiit. Exinde Auſtria in Comitiis anno 1282. Auguſtæ ſimiliter habitis ex communi Principum, & Ordinum conſenſu, orantibus ejusdem Provinciæ Legatis, Alberto Rudolphi filio poſtea Imperii beneficio conceſſa. Porro Alberto anno 1308. ab Archiduce Joanne confoſſo, Imperium adiit Henricus Lucemburgius, cui iniquior erat in illius filios animus nihil non agenti, ut Auſtriæ poſſeſſione eos dejiceret, adeo ut Archiduci Friderico jus ſuum more majorum Spiræ ab eo repetenti renuntiarit, ob unum Auſtriæ Ducatum quinque Reges interemtos, ſatis utique cauſæ ſuppetere, ut rerum in ea Provincia ordo mutetur: Ea voce ictus Fridericus id duntaxat repoſuit, Cæſarem, ſi in ſententia perſiſtat, fieri ſextum poſſe, qua dicendi libertate Henricum a propoſito deduxit. Hinc Auſtria ſub clementiſſimo Habſpurgicæ Domus regimine hactenus feliciſſime perennavit.

Jacet Auſtria in climate ſecundum veterem Strabonis calculum ſeptimo, ſecundum recentiores octavo: geographica ejus longitudo ab Inſula Palma computata intra gradum 36. cum 15. minutis, & 40. cum 50. minutis: latitudo vero inter gradum 47. cum 26. minutis, & gradum 48. cum 56. minutis continetur. Solo gaudet amœno, fluviis irriguo, & partim in planitiem æquato, partim in colles, monteſque aſſurgente, atque omnis generis frugum præſertim vini admodum feraci. Quod unum deerat fertiliſſimæ huic regioni, opportunitatem nempe ampliorem quaqua verſum commodioribus devehendi viis, quidquid natura loci, & incolarum induſtria gignitur, ampliſſime procuravit auguſtiſſimus Carolus VI. ſtructis undequaque ab an. 1725. ex lapide viis ampliſſimis, per complanatos montes, æquatas valles, ſubſtructis pontibus,

-tibus, omnibus demum huc collatis, quæ Romanorum hic Majestatem, soliditatemque prope æquarent; e quibus in Austria binæ singularem sui memoriam merentur, altera per sylvam Viennensem confragosam admodum hodie plana mire, atque commoda; altera prodigiosa per montem Semering ad Neapolim, qui Austriam a Styria dividit, & qua mons arduus incredibili labore facilis viatori redditus fuit. Dividitur Austria in Inferiorem, & Superiorem, hæc ad Occidentem, illa ad Orientem vergit: communem utriusque terminum ex Australi Danubii parte constituit fluvius Anisus, aliis Onasus, aut Anassus, ex Boreali autem linea, quæ facto a Danubio paulo supra Ipsium initio ad Bohemiam usque, trans Urbem Weitram ducta concipiatur. Inferior quadrifariam a Cuspiniano, (a) & quidem duplici ratione subdividitur, primum per campos; quorum duo cis Danubium Steinfeld, & Tulnerfeld, ac totidem trans Danubium Marchfeld, & Gensfeld, vulgo efferuntur. Secunda divisio maxime in usu est, cum Provinciæ Status coguntur, & tum una cis Danubium pars infra nemus Viennense, altera supra nemus Viennense, ultra Danubium vero una sub monte Meinhardi, altera supra montem Meinhardi appellatur: hæc eadem divisio, in nova Provinciæ administratione, de qua infra, servata est; mutato tantum nomine quatuor hi destrictus, qui quadrantes ab ordinibus dicuntur, mutuato a Bohemorum divisione nomine, circuli dicti sunt, quibus præfecti vulgo Capitanei sunt præpositi. Hæc de Austria universim sumta; nunc autem ad singularia ejus ornamenta descendens a metropoli exordiar, reliquas dein Urbes, & Oppida memoratu digniora, servato literarum initialium ordine, prosecuturus.

(a) Descr. Austr.

VIENNA.

Vienna, vel (ut ante tria secula etiam latine scribebatur) Wienna, vulgo Germanis Wien, Gallis Vienne, Hispanis, Italisque Vienna, Polonis Wieden, Turcis Beetz, Urbs Orbi clarissima, juxta Australe Danubii brachium subditur latitudinis gradui 48. cum 22. minutis, longitudinis vero gradui 40.: abest itaque Roma, Summi Pontificis Sede, secundum directam, & genuinam distantiam, milliaribus germanicis 105., Madrito Regis Hispaniæ 260.; Ulyssipone Regis Lusitaniæ 335., Parisiis Regis Galliæ 154. Londino Regis Angliæ 175., Hafnia Regis Daniæ 116., Stockolmia Regis Sueciæ 165., Cracovia Regis Poloniæ 40., Moscua Czari Moscoviæ 248., & Constantinopoli Turcici Sultani 173., In quarum distantiarum calculo assumta sunt quidem de more pro quo-

quovis gradu æquatoris 15. milliaria germanica, sed ut mensura accurate percipiatur, talia intelligenda sunt, quæ 5400. passus, quinque geometricis pedibus constantes singillatim adæquent.

Prima Urbium commendatio ab antiquitate plerumque petitur; quare ne & hæc Viennæ desideretur, an, & sub quo latitans nomine apud Romanos ea olim floruerit, sedulo disceptatur: varii varia obsoleta Civitatum nomina e latebris in lucem revocant; nonnulli vero ingeniosa potius, quam probata unius in alterum derivatione integrum eorum catalogum sane liberaliter admittunt. Ponderatis igitur ubique rationum momentis,& exploratis meliorum opinionum fontibus, verosimillimum videtur, præsentem Urbis Viennensis situm veteri Vindobonæ, corrupte Vindomonæ (unde Vindomana, Vindomina, & Vindoniana in MSS. prodiit) adjudicari posse: eam autem eandem esse, quam apud (a) Ptolomæum modo sub Viliobonæ, modo sub Juliobonæ nomine, depravato, ut plerique autumant, textu legimus, inde luculente patet, quod hæc post Cetium montem Orientem versus prima secus Danubium ab eo collocetur. Sententiam hanc comprobat Peutingerianum Hodœporicon a Velsero excusum, ubi ab Arabone fluvio vulgo Rab in Noricum proficiscentibus Vindobona 6. passuum millibus ante Cetium occurrit. Mentionem quoque illius facit Itinerarium Antonino Augusto attributum; nec obest, eandem ibi a Cetio longius removeri, cum omnibus in comperto sit, pluribus præsertim circa numeros mendis illud scatere. Consonat Jornandes, (b) qui sub Justiniano I. Imperatore vixit, dum Vindobonam ad extimam Pannoniæ plagam Norico conterminam relegat. Adstipulantur denique opinioni nostræ vetusta momumenta Viennæ effossa, & a Grutero, & Lazio, (c) in lucem edita, ex quibus, atque ex Ptolomæo, aliisque insuper colligitur, in Vindobonensi Romanorum Municipio Legionem decimam Geminam, & Fabianam cohortem resedisse; (d) additque Notitia utriusque Imperii sub Theodosio Juniore composita, Præfecturam Danubianæ classis Carnunto Vindobonam fuisse translatam. Verum non modo dignitatibus, sed & præsentia sua hanc urbem cohonestarunt antiqui Cæsares; nam præter Tiberium, de quo dictum est supra, M. Aurelium Antoninum Philosophum Vindobonæ mortuum testatur sextus Aurelius Victor, (e) & Antoninum Caracallam Pannoniam obeuntem, venando, & aurigando ibidem se oblectasse tradit ex Herodiano Lambecius, (f) quod ex numismate anno 1662. Viennæ in regiæ aulæ Fundamentis reperto quam

(a) Geogr. l. 2. c. 15.

(b) Rer. getic. c. 50.

(c) Chron. Vien. lib. 1. c. 4.

(d) Apud Lamb. lib. 2. c. 2.

(e) Orig. gent. Rom. c. 16.

(f) Lib. 4.

quam optime confirmatur. Quibus ob Carnuntinæ Urbis propinquitatem ii omnes Imperatores facile adjungi poterunt, quos in illa aliquando moratos suo loco dicemus. Quod si etiam Vindobonæ etymologiam altius rimari libuerit, a vero abludere minime videbitur Lambecii sensus, (a) qui eam vocem ex Vindone amne, nunc vulgo Wien dicto, & ex verbo Bahn, quod viam sonat, coaluisse opinatur, quasi sic denotaretur, caput isthic esse viæ militaris, quæ a Vindone amne, & Legionis decimæ Geminæ stativis in Italiam ducebat: vel forsitan ea vox consurgit ex Vindone, & Wohn, quasi diceretur habitatio ad Vindonem; nullatenus autem admittenda est Lazii conjectura, (b) qui a Vendo, vel Venedis populis eandem oriri putat, cum hi certe eo tempore nondum has terras incoluerint, & apud veteres Scriptores Vindobona non Vendobona constantius legatur. Quæ cum ita sint, manifeste elucet, Viennam nostram Vindobonæ successisse, in cujus rei assertionem Cluverius, Lazius, plurimique recentiores unanimi suffragio conspirant, in hoc solum discordes, quod aliqui adhuc alia nomina agglomerent, eamque cum distinctis alias Civitatibus confundant: quapropter, ne meo muneri desim, illorum etiam opiniones breviter discutiam.

(a) Lib. 2. c. 2.

(b) Lib. 1. c. 3.

Inprimis itaque indubitatum mihi est, Viennam non fuisse Strabonis Vendum, cum hoc ille ad Japodes Adriatici maris accolas spectasse scribat, (c) eosque a Pannonibus diserte sejungat; non Plinii, (d) aut Ptolomæi (e) Vianam, nam eam hic Rhætiæ, ille Norico, neuter Pannoniæ tribuit; non item Ptolomæi Aras Flavianas, (f) aut Plinii Flavium, (g) quia hoc Norico similiter ab authore adscribitur, illas vero Ptolomæus inter Germaniæ Urbes in Septentrionali Danubii latere sitas recenset. Una adhuc superest observatione digna sententia, quæ post Ottonem Frisingensem S. Leopoldi filium ob facilem in Viennæ vocabulum inflexionem quam plurimis placuit, Viennam nimirum Flavianam, aut Fabianam fuisse antiquitus appellatam. Præcipuum ejus fundamentum innititur vita S. Severini ab Eugippio conscripta, & apud Velserum, & Bollandum reperienda, idque per citata superius monumenta firmiter solidari illius patroni arbitrantur. Attamen omnibus rite perpensis neque hoc asserendum existimo; nam quantum ad inscriptiones attinet, etsi in iis Ala Flaviana, aut Fabiana cohors, ejusque Præfectus Titus Ampius Flavianus sæpius memoretur, qui inde inferri potest Vindobonam ob ejus nominis legionem ibi commoratam in Flavianam transiisse? quod tamen veluti inexpugnabile Lazius (h) asseverat; Imo opposi-

tum

(c) Lib. 4. & 7.

(d) Lib. 3. c. 24.

(e) Lib. 2. c. 12.

(f) Lib. 2. c. 11.

(g) Lib. 3. c. 24.

(h) Chron. Vien. l. 1. c. 4

tum longe vero ſimilius contendo, ſub præfectura ſcilicet Titi Flaviani, qui uti ex Tacito (a) apparet, Galba Imperante in Pannonia verſabatur, prætenſam nominis mutationem accidere nequiviſſe, cum prout ſupra vidimus, etiam apud poſterioris ævi Scriptores non aliter quam Vindobona nuncupetur. Verum nec ex S. Severini Vita conjicere licet, Flavianam vel Fabianam ibi indicatam Viennenſi ſolo convenire, illius enim & præmiſſæ Præfationis contextus innuere videtur, S. Severinum poſt ſuum ex Oriente adventum in Norico ſemper ſubſtitiſſe, quare in occidua potius Cetii montis declivitate antiquæ Flavianæ ſedes foret inquirenda, præſertim cum Paſchaſius Diaconus Romanus in Epiſtola ad Eugippium (b) *Beati Severini finitimas Pannoniorum Provincias* non Pannoniam *incolentis* meminerit, & Paulus Warnefridus Diaconus Aquilejenſis S. Severini Cœnobium, quod Urbi Flavianæ Vitæ author connectit, intra Noricorum fines non obſcure reponat. Qui plura expetit, Lambecium conſulat, (c) hæc fuſius deducentem, ſentiatque inde, quod libuerit, namque ego interim me conferam ad certiora.

(a) Hiſt. l. 2.

(b) Ep. vitæ præfixa.

(c) Bibl. l. 2. c. I.

Cum Divus Leopoldus Auſtriæ Marchio promotis, ut jam monuimus, ad Orientem finibus, Aulam ſuam Cetii montis vertici impoſuiſſet, cœpit Viennenſe ſolum primo venatoriis mapalibus, dein nobilioribus ædibus illuſtrari; jacebat enim ante 500. circiter annos deleta a barbaris Vindobona, nec ullum ſui veſtigium poſteris reliquerat, ſed ſolæ betulæ aliæque ſylveſtres arbores incultam terram obumbrabant: unde non aliud erat loco nomen, quam Perkhoff ſeu Birkhoff, cui concordi calamo ſubſcribunt & ii, qui perpetuam alibi nominum *Flaviana*, *Fabiana*, *Biana*, *Viana*, *Vienna* ſucceſſionem invehere conantur, aſſertionis ſuæ conſtantiam parvi pendentes. Hæc itaque fuere grandævæ jam Viennæ incunabula a præterfluente amne Wienn, ſicut prius Vindobona a Vindone nomen mutuatæ, quæ ea dein fecit incrementa, ut brevi juſtæ Civitatis ſpeciem præ ſe tulerit, atque Henricum II. tum Auſtriæ Ducem ad Aulam ſuam in eo foro, quod adhuc Hoff vulgo dicitur, anno 1156. extruendam loci opportunitas invitaverit. Ducalem Urbem novis ædificiis auctam paulo poſt circa annum videlicet 1192. lateritio muro turribus immixto, cujus veſtigia apud rubræ turris, ut vocant, portam etiamnum ſuperſunt, Leopoldus VII. cognomine Virtuoſus circumdedit, impenſo in id lytro Richardi Angliæ Regis, quem ob injuriam Accone, ſeu Ptolemaide in Syria ab eo ſibi illatam, ad ſua revertentem in carcerem conjecerat; in illius ſiquidem Urbis ex-

pugnatione, cum Leopoldus ſuperato ante omnes muro ad turrim eluctatus, ſuum in ea vexillum explicuiſſet, Rex inde deturbari, & conteri perquam inique juſſerat. Quinque alaudas Auſtriacorum tunc inſigne vexillum oſtentabat; at cum in eo ipſo aſſultu candida Ducis veſtis hoſtili cruore conſperſa ubique rubeſceret, ſolo ſpatio, quo baltheus medium hominem cingebat, adhuc albente, in rei memoriam clypeum rubrum alba interſectum linea, quod inſigne hactenus in uſu eſt, a Cæſare obtinuit: licet alii Auſtriam ipſam Danubio per medium ſectam ab illo ob oculos poni interpretentur. Leopoldi VII. filius Leopoldus VIII. cognomine Glorioſus poſt Friderici fratris natu majoris mortem ab anno 1198. Auſtriæ Dux deſerta priori Aula multo ſplendidiorem in eo loco erexit, in quo Auguſtiſſimorum Cæſarum Sedes per terna pene ſæcula perſeverat, quorum occaſione in eam, quam modo admiramur, Civium opulentiam, & Palatiorum ſplendorem ſucceſſu temporis floridiſſima hæc Civitas evaſit, latis inſuper mœnibus, ampliſque propugnaculis ab anno 1540., & peculiariter anno 1636. ad hoſtium invidiam probe communita; ſed nec præaltis aggeribus coërceri potuit Viennenſis Urbis Majeſtas, quin ſe foras effunderet, utpote Suburbiis magnas Civitates adæquantibus undique ſepta, quæ olim foſſis adjacebant, ab anno vero 1683. ſtatuto ſpatio ab iisdem remota auguſtis nitent Palatiis, totque hortorum affluunt deliciis, ut Æmonia Tempe huc diceres commigraſſe.

Sexies obſeſſa Vienna ter reſtitit, ter ceſſit. Reſtitit primo anno 1477. Matthiæ Corvino Hungariæ Regi ob ſubmiſſas a Friderico Imperatore copias hinc recedenti: ſecundo anno 1529. Solimano Turcarum Sultano, Urbem moderante Philippo Comite Palatino Rheni, muros autem propugnantibus ad Carinthiacam portam, ubi majus periculum imminebat, Hiſpanis, inde ad Stubenſem, & aliam a rubra turri cognominatam Erneſto a Brandenſtein cum auxiliaribus Imperii cohortibus & duobus Bohemorum millibus, item Wilhelmo a Wartenburg, & Comite Joanne ab Hardeck Equitum Ductoribus, ab his ad Judæorum turrim, vulgo im Ellend, prope novam portam cum Auſtriacis Reiprechto ab Eberſtorff; hinc ad Scotenſem, & Aulicam cum ſuis militibus Maximiliano Leiſſer, & præterea cum Civibus Joanne a Greiſneck, & Joanne Hauſer, Aulam ipſam Leonhardo a Velſis: ab ea ad Auguſtinianorum Cœnobium cum Styris Abello ab Holeneck, inde rurſus ad Carinthiacam portam Eckio a Reiſchach tribus peditum millibus ſtipato, ac inſuper

per

per cum Carinthis Joanne Caccianer: ita synchronus author, Ferdinandi I. Epheborum Præceptor: (a) tertio demum gloriosissime restitit anno 1683. Primo Turcarum Visirio Mustapha Cara, a S. R. I. Comite Rudigero Ernesto a Starenberg strenuo defensa, & a Joanne III. Polonorum Rege, ævique nostri Annibale Carolo V. Lotharingiæ Duce Cæsarei Exercitus Archistratego, nec non aliis Imperii Electoribus ac Principibus in auxilium advolantibus, post celeberrimam de Turcis victoriam liberata. Cessit econtra primo anno 1241. Friderico II. Austriæ Duci, quem quadriennio prius Viennenses expulerant, invitato atque in urbem admisso Friderico II. Cæsare, qui nova Viennæ insignia præfigens, Aquilam scilicet auream in campo nigro, eam liberam, atque Imperialem declaravit: secundo Rudolpho I. Imperatori Habspurgico anno 1277. ab iniquo Ottocari Bohemiæ Regis dominio eam vindicanti: tertio denique anno 1485. Hungarorum Regi Matthiæ, qui cum Viennæ maximos inter cruciatus anno 1490. vivere desiisset, illico Cives adventantem cum equitibus Maximilianum Friderici IV. tunc imperantis filium undecimo Calendas Septembris gratulabundi recepere. Parergi loco veniunt irrita tentamenta Henrici Comitis Mathesii a Thurn Bohemorum Ducis, qui anno 1619. aulicam, novamque portam bellicis tormentis lacessere præsumsit, & Suecorum, qui ad majorem Danubii pontem Urbi incubantes continuis trajiciendi molitionibus eam fatigarunt. Anno dein 1741. novus obsidionis subeundæ terror Viennam invasit: Gallis, Bavarisque in Austriam inferiorem atque ad fanum usque S. Hyppoliti hostiliter grassantibus, quæ licet expeditio, versis in Bohemiam hostium armis, inter solum metum steterit, manifestum tamen hic documentum fidelitatis, devotique in Principes suos animi dederunt incolæ, cum summi, infimique sacri, & profani manus admoverint laboribus, paratosque se obtulerint, qui in periculi, mortisque adeo ipsius societatem cum militibus in Urbis tutelam venirent: ipsa quoque urbs mutationem quampiam subiit, nam populi frequentia, longaque pax non tantum pomærium, sed ipsum murorum ambitum atque adeo interius munitionis vallum, domibus, hortisque compleverant, exiguis quidem illis, sed situ, locique amœnitate conspicuis, quæ omnia instante hoste diruta, soloque fuerunt æquata: ita ut & robur munitionibus majus, aer urbi patentior, publicoque accesserint, toto urbis ambitu non inamœna ambulacra: ipsis quoque operibus externis, dirigente primum Comite a Khevenhüller, deinde Comite a

(a) Apud Schardium

Daun utroque urbi, cum militari poteſtate præfecto, munitiones adjectæ ſunt aliæ, veteres emendatæ ampliatæque ſunt: deinde Stubenſem inter & rubram portam, ducta per minus quodpiam interjacensque propugnaculum via, nova conſtructa eſt porta quæ Thereſiana dicta eſt.

Singularia Viennæ decora jam ſubnexurus, a ſacris auſpicabor. Primus Urbi Parochus præeſſe juſſus eſt Eberhardus anno 1140., vel potius ejuſdem ſeculi 57. a Paſſavienſi Antiſtite Remberto. Succeſſorum nomina longa ævi vetuſtas obliteravit: ab hac tamen temporis edacitate Petrum Magiſtri etiam titulo clarum exemit Provinciale Concilium anno 1267. ſub eo Viennæ celebratum, cui præſedit Guido ex ordine Ciſtercienſi, S. Laurentii in Lucina Cardinalis Presbyter, & Apoſtolicæ Sedis Legatus; interfuere, prout (a) recenſet Henricus Stero, qui ſub Rudolpho I. floruit, *Joannes Pragenſis, Petrus Patavienſis, Bruno Brixinenſis, Cunradus Friſingenſis, Leo Ratisbonenſis, Amulricus Lavadinenſis Epiſcopi, & alii quamplures Diœceſibus Prælati, Archidiaconi, & Decani.* Lazius (b) multo recentior author omiſſo Lavantino addit Patriarcham Aquilejenſem, Archiepiſcopum Salisburgenſem, Epiſcopos inſuper Tridentinum, Olomucenſem, & Uratislavienſem, quod de primis tribus veroſimile non eſt, coævus quippe ſcriptor anonymus apud Lambecium (c) duntaxat refert, Guidonem convocaſſe *Epiſcopos in Salisburgenſi Epiſcopio conſtitutos*, & teſtatur ad eundem annum Stero Uladislaum in Salisburgenſem Archiepiſcopum conſecratum primo fuiſſe feſto Sanctiſſimæ Trinitatis, hoc eſt 12. Junii, poſt abſolutum jam Sede vacante concilium, quod a ſexto Idus Maji non niſi triduo teſte anonymo duraverat. Anno dein 1364. Parochiam Viennenſem in Præpoſituram, Wernhero ad novam dignitatem aſſumto, erigi curavit Rudolphus IV. Archidux Auſtriæ, ſubjectis illi circumſitis Parœciis, adjunctiſque 24. Canonicis, qui purpurea micantes veſte auream in pectore crucem portarent, & cum ſupplicationes ducendæ forent, duodecim ex iis, Religioſos Carmeli aſſeclas præcederent, totidem ſubſequerentur; ut ſic gentilitium Auſtriæ inſigne repræſentarent: quæ conſuetudo una cum rubea Canonicorum toga poſtea obſolevit, his etiam ad quatuordecim ſolummodo redactis. Demum anno 1480. obtenta ante decennium a Paulo II. ſummo Pontifice facultate, Fridericus IV. Imperator Epiſcopatum, nulli Archiepiſcopo ſubjectum, Viennæ fundavit, ad quem primus evectus eſt Leo a Spaur patria Tyrolenſis; hunc exceperunt 13. alii ante Melchiorem Cleſelium S. R. E. Cardinalem, cujus anno 1630. vita

(a) Hiſtor. Alemann.

(b) Chron. Vien. l. 2. c. 4.

(c) Bibl. l. 2. c. 4.

vita functi ſucceſſor Antonius Cremiſanenſis Abbas, omnium primus Principis dignitate fulſit a Ferdinando II. Cæſare collata: ad preces dein auguſtiſſimi Caroli VI. anno 1721. ab Innocentio XIII. Pontifice maximo Viennenſis Cathedra Archiepiſcopali dignitate inſignita fuit, Neoſtadienſis Epiſcopatus Viennenſi Suffraganeus, ut ajunt, datus eſt; primus Viennæ Archiepiſcopus fuit Sigismundus Comes a Kollonitz anno dein 1727. a Benedicto XIII. purpuratos inter Patres adlectus.

Cathedrale Templum ſubſtitutum eſt alteri, quod a Remberto Paſſavienſi Præſule omnium Sanctorum honori conſecratum poſuerat anno 1140. Henricus II. necdum Marchio, vel, ut probabilius videtur, anno 1157. jam Auſtriæ Dux. Jecit amplæ hujus Baſilicæ, quam hodie ſpectamus, fundamenta Archidux Albertus II. cognomento Sapiens, qui alias etiam Contractus dicitur, eamque S. Protomartyri Stephano Albertus Epiſcopus Paſſavienſis anno 1340. Dominica in albis, hoc eſt 23. Aprilis, ſacris ritibus de more dicavit; ad ſupremam vero coronidem perduxit anno 1364. Archidux Rudolphus IV. inchoata ſuperiori anno nobiliſſima turri, quam Albertus III. Templi tecto æquavit, ac demum Albertus IV. anno 1400. ad 460. pedum altitudinem promotam abſolvit: opus non modo tribus, quibus jam ſtat, ſed infinitis ſeculis digniſſimum, quod cum aliquando inſpexiſſent Boſnienſium Legati, teſte Ænea Sylvio poſtea Pio II. Papa, in eam ivere ſententiam, ut turrim illam *pluris conſtitiſſe dicerent, quam regnum Boſniæ venundari poſſet.* Commendant præterea Eccleſiam tum plurium Lipſanorum gazophylacium, tum Rudolphi IV., Alberti III., IV., & VI., item Wilhelmi, & Leopoldi Superbi Archiducum tumbæ, atque multo marmore dives Friderici IV. Imperatoris Mauſolæum; minorem turrim æs campanum ſupra 200. centenarios grave, & cœmiterium lapidea Cathedra, ex qua S. Joannes Capiſtranus latino idiomate etiam a plebe divinitus percepto concionem exhortabatur.

Epiſcopali Baſilicæ undecim Religioſorum Templa, quæ Urbem non parum condecorant, paucis ſubjiciam. Scotenſium Benedictinorum Abbatia faſtos ſuos orditur ab Henrico II. Auſtriæ Duce ibidem ſepulto, qui anno 1158. eam *in honorem Dei, & laudem ſuæ Genitricisglorioſiſſimæ Virginis, denique in commemorationem Beati Gregorii in prædio* proprio fundavit; prout ſonant dati hac ſuper re diplomatis verba; ſimulque præter Parœciam hoſpitalitatem inſtituit erga Peregrinos in Terram Sanctam commeantes exercendam, inter quos cum frequentiores viderentur Scoti, Scotorum, vel Scotenſium nomen

(a) Descri. Austr.
(b) Spec. hon. l. 2. c. 3.
(c) Descri. Austr.
(d) Chron. Vien. l. 3. c. 3.
(e) Annal. Austr. l. 3.

Cœnobio adhæsit: Cuspinianus (a) tamen ab ipsis Religiosis ex Scotia accitis illud derivat. Venustum, quod hodie visitur Templum ab anno 1590. assurgere cœpit, quo scilicet antiquum ab horribili terræ motu totam Civitatem immaniter quatiente jacuerat prostratum. Carmeli Viennensis fundationem (in quem a Carmelitis desertum Societas Jesu per Ferdinandum I. Romanorum Regem anno 1554. introducta est) Leopoldo Glorioso Austriæ Duci sub seculi decimi tertii initium vetustiorem suam Aulam iis donanti attribuit Fuggerus, (b) & Cuspinianus; (c) eandem vero Lazius (d) differt usque Rudolphum IV. Austriæ Archiducem; sed litem opportune dirimit Gerardus de Roo (e) asserens Rudolphum plura elargitum Carmelitis fuisse, sicque promeritum, ut Fundatoris titulo ab iisdem insigniretur: inter munera autem conjicere fas est, numerandam quoque esse novi Templi structuram, quam Lazius in Beatissimæ Virginis honorem tunc factam docet, cum ea non tantam ostentet ætatem, ut quinque seculorum intervallum assequatur, est enim illud, quod Professorum Domui contiguum in foro vulgo Hoff dicto specioso initur vestibulo. Nobile etiam Templum ad S. Mariam Rotundam sub Ferdinando II. Cæsare primo constructum, veteris insistit ruderibus, quod anno 1190. a Leopoldo Virtuoso erectum, alius Leopoldus Austriæ Archidux anno 1325., deletis jam ante 18. annos Templariis primis illius possessoribus, sacro Prædicatorum Ordini tradiderat. Adnexa huic est ampla Bibliotheca a Fundatore Windhagiana dicta publico usui statutis horis exposita. Seraphico Ordini Fridericus II. Austriæ Dux, qui ab anno 1227. gubernare cœpit, sacellum, ædesque assignaverat; sed Ottocarus Bohemiæ Rex ampliori Templo, quod S. Cruci dicatum voluit, initium dedit; Blanca Philippi Pulchri Galliæ Regis filia, & Rudolphi III. Archiducis uxor illud prosecuta est; tandem Elisabetha Aragonia Friderici III. Imperatoris conjux perfecit, a Minoribus Conventualibus modo decore exornatum. Parochiale S. Michaëlis Templum, diruto alio angusto, quod antea ibidem extabat, a Rudolpho III., & Ottone Archiducibus ædificatum, Clerici Regulares S. Pauli anno 1626. a Ferdinando II. obtinuere, secularibus Sacerdotibus Parochiæ munia prius administrantibus substituti. S. Annæ Templum anno 1320. pro peregrinis exstructum prima fuit Societatis Jesu Sedes a Ferdinando I. anno 1551. Viennam advocatæ, sed paulo post ea ad hodiernam Professorum Domum transmigrante Equestri S. Stephani Ordini commodatum est, & rursus anno 1626. eidem Societati, Tyro-

cinii

cinii excitandi gratia restitutum. Anno 1748. Templum illud cum adsita turri, fulmine conflagravit, ast eodem adhuc anno e cineribus surrexit magnificentius. Aulica S. Augustini Ecclesia cum adjuncto Cœnobio ortum suum duxit ab Ottone Archiduce anno 1338., vel sequenti, vita functo, cessitque Eremitis S. Augustini; nunc vero ab Augustinianis, quos discalceatos vocant, incolitur, & illustratur. Templo S. Dorotheæ sacro, quod ab Alberto II. Archiduce inchoatum, a Rudolpho IV. completum, & secularium Presbyterorum curæ traditum fertur, Regularium Canonicorum S. Augustini Collegium adnexuit anno 1414. Andreas Blanck, vel Planckner Parochus in Gars, dein Alberti V. Archiducis Præceptor, & Cancellarius. Minores Observantes, qui S. Theobaldi Monasterium in Suburbio quondam inhabitabant, eo ob Turcarum metum solo æquato, in Urbem admissi, tandem circa annum 1589. ad D. Hieronymi Templum invitati sunt, quod Conradus Holzerus Civitatis Viennensis sæpius Judex, ac Consul pœnitentibus fœminis horas Canonicas Germanico idiomate quotidie concinentibus, decimo quinto seculo ineunte fundaverat. Academicum Societatis Jesu Collegium, ejus, quo modo fruitur, Templi Mœcenatem Ferdinandum II. Cæsarem ab anno 1628. veneratur. Denique S. Francisci ad novum forum Ecclesia cum crypta Austriacis Principibus destinato, & Capucinorum Asceterio, cui locuples sacrarum Reliquiarum thesaurus magnam famam conciliat, erigi quidem cœpit a Matthia Cæsare, & Anna ejusdem consorte, sed anno duntaxat 1631. coronidem adepta. Principum exuviis destinata crypta cum plures non caperet, novum sibi posterisque suis Sacellum funebre Augustissima Theresia, e solido erexit marmore, in hujus medio Mausoleum surgit, artificis manu superbum, Augustorum aliquando urnas excepturum: victoriæ, memorabiliaque iis regnantibus facta stanno affabre cœlata opus vestiunt; circumquaque minora sunt receptacula, meatusque, quibus cœlo recepta illustris Familia mortalis corporis reliquias deponet: hic altiore animo solet Augusta, humani fastigii vanitatem contemplari, dumque longas hic horas, proavorum manibus parentat, mortis, quam hic præsentem contemplatur, terrorem deponere, & integra adhuc vita mori, rara in Principibus fortitudine discit.

Tot Religiosorum pietatem æmulantur sacræ Deo Virgines per septem Urbis Parthenones distributæ. Antiquitate præstat S. Jacobi Templum, quod nonnulli a Leopoldo Largo Austriæ Marchione anno 1113. ædificatum volunt, ansam ei, ut ferunt, porrigente S.

Ja-

Jacobi, imagine quæ torrentis Vienæ aquis innatans ad ejusdem ripam spatianti occurrerat; alii vero cum Lazio (a) sub Duce Leopoldo Virtuoso anno 1190. illius exordia autumant contigisse: Accessere postmodum Matronæ quædam ex Carinthia huc profectæ, & D. Augustini regulam amplexæ. S. Claræ Monasterium ad cœli portam vulgo Himmelport dictum, cui Catharina Alberti II. Archiducis filia aliquando præfuit, anno 1267. à M. Gerardo Viennensi Parocho S. Norberti Monialibus erectum, ampliavit anno 1331. Agnes Austriaca Andreæ Hungariæ Regis uxor, incolatu vero suo nobilitavit Anna Friderici III. Imperatoris filia, & Poloniæ Regis Vidua; verum iis admodum imminutis Cardinalis Clefelius S. Augustini Canonicas suffecit. S. Laurentii Templum, ac Cœnobium Archidux Otto anno 1337. quorundam Monialium habitationi addixerat, quarum deficientium vices expleverunt aliæ D. Augustini legibus obnoxiæ e suburbano saltu, quem vulgo Prater dicimus, huc translatæ. Ad S. Nicolai Ferdinandus II. Imperator suadente piissima conjuge Anna Eleonora Sanctimoniales ex Ordine D. Claræ Posonio adductas collocavit, monasterio dein anno 1651. amplius dilatato: extiterat ibidem prius pauperum studiosorum Collegium, cui Joannes Fabri Viennensis Episcopus Bibliothecam his terminis legavit. *Donamus Collegio nostro apud S. Nicolaum, ordinamusque, ut in perpetuum studentibus usui sit juxta statuta & præscripta nostra. Actum Viennæ I. Septembris anno* 1540. Regium ad S. Angelos Cœnobium ab Elisabetha Austriaca Caroli IX. Galliæ Regis vidua, Caroli Antonii Archiducis Aula in eum usum coëmta, anno 1583. fundatum ingressæ sunt Moniales Ordinis S. Claræ Monachio ab eadem accitæ. S. Josephi Monasterium Fundatricem agnoscit Eleonoram Ferdinandi II. Cæsaris consortem, quæ illud sacris Carmeli Virginibus una cum suis exuviis concredidit. Demum Ursulinæ ab Eleonora Ferdinandi III. Imperatoris conjuge Viennam invitatæ, anno 1675. Templum, & Monasterium sibi erexere.

Supersunt omissis tenuioribus Sacellis vetustate sua celebria Templa S. Petri, & S. Ruperti, nec non S. Joannis Baptistæ, & S. Elisabethæ, quorum hoc ad Teutonicos Equites, illud ad Melitenses pertinet; at dum majorem eis ætatem, quam temporum, locorumque ratio patiatur, plures Lazium (b) secuti arrogare contendunt, veram illorum originem assequi neglexerunt. Certe eruditissimus Lambecius (c) *anile commentum, & prolixiori refutatione indignum* vocat Meriani sententiam arbitrantis Viennense S. Petri Templum a Carolo Magno fuisse eo in loco exci-

(a) Chron. Vien. l. 2. c. 2.

(b) Chron. Vien. l. 2.

(c) Bibl. l. 2. c. 1.

citatum, in quo olim ſuper Flavianas Aras Domitiano Cæſari litabatur: hujus interim opinionis infirmitas, uti & alterius hariolantis, reliqua tria prædicta Templa S. Severini opus eſſe, facile elici poteſt ex iis, quæ de Viennæ ortu, veterique nomine, quantum præſcripta brevitas ſinit, ſuperius diſſeruimus. Magnam quoque antiquitatem ſibi vendicat Templum Deiparæ ſacrum, quod cum addita Parœcia a quodam Paſſavienſi Antiſtite, cujus Diœceſi etiamnum ſubeſt, ædificatum, olim a littore, am Geſtadt, modo vero a gradibus cognomen ſuum mutuatur. Templis ſubnecto bina Auguſtiſſimæ pietatis monumenta, æneam ſcilicet Immaculatæ Virginis ſtatuam ſuper editam columnam in antiquatæ Aulæ foro ab Imperatore Leopoldo Magno anno 1667. erectam, & parem Ægyptiacis obeliſcum ab eodem Auguſtiſſimo Cæſare ſolemni primi lapidis poſitione in herbario foro anno 1682. inchoatum, & decennio poſt ſolemniori adhuc ritu tanquam ſopiti epidemici morbi, qui anno 1679. in Urbem ſævierat, anathema Sanctiſſimæ Triadi conſecratum. Tertius in foro alto acceſſit Coloſſus, quem Joſephinum vocant; voverat hunc D. Leopoldus Aug. S. Joſepho Virgini Matri Deſponſato, ſi filium Joſephum Romanorum Regem, quem anno 1702. ad Landavii expugnationem mittebat, reciperet: voti reum mors & Leopoldum, & Joſephum, quo minus ſolverent, prohibuit; Carolus VI. pari cum duobus aliis magnificentia opus abſolvit, dedicavitque anno 1730. Eodem foro uti & duobus aliis, commodis uſibusque publicis perpetui fontes manare cœpere: canales receptaculaque, ſtatuis ornatuque alio inſtructa miram quantam civitati attulerunt magnificentiam.

Neque deſunt ſacra Suburbiis Pallatia; complectitur enim Leopoldina Civitas Danubianæ Inſulæ ad Boreale Viennæ latus inſidens Parœciam D. Leopoldo ſacram a Leopoldo Magno anno 1670., pulſis inde Judæis reſtauratam; Discalceatorum Carmelum a Ferdinando II. Cæſare exſtructum; & Fratrum S. Joannis Dei Noſocomium cum S. Joannis Baptiſtæ Templo a Matthia Imperatore primum erectum, dein poſt anni 1652. incendium a Ferdinando III. in meliorem formam redactum, & ab Auguſtiſſimo Leopoldo Sancti eorum Patriarchæ brachio ex Hiſpania ſubmiſſo ditatum.

Extra Hungaricam ſeu Stubenſem portam in viæ regiæ aditu egenorum Domicilium conſpicitur, vaſtum illud magnificumque, quod a D. Joanne Nepomuceno, cujus honoribus in pauperum ſuſtentationem æs mœcenates contulere, agnomen obtinuit. Primum anno 1723. Domus aliqua conducta eſt,

in qua egeni complures liberalitate privata, corrogataque ſtipe alebantur, donec D. Alberti Kaufman a Manſegg pia donatione an. 1724. cenſus annuus alendis pauperibus quatuordecim, deſtinatus fuiſſet: acceſſere ſubinde alii, ut adeo 50. hodie viribus atque opibus deſtituti, ex perpetua, plures alii ex corrogata indies Eleemoſyna ſuſtententur: quorum in numerum puellæ orphanæ 24. veniunt anno 1729. cæteris adjunctæ, quæ idoneis ſexui artibus, ac laboribus informantur, ut ſibi dein ipſis honeſto queſtu alimenta procurare valeant: hi omnes cum anguſtæ alibi eſſent egenorum numero ædes, in Principis Hannoverani hortum, ubi nunc degunt, Mœcenatum ære comparatum, inſtructumque anno 1727. translati ſunt. In ipſa via regia, ædes occurrit ſacra cum Sanctimonialium a Sancta Eliſabetha Parthenone: Aſceterii alumnæ incredibili Charitate, delatis ad ſe ſexus ſui ægris miniſtrant; locum hunc, annuosque reditus Sereniſſimæ Archiducis Eliſabethæ Belgii olim Gubernatricis pietati, in acceptis referunt, quæ anno ſæculi labentis nono fabricam utramque condere cœpit, atque ad eum, quo nunc viſitur ſtatum perduxit integrum, magno indigentium præſidio; eadem via viſitur inſigne Templum cum Divi Auguſtini Eremo in SS. Sebaſtiani, & Rochi honorem anno 1542. a Ferdinando III. condi cœptum, ſed poſt atroces anni 1656. flammas, & Turcarum Viennam ultimo obſidentium barbariem his proximis annis longe ſplendidius renovatum.

In via ut vocant curſoria (Rennweg) Divæ Matri viſitanti ſacratum eſt templum, cujus & aſceterii lapidem primum Wilhelmina Amalia Auguſta, 1717. jecit, anno, dein 1719. Moniales inſtituti a S. Franciſco Saleſio cœpti e Belgio Cæſareo evocatas, ipſa Auguſtiſſima ſub inſtructo ſupplicantium ordine huc deduxit: Templum vero cum Aſceterio anno 1730. ad Cæſaream vere magnificentiam perduxit: hæc templi moles, externa ſpecie ad omnem Majeſtatem magnifice exſtructa eſt, fulcraque ſuper circumſtructa tectum in hemiſphærium coiens ſuſtentat. Non procul inde: ad Suburbii aditum quod *Widen* dicimus, Templum jacet D. Carolo Sacrum, Auguſtæ Magnificentiæ opus, cui vix per totam Germaniam par quidquam eſt cernere. Devotum id fuit ab Auguſtiſſimo Carolo VI. anno ſæculi labentis XIII. quo dira Peſtilentia graſſabatur: biennio poſt primus lapis ab eodem jactus eſt, atque in exſtruendo, ornandoque eo primi pictores & Architecti Italiæ deſudarunt, ſuæque præbuere ſcientiæ ſpecimen; tota Baſilica in rotundæ formam conſtructa eſt; anteriorem ædificii partem præter ap-

appositam utrimque turrim raræ pulchritudinis, ornant columnæ altissimæ duæ Cochleatæ; interius ædificium pario marmore multique pretii pictura superbiens conditoris sui majestatem loquitur. Templi Cura Presbyteris commissa est Crucigeris, qui rubea Stella insigniti sunt.

Ab Austro Urbem coronant Templum cum Monasterio Minimorum D. Francisci de Paula, qui anno 1624. ex consensu, & munificentia Ferdinandi II. ibidem Sedem fixerunt; S. Josephi Templum cum antiquiorum Carmelitarum Cœnobio, qui post absentiam seculo diuturniorem anno 1661. Viennam regressi sunt. Paucis abhinc annis in illa Suburbii parte, quam Neuwiden dicunt, novum surrexit Collegium PP. Piarum Scholarum, qui ex privatorum liberalitate, annuente Augusta Theresia, suis ibidem Tyrocinium erexerunt, adjectum est Templum non inelegans Divæ Theclæ sacrum: apertus est literarius ludus, in quo summo viciniæ commodo, ars scribendi, numerandique juventuti traditur. Aliud vero amplius Collegium iidem Patres obtinent in Suburbio quod a Josepho Augusto *Josephinum* dicitur, huic lapidem primum jecit idem Imperator anno 1698. Romanorum tum rex: Ecclesia anno 1718. Deo in honorem Virginis fidelis dicata est magnifico opere, dignoque, quod amplissimo Suburbio celebritatem adjiceret: anno sæculi hujus 19. pars ipsa Suburbii Parœcialibus curis excolenda his Patribus concessa; apertæ quoque Scholæ sunt, in quibus fructuoso labore primis Elementis juventus excolitur; adjacet vastissima Domus educationi nobilium destinata quæ a Fundatore suo Comite Lœwenburgio, Lœwenburgica, diciturubi partim suo ære partim e Fundatoris liberalitate, nobilium quam plurimi scientiis virtuteque ab iisdem Patribus Piaristis instituuntur. Non procul hinc ipsa B. Matris Auxiliatricis Ecclesia tam celebris jacet, ut suum ipsi Suburbio nomen dederit; ab anno 1669. prioris sæculi, ad hæc usque tempora cultu semper, & magnificentia crevit: Principum nostrorum peculiari devotione, in cultus liberalitatisque imitationem non paucos alliciente; ara major, cui prodigiis clara icon imposita est, etsi olim non invenusta, in ampliorem magnificentiam tum ipsa materie, tum artis pretio a biennio surrexit. Regularibus S. Pauli Clericis Ecclesiæ Cura commissa est.

Ad Occasum deflectentibus occurrit S. Udalrici Parœcia, Capucinorum Asceterium; Monasteria item Benedictinorum de Reformatione, & Patrum Sanctissimæ Trinitatis de Redemtione Captivorum, qui huc ex Hispania transmi-

migrarunt; & hi quidem, patrocinante iis Auguſtiſſimo Leopoldo; illi vero anno 1633. Ferdinando II. Fundatore. Totum denique Urbis ambitum non procul a Danubio claudit Servorum Beatæ Virginis, qui jam ab anno 1639. ſe inibi collocarant, Templum, & Cœnobium ab Octavio Piccolomini Amalphitano Duce anno 1651. a fundamentis excitatum.

Addere adhuc liceat ædificia duo Charitati Chriſtianæ non minus quam cultui Divino ſacra: in Alsrhenano vico primum eſt; grande ſcilicet Xenodochium humili alias nomine pauperum Domus dicta, inter præcipua Viennæ monumenta, atque in eam provecta magnitudinem, ut toto orbe amplitudine cedat nulli. Levibus quondam ſub Leopoldo crevit initiis, ubi in ſumma rerum inopia collectis ſeptingentis pauperibus, novem indies cruciferi viris, ſeni fæminis, pueris terni diſtributi ſunt, habita pro reliquis eorum cura, quos vel ſenium vel excepta bello, caſuve vulnera inhabiles fecerant: donec plurium charitas accederet, quos Baro de Thavonat ſuperavit, qui ultimis tabulis tantum domui huic æs legavit, ut 600. veterani milites ex eo largiter ali poſſent, unde & areæ in tam vaſta domo alteri, Thavonatianæ nomen hæſit, ut ita apud poſteros Benefactoris memoria ad gratitudinem pauperes ad exemplum divites traheret. In vico Waringo aliud eſt Noſodochium Hiſpanicum a Carolo VI. fundatum in eorum ſubſidium, qui Principem relicta Patria, ſecuti fuerant. 2. Auguſti 1722. primum lapidem poſuit Auguſtiſſimus ipſe Monarcha, Templum aris, cæteroque cultu elegantiſſimum una cum ipſa Domo amplisſimis reditibus locupletavit, atque non Hiſpanis ſolum, ſed & Belgis, Mediolanenſibuſque patere voluit, ampliata nuper Domus, & Fundationes alias, minus commode locatas alibi, excepit.

A Cœleſtis Monarchæ Ædibus ad terreſtris Aulam deſcendere lubet: Hanc a Duce Leopoldo Glorioſo, uti diximus, illi, quo modo gaudet, ſolo primum impoſitam magnificentius innovavit, vel ut contra pleroſque ſcribit Lazius, (a) primus ibi eandem erexit Ottocarus Bohemiæ Rex, eam nimirum partem, quæ ab Auguſtiſſimo Cæſare hodie incolitur; reliquum enim eſt proxime elapſi ſeculi additamentum ab anno 62. inchoatum. Hippodromum adjacenteſque partes exſtrui juſſit Carolus VI. partes futuras novæ aliquando Principum Aulæ, cujus prototypon e ligno affabre factum, viſitur hodie in Suburbano horto, qui Cæſareus dicitur, quodque ſi melioribus aliquando temporibus executioni detur, jure gloriari Vienna poterit nec toto orbe præ ſuis po-

(a) Chron. Vien. l. 3. c. 2.

potentiores eſſe Principes, nec auguſtioribus alibi poſſe ædibus excipi. Magna interim majeſtas aulæ acceſſit hoc ſæculo, ædificata ala magnificentiſſime una, qua receptum eſt ſupremum, ut vocant, imperii Concilium Aulicum: nuper vero regnantes Principes noſtri, qui non deſierunt hactenus tum interiorem tum etiam ſplendorem habitationi ſuæ exteriorem addere, ædificato ambulacro majori, eam conjunxere ampliſſimo huic ædificio, quod ad mœnium prope PP. Auguſtinianos Conſcenſum, Cancellaria Belgica dicebatur, quod hunc in finem an. 1748. magno urbis ornamento extructum eſſet, cum autem Senatus hic anno 1757. eſſet abolitus, Domus hæc in partem Aulæ aſſumpta eſt, & Sereniſſimo Duci Carolo Belgarum Gubernatori habitatio ibidem decreta.

Illuſtrant Cæſaream Aulam ditiſſimus theſaurus ob ſingularem gemmarum copiam ſimul & raritatem Europæorum facile primus; excellentium pictorum labores ab Archiduce Leopoldo Guilielmo plurimum collecti, atque in variis appenſi conclavibus, quæ uno Galleria, ſeu Kunſt-Kammer nomine vulgo indicantur. Nobiliſſimæ quoque Bibliothecæ mentio præprimis facienda, quæ ultra centum tum Manuſcriptorum tum Voluminum millia numerat, librariam tanto Voluminum numero pretioque dignam Carolus VI. eo quo olim loco celebre Theatrum extitiſſe ferunt, ædificavit: moles hæc ædificantis Majeſtatem imitatur: medius Tholus rara arte in fornicem arcuatus peritiſſimo Graneti Penicillo expictus eſt: novæ literariæ merces acceſſere, additis hoc ſæculo librariis Principis Eugenii de Sabaudia, Hohendorfiana, & Epiſcopi de Valentia cum ſelectiſſima parte Bibliothecæ illius, quam vir Clariſſimus Pius Nicolaus Garelli Caroli VI. quondam Protomedicus collegerat, Filius autem ejus Joannes Baptiſta publico legarat. Nec minus celebre illud eſt, quod Muſeum Domini de Baillou nuncupant, & quod vir ſolertiſſimus hic naturæ Scrutator, partim longo annorum ſpatio mira induſtria toto collegit orbe, partim ab aliis, qui rei huic pari ſolertia olim vacarant, redemit: rara, ſtupendaque rerum ipſarum exhibitione viſitur hic, tota lapidum Hiſtoria, eorumque mira a Natura formatio ab ipſis maritimis herbis orditur, quibus prima lapidis rudimenta inſunt, & in duriſſimum deſinit adamantem; tanta eſt variarum rerum copia, ut ſelectiſſimæ licet ſint ſingulæ, vel toti dies obiter percurrendis non ſufficiant. Mirum hunc Theſaurum, qua in res eruditas nobili eſt Studio Auguſtiſſimus noſter, vix viderat, cum Cæſare dignum judicavit, magnoque redemit ære,

atque in contiguo Bibliothecæ Cæsareæ Conclavi reponi juſſit, cura eum & diſponendi, & augendi penes doctiſſimum Collectorem relicta. Superfluum foret de alio hic Theſauro mentionem facere, rei nempe numariæ, cujus tantum tamque pretioſum poſſidet Auguſtiſſimus acervum, ut Cæſare ut Francisco I. ſcientiarum Auguſtiſſimo cultore ſolus omnium judicio habeatur dignus; ſatis enim impreſſa hunc docent volumina, quorum unum, rariores Auguſtiſſimæ exhibet numos antiquos, aliud vero partem Collectionis continet rariſſimæ imperialium, monetæque majoris, Germaniæ Principum: utrumque Typis hic Viennæ hiſce annis editum eſt. Magno ſimiliter decori Urbi ſunt inſtituta adminiſtrandæ Reipublicæ Dicaſteria, quorum præcipua præter Viennenſis, & Paſſavienſis Diœceſis, atque Univerſitatis Conſiſtoria, decem recenſentur, videlicet Conſilium Imperiale Aulicum, in quo Romano-Germanici Imperii cauſæ diſcutiuntur; Tribunal Aulæ Mareſchalli, quod aulicis Miniſtris, & Officialibus, atque Conſilium bellicum, quod militibus moderatur; item Regimen; Camera, in qua fiſci rationes procurantur; Provinciæ Comitia, quæ e ternis Prælatorum, ſcilicet, Dominorum, & Equitum Statibus coaleſcunt; Cancellaria Aulica, Bohemica, & Ungarica; Civicus denique Senatus, cui Cives omnes, & reliqui nullo privilegio exemti ſubduntur. Sed cum diverſa Tribunalia hæc, memorabilem paucis ab annis ſubierint mutationem, fuſius aliquantiſper perſequendam hanc duxi, uno ut conſpectu Civile pateat Hæreditariarum Provinciarum regimen. Cum Auguſtiſſima Imperatrix conſpiceret variis Tribunalibus non ſecretas ſatis eſſe fori ſui materias, indeque vel imperii conflictum inter Senatus diverſos oriri, vel ſententias nimis ſæpe cum litigantium damno protelari, vel Principis Imperium lentius quam Reipublicæ expediret, executioni dari, anno 1749. edictum ſolemne dedit, quo Tribunal ſupremum erexit, quod res internas Civiles publicaſque omnes in Hæreditariis ſuis dirigeret Provinciis, inde Directorium nuncupatum: huic duo ubivis alia ſubjecit Tribunalia vel ex uno potius quod *Regiminis* dicebatur, formavit duo: unum, cui nomen eſſet Senatus regiminis in publicis, qui & Camera, & Repræſentatio dein vocatus eſt: alterum autem nuncupatum fuit, Senatus Regiminis in judicialibus: huic demandatum, cauſas omnes dirimere, quæ inter privatos ortæ contentioſæ dici ſolent, quocunque tandem oriantur ex fonte: omnis huic relicta cura exequendi Cives inter, quæ legibus, æquitateque naturali conſtituta, jura poſtulant, in-

jun-

junctumque, ut si vel a lege quadam onerosa, immunitas peteretur a Principe, vel munus meritorumve merces, hujus Magistratus foret, de precum æquitate certiorem reddere Principem. Multo amplior nobiliorque authoritatis pars Regimini publico seu Repræsentationi concessa est, hæc enim Principi propior, felicitatem, quietemque publicam latius curat, omniaque quocunque demum huc veniant nomine inspicit: telonia dirigit, Domus institutaque publica tuetur, de annona providet, vicis, oppidisque Magistratus præficit, rem Ærariam ut exacte geratur, bona Principis ut colantur, attendit; Privilegia, immunitatesque ex Principis Imperio largitur, omnia demum tractat ea, quæ ipsum propius concernunt Principem, ita tamen ut in Provinciis omnibus hic Senatus dependeat a supremo Viennæ Directorio, per quem Senatum, Princeps summum ubivis in Civilibus Imperium exercet; variæ dein Provinciæ, in Circulos, Austria inferior in quatuor, divisæ sunt; singulis præpositi sunt Capitanei, per quos sua Mandata ubique exequitur Repræsentatio: tum supremum institutum est Viennæ in Causis Criminalibus judicium, ad quod Capitalium provocatio spectat. Eodem quo hæc instituebantur edicto, limitata est potestas Tribunalis Aulæ Mareschali, qui enim illi ex Aulæ Officialibus parebant, subjecti sunt regimini in judicialibus, cui cessit contentiosa omnia, præterquam si hæc concernant eos, qui vel Aulico adhærent Imperii Consilio, vel in obsequiis sunt eorum, qui Principum externorum legatos agunt: ut etiam breviori via, quæ publico utilior plerumq; conspicitur, omnia tractarentur, varia, quæ a variis solebant agi Senatibus sub eundem supremum revocata sunt Præsidem, ita Directorio conjunctum est, quidquid olim Camera, ut vocabant, regia, in hæreditariis provinciis curabat, huic tamen relicta sunt ea, quæ Principis Ærarium in Hungaria Transylvaniaque concernunt; res etiam monetaria, quæ proprio suo parebat præsidi, cui etiam suprema fodinarum erat administratio anno 1756. exeunte, Directorio subjecta est, uti & quidquid quæstores exercituum supremi, quod Commissariatum vocabant militarem, si in Hæreditariis Provinciis exercitus sint, curabant: ita tamen hæc omnia iidem parent Tribunali, singulis ut partibus deputati Assessores invigilent, suum etiam quædam proprium habeant Præsidem, uni, qui magnus Cancellarius in publicis internisque dicitur, subjectum; ut pulcherrimo ordine, quem etiam ipsa in operibus suis natura docet, a variis Reipublicæ partibus ad unum devolvantur omnia; perque hunc ad Principem; singulis ita curas imper-

pertientem ſuas ut adſit omnibus, deſit nulli.

Sedebant adhuc Viennæ ſupremi Senatus duo alii, unus Belgarum, Italorum alter res curabat; ſed pari viæ compendioſioris ſtudio, uterque an. 1757. abolitus eſt: harumque rerum omnium inſpectio ſuprema, magno Aulæ in externis negotiis Cancellario delata eſt. Non minor quoque ſollicitudo fuit Auguſtiſſimæ, ut Senatus a ſe vel inſtituti, vel formati congruis habitarent Sedibus, ut orbi pateret non magnificentiæ minus quàm juſtitiæ, æquitatisque ſtudioſam nos nactos Principem: magnificentiſſime ergo an. 1754. ad Pompam, & Majeſtatem exſtructum eſt palatium, quo ſupremus in Civilibus Senatus ſederet, & ex eo hodie Directorium vocatur: erat olim hic Cancellaria Bohemica; conjunctis autem ab Auguſtiſſima tum Auſtriæ, tum Bohemiæ Senatibus, una habitatio deſtinata eſt, ampliataque coëmtis Civium vicinorum ædibus; occupat illa quadrati oblongioris ſpatium, in foro quod Judæorum appellatur, e quatuor partibus libero expoſita eſt aeri, ornatiſſima ſtatuis, figurisque queis Themidis munia, abundantiæque publicæ exhibentur decora: ſua hic magno Cancellario ſedes, ſua etiam Officialibus habitatio eſt: hic quoque tamquam in Sacerrimo depoſito conſervantur quæcunque inferiores Magiſtratus concernunt acta, pupillorum etiam, piarumque cauſarum pecuniæ & inſtrumenta; atque hæc pars vocatur *Univerſal-Depoſiten-Amt.* Tandem quidquid ex publico pro Officiis Stipendii datur, quidquid publico a Civibus, vel penditur, vel in neceſſitate mutuum datur, hic ſolvitur: locuſque huic deſtinatus das K. K. Univerſal - Cammer - Zahl - Haus, dicitur. Ad Franciſcanos Patres aliud novum an. 1754. erectum eſt palatium, quod Præſidi negotiationum pecuniæque publicæ, quæ banco dicitur, incolendum ceſſit: huic addita eſt Domus alia non minor, quam a Noſocomio a SS. Trinitate dicto coëmerunt, & in eam an. 1757. tranſlati ſunt ii, qui Theſauro huic præpoſiti, cenſus annuos exſolvunt, quique hactenus in Domo Civica degerant. Non exiguum etiam rei monetariæ ſplendorem nova attulit habitatio; cum enim illa olim exercita fuiſſet in platea, quæ *Wolzeil* dicitur, anno 1754. ab ipſa Auguſtiſſima in ampliſſimas has ædes deducta eſt, quas olim ſibi exſtruxerat ſe & nominis famæque ſuæ magnitudine dignas Eugenius Sabaudiæ Princeps, & dein ab ejus hærede Victoria Sabaudiæ Principe Imperatrix emerat: palatium illud in ingentem longitudinem porrectum, totam illam plateam ornat, quæ a cœnobio portæ cæli deſcendit: triplici Auguſto patet

aditu

aditu quorum ille, qui ad ſiniſtram jacet, ad Officinas varias deducit, quibus metallum per varios ignes, variasque laborantium artes in eam formam conflatur, quæ uſibus noſtris ſit accommoda: nil, ſeu inſtrumenta, quibus imago Principum imprimitur, ſeu furnorum diſpoſitionem ſpectes, ad perfectionem artis deſideres: in contabulatione ſuperiori ſedes eſt, quæ Academia dicitur, ubi Tyrones ſub præſtantiſſimis artificibus artem cælandi docentur eo ſucceſſu, ut toto hodie orbe, atque in ipſa adeo Aſia Moneta Auſtriaca in perfectiſſimis habeatur, & exteri etiam populi ſatis mirari nequeant, quantum celeberrimus artifex D. de Donner non pridem vita functus monetæ noſtræ ſplendoris attulerit. Ædes illæ ubi olim monetaria res fuerat, eodem tempore, novis uſibus accommodatæ, Senatus ſupremi bellici ſedes factæ ſunt. Memoratu quoque digna ſunt bina Armamentaria, Cæſareum unum, Civicum alterum, omni militari apparatu apprime inſtructa; ſed ne juſto prolixior ſim, a pyrio pulvere ad ſcholaſticum divertam.

Fridericus II. Imperator Viennam, uti ſupra retuli, ingreſſus in diplomate dato anno 1237. volens *commodo ſtudio provideri, per quod prudentia docetur in populis, & rudis ætas inſtruitur parvorum*, aperiendæ ſcholæ facultatem Viennenſibus impertiit, ſed quæ, prout ex Academicis Alberti III. privilegiis, præſertim ex Rubrica 38., aliisque infra dicendis colligitur, ultra humaniores literas, & Philoſophicas ad ſummum diſciplinas ſe nequaquam extenderet. Erecta autem fuit hujusmodi ſchola apud primariam S. Stephani Eccleſiam, cujus curæ, & diſpoſitioni ſcholæ aliæ minores apud S. Michaëlem, & in Xenodochio ſubjacebant, quæ omnes in præcitatis privilegiis antiquæ, reſpectu nimirum Univerſitatis, vocari conſueverunt. Etenim hujus primam inſtitutionem luculente exhibet Urbani V. Summi Pontificis diploma datum Avenione 19. Junii anno 1365. ex Cæſarea Bibliotheca a Lambecio (a) erutum, publicique juris factum, cujus verba, omiſſis pluribus interjectis ad rem noſtram non pertinentibus, ita ſonant: *Cum itaque ſicut nuper ex parte dilecti filii Nobilis Viri Rudolphi Ducis Auſtriæ fuit propoſitum in Conſiſtorio coram nobis, ipſe Dux in Villa ſua Viennenſi Patavienſis Diœceſis plurimum deſideret fieri, & ordinari per Sedem Apoſtolicam ſtudium Generale in qualibet licita facultate, Nos authoritate Apoſtolica ſtatuimus, & etiam ordinamus, ut in dicta Villa de cætero ſit Studium Generale, tam in Juris Canonici, & Civilis, quam in alia qualibet ſcientia, præterquam Theologica Facultate.* Fuit is Rudolphus hujus nominis quartus anno 1365. 31. Julii Mediolani defunctus, a quo exo-

(a) Bibl. l. 2. c. 5.

rienti Univerſitati præter antiquas ſcholas in priſtinis ſtationibus tunc perſeverantes, aſſignatum fuit amplum in Urbe ſpatium, quod aliqui penes S. Auguſtini Ædem, alii ſecus alterum Aulæ latus verſus Scotorum portam deſcribunt. Statuit præterea idem Rudolpus, ut Canonicorum ad S. Stephanum Præpoſitus Academici Cancellarii munere conſtanter fungeretur; unde liquet Wernherum omnium primum utramque dignitatem obtinuiſſe. Rudolphi ſucceſſor, & frater Albertus III. cognomine cum trica, etiam Theologicam Facultatem una cum priorum confirmatione ab Urbano VI. Summo Pontifice impetravit, uti manifeſto patet ex hujus diplomate dato Neapoli anno 1384., die 20. Februarii, quo itidem anno idem Albertus Univerſitatis ſtatuta, & privilegia pene ad verbum ex Pariſienſibus deſumta condidit, atque advertens publica ſtudia aulico ſtrepitu interpellari, Academiam transtulit ad pacatiorem locum Prædicatorum Cœnobio proximum, comparatis ad hoc vaſtiſſimis ædibus, quas olim Templarii incoluerant, prout refert in Rectorum catalogo Georgius Eder & ipſe Magnificus Rector per primum anni 1559. ſemeſtre; eſtque id longe veroſimilius Fuggeri, (a) Laziique (b) opinione attribuentium Academiæ translationem Rudolpho IV., ejus vero apud Aulam erectionem Alberto II., utpote cum reliquis certiſſimis actis nullatenus cohærente. Quod autem prima genuinæ Univerſitatis fundatio Archiducibus Rudolpho IV., & Alberto III. debeatur, non Friderico II. Imperatori, ut prætendere videtur cum ſuis aſſeclis (c) Lazius (d) licet ex hucuſque adductis abunde conſtet, ſtabiliri poteſt non tam ex Cuſpiniano, (e) & Auſtriaca Gerardi de Roo (f) hiſtoria accuratiſſime contexta, quam ex privilegiorum procemio, in quo Albertus III. ita præfatur. *Sancti Spiritus admonitione in memoriam revocato, quod dudum alias in annis minoribus conſtituti, una cum Sereniſſimo quondam Principe Germano noſtro dilectiſſimo, Domino Rudolpho celebris memoriæ Duce Auſtriæ, &c. de gratia quoque, conceſſione, & indulto Sanctiſſimi in Chriſto* Patris, *& Domini noſtri Urbani Quinti felici auſpicio ereximus, & dotavimus rite, & legitime publicas, & privilegiatas ſcholas, & ſtudium Generale in Oppido, ſeu Villa noſtra Wiennenſi, indignum arbitramur, &c.* item ex ipſorum privilegiorum rubrica, cui hic præfigitur titulus: *Concluſio Ducis Alberti Fundatoris;* quam concluſionem excipiunt ſtatutorum, ac privilegiorum approbationes a Leopoldo Probo Alberti fratre, Pilgrino Archiepiſcopo Salisburgenſi, Joanne Paſſavienſi Antiſtite, Auſtriæ Proceribus, Civibuſque Viennenſibus factæ, in quibus Univerſitatis fundatio, & erectio

Al-

(a) Spe. ho. l. 3. c. 8.
(b) Chron. Vien. l. 3. c. 2.
(c) Fug. ſpe. hon. l. 8. c. 8.
(d) Chron. Vien. l. 3. c. 2.
(e) Deſcr. Auſtr.
(f) L. 4. Annal. Auſtr.

Alberto III. expreſſe adjudicatur. Illius porro dignitates cumulavit Fridericus IV. Imperator decreta præſtantioribus Poëtis laurea, qua omnium primus Conradus Celtes redimitus eſt. Fundata ſic Academia accurrere magno affluxu longinquæ etiam nationes per ſeptem Burſas, ſeu ſtudentium domicilia diſtributæ, quæ, ut ſuorum commoditati conſulerent, Viennenſes, Auſtriaci, Styri cum Salisburgenſibus, Suevi cum Wirtembergicis, Sileſitæ, Carinthi, atque Hungari intra Urbem comparaverant: ad quatuor tamen ſolummodo Nationes, in quas tota diſcriminatur Univerſitas, nempe Auſtriacam, Rhenanam, Hungaricam, & Saxonicam tum ii, tum cæteri omnes referuntur. Hujus itaque Antiquiſſimæ, ac Celeberrimæ Univerſitatis primus Rector a prælaudato Eder ſtatuitur ad annum 1377. Joannes de Randegg Conſtantienſis, & Auguſtanæ Eccleſiæ Canonicus, cui ſubnectuntur reliqui uſque ad annum 1628. ſemeſtres, deinceps annui. Interea autem anno 1622. ſub Magnifico Domino Rectore Guilielmo Rechperger, jubente Ferdinando II. Cæſare, Collegium Archiducale, Schola Provincialis, Pauperum Contubernium, ſive Aureus Mons, Domus Facultatis Philoſophicæ, & quinque Burſæ Societati Jeſu ſunt tradita, ut hæc eorum ſpatio ad Collegium cum ſcholis, Temploque ſibi erigendum uteretur. Burſarum loco cenſeri modo poſſunt quatuor ſtudioſorum Collegia, ſeu Seminaria, hoc eſt Convictus ad S. Barbaram ab Apoſtolici Nuntii domo ad Lycei viciniam translatus una cum Clericis Gregorii XIII. Papæ alumnis: hanc Fundationem uti hic, ita tota Germania abolevit Benedictus XIV. quem nuper ſibi ereptum luget orbis; cum enim ſatis proviſum videret hiſce partibus florente in tantum religione, atque copioſa incolarum hunc in finem collata munificentia, reditus hos urgentioribus Eccleſiæ neceſſitatibus applicandos judicavit. Collegium Pazmanianum a Petro Pazmany e Societate Jeſu S. R. E. Cardinali, & Strigonienſi Archiepiſcopo, Epiſcopis item Jaurinenſi, & Nitrienſi pro ſuarum Diœceſium Clero erectum: Seminarium SS. Ignatii, & Pancratii ex variis quoque veterum Burſarum fundationibus conflatum: Collegium Croaticum a Venerabili Zagrabienſi Capitulo pro ſuis Clericis inſtitutum: quæ omnia, ultimo excepto, Societatis Jeſu curæ, atque adminiſtrationi ſubjiciuntur. Novum Univerſitati ſplendorem attulere elapſi recenter anni, nec enim curis id ſuis indignum judicavit omnibus reipublicæ commodis intentiſſima Imperatrix, atque adeo an. 1757. pluribus legibus, qui in Scholas taciti irrepſerant, Squalores abſterſit

ſit; Juribus, Medicinæ, Anatomiæ, Botanicæque docendis, Clariſſimos tota Germania magnis Stipendiis conquiſivit Magiſtros, Philoſophiam Naturæ, Experientiæque præſidio fultam amœniorem ſimul utilioremque reddidit: Matheſim, Eloquentiam, Hiſtoriam, politiores artes omniaque, quæ mores temperant, ingenia formant, deinceps, ut loco honoratiori eſſent, ſancivit: novos quoque Magiſtratus Directorum nomine Academiæ præpoſuit, & ut cultiores muſæ auguſtiores quoque ædes incolerent, ſuo ære emtis inter utramque piſtorum plateam, variis domibus, magnificam erexit Baſilicam oblongiori forma, cujus anterior facies fontibus, ſtatuis Sapientiæ Symbolis inſtructa Academico Societatis Collegio obverſa eſt. In Palatio hoc ſuæ Profeſſoribus habitationes poſitæ ſunt, ſua variis ſcientiis Lycea: ſpectabilis maxime eſt aula concertationibus Scholaſticis decreta, quæ in eximiam altitudinem fornicato opere educta celeberrimorumque pictorum artificio ornata, merito ſcientiarum matris nomen Auguſtæ peperit: ſuperſtructa eſt ædificio turris edita aſtris obſervandis opportuna, in qua & Profeſſorem hæc qui ſpeculetur, ſuo ære conſtituit; inſtrumenta vero illi neceſſaria conceſſa ſunt illa, quæ doctiſſimus quondam vir Jacobus Marinoni ſuis uſibus comparata moriens reliquerat: ſua etiam hic eſt aula in qua Anatomiæ curioſis corporis humani fabrica, diſſectis membris proponitur; eſt & alia ubi naturæ ſtudioſis mira ejus proponuntur opera variis inſtrumentis quorum partem Eminentiſſimus Card. a Trautſohn, Archiepiſcopus nobis non ita pridem ereptus, moriens legavit, partem ſuo ære Auguſta comparavit. Hic quoque Dominicis diebus ne ulli opportunitas diſcendi deſit varia mechanicæ adjumenta a peritiſſimo viro artificibus exponuntur. Liceat tandem & hicce loci mentionem facere muſæi alicujus celebrioris, cum Univerſitate Scholisque publicis non quidem conjuncti, ſed quod non minorem litteratæ Reipublicæ utilitatem adfert: illud eſt Aula experientiis ut ajunt Phyſicis deſtinata; hæc in Academico Societatis Collegio jam ab anno hujus ſæculi 1715. inſtrui cœpta, curatorum induſtria Mecenatumque ære tantopere creverat, ut nec apparatum nec inſtrumenta locus caperet; anno ergo 1754. ſupra Scholarum atrium, ubi Collegii olim theatrum fuerat, aula parata eſt, in qua, ſeu locum ipſum, ſeu loci ſtructuram, ſeu varia in Mathematicos æque ac Phyſicos uſus inſtrumenta, ſeu rerum omnium naturalium collectionem ſpectes, facile dices nec in celeberrimis Europæ urbibus parem reperiri ne dum ſuperiorem.

Nec

Nec pauca de ædificiis, queis ornantur Suburbia, profanis, dicenda superessent; ab eo enim tempore, quo vallo per ingentem circuitum ducto suis muris ingens illud spatium cinctum fuit, in magnas venustissimasque urbes pagi abierunt, quibus & privatæ Civium ædes, & sacra Deo templa, & horti nobilium, & palatia amœnitatem Majestatemque vix alibi visam conciliant; longus sim, si enumerarem singula, copia ea est, quæ libros posceret; decem duodecimque solum spectantur a triginta annis erectæ vel Principum ære, vel auspiciis domus, ubi quidquid ad necessitatem, ad luxum etiam humana invenit industria, ab evocatis undique artificibus dexterrime paratur. Splendida Nobilium conficiuntur hic ornandis Palatiis Aulæa, Damascena Bombyx, multitium simplex juxta & duplicatum, attalica vestis, seu illa quæ ex auro, argentoque, seu quæ ex bombyce auro intertexta; tæniæ ac fimbriæ omnis generis, Hosolericum: item Strophia serica, & eodem e filo tibialia: Metallum in tenuissimas bracteas ac folia subtilissima variis usibus apta extunditur: nihil tandem desideratur amplius eorum, quibus tamdiu gentes aliæ se supra nos efferre superbius consueverant; ast parum foret æquasse, nisi superasse etiam gloriari possemus: una ergo e fabricis, id quæ præstitit, memoranda est: ea scilicet, in qua Porcellania seu Murrhina vasa e candida fæcibusque omnino purgata argilla ad toreuticæ artis leges elegantissime formantur; ejus initium factum est anno 1722. a D. Claudio du Parqueur, ejus artis longe scientissimo; hujus conatus, etsi ab invidis, ut fit, varie exagitati brevi tamen magnam sunt adepti celebritatem: magnumque in Rossaviæ Suburbio excitatum est arti huic exercendæ ædificium: hodieque merces olim quæsitas trans æquora, domi tolerabili nasci pretio gaudemus; rerumque periti fatentur vasa Viennensia, materiæ puritate, candoreque & figulino artificio nihil Saxonicis concedere: picturæ vero encausticæ præstantia longe antecellere, neque alibi uspiam reperiri terram, quæ igni etiam ferventissimo resistat tantum. Inter ædificia autem reliqua, delibare tantum juvat ea, quæ Augustissimis vel sumtibus vel auspiciis surrexere, nimiæque sunt celebritatis quam ut, cum de Vienna sermo est, prætereantur. In Suburbio, quod a via cursoria dicitur, regiæ ædes jacent, quæ, quod in edito sitæ amœnissimo prospectu gaudeant, *Belvedere* hodie vocantur; exstruxerat has regia prorsus magnificentia quondam Princeps Eugenius a Sabaudia Viridariumque hoc habuerat Suburbanum; ultimisque tabulis co-

cognatæ ſuæ & hæredi Principi Victoriæ ſcripſerat, a qua cum in Italiam abiret, id Auguſtiſſimi Principes redemerunt, palatium hoc, quod auctorem virum virtute rebusque ſuper reliquos ita elevatum habuerat, auguſtiſſimo incolatu non indignum eſſe rati: duplex eſt ædificium, majus unum ampliusque, alterum minus, utrumque horto, qui in faſtigium leni, longoque conſurgit tractu, diviſum: utrumque, ab architectorum ingeniis magnam ſortitum eſt magnificentiam, faſtuoſaque ſimulacrorum ſerie cumulatum potius quam ornatum eſt; utriuſque Conclavia tum præſtantiſſimorum pictorum manus ornarunt, tum pretioſiſſima ſupellex veſtit, recentia æque ac vetera oculos perſtringunt; hæc conditoris animum ingentem, illa eorum, ad quos domus tranſiit, magnificentiam loquuntur: ædificio huic adjacet hortus, quem Botanicum nuncupant, quique ſtudiorum, & Univerſitatis quaſi appendix eſt: ne Subſidium aliquod deeſſet perficiendæ Medicinæ, quæ, ubi certa eſt, humanitati tantum proficit, ubi incerta, non minus nocet, hoc ære ſuo ſpatium coemit Auguſtiſſima, inſtruxitque, in quo medicæ toto orbe conquiſitæ ingenti induſtria herbæ a peritiſſimo Viro colerentur, earumque cognitio, virtuſque, ſtatis diebus impertiretur Medicinæ Candidatis; eaque, quæ in recentiſſima jam inſtitutione conſpiciuntur, animo ingerunt ſpes ingentes, quas Reſpublica & ſcientiæ ex ſaluberrimo hoc inſtituto, ubi adoleverit amplius, aliquando capient.

Nec ſilendum eſt de Collegio nobilium educationi deſtinato, quod & ſuis erigi Auguſtiſſima auſpiciis, honorificaque nominis ſui appellatione Thereſianum dici voluit; huic ceſſit æſtiva quondam Cæſarum habitatio, *nova Favoritta* nuncupata: hic, cum extremum diem obiiſſet Carolus VI. pientiſſima Filia locum, qui perpetuo triſtiſſimi caſus revocaret memoriam, relaxando animo nequaquam congruum judicans, muſis eum ſacrare voluit, ut illuſtrata tot Cæſarum veſtigiis domus ad virtutum æmulationem juventutem traheret: hunc in finem an. 1747. Societatis Jeſu Patres huc transmigrarunt, nobileſque hic omni ſcientiarum genere imbuendos ſuſceperunt, quorum numerus Auguſtiſſimæ favoribus ſtudiiſque ita crevit, ut nova, alæ uni contabulatio ſuperimponenda fuerit, adjungendaque paris amplitudinis altera, atque ita domus, quæ modeſtiæ magis, quam Majeſtati Cæſarum olim erat conformis, ampliſſimi nunc Palatii formam præfert. Diſciplina Domus ex Celeberrimis Europæ petita Academiis, moribus, genioque patrio accommodata fuit: ab infimis Elemen-

mentis ſcientiæ docentur hac in Domo a Profeſſoribus omnes, artes a Magiſtris illæ, quæ nobilem & ad magna natum hominem decent: eo ſucceſſu, ut exiguo quo ſtetit tempore plurimos variis reipublicæ partibus collaborantes Patriæ, Alumnos emiſerit, atque hoc bello in caſtris numeraverit ultra quinquaginta, qui ſtipendia facerent hic exculti, e quibus aliqui probatæ virtutis præmia altiores jam in militia gradus conſecuti fuerunt. Nec immerito glorietur hæc Domus Fundatrice Auguſtiſſima, quæ non ſolis tantum auſpiciis profuit, ſed & collatis in Profeſſores alendos cenſibus, magniſque in Nobiles, natalibus qui magis quam opibus conſpicui ſunt, ſtipendiis naſcentem hanc Domum in eam quam conſpicamur, erexit amplitudinem; inter varia beneficia, quæ commemorare gratitudo exigeret, ſed operis vetat brevitas, non minimum eſt ampliſſimæ hic poſitæ Bibliothecæ donum: Clariſſimus ſcientiis muniiſque vir Pius Nicolaus Garelli, Caroli VI. quondam Archiater hanc collegerat, Filiuſque ejus Joannes Baptiſta ſine prolibus obiens legaverat publico; hanc Imperatrix cognomini ſibi Collegio adſcripſit, tantaque eſt, ut etſi magna hujus pars Cæſareæ inſerta ſit librariæ, reſidui tamen libri ſelectiſſimum omni condiſcendæ ſcientiæ Theſaurum contineant. Anno dein 1755. cum numerus nobilium augeretur indies, juris ſtudioſos ſeparavit Auguſtiſſima ab aliis, diverſaque diſciplina in recenter exſtructa ædificii parte educari ſeorſim voluit.

Qua ex Carinthiaca porta ad Suburbium itur, quod ab argillaceo ſolo nomen accepit, & Laimgruben dicitur, equile jacet Cæſareum, tum a magnificentia tum ab amplitudine memoria digniſſimum, frontem Suburbii an. 1723. ad hunc ſtatum perfectum, occupat, centum quinquaginta duos ſupra mille pedes longitudine, protenditur, duplici feneſtrarum ſerie in altum attollitur: infera parte equos aulæ obſequiis deſtinatos, quos ante per Civium Domos diſtribui neceſſe erat, ſuas per ſtationes ordinatos longa ſerie continet, ſuperior, mediæ altiorisque fortunæ Cæſarei equilis Curatoribus præfectisque domicilia ſervit, uti etiam prætorianis Helvetis, qui regnante Auguſtiſſimo Franciſco I. ex Hetruria huc adlecti, corporis Cuſtodia honorati fuere.

In ipſo Suburbio, viaque, qua ad D. Virginem Auxiliatricem itur, quæque hoc ſæculo ædificiorum longe pulcherrimorum continua ſerie, in juſtam crevit Civitatem jacebant olim ædes, in quibus ex munifica liberalitate Domini de Richthauſen, Baronis de Chaos, magnus juvenum honeſtiſſimorum nu-

numerus, liberalibus enutriebatur artibus; hic anno 1752. suis sumtibus alendos constituerat Imperatrix centum vel patricios, vel veteranorum filios, militari educatione formandos, quod cum partitis in varios curis minus recte fieret, quam cuperet optima Princeps, commodorum publicorum studiosissima, vastissimum emit spatium, traductisque alio, qui e pio Domini de Chaos ære vivebant, novis usibus amplissimum erexit ædificium, atque rebus omnibus finitis anno 1754. prima Novembris ducenti huc introducti sunt minoris ætatis juvenes, qui vestitu militari inspiciente viro in militia conspicuo, a minoribus præfectis, ab ipsis quasi incunabulis ad bellicos enutrirentur labores; hinc Neostadiensibus centuriis Supplementa leguntur, nec nisi hic aliquantisper probati ad ampliorem Neostadii Domum Militarem migrant; quare & hæ ædes militare Seminarium dicuntur; dein una ædificii pars, ea nempe, quæ plateam respicit, duplicique contabulatione magnificam formam præfert, adultioribus destinata est iis, qui natalibus illustres, militiam professuri suo vel ære, vel Principis liberalitate scientias bello necessarias condiscere cupiunt; aperta hæc primum est Academia anno 1755. atque ita effectum, nullum ut sit in Republica vitæ genus, nullus ordo, quem sollicitudine sua non sit complexa Imperatrix, cuique omnia, quæ virtutibus, scientiisque hauriendis obstabant, non aperuerit; adjacet utrique huic ædificio vastum, amplumque aliud, venustate & augusta etiam quadam pulchritudine conspicuum, quod ingenti ære erexit, amploque donavit reditu, paucis ab annis Theresia Anna Felicitas Princeps a Lichtenstein, Thomæ Emmanuelis, Sabaudiæ quondam Principis, vidua: hic juventuti nobili sub Patrum Piaristarum Cura aperuit Academiam, quæ vel Sabaudica vel Emmanuelistica compellatur, quam a biennio Fundatrix Augustissimæ transcripsit, cujus hodie auspiciis gloriatur. Lustrata Metropoli per amœnissimos Austriæ campos tandem calamus exspatietur.

AGGSPACENSIS CARTHUSIA.

Aggspacensem Carthusiam, quam cognominis rivus Danubio paulo post haustus non multum infra Melicium fundasse fertur anno 1386. Hadericus de Messau Austriæ Mareschallus, illique Portæ S. Mariæ nomen inditum fuisse testatur Petrus Dorlandus, qui ducentis abhinc annis scripsit, mox subjungens futuram hujus Ecclesiæ erectionem, antequam fundator eam meditaretur, Matronæ cui-

cuidam divinitus manifeſtatam, quæ etiam ſibi videbatur campanam inibi pulſando confregiſſe. Hujus rei conſummato jam ædificio certior factus Hadericus Matronam ad tentandum campanæ pulſum acciri voluit, quæ illico diſſiliens præſagium eventu comprobavit.

ALTENBURGENSE COENOBIUM.

Altenburgenſe Ordinis S. Benedicti Cœnobium non procul a Kampo fluvio, quem ad Moraviam accedens ab Auſtro relinquit, extruxere anno 1144. Hildeburgis de Rebigau Gebehardi Comitis de Buige conſors ejusque filius Hermannus de Buige itidem Comes.

ANISIA.

Aniſia ſive Anaſum, aut Anasſianum vulgo Enſs elegans Urbs, & Superioris Auſtriæ Archiducalis, lævo Aniſi fluvii lateri non procul ab ejus oſtio inſidens, & ternis milliaribus Lincio in Ortum recedens, exiguum duntaxat veſtigium eſt celeberrimæ Urbis duo paſſuum millia in diametro extenſæ, cujus nomen Laureacum (vel potius Lauriacum, uti plura monumenta exprimunt) a literis laureatis dimanare, licet in Theodoſii Codice repererit, explodit Velſerus, (a) & poſt eum Cluverius, (b) aliique: credidit tamen Lazius, (c) quaſi eas victoriæ nuncias accepiſſet Imperator M. Aurelius Antoninus, dum Marcomannicum bellum gerens ibidem commemoraretur, ubi evidenter is author fallitur, Carnuntum cum Laureaco ineptiſſime confundens, non minus, quam cum ob unicam inſcriptionem perperam deſcriptam Urbem hanc ab eodem Cæſare primo conditam arbitratur: eam enim antea floruisſe ex mox dicendis manifeſte elucefcet. Tolerabilior eſt Cuſpiniani opinio, (d) vocem Laureacum a S. Laurentio primo illius Epiſcopo deducentis, quamvis & huic annuere nequeam, cum ſic nulla urgente ratione erroris, vel ſocordiæ arguantur vetuſti annales, qui S. Laurentium Laureacum a S. Marco ablegatum referunt; aliud ſiquidem Urbi nomen tunc fuiſſe oporteret. Tertiam init viam, & quidem meo judicio veritati proximam Lambecius (e) Cluverium ſecutus, dum Laureaci etymon a torrente Laurone derivat, qui mediam olim Civitatem diſſecuit, nunc vulgo Laurbach, vel Lorbach dictus penes pagum, cui Lorch nomen Danubio miſcetur, illamque ab indigenis Laurich, vel Lorich antiquitus appellatam ſuſpicatur; quare adventantes Romani patria inflexione Laureacum enunciaverunt,

(a) Rer. boi. l. 3.
(b) Opus de Vin. & Nor. c. 5.
(c) Chron. Vien. l. 2. c. 3.
(d) Deſcr. Auſtr.
(e) Bibl. l. 2. c. 8.

rint, prout in Juliaco, Vitelliaco, Abudiaco, aliisque compluribus fecisse deprehenduntur. Compertum porro est Romanorum Coloniam olim Laureaci extitisse, & quidem sub Octaviani Augusti Imperio eo deductam, quod ex erutis inscriptionibus dilucide habetur; in his quippe Colonia Laureacensis Aug. id est Augusta cognominatur, ut Janus Gruterus legit, non Aur. id est Aurelianensis, ut Lazio, & nonnullis aliis videtur. Cæterum præcipuum inter Norici Urbes locum eam obtinuisse suadet tum Danubianæ Classis, ac legionis secundæ, non tertiæ Italicæ Præfectorum Sedes, tum Archiflaminum Metropolis, unde fusis late accolis sacrum jus dicebant, ibidem instituta; quorum primum ex utriusque Imperii Notitia, atque ex lapideis inscriptionibus duce Dione Cassio (a) melius elucubratis didicimus; alterum vero Melchior Inchoffer (b) iisdem pene terminis asseverat. Demum veterem Urbis splendorem, ac majestatem loquuntur tot cælata marmora, atque incisa monumenta a temporis ingluvie, & barbarorum sævitia diutissime subducta, quæ ante centum, & plures annos se inspexisse Pighius affirmat, modo vero vel ædificiis inserta, vel alio fato, non levi eruditionis dispendio evanuerunt. Superfunt tamen etiamnum plura antiquitatis testimonia, quæ in effodienda humo sæpius offenduntur, ita ut Lambecius (c) septem abhinc lustris una tantum die supra centum antiqua numismata partim argentea, partim ænea se ab agricolis redemisse fateatur. Verumtamen longe clarius Laureacensis Urbis gloria inde emicat, quod ab ipsis Ecclesiæ incunabulis Orthodoxæ fidei lacte per primos Apostolorum asseclas instillato fuerit enutrita; consono enim tum veterum, tum plurium recentiorum suffragio certo constat, S. Petri Apostolorum Principis jussu, ac authoritate a S. Marco Evangelista Aquileiæ residente, vel ad summum a S. Hermagora ejus discipulo, quem sibi ibidem substituit, Laurentium quemdam ad id muneris missum esse Laureacum, ubi primus illius Episcopus a multis fertur initiatus: Quod sub annum Christi 60. contigerit necesse est, integro videlicet seculo, antequam Marcus Aurelius Antoninus Imperium adiret; unde quæ de Lazii laureatis literis, & Colonia Augusta potius, quam Aurelianensi superius attulimus, solidissime roborantur. Laurentio inter Cœlites relato Laureacenses beneficii memores Templum posuere, extra Anisiæ muros cum annexa Parœcia adhuc hodie superstes. Plantatæ itaque Ecclesiæ alii deinceps præerant Antistites, ordinis tamen ratione tenebris involuta. Inter hos san-

(a) Lib. 55.

(b) Appar. ad Ann. Hung.

(c) Bibl. l. 2. c. 8.

ſanctitate eminebant Maximilianus, & Quirinus, quem Philippi Senioris primi inter Cæſares Catholici filium quidam exiſtimant, & cum Siſcienſi Epiſcopo confundunt. Peculiari quoque memoria dignus eſt Jerardus, ad cujus tempora pertinet, quod in vetuſto, & hactenus inedito Archiepiſcoporum Lauriacenſium catalogo ſe legiſſe narrat Lambecius (a) his verbis conceptum : *Anno Domini CCL. Philippus cum Philippo filio ſuo regnat. Is Philippus Cæſar Pannoniæ Superioris, & Inferioris, ac etiam Mœſiarum fuit Dominus, qui Archiepiſcopum Laureacenſem, qui uſque ad ſua tempora pauper fuerat, divitiis, & opibus exaltavit.* Attamen tenuia hæc fidei germina Martyrum ſanguine fuerunt irriganda, ut radicibus altius defixis, etiam latius effloreſcerent ; etenim refert ex Burſchio Inchoffer 40. S. Quirini ſocios ſacrarum literarum ſtudio Laureaci vacantes, fame eo in loco enecatos, quem Minorum Cœnobio incluſum Romanorum carcerem appellant, Evangelii veritatem glorioſa morte obſignaſſe; quam hiſtoriam paululum variat Brunnerus, (b) dum ait, circa annum 297. 40. laureas nihilo inferiores iis, quæ cœlo lapſæ 40. Sebaſtenos Martyres coronarunt, Laureacenſem agrum 40. militibus impoſuiſſe: quorum generoſo exemplo impulſus D. Florianus Aquilino Norici Ripenſis Præſidi in hac Urbe degenti ultro ſe obtulit Chriſtiani nomen palam profeſſus; quare fuſtibus ſemel, iterumque acceptus, & ſcapulas ferro confractus, Aniſo flumine ſubmerſus eſt, feruntque lictorem, qui ſuſpenſo de cervice ſaxo Martyrem in aquas præcipitavit, illico oculis orbatum, ſacrum vero corpus neque mole ſua, neque molaris pondere depreſſum, fluctibus etiam poſt mortem innataſſe, donec a religioſa quadam fœmina fuerit tumulo illatum. Florentem poſthac ſub Chriſtianis Imperatoribus Laureacenſem Eccleſiam Scythicus turbo anno circiter 450. fœde proſtravit, Urbe ſcilicet ab Hunnis funditus everſa; ſed paulo poſt revirentem metropolitica dignitate, conceſſo pallii uſu, condecoravit Symmachus Papa anno 498. ad Pontificatum evectus, uti in ejusdem Pontificis epiſtola ad Theodorum Archiepiſcopum data videre eſt: ſæva tamen rurſum procella ab ethnicis hoſtibus ſuſcitata ſub annum 570. Laureacum oppreſſit; quapropter & Chriſti fides languebat, donec anno 616. a ferventi S. Ruperti zelo, pleriſque a vana Deorum ſuperſtitione revocatis, teſte Velſero (c) fuerit priſtino vigori reſtituta, Philone vel tunc, vel non multo tardius Archiepiſcopalem hujus Urbis Cathedram obtinente. Orta dein inter Gerardum Laureacenſem, & Heroldum Salisburgenſem

(a) Bibl. l. 2. c. 8.

(b) Rer. boi. lib. 4.

(c) Rer. boi. lib. 4.

ſem Antiſtitem de finibus controverſia, ſummus Pontifex Agapitus II. anno 946. Eccleſiæ clavo admotus in data ad primum epiſtola illam his verbis diremit: *Conſtat quidem, quod Canonice ſingulis provinciis ſinguli ordinantur Metropolitani, proinde diſtribuere, atque ordinare ita vobis parochias, bonum, & pacificum æſtimamus, ut diviſis duabus Noricæ regionis provinciis, Heroldo Archiepiſcopo occidentalis Pannoniæ cura committatur, & cuſtodia; tibi autem, ſucceſſoribusque tuis propter emeritam antiquitatem ſanctæ Laureacenſis Eccleſiæ, cui jure juniorum reverentia aſſurgit, in benedictionis & ſedis ordine Prælatis, atque Præpoſitis providentiam orientalis Pannoniæ, regionemque Avarorum, atque Maraharorum, ſed & Slavorum, qua modo Chriſtiani, vel adhuc per baptiſma Chriſto lucrandi ſunt, circumquaque manentium credimus, noſtramque Apoſtolicam vicem in illis partibus prædicandi, & pro arbitrio veſtro, ubi opus eſt Epiſcopos conſtituendi, omniaque diſponere, atque ordinare tali authoritate, atque poteſtate delegamus, ac ſi ipſi præſentes affuiſſemus. Quod ſi jam dictus Heroldus Archiepiſcopus deinceps, ſuorumque quiſpiam Succeſſorum minime diffinito limite contentus, ſed interdictam, atque a ſua poteſtate ſeparatam Diœceſim repetere pervicaciter conatur, nec a prohibitæ contentionis ſchiſmate per iſtas noſtras Apoſtolicas traditiones, atque determinationes compeſcitur, ipſe etiam pie conceſſa dignitatis munificentia penitus privetur, atque ſecundum jus priſtinum Superior Pannonia continuetur Inferiori, atque tuæ, tuorumque Succeſſorum ambæ perpetualiter ſubjaceant ditioni.* Repullulante rurſus diſſidio, jurium ſuorum confirmationem a Piligrino Laureacenſi Archiepiſcopo, & ferventiſſimo Hunnorum Apoſtolo imploratam Benedictus VII., qui anno 975. D. Petri Cathedram conſcendit, non tantum illi eſt impertitus, verum etiam ejusdem Archidiœceſim Ottoni II. Imperatori, omnibus Germaniæ Archiepiſcopis, Ducique Bavariæ Henrico ſpeciali epiſtola commendavit, quam tanti fecit Otto, ut novis prædiis, & fundis illius Eccleſiæ patrimonium continuo cumularit. Memoratas hactenus epiſtolas commentariis ſuis inſeruere Lambecius, (a) Inchoffer, Lazius, aliique, ad quos recurrere lector poterit fuſiorem horum notitiam hauſturus. Quod autem ad præſentis Urbis ſtatum attinet, fertur ea inprimis originem ſuam ducere ab anno circiter 900., quo Ludovicus Rex, Arnulphi Cæſaris filius arcem, cui Ensburg nomen, ibidem ſtruxerat; additque ex Lazio Merianus, (b) eandem ad Dominos ab Ens, & Spilberg quondam ſpectantem ab eorum poſtremo Eberhardo Rudolphum I. Imperatorem 600. argenti pondo comparaſſe, quibusdam Florianenſis Præpoſiti prætenſionibus ſimul extinctis, & permiſſo Paſſavienſibus Epiſcopis jure Aniſienſem Archi-

(a) Bibl. l. 2. c. 8.

(b) Topogra. Auſtr.

chidiaconatum conferendi: interim extra controversiam tamen est apud Gerardum de Roo,(a) Urbem hanc primam fuisse, quæ eundem Rudolphum ad subigendam Austriam cum exercitu progredientem, reseratis a Sumeruno illius Præfecto foribus, prono animo excepit. Experta quoque est Anisia Hunnorum loco, qui Laureacum deleverant, furentium Rusticorum vesaniam, qui in eam anno 1626. astu dicuntur irrupisse. Denique silentio prætereunda non est alta fori turris, in qua inscriptio prostat his versibus comprehensa.

(a) Ann. Austr. l. I.

Aspicis exiguam, nec magni nominis Urbem,
Quam tamen æternus curat, amatque Deus.
Hæc de Laureaco reliqua est: his Marcus in oris,
Cum Luca Christi dogma professus erat.

BADENA.

BAdena vulgo Baden Civitas est Archiducalis, 4. milliaribus secus montium radices Vienna in Meridiem recedens, quam Cluverius (b) non vane autumat eandem esse cum Pannoniis Aquis inter Vindebonam, & Scarabantiam ab Antonino collocatis. Nomen a thermis mutuatur frequenti adventantium affluxui perpetuo patentibus; quarum aqua modice alumine, plus sale, maxime vero sulphure imbuta plurimis ægrotis opitulatur.

(b) Opusc. de Vin. & Nor. c. 5.

CAMPILILIUM.

CAmpililium vulgo Lilienfeld opulentissimum Cisterciensis Ordinis Monasterium denominat, 8. Vienna milliaribus in Zephyronotum distans, quod a quodam Salisburgensi Præsule S. Andreæ solemniter dicatum, datis amplis proventibus anno 1206. fundarunt Leopoldus Gloriosus Austriæ Dux, ejusque consors Theodora Emmanuelis Comeni Constantinopolitani Cæsaris filia, ut Wichardus de Polhaim Archiepiscopus Salisburgensis anno 1315. vita functus apud Lambecium (c) testatur, non tantum consanguinea, quod multo posterior author Cuspinianus (d) contendit. Leopoldi ossa ex Apulia, ubi fato cessit, intestinis in monte Cassino sepultis, huc advecta in monumento, quod in Ecclesiæ choro eminet, conduntur.

(c) Diar. Itin Cell. Seg. 22.
(d) Descr. Austr.

CELLA.

CElla duplex est Austriæ Cœnobium; unum Inferioris Cella Mariæ appellatum, & sacro Benedictinorum Ordini ab Henrico, & Rapoldo de Schwarzenberg anno 1336. erectum: alterum

rum Superioris, quod 4. infra Passavium milliaribus præterfluens Danubius dextrorsum relinquit, Angelorum Cella, vulgo Engelhartszell dictum, & a Bernardo Prambachio Passaviensi Antistite an. 1293. Cisterciensibus fundatum.

CETIUS MONS.

CEtius, non Cesius, nec Cæsius, mons est veteribus celebris, qui juxta Ptolomæum Pannoniam a Norico ea ætate dissecabat; quapropter hoc nomine non primum tantum ejus jugum indicatur, quod a dextro Danubii littore surgens vulgo Kalenberg audit; verum etiam tota ea montium catena, quæ inde ad Savum usque per 50. circiter milliaria protenditur; sub eadem proinde appellatione veniunt Caumberg, Annæberg, Saurussel, Teufelstaig, Golach, Schneberg, Simmering, & quidquid demum usque ad descriptum terminum interjacet, quem etiam a Germanis Kalenberg nuncupari pereruditus Schönleben, attestatur. Veruntamen assentiri cogimur, Cetii verticem ad Danubium prominentem reliquos omnes celebritatis suæ fulgore offuscare; namque Romanis hisce Regionibus primum potitis, is maxime idoneus visus est, ex quo veluti ex specula tum navibus ex Norico in Pannoniam defluentibus, tum maxime Germanis hostibus in adversa ora degentibus invigilarent; quare munimentum ei prius superstructum subsecuta est Colonia Aelia Cetiensis P. Aelii Hadriani Imperatoris jussu ad subjectum clivum, ubi modo Pagus Kalen situs est, a Romanis deducta, cui ad ejusdem Cæsaris honorem adoptivus ejus filius, ac successor Antoninus Pius Aelianum Flaminem cum Aelianis sodalibus adjecit, quod effossa monumenta a Jano Grutero, & Lazio excusa posteris prodidere: & quidem Urbem Cetium, seu Cetiam ibidem viguisse luculente declarant non tam S. Floriani acta, ex quibus etiam certiores simus S. Martyrem Tribuni, seu Centurionis munus in ea administrasse, quam Peutingerianæ Tabulæ, in quibus Vindobona in Occasum proficiscentes post 6. passuum millia, hoc est Germanicum sesquimilliare illam obviam habuerunt; unde patet veritati minus consentaneam esse Lazii sententiam, Cetiam, ubi nunc Zeislmaur, quod longius abest, collocantis, & mera qualicunque vocis affinitate more suo persuasi. His vero prærogativis temporis vetustate expunctis, novum monti Cetio accessit decus, quando S. Leopoldus Austriæ Marchio ad Orientalem terræ tractum a se primo subjugatum contra Hungaros propius tuendum, nobili arce illius apicem coronavit, ubi nimirum Sacellum eidem Sancto dicatum

ad

ad perpetuam rei memoriam hodie cernitur, quod una cum propinqua Camaldulensium Eremo non levem huic monti celebritatem etiamnum adsciscunt. Atque hæc fuere decora, quæ Cetii in Pannoniam se demittentis latus illustrarant; si enim superato jugo per Occiduam ejus declivitatem, in Ripense Noricum descendamus, obviabit in eo districtu, quantum Eugippii indicia nos conjicere sinunt, antiqua Flaviana, sive Faviana cum Plinii Flavio fortassis coincidens, pro qua Episcopos undique emendicat Lazius, (a) & quam Comagenis evocatus S. Severinus dira fame, qua vexabatur, plurimis ex Rhætia ratibus commeatu onustis insperate appellentibus, divinitus liberavit, deinde in remotiorem locum, qui ad vineas vocabatur, secedens, exiguam incoluit cellulam, ex qua Flavianam divina revelatione regredi compulsus, prope Civitatem Monasterium construxit, quod primum omnium in Austria erectorum tuto asseremus, a Friderico Favæ Rugorum Regis fratre post Sancti obitum barbare direptum. Verum qui Eugippii Favianam eandem cum Vindobona Urbem opinantur, pago Siefering Viennæ propinquo illius Monasterii situm adscribunt, nominis consonantia procul dubio allecti. Templum in Cetio monte D. Leopoldo sacrum, cum Turcæ Viennam obsidione cingerent, a barbaris omnia late populantibus dirutum fuerat; se restauraturum Imperator Leopoldus voverat, quod & eo loco prima facta fuisset ad memorabilem victoriam via: (b) pium Principem destituit vita priusquam gravibus semper implicitus bellis rem perficeret: patrium votum, erecta ibi augustiore æde sacra, Carolus VI. anno 1730. exsolvit.

(a) Chron. Vien. l. 2. c 4.

(a) Hist. Leop. l. 5.

CREMBSIUM.

Crembsium vulgo Krembs Urbs est Archiducalis, Boreali Danubii lateri in clivum elevato ad Cremsæ amnis ostium imposita, 10. Vienna milliaribus in Occasum dissita, & duplicibus quovis anno nundinis frequentata. Quatuor in ea surgunt Templa, quorum primum S. Viti cum notabili turri ab anno 1464. erecta Urbis Parochus, alterum sacer Prædicatorum Ordo administrat, tertium vero Societatis Jesu Collegio a Michaele Adolpho Comite ab Althan fundato, & quartum DD. Philippo, & Jacobo sacrum Nosocomio adhæret. Anno 1723. Anglicæ Virgines, ex fano Sancti Hippolyti hic etiam introductæ sunt, dependensque ab ibidem loci constituto, Collegium erexerunt, adnitente potissimum, suasque & curas, & opes conferente Maria Anna Kriechbaum, de qua in descriptione fani S. Hippoliti pluribus agemus

mus infra. Bohemos anno 1619. Duce Carpizano hanc Civitatem aggressos, fortiter ea quidem repulit, sed anno 1645. Torstensonio Suecorum Archistratego succubuit, unico tamen elapso anno, ad pristinum dominum postliminio reversa.

CREMIFANUM.

Cremifanum vulgo Krembsmünster Superioris Austriæ Oppidum ob splendidissimum Ordinis S. Benedicti Cœnobium maxime illustre, juxta sinistram alius Crembsæ amnis ripam, 4. Lincio milliaribus in Austrum recedit. Auspicatus illud est in S. Salvatoris honorem anno 777., deducta ex Inferiore Altachio Religiosorum Colonia sub Faterico primo ejus Abbate, Bavariæ Dux Thassilo hujus nominis secundus, Templumque adjecit per Valdericum Laureacensem, seu Passaviensem, Virgilium Salisburgensem, & Sinpertum Reginoburgensem, seu Ratisponensem Antistitem consecratum, ad id se cœlitus commonefieri persuasus, cum filio suo Gunthero ab apro in venatione interemto idoneum in ea, quæ tunc hic erat, sylvestri solitudine tumulum delecturus, intempestæ noctis silentio cervum e nemore prodeuntem vidit, qui in cornibus faces accensas gestaret, nec a loco, cui institerat, divelli posset. Quæ præter Velserum, (a) ac Brunnerum, (b) ex antiquis monasterii tabulis uberiori calamo extraxit Simon Rettenpacher, (c) paulo post subjungens Caroli Magni, Ludovici Pii & Lotharii Cæsarum, Carlomanni & Arnulphi Regum integra diplomata, queis amplæ Thassilonis donationes confirmantur, novisque latifundiis augentur. Adeo floridum Cœnobium circa noni, & decimi sæculi confinia, præmissa 50. inquilinorum cæde, ab Hungaris direptum centum ad minimum annis suis in ruinis sepultum jacuit; donec undecimo seculo ineunte D. Henricus Imperator, S. Gothardo Altachii Inferioris Abbate potissimum hortante, illius instaurationem exorsus est, Templo ab Engelberto Passaviensi Episcopo post annum 1050. rursus consecrato. Verum non multo post, eo cum Monasterio flammis absumto, fuit tertio erectum, & a Passaviensium pariter Præsule B. Altmanno, Salvatori mundi, Sanctisque Agapito, & Blasio anno 1082. solemni ritu dicatum. Tot calamitatibus presso suppetias interim tulere, ultro datis, aut restitutis prædiis Henricus IV., & Fridericus I. Imperator, Bavariæ Dux Welfo, aliique Principes, quos dein imitati Rudolphus I. Cæsar, Ottocarus Bohemiæ Rex, atque Austriæ Archidux Otto novis illud privilegiis, & gratiis prosecuti sunt; alter-

(a) Rer. Boic. l. 5.
(b) Ann. Boic. l. 5.
(c) Ann. Cremif. l. 1. 2. & 5.

ternante tamen iterum fortuna, & prospera adversis permiscente; sub annum siquidem 1480. Oppidum majori ex parte conflagravit, & cætera Monasterii bona, quod & plerisque evenit, Austria tunc hostium, ac perduellium tumultibus plurimum agitata, ferro & igne vastabantur. Sedatis hisce procellis plures Abbates splendida ædificia diversis usibus destinata sensim adjicientes, apertis etiam a Gregorio Lechnero, qui anno 1558. decessit, externæ juventuti scholis, augustam, quæ hodie eminet molem ad fastigium evexere. Conditæ hic coluntur sacræ S. Agapiti Martyris exuviæ ab Hadriano I. Papa Roma transmissæ, S. Wisintonis Monachi ejusdem Monasterii incolæ, qui ante annum 1080. florebat, & S. Candidæ Martyris ab A, R. P. Emerico ex Venerabili Capucinorum Ordine postea Episcopo Viennensi liberaliter donatæ. Paucis ab annis impetrata a Principe licentia, hic erecta est nobili juventuti Academia, laudabili religiosorum zelo, nullam qui prætermittant opportunitatem, qualem qualem demum adferendi patriæ utilitatem.

S. CRUCIS COENOBIUM.

S. Crucis illustre Ordinis Cisterciensis Cœnobium, quod peramœni colles, saltusque ambiunt, 4. Vienna milliaribus abest. Conditorem suum ab anno 1136. veneratur S. Leopoldum Austriæ Marchionem, cui pii hujus operis author fuerat ejusdem filius Otto Cisterciensium legibus in Morimundano Burgundiæ Monasterio eo tempore obstrictus. Alium autem natu minimum D. Leopoldi filium Conradum, Abbatis munus ad S. Crucem obiisse, Lambecius (a) docet, antequam anno 1148. ad Passaviensem, & anno 1146. ad Salisburgensem Infulam condignis viam meritis sibi stravisset. Communem mortalium anastasim operiuntur hic gloriosi multorum Principum cineres: præivit illis Ernestus IV. Conditoris itidem filius, quem pone secuti sunt, fratres duo Leopoldus Largus, & Henricus Austriacorum Ducum primipilus S. Parentis sui in exædificando Monasterio, & novis prædiis ditando munifici æmulatores: Accesserunt præterea Leopoldus Virtuosus, Fridericus I., & II. Babenbergensium Austriæ Ducum postremus honoratiori sarcophago donatus.

(a) Diar. iti. Cell. leg. 76.

DROSENDORFFIUM.

Drosendorffium vulgo Drosendorff, speciosum cum arce Oppidum, quod Teia fluvius Moraviæ, Austriæque limes alluit, anno quidem 1278. Ottocaro Bo-

hemiæ Regi se submisit, sed anno 1620. diuturnam Christiani Anhaltini Bohemorum Ducis obsidionem generosius elusit, Suburbiis tantum igne vastatis, quod tamen damnum abunde repararunt Urbes Horna, Retza, & Eggenburgum interim a Bohemis amissæ.

DUCUMBURGUM.

DUcumburgum vulgo Herzogenburg ad lævam Trasenæ fluvii, qui vernacule Trasam, antiquitus vero apud Latinos Trigisamus vocabatur, inter Fanum S. Hippoliti, & Danubium medio fere itinere occurrens, in dotis partem venerat, quam Leopoldus IV. Austriæ Marchio filiæ Elisabethæ Ottocaro IV. Styriæ Marchioni nuptæ decrevit, sed una cum Styria ad Austriacos Principes deinde regressum. Traditione fertur vetustius loco nomen Trasamburgum fuisse, quo obliterato hodiernum invalescere cœpit a geminis Ducibus desumtum, quos cujusdam Austriæ Ducis conjux pertransiens uno partu fuerat enixa. Adjacet illi celebre, & pervetustum Canonicorum Regularium Collegium illius loco substitutum, quod ab Ulrico ex Comitibus Cileæ Episcopo Passaviensi anno 1112. non procul Hollenburgo in D. Georgii honorem fundatum, exundantis Danubii æstus labefactarat. In dextro Trigisami littore huic Oppido ferme e regione opponitur aliud ibidem Canonicorum Regularium S. Augustini Collegium D. Andreæ a quodam Anglo Principe Henrico, Ottonis III. Imperatoris nomine anno 998. excitatum.

EBENFURTUM.

EBenfurtum Oppidum cum arce juxta Laytam fluvium, muro, fossisque cinctum Vienna sex milliaribus dissitum, & a Templariis primo extructum, D. Udalrici lancea in Parochiali ejusdem Sancti Ecclesia religiose custodita plurimum gloriatur, ea quippe armatus S. Præsul teste Meriano (a) fertur Ethnicos Hunnos hoc in districtu profligasse.

(a) Topog. Austr.

EBERSBERGA.

EBersbergæ Superioris Austriæ Oppido prope Lincium in dextra Trauni ripa, quæ longo ibidem ponte cum læva jungitur, ædificato venusta imminet arx a Comite Sichardo Santha, alias Sempta, regnante in Germania Ludovico IV. Arnulphi filio, 10. nimirum seculo ineunte primitus erecta, ut ab iteratis Hungarorum insultibus Provinciam tutaretur: cumque idem Comes Bavaricam quoque Ebersbergam possideret, consonum & huic arci nomen indi præcepit: nostra autem ætate ea Passaviensi Antistiti obedit.

EBERS-

EBERSDORFFIUM.

EBersdorffium ſplendidiſſimum Cæſarum Palatium autumnalibus feriis deſtinatum uno poſt Viennam milliari inter amœnam nemorum coronam Meridionale Danubii latus illuſtrat. Ejus ſitus plurimum coincidit cum Antonini Ala Nova Equitum Dalmatarum Romanis merentium ſtatione, & Villa Caji Peutingerianæ Mappæ inſcripta. Adjunctum Oppidum cum anno 1485. Matthias Hungariæ Rex moræ, quæ in Viennenſi obſidione trahebatur, impatiens cum Prætoriano milite caſtris egreſſus capere moliretur, manifeſtum vitæ diſcrimen illum adiiſſe teſtatur Gerardus de Roo, (a) dum enim in humili quodam tugurio cum familiaribus accumberet, ferreus globus inde evibratus disjecto pariete penes Regem decidit, qui hinc animo jam commotior Oppidum ſumma vi aggreſſus, in illud perrupit. Totum hoc ædificium Auguſtiſſima, cui patriæ civiumque ſalus, ſuis antehabetur longe commodis, publico ceſſit, atque anno 1745. hicce loci utriuſque ſexus homines quos privata inopia ad mendicitatem redegerat, ali voluit, debitiſque laboribus a periculoſo vitæ otio præſervari; ſed his in vicina minora loca disperſis, anno 1756. nova ædificio ala, contabulatione duplici inſtructa erigi cœpit, qua perfecta, puellæ iniquiori fortuna preſſæ hic collocatæ ſunt, quæ ſub ſui ſexus inſpectoribus, quæ conditionis ſunt ſuæ, docentur omnia: virtutis Chriſtianæ elementa, primum hic locum habent, dein & legere, & ſcribere diſcunt, omnesque labores illos, qui providam matrem familias decent; non procul ab hoc loco ædificium illud, quod nova Fabrica dicebatur, olimque receptaculum erat, quo feræ, peregrinaque Animalia oblectationi Principum reſervabantur, in uſus militares converſum eſt, variorumque, quæ belli neceſſitas poſtulant, receptaculum eſt: adeo ſibi Patriam potiorem eſſe Thereſia exhibet, unicam hanc ſibi voluptatem ſeligens, ut ſe communem civium caſtrorumque matrem profiteri queat.

(a) Annal. Auſtr. l. 10.

EGENBURGUM.

EGenburgum vetus, ac Archiducalis Civitas famoſo Mainhardi monti adjacet, anno 1407. in Civili Auſtriæ bello ab Archiduce Leopoldo IV., & 1485. a Matthia Hungarorum Rege occupata.

FANUM S. FLORIANI.

FAnum S. Floriani Superioris Auſtriæ Oppidum duobus milliaribus Lincio in Auſtrum recedens a nobiliſſimo Canonicorum

Regularium Collegio nomen ſuum deſumit. Fuerat hic olim ex Raderi mente non multo poſt S. Floriani Martyrium, illius memoriæ conditum illuſtre Templum, & adjectis poſteris ſeculis Cœnobium a D. Benedicti Sodalibus poſſeſſum, quod cum Hungari deleviſſent, ab Engelberto Paſſavienſi Antiſtite, qui ab anno 1045. per 4. luſtra ſedit, poſtea inſtauratum, & Canonicis D. Auguſtini diſciplinam profitentibus traditum, idem author, atque Hundius faſtis commiſerunt. Demum illud ex modicis initiis circa annum 1080. in majorem extulit ſplendorem ejuſdem Urbis Præſul B. Altmannus; cui fundationi cooperati quoque dicuntur Quintinus, Lotharius, & Conradinus Auſtriæ Dynaſtæ. Noſtris vero temporibus Reverendiſſimi Præpoſiti ſtudio auguſtum ſane Templum raro marmore affatim emicans, pauciſque invidens aſſurrexit. Suſpicatur hic admodum apte Henſchenius (a) Benedictinos Patres ad declinandas Hungarorum infeſtationes in Italiam confugientes S. Floriani Martyris oſſa prius hic honorifice aſſervata Romam aſportaſſe, cum ex Cromero, & Cæſario ab ipſo allegatis conſtet, inde Lucium III. Summum Pontificem, qui ab anno 1181. Eccleſiæ præfuit, ea per Ægidium Mutinenſem Epiſcopum Cracoviam, regnante Caſimiro tranſmiſiſſe.

(a) In act. SS. ad diem 4. Maji.

Memorabilis etiam eſt huic Collegio proximus fons, qui ab ægris hauſtus, pluribus ſaluti fuit; eundem enim eſſe ex pervetuſtis Sancti actis docemur, qui ad cujusdam piæ fœminæ, nomine Valeriæ, preces prodigioſe erupit, ut jumenta currui juncta, quo illa S. Martyris Floriani corpus ad deſignatum ſibi divinitus tumulum clam Ethnicis avehebat, nimio ſolis æſtu laſſata, pro ulteriori via reficerentur.

FANUM S. HIPPOLYTI.

FAnum S. Hippolyti vulgo Sanct Pölten Archiducalis Urbs ab adjacente Canonicorum Regularium S. Auguſtini Collegio denominatur: jacet ea ad lævam Trigiſami fluvii a Danubio tribus milliaribus ad Meridiem, Vienna vero ſex ad Occidentem remota. Ejus exordia ex Privilegiorum diplomatibus Monaſterio Tegernſeenſi ab Ottone II., Henrico VI., & Friderico II. datis, & apud Wiguleium Hundium extantibus ſic fere deſcribit Lambecius: (b) Cum Pipini Francorum Regis duo limitanei Comites, fratresque germani Adalbertus, & Otgarius, ſive Ottocarus ex Bavariæ Principum ſtirpe Oriundi Sancto Zachariæ Papæ, qui obiit anno 752. in Italia contra Saracenos ſtrenuam navaſſent operam, & inter præmia, Sanctorum Quirini, & Hippolyti cor-

(b) Bibl. l. 2. c. 8.

corpora ab eo accepiſſent, bina in eorum cultum fundarunt Cœnobia; unum ſcilicet juxta Tegarinum Superioris Bavariæ lacum vulgo Tegernſee, quod S. Quirini lipſanis donarunt, ipſeque Adalbertus primum Abbas rexit; alterum vero in eo, de quo agimus ſitu, ſacris S. Hippolyti exuviis ditatum, ubi cum tam incolæ, quam ædificia forſan religionis ergo indies accreſcerent, non obſtantibus damnis ab Hungarorum incurſionibus ſæpius illatis, utpote quæ Paſſavienſes Præſules ſemper repararant, anno demum 1276. Petrus ejusdem loci Epiſcopus ab Imperatore Rudolpho I. frequentes jam inibi ædes in Civitatis formam redigendi, muriſque, ac foſſis pro libitu muniendi licentiam impetravit. Præter univerſale Auſtriæ a Matthia Rege oppreſſæ infortunium, aliud ſibi peculiare hæc Civitas tulit, obſidionem videlicet a circumjacentibus Ruſticis duce ſartore quodam Georgio Brunner anno 1397. tentatam, quam tamen capti aliquot ex illis a Tribuno Koloniſch prius inde abactis, ſequenti mox anno fune ſolverunt. Inter monumenta ſacra nec exigua, nec communia, quibus hæc urbs ornata eſt, memorandum venit Collegium hujuſce ſæculi anno 1706. hic erectum, habitatumque ab Anglicanis Virginibus illuſtribus, quo compellantur nomine illæ, quæ novum inſtitutum S. Mariæ ſequuntur, qui ordo religioſus cum hiſce ultimis temporibus poſtliminio quaſi Auſtriæ rediverit, non abs re opinor eſſe illius utpote pluribus ignoti ampliorem mentionem facere: Fundatricem venerantur Virginem natalibus non minus, quam virtutibus illuſtrem, Mariam de Wart ex antiquo genere apud Eboracenſes in Britannia natam: anno 1585. a Parentibus Catholicam nacta fidem, mores conformes fidei, infans etiam prætulit, vix ipſam egreſſa infantiam ad opulentas ſæpe nuptias vocata non ſine parentum tædio conſtanter eas aſpernata eſt. Jam tum Deo unice deinceps vivere decreverat; nec minorem prætulit conſtantiam in acerbiſſimis perſecutionibus, queis cum parentibus ob Catholica, quæ ſequebantur, ſacra tum ſæpius affligi cœpit; Ex Anglia provolavit Audomarum in Belgium, inter Virgines Deo ſacras ut viveret, atque ut voti ſui compos fieret, non renuit nobilitate quantumvis inclyta, inter Laicas ut ajunt, Sorores apud Sanctæ Claræ Moniales adoptari; ſed cum alio vocaret Deus, tantis animi anguſtiis identidem cruciata eſt, ut ſemel atque iterum deſerenda vita Religioſa fuerit: tota dein zelo converſionis animarum abrepta, in Angliam rediit, tantoque profectu huic incubuit operi; ut plurimis atque hos inter

ter etiam, duobus miniſtellis ad ſaniora reductis ſacra, fama illius celeberrima fieret, collectis hic illuſtrioribus Virginibus aliquot, rediit in Belgium, quodque impellente Deo, illius animo injectum prudentiſſimi, queis ſe regendam commiſerat, judicarant, inſtitutum auſpicata eſt: ſuis alumnis regulas ſcripſit, ab ipſo Societatis Jeſu Fundatore Ignatio, quantum ſui ſexus pateretur conditio, mutuatas penitus. Ordinario loci ſubjectas, votiſque duntaxat ligatas ſimplicibus ſuæ proximorumque ſaluti unice intentas voluit; poſt varias difficultates ab æmulis ſuſcitatas, anno tandem 1617. adnitente potiſſimum Jacobo Blaſio Audomarenſium Epiſcopo, a Paulo V. Pontifice maximo regulæ probatæ ſunt, hoc ſucceſſu læta Patriæ ſe ſtatim reddidit Maria, primum ut illa operis fructum ſentiret, cujus præcipue utilitati rem erat exorſa: variis hic locis, inſtituti ſedes fixit, cui operi glorioſe vix non fuiſſet immortua, ab hæreticis ſæpius ad martyrium quæſita; ſed gravioribus reſervabatur a Deo laboribus: tertio in Belgium redux, cum jam late virginum ſuarum ſpargeretur fama, certatim urbes ſibi tam felix educationi puellarum expetebant præſidium; Leodium ergo in Treviros, & Ubios ducendæ fuerunt Coloniæ; in Italiam deinde ipſa Fundatrix ivit, ſolemnem ordinis ſui confirmationem petitura: ſpe, illam adverſariorum molimina dejecerunt, Scholas tamen ubivis aperiendi facultatem ampliſſimam a Gregorio XV. adepta eſt, inde Neapoli, Peruſiæ, in ipſa quoque Sicilia novus ordo ſedit; ſub idem tempus Monachium ab Eliſabetha Lotharingica Maximiliani I. Electoris Conjuge invitata novum hic, ampliſſimumque excitavit domicilium; Viennæ a Ferdinando II. admiſſa, & hic, & Poſonii, & Pragæ ſuum intulit inſtitutum. Læta tam initia calamitatum longa ſeries excepit: etſi vitam Maria cum ſuis duceret adeo ab omnis nævi ſuſpicione remotam, ut illibatam omnes teſtarentur, Urbano tamen VIII. Pontifici Maximo adverſariorum querelæ graviſſimas de creſcente indies inſtituto, curas injecerant; Virgines natalibus, forma illuſtres, ætate teneras, toto libere vagari orbe periculoſum videbatur aliquibus; increpabant inſtitutum alii, utpote ab reliquis diſcrepans, Clauſtri impatientes, non eſſe tolerandas, fæmineam virtutem, ni cincta ſit repagulis, male tutam, imo nullam eſſe criminati: accedebant aliæ, fundatrici ipſi, impactæ calumniæ: juſſu ergo Pontificis Monachii in Carceres conjecta eſt. Domicilia ejus lege Pontificis ſuppreſſa ſunt; & quamquam favens Electricis animus, a communi ruina Monachienſem præſervaverit ſedem, alibi

ta-

tamen atque etiam in Auſtria corruerunt ; ſeu quod recentes nimis, minus eſſent perfectæ, ac firmæ, ſeu quod accuſatio alibi vero haberetur propior , ex ipſo tamen carcere prodivit Maria illuſtrior, innocentiaque ejus manifeſte patuit; quare ipſa Romam ivit, ſe & inſtitutum ſuum pleniſſime Pontifici purgavit, qui etſi pauca ex illo immutarit quæpiam, ea tamen ipſa, quæ fundamenta inſtituti erant, probavit, ampliſſimamque proſequendi operis tam pii facultatem præbuit: tardiora a vulnere hoc incrementa habuit, nec omnes, quæ periverant, rediere domus, in Angliam, quo fama Carceris pervaſerat, redire voluit Maria, ne virtus illius ſuſpecta maneret illic, ubi inſtitutum a ſe fundatum, tam neceſſarium erat Religioni præſidium: apud Henricam Caroli I. uxorem admiſſa, magnam iniit gratiam; ſed ingruentibus paulo poſt civilibus furoribus fugere coacta an. 1645. Hevarthi apud Eboracenſes febribus exuſta inter ſuarum complorantium amplexus pie ut vixerat, obiit 30. Januarii. Sanctitatis eximiæ, zeli ſupra ſexum, conſtantiæ non fæmineæ famam nacta, virtutibus etiam ſupra humanam conditionem conſpicua: ſublata fundatrice, quo animabatur divinæ gloriæ ardor, filiabus transmiſit, his tamen dudum cum adverſa fortuna luctandum; aſt ſuperatis demum, quæ veræ virtutis ſors eſt, obſtaculis, florentiores reſurrexere; tandemque anno ſæculi hujus tertio a Clemente XI. regulas, inſtitutumque ſuum confirmari viderunt. Monachii interim conſtanter floruerant, atque hinc annuente Imperatore Joſepho ad fanum Sancti Hippolyti anno 1706. commigrarunt ducente illas nobiliſſima Virgine Maria Anna Kriechbaum, quæ ejusdem inſtituti alumna, Collegio novo prima præfuit, atque acceptam a fratre ſuo hæreditatem pinguiſſimam illius Fundationi tranſcripſit, non ſine ingenti Auſtriæ commodo in Virginibus hiſce tam luculenta virtutum exempla mirantis, tam proficuum educationi puellarum præſidium poſſidentis. Antiquior, & meritis non inferior Religioſarum ordo huc etiam paucis ab annis invectus eſt, ſcilicet alumnarum Sanctæ Thereſiæ, quas Carmelitas vocant, a defuncta Principe de Montecuculi fundatæ; & ut juventuti potioris ſexus conſultum etiam eſſet, a quadriennio piorum liberalitate, aperuerunt hic Patres Piarum Scholarum Collegium, & Scholas publicas, in quibus, quæ ſui ſunt inſtituti, non ſine ſummo profectu indefeſſe tradunt; modo etiam Religioſi Carmelitarum viri, ejusdem ex Principis de Montecuculi Fundatione, in Urbem admiſſi erigendo vacant ſui Ordinis Cœnobio.

FREY-

FREYSTADIUM.

FReystadium vulgo Freystadt Archiducalis Austriæ Superioris Civitas annuis nundinis frequentata 4. Lincio milliaribus Bohemiam versus removetur, commodisque ædibus habitatur, licet magnam a Rusticis cladem, in Arce præsertim, passa, anno nempe 1626., quo in eandem dolo captam extemporanei illi milites irruperunt, mox tamen inde extrusi, & ad stivam relegati. Subjacet huic amplus districtus, quem vulgo Machland dicunt, binas Urbeculas Danubio proximas complectens, scilicet Matthausen, & Greynam, cujus sub Artagrunæ nomine Ludovici I. Cæsaris literas meminisse asserit Lazius, atque complura insuper Oppida, & Arces, qualia sunt Neukirchen, Helmesed, Keffermarckt, Bergen, Windhag, Klam, Klingenberg, Königwisen, Bregarten, Lustenberg, &c. Potiebantur olim illo Comites a Burckhausen, & Machland cognominati, quibus deficientibus anno 1186. Imperii beneficio ea Regio Austriæ Principibus cessit, a Rudolpho I. Cæsare Ottoni Brandeburgico genero suo in Catharinæ filiæ dotem anno 1280. assignata, sed ad Austriam postmodum rediit in plures privatos Dominos sensim discissa.

GEMINGA.

GEminga Carthusianorum est Eremus ab Alberto II. Archiduce in ea sepulto anno 1332. inchoata, & 1358. ab eodem paulo ante obitum absoluta, cui subdita est Urbecula, quam vulgo Scheibs vocant, ad amnem Erlap non procul inde sita.

GEMUNDA.

GEmundam vulgo Gmunden veterum Laciacum ex itinerum ductu, & intervallis interpretatur optime Cluverius; Antonini siquidem itinerarium concordi trium itinerum numero 28. passuum millibus, & Peutingeriana Tabula 27. itidem passuum millibus eam Urbem Juvavio, seu Salisburgo separant, Oviliam versus, de qua alibi agemus, procedendo. Est hodie Gemunda Archiducalis Austriæ Superioris Civitas, Lincio 5. milliaribus in Austrum abscedens, & cognomini lacui vulgo Gmundersee dicto, quem Traunus amnis interfluit, ad Boream adjacens, quæ a proximis salis fodinis, ejusque commercio magnam sibi nominis claritatem mercatur. Primæ illarum inventionis gloria Elisabethæ Meinhardi Comitis Tyrolensis filiæ, & Alberti I. tum Austriæ Archiducis, dein Imperatoris conjugi omnium scriptorum calculo adjudicatur, sed circa annum

num unice diſcrepantium, cum Fuggerus (a) 1303. ſtatuat, & Gerardus de Roo, (b) quem accuratiorem judico, eum 12. annis prævertat. Deſcriptionem vero a P. Joanne Eiſſert (c) ſubtiliſſimo naturæ a ſecretis Kirchero tranſmiſſam, ab hoc contractius deſumtam exhibeo. Aqua itaque adhuc extrinſece dulcis data opera intra concamerata fodinarum ſalis receptacula, quas ſtantias vocant, deducitur, ubi ex Salinæ mineræ dilutione tota in aquam ſalſam convertitur, & ubi jam ſale ſatis fuerit imbuta, quod per lignei inſtrumenti immerſionem aquæ pondus explorando dignoſcunt, rota ſitulis, hauſtrisque inſtructa e foſſis extrahitur, & in canales effuſa ad lebetes coquenda emittitur, longo tamen itinere interim emenſo, cum montis Halburg aqua ad lebetem penes lacum poſitum 4. milliaria Germanica inde remotum per 24000. canalium ſibi invicem innexorum, quorum quivis 10. Geometricos pedes continet, derivetur: ejus autem lebetis, qui in ovalem figuram inflexus ex tribus aliis maximus eſt, latitudo 30. paſſus, duplum longitudo adæquat, ſed profunditas non niſi ad ſeſquipedem deſcendit. Duplex hic ſalis genus effoditur, prius ſolidum, purum, & inſtar cryſtalli nitidiſſimum eſt, verumque ſal gemmæ dicitur; alterum varie coloratum, & nunc ſubrubrum, nunc violaceum, nunc alium obſcurum colorem imitatur, quod tamen uti viſcoſum eſt, & ſulphureum odorem prodit, ita paſſim relinquitur. Obſervatum quoque fuit a foſſoribus ſub certo annorum curriculo fodinas novo ſale repleri, de cujus rei veritate minime dubitandum eſſe prælaudatus author phyſico ratiocinio demonſtrat. Coronant præterea Gemundenſem lacum altiſſima rupes, quam Trauſtein vocant; peramœna Arx, vulgo Ort dicta in inſula ſolo ponte continenti juncta; & Traunkirchium Oppidum cum Societatis Jeſu Reſidentia Paſſavienſi Collegio ſubordinata, ubi nimirum olim floruerat Sanctimonialium Monaſterium D. Benedicti regulam ſectantium, cujus fundamenta jecit anno 900. Marchio Ottocarus Agiloſinus in memoriam victoriæ, quam una cum Luitpaldo, ſive Leutholdo Bavaro ibidem de Hunnis retulerat; illius vero filius Albertus cœptum opus feliciter perfecit, uti refert ex Bucelino Zeillerus.

(a) Spec. ho. l. 2. c. 8.
(b) Ann. Auſtr. l. 2.
(c) Mun. ſubt. l. 10. ſec. 4. c. 11.

GERASSENSE MONASTERIUM.

Geraſſenſe Ordinis Præmonſtratenſis Monaſterium Moraviæ propinquum fundavit Egobertus, Cuſpiniano (d) Ecquardus Comes a Perneck ex Auſtriacorum Marchionum proſapia natus; con-

(d) Deſcr. Auſtr.

confirmasse vero fertur anno 1188. Dipoldus Passaviensis Episcopus. Eundem Comitem conditorem agnoscit quoque Pernecense prædicti Ordinis Monasterium a Moravia in Austrum remotius.

GLUNICENSE COENOBIUM.

Glunicense Benedictinorum Cœnobium, quod ad Superiorem Austriam pertinet, inchoasse dicitur Arnaldus, sive Arnhalmus Dominus de Gluinck anno 1120. vita functus, ejusque filius Brunorius absolvisse.

GOTWICUM.

Gotwicum vulgo Gottwich vel Götwein percelebre Monasterium editæ rupi Crembsensi Urbi adversæ non procul Danubio 10. supra Viennam milliaribus, insistit. Moliri illud cœpit sub annum 1076. (Brunnerum sequor) B. Altmannus Passaviensis Episcopus inductisque Canonicis secularibus in communitate viventibus Deiparæ honori ea occasione dicavit, quod Patronum loco quærenti ejusdem Divæ icon græci operis oblata fuerit, Ducis Bohemiæ donum. Verum Beato Fundatore anno 1091. in Zeislmurano Vico febribus extincto, & a S. Thyemone Salisburgensi Archiepiscopo in Gottwicensi Ecclesia terræ mandato, flaccescebat religiosæ disciplinæ viror; quod ab ipsa Beatorum Sede respiciens Altmannus Joannem insignis probitatis virum gente Scotum, quem vivens olim tuguriolo ad sacram Ædem affixo receperat, ore, voceque, quibus agnosci posset, hortatus est, ut torpentes excitaret, & pristinum monti suo virtutum redderet nitorem. Hæc cum ille Canonicis aperuisset, optimum factu visum fuit, ut ex D. Benedicti præscripto vita imposterum institueretur, quod per Hartmannum ex alio S. Blasii Cœnobio accitum executioni datum, idque divinum Joanni Spiritum suggessisse eventus felicitas comprobavit. Monasterii fundationem pluribus seculis fertur hoc in monte præcessisse vetustum Castrum a quodam Gotefrido aliquando possessum, qui Idolum Martis, a Gothis Wick vocati, ibidem venerabatur, unde primum montis nomen Gothwick creditur emanasse. Adjectum virorum Monasterio postmodum fuit aliud Sanctimonialibus destinatum, quarum numerus anno 1388. ad 24. ascenderat, sed anno 1557. ad 7. duntaxat redactæ, Ferdinando I. Cæsare id curante, alio commigrarunt. Prope montis autem radicem memorabilis est fons hactenus perennans, ubi, cum tres adolescentes Parisiis alias literarum studio vacantes convenissent, cœpit quivis joci gratia Episcopalem

In-

Insulam sibi ominari, qua impetrata Cœnobium aliquod esset conditurus: ex his unus fuerat prælaudatus Altmannus, qui Passaviensem sibi delegit, eandem postea consecutus; alter Gebhardus, qui Salisburgensem optaverat, votisque compos factus Admontense in Styria Cœnobium erexit; tertius Adalbero Herbipolensis, uti sibi tunc augurabatur, Antistes, & Lambacensis Monasterii fundator. Inter reliqua huic inclyto Cœnobio ornamenta accedit conspicuum illud trinum chronographicon inscriptum parieti illius cubiculi, quod anno 1677. Augustissimis Neo sponsis Leopoldo Cæsari, & Eleonoræ Passavio ex nuptiis Viennam redeuntibus thalamum hospitalem instruxit, tanto pro æterna memoria cedro dignius, quanto pretiosius ab ingenio, & propria manu Augustissimi chronologistæ compositum extat, & exaratum; textus autem illorum est iste:

LeopoLDVs IMperator, & eLeonora eIVs VXor,
peraCtIs passaVII nVptIIs LætI VIennaM reDeVntes,
In gottVICensI asCeterIo DIVI beneDICti reLIgIonI saCro hoC sCrIpserVnt.

GREIFFENSTEINA.

GReiffensteina Vicus est, uti recentissima Fischeri Tabula indicat, in Danubii ripa Stockeraviæ ferme oppositus cum vetusta Arce editæ rupi insidente; ubi celebris olim vigebat Urbs Comagena, seu Castra Comagena stationis Equitum Promotorum, & Lancteariorum Comagenensium, qui in utriusque Imperii Notitia memorantur. Claro ad id nobis indicio est sæpius dilaudatum Peutingeri Hodœporicon eandem ferme intercapedinem, quæ hodie interjacet, Vindobonam inter, & Comagena dimetiens, quorum mentionem facit quoque in suo Itinerario Antoninus, sed inverso ordine ea Cetio perperam præponit. Non me quidem latet, Cluverium Comagenorum Urbem apud Vicum, cui Langenleber nomen, statuisse; verum hic longius Vindobona dissitus cum signatis apud veteres distantiis minime concordat; unde opinor eximium hunc authorem a paulo antiquioribus Mappis fuisse seductum, quæ prædictum Langenleber Stockeraviæ falso opposuerunt. Hæc prima fuit D. Severini Noricum subeuntis sedes, ad cujus adventum gemebat, sub nescio quibus barbaris, Civitas. Hortatur itaque Sanctus vir incolas ad expiandas spontaneis pœnis conscientiæ labes, si grave illud jugum excutere lubeat: hi primum tergiversari, dein percepto Asturensium excidio, quod Severinus surdis prædixerat, ad jejunia, & vota recurre-

re, quæ in tertium diem continuata Cœlum, terramque exorarunt; hæc enim insveto fragore concussa tantum pavoris barbaris injecit, ut Urbe dilapsi, & mente moti mutuis semet vulneribus conciderint. Hoc primum Caroli Magni de Hunnis trophæum post victoriam, cujus alibi memini, ultra Arrabonem fluvium abactis, siquidem ii in indicata superius rupe ad sui defensionem Arcem singulari tunc studio nequidquam adornarant; cum ad primum Francorum conspectum fugam continuo capessiverint.

HAMBURGUM.

Hamburgum Archiducalis Urbs cum Arce celsiori colli insidente, in dextra Danubii ripa Moravi fluvii ostio opposita, octo infra Viennam milliaribus Hungariæ fines attingit. Hanc famosissimi Carnunti mœniis olim inclusam erudite autumat Lambecius (a) spondens in peculiari dissertatione veterum testimoniis se id solide confirmaturum; tripartitam quippe Carnuntinam Urbem fuisse ex certissimis indiciis colligere sibi videtur, primamque ejus partem, quæ Carnuntum vetus continebat ab ipsis Pannonibus aliquot ante Christum seculis conditum, una cum sua Acropoli solo Hamburgensi adstruit; secundam vero, ubi Pannonica hyberna fuerant legionis decimæ quartæ. Geminæ una cum Palatio Imperatorio, & Thermis, Germano-Altenburgo respondisse putat; tertiam demum, ad quam splendidis ædificiis exornatam, Augusto imperante, deducta fuit a Romanis Colonia, usque ad S. Petronellæ Vicum extendit. Deleto Carnunto, de quo uberius infra dissere-tur, non adeo longa temporis intercapedo usque ad præsentis Civitatis erectionem potuit effluxisse, cum anno 1080. in Norimbergensi Conventu decretum emanasse scribat Merianus, (b) ut Hamburgum ob bellum, quod intra Henricum III. Germaniæ Regem, & Hungaros exarserat, incendiis fœdatum pristino splendori restitueretur, quo adimpleto, nobile ibidem Emporium refloruit a Duce Leopoldo Virtuoso sub annum 1200. Viennam translatum, & decem hinc lustris elapsis Margaretha Ducis Friderici II. soror, diviso cum Gertrude Hermanni Badensis vidua Austriæ dominio, Aulam sibi Hamburgi delegit. Prima hæc deinde ex Austriacis Urbibus anno 1482. Matthiæ Corvini Austriæ inhiantis impetum excepit, sed non nisi post 200. florenorum millia in ea obsidione a Rege expensa, cogente annonæ defectu, illi fores reclusit, reparata tamen a Maximiliani legionibus post octennium jactura.

(a) Bibl. l. 2. c. 9.

(b) Topog. Austr.

HIE-

HIEZINGA.

Hiezingense Deiparæ Sacrarium Claustro-Neoburgensis Collegii administratione subditum, & tertio ab Urbe Viennensi lapide remotum natales suos recolit ab anno 1529., quando Solimano arcta obsidione Austriæ Metropolim premente Christiani quatuor a Turcis capti, arborique alligati, cum nullum aliud decretæ necis suppeteret effugium, Beatissimæ Virginis opem eo affectus ardore implorarunt, ut hæc sub suæ iconis in prædicta arbore tunc latentis forma miro circumfusa splendore se iis noctu spectandam exhibuerit, hæc verba ingeminans Hiets euch, Hiets euch, eosque solutis prodigiose vinculis in optatam asseruit libertatem. Quæ cum illi jurejurando firmata, postea aliis aperuissent, erectum est ibidem Partheniis honoribus Templum, ad quod veluti ad cœlestium gratiarum emporium vicini populi miraculorum, quæ subsecuta sunt, fama acciti, supplices advolabant ad annum usque 1604., quo sacra Ædes ab Hungarorum Duce Stephano Bozgay accensa in cineres abiit; sed ea sequenti mox anno reparata novum patuit accurrentibus asylum; donec anno 1683. secundam passa a Turcis cladem, iterata indiguerit restauratione, qua præsentem nitoris elegantiam consecuta magnum piorum attrahit affluxum, benignissima Deiparæ manu favores suos etiamnum liberaliter dispensante. Hujus Odæi viciniam condecorat splendidissimum Palatium a pulchro fonte nomen sumens, & magnificam undequaque spirans Majestatem, quod Augusti Romanorum, Hungariæque Regis Josephi auspiciis, olim inchoatum, nostris modo temporibus celebritatem adeptum est; vix turbis queis sub imperii sui exordia se oppressam viderat, Dei beneficio, & sua constantia evaserat, Augustissima, cum ornandæ patriæ adjecit animum, primasque convertit curas, ut Majestate Austriaca dignam erigeret sedem, quod proavis defuisse tacite omnes ingemuerant: arx in Schönbrunn a Josepho ædificata, delecta est; quod amænissimo loco sita, parum Vienna abesset, atque adeo puriori semper, liberiorique aere frui liceret, nec tamen publica interrumpentur, absente Principe, negotia: an. 1744, prima manus operi apposita est; retenta ædificii parte, duæ utrinque alæ, paris magnificentiæ, & amplitudinis adjunctæ sunt; continuoque ædificiorum ordine, spatiosissima ante arcem area cincta est: hic iis, qui a Principum obsequiis eorum semper lateri adhærere debent, data habitatio est: hic militibus Contubernia posita sunt; maximum vero hæ ædes ornamentum

areæ præbent, & quo ipſæ ſunt ſervato ordine minores, eo majorem ædificio principi ſpeciem faciunt; nil ipſo ingreſſu magnificentius, longo per Viennam aditur ponte, obeliſci duo aquilis coronati, portam circumſtant, fontes in areæ medio proſiliunt, omnia intranti teſtantur terrarum Dominos hic ſedem figere debuiſſe; nil tamen eſt ipſo magnificentius horto, qui licet circuitu ſuo muris cincto, Viennam ipſam ſuperare dicatur, exiguus videtur; adeo multa ſunt, quæ artificioſa varietate euntis levent faſtidium; omnia recenſere, quantumvis commemoratu ſint digniſſima, prolixum foret: duo ſeligimus, quæ Auguſtiſſimo Imperatori ſuam celebritatem debent; vivarium nempe, in quo beſtiæ remotiſſimis ab oris allatæ ſuis ſingulæ domiciliis; atriisque arbore conſitis aluntur; nil hic elucet magis, quam altilia, avesque peregrinæ, quæ raram naturæ fæcunditatem prodigioſa hic ſpecierum diverſitate exhibent: non procul inde hortus eſt quem Hollandicum ab ejus, qui eum colit, gente vocant; in quo toto anni tempore fructus varii domita per artem natura florent; etſi perpetuo multorum manus ornandæ, ampliandæque huic domui inſudent, anno tamen 1749. ad eum, quem hodie miramur, ſtatum fuit educta, atque ab eo tempore æſtivæ Principum habitationi ſervit; via regia, qua in Auſtriam inferiorem Vienna itur, huc quoque ducit, perpetuaque quamdiu principes foris commorantur, lampadum ſerie ingruentibus tenebris in commigrantium commodum illuſtratur. Diſpoſitis etiam per intervalla militum ſtationibus, Auguſtiſſimorum incolumitati juxta ac Majeſtati conſultum eſt.

HOLLENBURGUM.

Hollenburgum Oppidum, quod uno infra Crembſium milliari Danubius pertranſit, Lazio inepte videtur antiquis Comagenis Cetio propioribus ſucceſſiſſe. Ejus Arcem anno 1710. a Bertholdo Friſingenſi Epiſcopo, cujus Eccleſiæ ſubdebatur, majori ex parte ædificatam aſſerit ex Hundio Merianus. (a) Verum paulo poſt, ſedente Joanne IV., in Friderici IV. Cæſaris poteſtatem Oppidum conceſſit, donec a Sixto ejusdem loci Præſule ante annum 1495. pretio 1500. Rhenenſium fuerit redemptum.

(a) Topog. Auſtr.

HORNA.

Horna Urbs eſt Arce inſtructa ad amnem Teſſer in Kampum fluvium mox influentem ſita, quæ 9. Vienna milliaribus diſtans ad

Mo-

Moraviam accedit, a Bohemis aliquando occupata, ſed anno 1620. per Cæſareum militem ab iis rurſus recepta.

HOSPITALE COLLEGIUM.

HOſpitale vulgo Spital nobile eſt in Superiori Auſtria Canonicorum Secularium in communitate viventium Collegium, quod non procul a Styriæ finibus prope montem, cui Pirn nomen, illis erexit Fridericus ab Auffseſs trigeſimus ſecundus Bambergæ Epiſcopus, qui anno 1440. e vivis ſublatus in eo Templo jacet, uti & quadrageſimus nonus ejuſdem Urbis Antiſtes Joannes Georgius Fuchs a Dornheim anno 1633. ibidem defunctus.

IPSIUM.

IPſium, ſeu Ibiſa vulgo Ips Archiducalis, ſed tenuis Civitas ad Ipſii amnis Danubio illabentis oſtium, a quibuſdam Ptolomæi Geſſodunum, quod Auſtralius fuit, perperam exiſtimatur: quare iis Cluverium (a) præfero, qui Ipſium cum Ponte Iſis in Peutingeriana Tabula annotato quam optime conciliat; mire enim concordat non tam nominis affinitas, quam hodierna Viennenſis diſtantia cum 60. paſſuum millibus inter Vindobonam, & Pontem Iſis, ſeu Iſipontum, vitiate Ponteiſes ibi numeratis. In altero autem, id eſt Boreali Danubii littore, ubi amnis vulgo Uſpen dictus eundem ſubit, ſtetiſſe olim Ptolomæi (b) Usbium ex Germanica ejusdem Tabula liquido colligitur. Fuit hoc municipium Romanorum abſolutum anno 370., quem produnt Conſules coævo fundationis monumento a poſteris eruto inſcripti; ſic vero illud ſe habet, prout Lambecius (c) ex Grutero, & Pighio caſtigatum exponit: *D. D. D. N. N. N. Valentiniani, Valentis & Gratiani Perennium Auguſtorum ſaluberrima juſſione hunc Burgum a fundamentis, ordinante viro Clariſſimo Equi'io Comite, & utriuſque militiæ Magiſtro, inſiſtente etiam Leontio P. P. Milites auxiliares Laureacenſes curæ ejus commiſſi, Conſulatu eorundem Dominorum tertio, ad ſummam manum perduxerunt perfectionis.* Perſeverat fortaſſis Usbium in Oppido, & Arce Pöſenpoigo ibidem ſitis, & vulpo Poſenbeug, vel Perſenpeug vocatis, quæ una cum Ipſienſi Civitate anno circiter 1045. Adalbero Ebersbergæ Dynaſta, qui hic ad quatuor milliaria ſecus Danubium dominabatur, Ebersbergenſi Bavariæ Cœnobio legarat; ſed vidua Richildis, teſte Brunnero, (d) Pöſenpoigum D. Sebaſtiano ejus Cœnobii Patrono mariti voto deſtinatum transferre in Welſonem fratris filium iniquiſſime avebat, Altmanno Abbate Ebersbergenſi haud re-

(a) Opuſ. de Vin. & Nor. c. 5.

(b) l. 2. c. 11.

(c) Bibl. l. 2. c. 8.

(d) Ann. Boi. l. 10.

refragante, Regeque Germaniæ Henrico III., qui cum Brunone Herbipolitano Episcopo Hungariam petens ibi fortuito hospitabatur, ad id exorato, ut munus ratum esse vellet; jamque is elata manu vocem ex formula erat emissurus testem suæ authoritatis, cum triclinium repente concidit, convivasque gravi casu allisit. Rex etsi imus volveretur, effusique super ejus caput complures magno ei pondere incumberent, incolumis tamen evasit, non nisi brachii summa cute perstricta: Episcopus, Abbas, & Richildis semianimes sublati post dies paucos expirarunt, neque ulli dubium fuit, iratum Numen has avaritiæ in D. Sebastiani opes grassantis pœnas exegisse, involutis eadem ruina omnibus, ad quos mali consilii noxa pertinuit. Traditus itaque est uterque locus Monasterio, a quo postmodum Austriaci Duces facta cum aliis bonis commutatione utrumque pariter redemerunt.

L A H A.

Laha, sive Lava vulgo Laa, aut Lab Archiducalis Urbs 8. milliaribus Vienna absens dextro Teiæ fluvii lateri insidet; modica quidem, sed ob frequentes bellorum casus magnam sui famam per annales late diffudit. Hac enim imprimis Dux Fridericus II. tota pene Austria a Friderico II. Cæsare viduatus Wenceslaum Bohemiæ Regem donavit, ut promtas ab eo suppetias ad potentem adeo æmulum repellendum mercaretur; sed Duce in integrum restituto, ipsa Civitas ejectis Bohemis ad Austriacos Principes refugit, quæ res ingentem belli flammam inter utrosque succendit, novis Hymenæi ignibus deinde sopitam, relata tamen prius a Friderico insigni de Bohemis victoria. Bina itidem prælia Urbis hujus pomœrium fastis memorabile fecerunt: primum incidit in annum 1260., quo Ottocarus Bohemiæ Rex Belam Regem cum Stephano filio innumera pene militum caterva stipatum immani clade cecidit: ducenta equitum, totidem peditum millia Belæ meruisse, vixque quartam ex iis partem necem evitasse exaggerat apud Balbinum Cuthenus: sane non modo Hungaros, sed Russos, Valachos, Moldavos, Cumanos, & Tartaros in ejus exercitum confluxisse, & 14. eorum millia solo flumine absorpta plures memoriæ tradiderunt. Alterum longe celeberrimum, quod inclytæ Hapspurgicæ Prosapiæ partam paulo ante Austriam integre firmavit, ad annum 1278. referri debet, quando scilicet inter Rudolphum I., & Ottocarum fuit acriter dimicatum. Eleganter illud describit Gerardus de Roo, (a) ex cujus sententia Cæsarem tuebantur præter Austria-

(a) Ann. Austr. l. I.

ſtriacos, & Suevos, quorum maximus numerus, Archiepiſcopus Salisburgenſis cum 300. equitibus, Baſileenſis Præſul, Burggravius Norimbergenſis, & Henricus Marchio Hachbergicus cum 1400.: Albertus Comes Goritienſis 150. equites, Meinhardus trecentos, totidem Fridericus, & Albertus Ortemburgici ducebant: Udalricus Hainburgicus Carnus cum ducentis, Henricus Pfannebergenſis Styrus cum 100. aderant: mille præterea Styris communi Provinciæ nomine conſcriptis præerant Fridericus Petovienſis, Otto Liechtenſtainius, & Colo a Seldenhoven: diviſo in 4. ordines exercitu, duos fere Suevi, tertium Auſtriaci, reliqui quartum ipſo Rudolpho Ductore conflabant: acceſſere cum Ladislao Stephani Hungariæ Regis filio 20. Cumanorum millia, gens nondum Chriſto adjecta, & bello acerrima. Qui a Rege ſtabant, ſex ordines compleverant: primus ex Bohemis, ex Moravis alter conſtabat, tertius Miſnienſium, & Thuringorum erat, duos conficiebant Poloni, ſextum, ubi Saxones, & Bavari, ſibi Ottocarus delegerat. Conſerta pugna res ſtrenue utrinque agebatur, donec inclinante in Cæſarem victoria, Styri duo fratres Merenbergici Regem toto agmine perquiſitum adorti, fortiter pugnantem equo dejiciunt, & 18. vulneribus confodiunt, cujus vulgata morte Regius exercitus fugam capeſſivit. Verumtamen Lahenſis Urbs non otioſa ſemper cladium ſpectatrix fuit, ſed etiam hujuſmodi calamitatum ſæpius compars, uti anno 1620. evenit, quo a Moravis, ejusdem ſeculi 45., quo a Suecis fuit occupata.

LAMBACUM.

Lambacum vulgo Lambach Superioris Auſtriæ ad Traunum fluvium Oppidum antiquatæ Urbis rudera, quam Antoninus Tegolapem nominat, premere putant Cluverius, (a) & Lambecius (b) cum Ovilabi, ſeu Welſio & Laciaco, ſeu Gemundæ in ejus Itinerario interſeratur, & Peutingeriana milliarium intervalla eximie concordent: iique veritatem propius aſſecuti mihi omnino videntur, quam Lazius Ovilabim Lambaco adſtruens, reliquis circumſtantiis neglectis, quæ ſic minime conſiſtunt: at quæcunque olim fuerit Oppido gloria, parum intereſt, cum illi modo plurimum adferat ornamenti nobiliſſimum Monaſterium, cujus hæc narrantur a Brunnero (c) primordia. Arnoldus Comes a Lambach, cui Schardinga, Neoburgum, Varnbachium, Welſium, & Buttinum itidem ſuberant, Lambacenſe Caſtrum in Templum converterat: hoc cum adjecto etiam Cœnobio ſa-

(a) Op. de Vind. & No. c. 5.
(b) Bibl. l. 2. c. 8.
(c) Ann. Boi. l. 11.

ſacro Benedictinorum Ordini incolendum tradidit illius filius Adalbero Herbipolitanus Antiſtes biennio ante obitum, quem in annum 1090. incidiſſe compertum eſt; verum anticipanda neceſſario eſt aliquot annis fundatio (quam ipſi Arnoldo, ejuſque conſorti Regillæ Bruſchius attribuit) ſi fidem Paulo Langio habemus apud Lambecium hæc referenti. (a) *Anno* 1078. *Imperator Henricus Adalberonem Epiſcopum Civitatis Wirtzburg propter adhæſionem Papæ, & Rudolphi novi Regis expulſum, ſuum ad Monaſterium Lambach redire coëgit:* ubi exul e vivis deceſſit ſanctitate illuſtris, quam crebra poſt mortem miracula manifeſtarunt, prout fidem facit Epitaphium ejusdem tumulo affixum, quem in Eccleſiæ meditullio poſt plura ſecula Placidus Abbas aliquot a ſolo pedes elevavit.

(a) Epiſt. Ger. c. 9.

LAXEMBURGUM.

LAxemburgum amœniſſimum Cæſarum Palatium duobus Vienna milliaribus ad Meridiem recedit, & jucundioribus veris deliciis reſervatur. Illud una cum refertiſſimo ferarum vivario opus eſt Alberti III., qui anno 1390. ibidem mortem oppetiit. Eſt hic idem ille Albertus, qui cognominatur cum trica, vel quod in hujusmodi ſcirpum inflexos geſtaverit capillos, ac barbam, vel prout refert Albermannus, (b) quod dum anno 1385. redux ex peregrinatione Hieroſolymitana in eodem hoc Caſtro Beatricem conjugem tunc balneo inſidentem colligatis in tricam capillis inveniſſet, eam in lætitiæ ſignum abſciderit. Quamvis alia longe vetuſtiſſima ſit traditio; nempe prædictam Beatricem ob inopinatum Alberti ſui, quem perditum jam credebat, adventum, gaudio ſuperabundanter obrutam, in balneo animam egiſſe. Quo forte collimat impoſita ibidem turri ſtatua etiamnum ſuperſtes, ac matronam quandam balnearibus linteis indutam referens, ſive in unius, ſive alterius teſtimonium facti, de quo tamen ſatis, niſi ſola conſtanti fama, non conſtat.

(b) In not. ad 2. c. l. 3. Chron. Laz.

LEYTHÆPONTUM.

LEythæpontum, vulgo Bruck an der Leytha, Urbs eſt cum Arce juxta Leytham fluvium Hungariæ, Auſtriæque limitem 4. milliaribus Vienna in Ortum remota, quam non niſi longa & difficili obſidione cinctam, uti Gerardus de Roo teſtatur, Matthias Rex anno 1483. expugnavit; ſed dum ejus jam vita functi Præfectus Joannes Tarcianus quadam die ex Arce ad Templum deſcendiſſet, Cives advocatis clam Maximiliani copiis Hungaros ejecere, qui ſub Gabriele Bethleno anno 1619. illam,

lam, non multo poſt tamen redditam, iterato occuparunt.

LINCIUM.

Lincium vulgo Lintz amœniſſima, & nobilis Urbs, Superioris Auſtriæ Metropolis; ambiguum valde eſt, an & quo nomine ſub Romanorum dominio claruerit. Aurelianum, ſeu Aurelianam Coloniam ibidem extitiſſe ex quibusdam monumentis minus recte examinatis conjicit Lazius: alii Geſodunum, ſed prorſus inepte, cum hoc a Danubio removeat Ptolomæus, (a) alii Aredatem autumant, ſed hæc eadem eſſe cum Arelape infra aliter explananda omnino videtur. Cluverio (b) Urbem Lentiam, cujus in utriusque Imperii Notitia mentio fit, iſtic ſtatuenti tum ſitus, tum vocis ſimilitudo maxime ſuffragantur. Jacet modo Lincium in Auſtrali Danubii littore 24. ſupra Viennam milliaribus Occaſui propius. Celebrem hanc Civitatem reddunt bini Principum Conventus in ea coacti, quorum primum conflarunt anno 1289. arbitri pacis inter Albertum Auſtriæ Archiducem, & Salisburgenſem Archiepiſcopum conſtituti, videlicet duo Bavariæ Principes, tres Epiſcopi Arnoldus Bambergenſis, Enicho Friſingenſis, Henricus Ratisponenſis, duoque Comites Udalricus Emburgicus, & Fridericus Ortemburgicus, ſed re infecta abiere. Alteri autem quadriennio poſt ad pacem pariter inter eundem Albertum, & Bohemiæ Regem, aliosque conterminos Duces firmandam feliciori exitu convocato, interfuere præter Archiducem Ludovicus Comes Palatinus Rheni, Otto Bavariæ, Meinhardus Carinthiæ Duces, Conradus Salisburgi, Bernardus Paſſavii, & Henricus Ratisponæ Præſules, quibus etiam Bohemiæ Regem, reliquis ſilentibus, adjicit Aventinus apud Gerardum de Roo. (c) Munimentorum defectum Lacedæmonum more affatim ſupplevere Civium pectora, cum Urbs hæc ab Ottone Bavariæ Duce Friderici II. Cæſaris tempore, & a ſeditioſis Ruſticis anno 1626. irrito ſemper conatu fuerit obſeſſa: imo ex 15. Turcarum millibus, qui anno 1532. Lincium uſque excurrere tentaverant, nullus omnino ſuperfuit, qui acceptæ cladis nuncium ad ſuos referret. Celebrior evaſit Urbs hæc, anno 1741. cum deſperatis propemodum Auſtriæ rebus, prima hic benignioris fortunæ lux affulſit. Carolo VI. vivis erepto, Bavari, quorum Princeps ſpecioſo magis quam æquo titulo, opimam Auſtriæ hæreditatem petebat, Gallorum ingentibus adjuti copiis, Auſtriam ſuperiorem invaſerant, populabundi magis quam victores, quod in Imperio tot in

(a) Lib. 2. c. 8.

(b) De Vin. & Nor. c. 8.

(c) Anna. Auſtr. l. 2.

Provincias extenſo, miles qui invadentum vires infringeret, ad manum non eſſet: jam ipſi imminebant Viennæ, qua Aula nobilesque fugam ceperant, cum aviditate Coronæ Regiique nominis, abreptus Bavarus, vel quod ſuperi fortunæ Auſtriacorum propitii in transverſum agerent, exercitum in Bohemiam Pragamque convertit, relictis ſub Segurio Comite Lincii præſidiariorum veteranorum decem facile millibus: ſtatim collectis tyronum Hungarorumque decem & octo millibus Franciſcus I. magnus tum Hetruriæ Dux, Inferiorem hoſtibus purgavit primum Auſtriam, dein ipſi Lincio oppugnationem admovit, & fortitudine ſua animato milite, tam impigre paucos intra dies opus promovit, ut indecoris de non militando per reliquum anni tempus pactis, Segurium cum ſuis Urbe excedere compulerit: læta dein ſecuta ſunt omnia: Auſtria tota hoſtili erepta jugo: Bavaria armis occupata noſtris, hoſtes ipſi qui de inferendo bello, evertendaque ſuperis gratiſſima Domo, hactenus cogitarant, de ſalute ſua laborare compulſi: magnum hinc in faſtis Auſtriacis, Lincii nomen: majus Lotharingicæ fortitudinis fortunæque, decus: atque ita, quam avo, Cæſaris noſtri, Vienna ſalutem debebat, Franciſco Primo, novo ſe titulo debere fatetur & aternum teſtabitur Auſtria. Hac expeditione plus gloriæ quam damni Lincio acceſſit: cui grave olim detrimentum attulerat fortuitum incendium anno 1542. longe tamen majori reſtitutum decori ut præſens teſtatur domorum ſplendor. Annus 1749. ornatum Civitati non exiguum peperit; erectum enim ibi eſt tribunal novum, quod Repræſentatio dicitur, aliud quod regimen in judicialibus compellatur additum: primo incumbit ſuprema Auſtriæ totius Superioris, in civilibus cura: alterum lites decidit omnes, juſtitiæque vigorem conſervat. Sacra inter ædificia eminet Parochiale Templum, aliudque D. Ignatio ſacrum cum annexo Societatis Jeſu Collegio ab Imperatore Matthia condito, atque inſigni Gymnaſio, in quo præter Philoſophicas diſciplinas, Jus Canonicum, & Moralis Theologia publice prælegantur: paucis quoque ab annis nitidiori hic cultu, prodivere muſæ: & licet non amplo Univerſitatis nomine gaudeant, nihilo tamen ſecius hodierno eruditionis ornamento ſuperbiunt: Matheſeos præſertim Naturæque arcana comparatis ad hunc finem inſtrumentis, inſtructoque muſeo, & tradi & oculis exhiberi cœpta. Exornant inſuper Civitatem Cæſarea Arx eximiæ magnitudinis in adjacenti clivo exſtructa; Provincialis Domus, in qua Superioris Auſtriæ Status comitia ſua celebrant; at-

que

que peramplum forum ab una ad aliam Urbis portam fere extensum, & famosis nundinis bis quot annis frequentatum: in hoc ab anno 1717. usque ad 1724. ab inclytis Provinciæ proceribus, colossus opere pretioque insignis albo ex marmore erectus est, & Sanctissimæ Triadi matrique intemeratæ inscriptus, in perenne ut epigraphe testatur, gratitudinis monumentum, ob pestem, ignes, bella amota, sopitaque.

Nihil tamen æque Civitatem hanc ornat, ejusque civium imo & Provinciæ totius utilitati confert quam pannorum omnis generis fabrica, domusque amplissima, qua hæc exercetur: jam ab anno prioris sæculi septuagesimo secundo, annuente ordinum precibus Leopoldo Imperatore, a privatis Civibus, hæc erecta, exercitaque fuerat, ad annum hujusce sæculi 1715. quo Viennense Xenodochium magnum, venditionis jure sibi illam propriam fecit: anno dein 1724. in orientalem mercatorum Societatem transmigravit, qua dilapsa, ad Augustissimorum Principum jus transivit: hoc intervallo crevit semper, & a novis semper aucta Dominis ingentem celebritatem acquisivit; a Societate orientali anno 1727. domus hæc vastissima, qua exercetur hodie, centenis quindecies florenorum millibus exstructa est. Amœnissimo ad alluentem Danubium situ, in quadrum producitur atque præter spatiosa præfectorum, artificumque conclavia, tot instructa est promtuariis tamque amplis, ut centies & amplius mille centenarii lanæ filorumque commode in iis reponantur; machinis instrumentisque multiplicibus queis tempus simul & labor minuitur, & utilitas augetur, instructissima est. Hydraulicis machinis varios in usus quaqua versum ducitur aqua; in media domus area, vento siccata fila, brevissimo temporis intervallo, mirabili quadam rotatili in machina (filatorium dicunt) certas in classes convolvuntur, tanto compendio ut horæ spatio, unius industria, diurnus plurium labor exequetur: quantumvis vasta appareat domus, tanta tamen amplitudine opus erat, maximo illi operarum numero recipiendo, quem qui in calculum subduxit 327. homines hic quotidiano labore distineri affirmat. Hoc assecuti sunt, providi Provinciæ ordines ut auctis commerciis, homines in tota Provincia circumsitisque pagis plurimi, a turpi illa mendicitate, Civibus non raro molesta ac perniciosa avocati fuerint: ferunt enim 4739. netrices, textores, præter eos qui in domo ipsa, 354. domus hujus ære annis totis victitare, hyemali etiam tempore Rusticorum multa millia utili hoc occupari labore magno certe suo adjumento, civium quiete,

Patriæ commodo, quæ jam omnis generis pannos, ſeu laneos, ſeu ſericos, ſeu ex ſerico & camelorum crinibus mixtos, obvios vulgareſque non ſecus ac peregrinos, pretio parabili, domi habet, quos aliunde repetere hactenus magna ſua moleſtia cogebatur. Neque deſunt foris cum Capucinorum Cœnobio anno 1606. erigi cœpto ſpatioſa Suburbia pluribus Nobilium ædificiis referta. Parvo autem itineris intervallo contra Danubii fluxum emenſo, obviat Hilarienſe Ordinis Ciſtercienſium Monaſterium ab Ulrico, & Calone de Wilhering anno 1146. fundatum. Opponitur huic in altera Danubii ripa Oppidum Ottensheimium ab Ottone Archiduce Auſtriæ ibidem nato ſic dictum, & ab eodem, uti & ſucceſſoribus ſuis in hujus memoriam multis privilegiis donatum.

MANSEE.

Manſee Superioris Auſtriæ Oppidum cognomini lacui adjacet, qui per rivum Ag in alium multo majorem vulgo Atterſee dictum exoneratur. Diverſa illi quondam fuerant nomina, id eſt Menen, & Lunelach; unde factum, ut & illuſtre, quod ibi adhuc floret, Benedictinorum Cœnobium Lunælacenſe in antiquis codicibus interdum audierit. Prima hujus fundamenta poſuit jam ab anno 748. Utilo II. Bavariæ Dux plurium aliorum parens, id maxime promovente S. Pirminio Epiſcopo ex Gallia in Germaniam fidei propagandæ cauſa profecto, qui tum etiam ejusdem Eccleſiam SS. Petri, & Michaëlis cultui conſecravit. Munificam Utilonis pietatem pone ſectatus Thaſſilo II. itidem Dux largis muneribus Manſeenſe Monaſterium anno 771. locupletavit. Bavaricæ alias Regioni, cujus fines attingit, Oppidum addicebatur, ſed bellum, quod inter Maximilianum I. Imperatorem, & Ducem Albertum efferbuerat, ſecuta pax, ut bellicis ſumtibus fieret ſatis, illud Cæſari detulit; a quo ad Leonardum Salisburgenſem Archiepiſcopum, hinc ad Superioris Auſtriæ Status perſoluto ſemper pretio devolutum eſt. Non procul inde tertius expanditur lacus, quem Abernſee vulgus indigitat, vel a S. Wolffgango denominat; cujus ibi aliquando degentis honori erecta eſt in ea crepidine Præpoſitura a Manſeenſibus Monachis adminiſtrata.

MARCHECKUM.

Marcheck, ſeu Mareck Oppidum, quod ab Hungariæ ora ſolo Moravo fluvio abſcinditur, natales ſuos debet Ottocaro Bohemiæ Regi, qui dum Auſtriæ imperaret, ut Hungaros ab infe-

ſtis

ftis velitationibus cohiberet, illud anno 1268. excitavit.

MAURBACENSIS CARTHUSIA.

Maurbacenſis Carthuſia magnifico ædificii nitore commendanda tribus Vienna milliaribus diſſita, undique cingitur Vindonenſi, ſeu Viennenſi ſylva ab amne Vindone, ſive Vienna ibidem exoriente nomen mutuata. Condidit eam Fridericus III. Imperator cognomento Pulcher, qui cum anno 1330. ex hac vita migraſſet, in eadem tumulatus conquieſcit.

MEDLINGA.

Medlinga nobile Oppidum 2. Vienna milliaribus in Meridiem abſcendens, ob plurium Auſtriæ Principum ex Babenſpergica ſtirpe ibi ſæpius inhabitantium Aulam jam antiquitus inclaruerat. Templariorum hic quoque Sedem fuiſſe traditio fert, ubi Parochiale hodie Templum raræ in hujuſmodi locis amplitudinis ex ſubjecta planitie late proſpicitur.

MELICIUM.

Melicium vulgo Melck Urbecula eſt Vienna in Occaſum 12. milliaribus abſens, cui magnam parit famæ nobilitatem ampliſſimum, ac natura probe munitum Ordinis S. Benedicti Cœnobium in præcelſa rupe Danubio imminenti ita firmatum, ut anni 1619. obſidionem, qua Superioris Auſtriæ Heterodoxi Bohemis fœderati menſtruo ſpatio illud preſſerant, feliciter eluſerit. Vetus ejus hiſtoria a Monacho anonymo conſcripta nullam aſſerti ſui allegans authoritatem apud Lambecium (a) tradit nomen Melck, ſeu Medilich ex latina voce *Mea dilecta* derivari, qua Cajus Julius Cæſar (qui vix hic unquam comparuiſſe oſtendetur) ſtationi huic adblandiri conſueverat. Lazii opinio quam leviſſimo fulcit fundamento, eſt, Urbem Meliſſam ibi olim extitiſſe, cujus nominis Caſtrum in Neapolitano Regno haberi quidem novimus, Noricarum autem Urbium catalogo nemo ante illum inſeruit: quidam alii cum Ptolomæi Claudinio, vel Claudinionio Melicium componunt; ſatius tamen erit Cluverio (b) ſubſcribere, qui Nomale, vel prout in nonnullis exemplaribus alteratur, Nomare eidem reſpondere aptius conjecturat, cum locus ille a Peutingeriano Hodœporico Danubio admoveatur, & additæ ab exploratis jam Urbibus diſtantiæ utcunque conveniant. Admodum veroſimile interim eſt ob loci opportunitatem aliquod munimentum a veteribus Romanis in eo ſcopulo fuiſſe excitatum, quod Lambecius (c) ulterius ſuadet

(a) Bibl. l. 2. c. 8.

(b) De Vin. & Nor. c. 5.

(c) Bibl. l. 2. c. 8.

det ex attrito lapide, cui imago Lupæ cum Romulo, & Remo insculpta est, in exteriori Ecclesiæ pariete, a se ibidem observato; ubi quoque monet in MSS. & hactenus ineditis Cæsareæ Bibliothecæ codicibus modo Medlicum, modo Medilicham Melicii loco subrogari. Super hanc itaque rupem, prout ex præcitata Cœnobii historia didici, anno 928. fortissimæ Arci dominabatur quidam potens Dynasta nomine Giso, qui a Lazio Stillo vocatur, & a Fuggero (a) cum Geisa Hungariæ Duce confunditur. Nomen Arci Castrum ferreum fuisse author est Cuspinianus: at relatio cujusdam Melicensis Abbatis Meriano (b) transmissa illam in tres partes discriminat, quarum una Medelick, altera turris fortissima, tertium Castrum ferreum dicebatur. Gisone armis extruso Leopoldus I. cognomine illustris Orientali Marchia tum ab Imperatore donatus, munitiones diruit, Arcemque in 12. Canonicorum Collegium convertit, Aula quoque sibi, & successoribus non procul inde constituta. Alter dein Leopoldus cognomento Pulcher juxta Fuggeri calculum hujus nominis IV., juxta alios, qui Leopoldi I. filium omittunt, III. rejectis anno 1089. Canonicis, horum vices supplere Benedictinos jussit, quibus primus Abbatis dignitate præfuit Sigiboldus. Demum S. Leopoldus hujus nominis V. Leopoldi IV. filius, renovato a se Monasterio, nova largitus prædia, sex insuper Parochiales subjecit Ecclesias, quæ fuerunt Medling, Dräskirchen, Weickendorff, Lauchsee, Wulderstorff, & Rauelspach, anno videlicet 1113. die 13. Octobris, quando & solemnem illius consecrationem ab Udalrico Passaviensi Antistite in SS. Petri & Pauli honorem peractam memoratus anonymus consignat; eam autem Cuspinianus, (c) & Fuggerus, (d) nescio quo duce ad annum 1122. differunt, & Calisto II. Summo Pontifici adstruunt, quem Pontificia Tiara jam redimitum Ecclesias aliquas in Viennensi Galliæ Provincia, cujus fuerat Archiepiscopus, anno 1119. dedicasse, ex Baronio quidem percepi, at nec ii, nec Ciacconius, nec Platina eum in Germaniam pedem unquam intulisse meminerunt, prætenso præsertim anno, quo Oecumenico Lateranensi Concilio Romæ præsedit. Deposita hic jacent pretiosa pignora nempe S. Colomanni, & B. Gothalmi corpora, quorum primum miraculorum fama permotus Austriæ Marchio Henricus I., biennio post ejus martyrium infra narrandum, Stockeravia Melicium transferri voluit, ibique honorifice sepeliri per Meinhardum Halberstadiensem Episcopum, quem adducit Fuggerus, (e) vel, quod probabilius est,

(a) Spe.ho. l. 2. c. 8.

(b) Descr. Austr. Topogra. Austr.

(c) Descr. Austr.

(d) Spe.ho. l. 2. c. 2.

(e) Spe.ho. l. 2. c. 2.

est, per Meingaudum Aichstetensem, in quem præter anonymi historiam duo MSS. chronica Zwethalense, & Cremisanense a Lambecio (a) allegata conspirant. Pergit porro referre anonymus, qualiter Trevirensis Archiepiscopus Poppo Petri Hungarorum Regis, & D. Stephani successoris partim precibus, partim minis circumventus a fratre suo Henrico S. Colmanni corpus pro illius Regno impetravit, quod dum pestis, & fames, aliaque infortunia fuissent in Hungariam comitata, territi indigenæ Melicium revexere; sed cum constet, Henricum I. anno 1023., & D. Stephanum anno 1038. mortem oppetiisse, aliqua saltem hujus eventus circumstantia a veritate aliena convincitur. S. Colomanni domesticus fuerat B. Gothalmus, qui peregrinum dominum quæsiturus Austriam petiit, & in proxima hujus Cœnobii villa Maur dicta e vivis sublatus, multis post mortem miraculis coruscavit; quare defuncti cadaver honoratiori sarcophago illatum; quo Rudolphus IV. Archidux Austriæ anno 1362. clam recluso, cum Abbate, & Bernardo Monacho postremæ hujus narrationis authore, Beati ossa pie veneratus inspexit. Quiescunt hic præterea quinque Marchionum cineres, nimirum Leopoldi I., & IV. fundatorum, Henrici I., qui S. Colomanni lipsanis, Adalberti Victoriosi, qui Dominicæ Crucis particula magnis prodigiis fulgente, atque Ernesti Strenui, qui S. Mauritii lancea, D. Udalrici patera Templi gazophylacium locupletavit.

(a) Bibl. l. 2. c. 8.

NEAPOLIS.

Neapolis, seu Neostadium vulgo Neustadt nobilis, probeque munita Urbs Maximiliani I. Imperatoris patria, 8. milliarium itinere Vienna in Meridiem recedit, atque ab Hungariæ limite vix duobus divellitur; in palustri solo a Leopoldo Glorioso Austriæ Duce ad reprimendas Hungarorum incursiones circa annum 1200. primum ædificata; cumque illorum Rex Emericus Leopoldum prævertere meditans alterum in proximo loco munimentum erigere adornasset, ut dissidiis obviam iretur, pactum ambo iniere, ut qui prius Civitatem absolveret, victor censeretur, eamque servaret, alter vero suspenso opere loco decederet; stetitque pro Duce victoria, utpote qui velocius suam Neapolim vallavit, Rege cum dedecore inde remeante: subjungit hic Cuspinianus (b) discerni adhuc sua ætate non procul Neostadio potuisse aream illam Hungaricæ Urbi destinatam post Platonis annum primo condendæ. Fuit hæc Civitas unicum pene refugium Friderici II. Austriæ Ducis anno 1237.

(b) Descr. Austr.

1237. Vienna pulſi, & à Friderico II. Cæſare reliqua Provincia ſpoliati. Verum majorem adhuc ſibi gloriam comparavit, Imperatorem Fridericum IV. contra Udalricum Eitzingerum & Udalricum Cileæ Comitem cum ſuis popularibus, & quinque Viennenſium millibus Urbem arcte obſidentes anno 1452. ſtrenue propugnando; ubi novi Horatii Coclitis Andreæ Paumkircheri virtus enituit, qui egreſſis Civibus, & intra muros repulſis, hoſtium impetum portam una cum fugientibus ſubire tentantium pene ſolus gladio ſuſtinuit, donec Civium aliquot tandem reverſis eos inde omnino removerit, ſoluta non multo poſt obſidione. Anno autem 1485. non niſi poſt 7. menſium molimina Matthias Hungariæ Rex, deficiente demum annona Urbem hanc ad deditionem compulit, poſt quinquennium Maximiliano Friderici Cæſaris filio reſtitutam. Idem hic Fridericus IV. nova dignitate, nimirum Epiſcopali, ejus inſtitutione a Paulo II. Summo Pontifice impetrata, anno 1470. Neapolim nobilitavit, ubi jam ab anno 1444. novum SS. Trinitatis Cœnobium Ordini Ciſtercienſi erexerat. Extat ibidem quoque præter Cathedralem Ecclefiam, & Capucinorum Aſceterium, Sanctimonialium Carmelus a Comite Maria Euphroſyna Seredezgin anno 1665. erectus, nec non Societatis Jeſu Collegium ab Archiduce Leopoldo Guilielmo fundatum, cujus Eccleſiam ſacro D. Martyris Venantii corpore Auguſta Imperatricis Eleonoræ Magdalenæ munificentia locupletavit. In eo, quo Vienna aditur Suburbio, nova Societati Sedes poſita eſt, non juſti Collegii ſed Reſidentiæ ut loquimur. Hanc fundavit D. Franciſcus L. B. de Zunckenberg piæ ut parentis ſui ſatisfaceret voluntati: fuerat hic natione & ſecta Mahummedanus Urbis & Arcis Budenſis, cum hæc a Cæſarianis elapſo ſæculo caperetur Vicepræfectus: in captivitatem Neapolim ductus eſt; atque non procul ab urbe prima animum cogitatio ſubiit meliora Chriſti ſacra amplectendi: locus, quo tam pia mens primo eſſe cœperat, animo hæſit, eumque luſtralibus poſtea a Societatis Patribus undis ablutus, religionis monumento quopiam decorare ſtatuit: morte impeditus cum foret, filius in quem beneficii quoque pars migraverat, in partem gratitudinis venire voluit, atque cum e vita ſine prolibus excederet pecuniæ ſummam in id opus Societati legavit, ſed quia procul ab urbe deſerto in loco Societatis muniis ſtetiſſet domus inutilis, annuente Auguſtiſſimo Carolo VI. in Suburbio delecta ſedes, ſanctoque dicata Leopoldo: quatuor ibi Societatis Patribus decreta habitatio: templum ſatis elegans erectum

ctum, & quinque instructum aris totidem inscriptis sanctis, quos peculiari coluerat Fundator devotione. Totum ædificium ad culmen perductum est, novosque primum accepit incolas anno 1747.

Magnifica demum Neapoli emicat Cæsarum Aula a Leopoldo Archiduce Alberti Sapientis filio extructa, & a Ferdinando I. Imperatore splendidius restaurata, cujus foribus præfixum quinque vocalium literarum A, E, I, O, U. symbolum complurium Oedipoporum ingenia contorsit, qui in 40. saltem diversæ interpretationis sententias abiere ; sed quid opus est Oedipo? quando ipse earum author, adeoque optimus interpres Fridericus IV. Imperator in suæmet vitæ diario propria manu exarato, & a Lambecio diligenter perlecto tum Romano, tum Germanico idiomate illud his terminis evolvit.

Austriæ Est Imperare Orbi Universo.
Alles Erdreich Ist Oesterreich Unterthan.

Hanc Aulam anno 1752. Augusta Theresia militaris Academiæ usibus concessit, quam suis erexit sumtibus, suis auspiciis instituit: degunt hic ducenti ex nobili stirpe aut genere militari juvenes qui sub militiæ præfectis probatæque fortitudinis, virtutisque viris nutriuntur bello : equestris pedestrisque militiæ tyrocinium hic ponunt in duas divisi centurias : qui eminent, decurionum partes agunt reliqui gregariorum disciplinæ subjiciuntur, melius ut imperent, cum parere in juventute didicerint. In statas horas, diviso labore, studiis conjungunt, quidquid labor bellicus secum fert: atque ita sunt disposita omnia, toto ut die in castris agere videantur, scientias tamen quascunque militum vitæ congruas, varias gentium quibuscum vel sociare vel opponere arma debebunt, linguas condiscunt: ubi primum ad ætatem congruam venere, si impigro labore adhibito exculti reperiuntur, legionibus addicuntur quibus veteranam virtutem tyrones adferunt, summo emolumento patriæ quæ ex hoc indigæ nobilitatis asylo nova semper fulcra, nova salutis suæ pignora accipit: sua his abeuntibus supplementa semper, Vienna submittit ex militari Seminario; ita ut ambæ Neostadii centuriæ justum ducentorum numerum semper expleant: tota hisce usibus destinata domus antiquæ Aulæ interiorem amisit faciem: immutatus tamen mansit sacer ille recessus quem solitudinis ad instar Maximilianus I. sub finem vitæ hic Deo animæque vacans erexit: ut hujus intuitu disceret juventus a viro tanto, totque jactato bellis potissimam in

milite laudem esse, si virtutem religionemque coluerit, illam demum veram esse fortitudinem, quæ pietati in superos conjuncta est. Uno vix non a Neapoli milliari, orientem versus, jacet locus, qui olim pagus Liechtenwirt, dictus modo celebritatem adeptus majorem, Nadlbourg vocatur: jam sub Augustissimo Carolo VI. coli cœpit hic acuum conficiendarum fabrica, sed lento successu; quo ad usque Augustissima Imperatrix nostra, curas hic suas præbuisset: ab eo enim tempore derivatis huc aquis magna ædificiorum multitudine hic erecta, in splendidissimi oppidi speciem locus crevit: ferrum & æs in fila hic ducitur, limæ calybeæ Anglicis pares si non superiores ope machinarum, quas rotæ aquis actæ impellunt, cuduntur: tanta autem acuum copia fabricatur ut non hæreditariis solum terris sed & provinciis dissitis abunde provideri queat: triennio abhinc alius adjectus est labor pari successu: varia ex ære & auricalcho domestica utensilia igne liquata funduntur atque torneato parantur labore: erecta hic S.æ dicanda Theresiæ magnifico cultu surgit sacra ædes.

NEOBURGUM.

Neoburgum duplex est Archiducalis Austriæ Civitas, nempe una a Monasterio, seu Claustro Closter-Neuburg, & altera a frumento Korn-Neuburg vulgo indigitata. Ambas duobus supra Viennam milliaribus sibi invicem adversas Danubius alluit: dextram tenet Claustro-Neoburgum Cetio monti subjacens, quod adnexo Canonicorum Regularium Collegio vetustate cedit; annosæ siquidem arbores locum opacabant, cum D. Leopoldo, ejusque consorte Agnete Cetiensis Arcis fenestris innixis, ac de situ ad excitandam Deiparæ Ædem idoneo solicite deliberantibus, hujus flammeolum, seu velum levis aura ex capite surripiens procul ab oculis in subjectum nemus devexit, quod, cum venationis ergo S. Marchio post novennium lustraret, deperditum olim flammeolum, illæsum adhuc, extensumque pendere ex sambuco offendit. Hoc ille pro divino nutu præmeditatæ tunc Ædis locum indicante interpretatus, augustum illico Templum Cœlorum Reginæ dicandum anno 1114. ibi erigi jussit: cumque illius fundamenta jacienda forent, S. Leopoldus, ut primum poneret lapidem a Proceribus invitabatur; at ille Sacerdotum id esse munus reponens, eum honorem detulit Ottoni primo loci Præposito, quem ejusdem filium fuisse teste Cuspiniano, quidam perhibent, sed ipse, & Polzmannus, qui S. vitam plusquam 100. abhinc annis edi-

edidit, ſecundo inter Neoburgenſes Præpoſitos loco numerant Ottonem D. Leopoldi filium, quem dein Pariſios ſtudiorum cauſa iterato profectum, & Ciſtercienſe inſtitutum Morimundi amplexum Friſingenſem Eccleſiam ultimo rexiſſe palam eſt. Templi mole ad coronidem ducta, dotem munificus fundator privilegio ſanxit, & Canonicos, quos ſeculares vocant, ſacris præeſſe voluit, quibus ſegnius adminiſtrantibus, Religioſos D. Auguſtini aſſeclas anno 1134. coram Conrado Salisburgenſi, Regimaro Paſſavienſi, & Romano Gurzenſi Antiſtite ſubrogavit. Porro in his omnibus recenſendis facem mihi prætulit præter mox citatos authores ipſa Advocati Conſiſtorialis oratio anno 1484. Romæ coram Innocentio VIII. recitata, quando Leopoldi apotheoſis ab eo Pontifice fuit obtenta. Hinc ſacrum ejus corpus ex humili ejuſdem Templi crypta, cui poſt obitum fuerat commiſſum, anno 1506. Maximiliano I. Cæſare id curante in magna Præſulum, ac Principum frequentia fuit elatum, & pretioſa modo incluſum theca peculiaris Sacelli aræ, crebro venerantium affluxui expoſitum, incumbit. Ipſum quoque flammeolum, & ſambucus illuſtres prodigioſæ originis theſſeræ, noſtro adhuc tempore cuſtoditæ adventantibus exhibentur, uti & Archiducalis Auſtriæ pileus, multo auro, & gemmis renitens, quo Archiduces in D. Stephani Baſilica Viennæ inaugurantur, Venerabilis hujus Collegii fidei demandatus. Eximium hoc Leopoldinæ pietatis monumentum cinxere ſenſim accedentium inquilinorum ædes, ita ut paulo poſt in juſtam excreverint Civitatem, quæ appropinquante olim Rudolpho I. Cæſare a pluribus Auſtriæ Urbibus jam ſponte admiſſo, ſuis freta munimentis prima vim ſtatuit experiri; verum Bavariæ Dux, qui Imperatori militabat, certior factus, novum ab Ottocaro Rege præſidium per Brunonem Olomucenſem Præſulem obſidendis ſubmitti, cum nulla ejus inhibendi ſpes amplius affulgeret, quadraginta audaciores juvenes ſelegit, qui modo bini, modo quaterni cum Epiſcopi comitatu in Urbem ſubrepſerunt: tum cædibus, tumultuque omnia ab iis intus miſceri, donec interim Dux cum exercitu advolans tanto Cives terrore affecit, ut hi Bohemis in carcerem datis ſe ſubjecerint victori. Alterum Neoburgum, ſeu Korneoburgum, quod in fluminis læva ſpectatur, communi Auſtriæ fato ſubjacuit, quando utraque Civitas in Matthiæ Regis poteſtatem anno ſcilicet 1477. devenit, ſed cum reliqua pariter Provincia a Maximiliano recepta. Occupavit etiam hoc Neoburgum elapſo ſeculo Torſtenſonius Suecorum Dux

aggestisque vallis muniverat, sed subsequenti statim anno, id est 1646. a Cæsareis coactus decessit.

NEOBURGUM AD OENUM.

Neoburgum item aliud est ad Oenum fluvium Superioris Austriæ Oppidum egregia instructum Arce, & Comitatus titulo insigne, quod magnam quondam belligerandi materiam Austriacis, Bavarisque suppeditavit. Moverat, uti ferme scribit Brunnerus anno 1307. in Bavariam Albertus I. Imperator, cui cum exercitu Oenum trajicere penes Neoburgum paranti Nobilitas Boïca excitis raptim agrestibus se se opposuit, quod ubi Cæsari innotuit, copias partitus partem Passavii transire flumen jubet, partim ipse sub solis ortum propter ora hostium velut triumphans traducit, qui ne unum quidem telum ausi in Cæsareos evibrare, ideoque ingenti pudore suffusi, ut hujus dedecoris labem abstergerent, biennio post longe majori virium apparatu Neoburgum repetunt, ejusque obsidionem adornant, quæ, etsi rigente bruma, in quartum mensem protracta est, donec actis per metallarios sub terra cuniculis, Oppidum subingressi expugnarint: Lambergicus Arcis Præfectus ultra obsistere desperans igne in tecta conjecto alio se recepit. Rediit tamen postliminio ad Austriacos, & quidem ante annum 1459., quo Alberto Archiduci permissum est, ut demum acquiescens Austriam sineret a civili in fratrem bello respirare.

PECHLARNUM.

Pechlarnum vulgo Pechlarn Urbecula est, quam inter Melicium, & Ipsium Danubius præterfluit, ubi ab amne Erlaph augetur, & procul dubio illi Urbi respondet, cujus Antonini Itinerarium, & utriusque Imperii Notitia sub Arlape nomine meminerunt fortassis Aræ lapideæ a Romanis primitus appellata: imo eadem quoque esse omnino videtur cum ea, quam Ptolomæus in Norico secus Danubium, & Peutingeriana Tabula Nomale inter & Ponteifes, 52. passuum millibus, seu 13. Germanicis supra Vindobonam milliaribus collocat, vitiato tamen utrobique ab Amanuensibus textu, cum hic Arelate ibi vero Aredate scriptum reperiatur. Navalem insuper Romanorum classem stativa sua ibidem aliquando habuisse subnectit ex Imperii Notitia Cluverius. Quæ saltem longe magis rationi, ac veterum monumentis consona elucent, quam inanis, nulloque testimonio firmata Lazii opinio, qui Civitates pro libitu ædificans, Urbem nomine Præclaram istic claruisse somniat.

De-

Deleto autem ab Avaribus, seu Hunnis Arlape, fertur S. Wolffgangus Ratisponensis Præsul Bavarorum Coloniam huc deduxisse ab Ottone II. Cæsare ratihabitam, ipsique Ratisponensi Ecclesiæ, quod & modo perseverat, subjectam.

PETRONELLA.

Petronella Pagus nunc modicus ad dextrum Danubii latus Vienna 7. milliaribus in Ortum distans, ingentis olim fuit Civitatis sedes Carnuntum vocatæ, cujus situm istic potius, quam Hamburgi, quod Cluverio (a) placet, statuendum esse vetera ejusdem rudera etiamnum extantia demonstrant; nisi cum Lambecio (b) dicere malis, Urbem hanc Romanos ita ampliasse, ut a Petronellæ Vico Hamburgum usque se extenderet, prout jam superius attigimus. Congruunt jam optime antiquorum testimonia; Peutingerianum enim Hodœporicon, atque Antonini Itinerarium 28. passuum millibus Carnuntum Vindobona ad Orientem juxta Danubium removent: Plinius (c) adversus Mari fluvii, qui nunc Moravus, vel Morava dicitur, ostium fere opponit, atque alio in loco his verbis ejusdem meminit: (d) 10c. *fere millia passuum a Carnunto Pannoniæ abest litus id Germaniæ, ex quo invehitur succinum percognitum nuper:* uti in castigatis codicibus legere est, quædam enim editiones id fœde depravant. Carnus Carnuntis apud Ptolomæum, (e) & T. Livium (f) audit; eundem quippe locum huic ille assignat. Floruit insignis hæc Civitas ad minimum duobus ante Christi nativitatem seculis, utpote quam anno ante eam 171. Licinii Consulis Legatus subactis jam aliis Illyrici, Pannoniæve Urbibus, nec, ut se dederet, compellere, sicut ipse Livius scribit, neque capere potuit obsidendo. Anno tamen post Christum 9. submisit se Tiberio famosam de Dalmatis, & Pannoniis victoriam sub Augusti auspiciis consecuto. Porro Colonia Civium Romanorum eo deducta, electa simul ea Urbs est in Legionis decimæ quartæ Geminæ Sedem, & Istricæ classis stationem; neque vane conjicit Lambecius, (g) illum longo ævo exesum arcum, quem vulgus Das alte heidnische Stadt-Thor appellat, non Carnuntinæ Civitatis portam, uti passim putatur, sed unum ex binis triumphalibus arcubus fuisse, quorum meminit Dio Cassius (h) victori Tiberio ab Augusto in Pannonia decretum, quod ex ejusdem situ, & residuis lateralis ornatus indiciis se manifeste judicat intulisse. Ad eam Carnuntum interim excrevit majestatem, ut plurium Cæsarum Aula fieri meruerit. Constat siquidem ex Eutropio, (i) & Orosio (k) M. Aurelium Antoninum Philosophum

(a) In Vin. & Nor. c. 5.
(b) In add. ad li. 2.
(c) Li. 4. c. 12.
(d) Li. 37. c. 3.
(e) Lib. 2. c. 15.
(f) Deca. 5. l. 3.
(g) In add. ad l. 2. Bib.
(h) Li. 56.
(i) Li. 8.
(k) Li. 2. c. 15.

jugi

jugi triennio, quo Marcomannicum bellum confecit, hic resedisse; ex Spartiano (a) L. Septimium Severum a Legionibus Germanicis fuisse Imperatorem acclamatum, ex Eusebio Cæsariensi Licinium a Galerio hic quoque in Cæsarem assumtum, atque ex Ammiano Marcellino, (b) Valentinianum in hac pariter Urbe, jam quidem tum pene deserta, & squalida trimestri spatio fuisse commoratum. Præterea Antoninum Caracallam non modo Vindobonæ, sed & Carnunti venationibus vacasse existimat citatus alias Angelonus. Mentionem denique celeberrimæ hujus Civitatis faciunt vetusti alii scriptores, cujusmodi sunt Author Notitiæ Imperii, Vellejus Paterculus, Zosimus, & Aurelius Victor. Ab extructo deinde in Carnunti ruderibus Monasterio S. Petronillæ sacro hodiernum loci nomen teste Lazio dimanavit. (c)

(a) In vita Severi.

(b) Li. 30. c. 17.

(c) Chron. Vien. l. 1.

PEUERBACHIUM.

Peuerbachium vulgo Peurbach muro cinctum Superioris Austriæ Oppidum cum ampla Arce 6. Lincio milliaribus versus Bavariam dissitum, valde fœdavit incendium anno 1626. a Rusticis excitatum, sed illud pristinæ, imo majori venustati jam reddidit incolarum solertia. Schaumburgici olim Comites eo fruebantur, ex quibus Henricus cum Alberto III. Austriæ Archiduci obsequi detrectans, in libertatem se vindicare, novasque res moliri adniteretur, Peuerbachio expugnato Albertus eum domuit, cumque bello impar Principem suum apud Cæsarem accusasset, causa quoque cecidit; arbitri enim, qui erant Fridericus Norimbergensis, Berchtoldus Magdeburgensis Burggravii, & Babo Abenspergicus, Comitem Henricum aliquot bonis mulctatum Archiduci subjecere. Addit Michaël Bojemus in Vita Alberti Saxoniæ Ducis apud Marianum (d) ab hoc Oppido, utpote a propria patria denominari famosum illum Mathematicum Georgium Puerbachium Joan. Regiomontani Professorem.

(d) Topog. Austr.

PIXENDORFFIUM.

Pixendorffium Tulnensis campi Arcem ex situ, intervallis, & aliqua vocabuli consonantia interpretatur Cluverius (e) esse Antiquorum Pirum tortum, quod 8. passuum millibus post Comagena Trigisamum versus tendentibus in Peutingeriana Tabula occurrit. Utrum autem jam olim locus fuerit dictus ab indigenis Pirndorff, unde supervenientibus Romanis formatum fuerit nomen Pirotorsum; an vero vocem tortum Norici, vel Quadi huc transgressi detorserint in vulgare illud Torff, sive Dorff, quod vicum significat decidere diffidit.

(e) Vind. & Nor. c. 5.

PLA-

PLAGENSE COENOBIUM.

Plagenſe Ordinis Præmonſtratenſis Cœnobium vulgo Schlegl in Superiori Auſtria prope Bohemiam ſitum fundaſſe dicitur Colthagius de Falckenſtein.

POMARII MONS.

Pomarii Mons vulgo Baumgartenberg eſt Ciſtercienſis Ordinis Monaſterium in Machlandia Superioris Auſtriæ Provincia comprehenſum, quod alias ad Montem Pomœrium perperam latine redditur, quodque Comes Otto de Machland ſub annum 1143. fertur erexiſſe.

RETZA.

Retza vulgo Retz Urbs Archiducalis, ſed exigua duobus milliaribus Znoyma Moraviæ Urbe ſolummodo diſtans peramœno fruitur diſtrictu, quem tamen ſæpius depopulati ſunt hoſtes, quibus illa in Huſſitico, Hungarico, Bohemico, & Suecico bello in prædam ceſſit.

SCHODTWIENNA.

SChodtwienna vulgo Schodtwien vel Schaidwiena quod Lambecius præfert, Schuzwien, amplum eſt Oppidum ad radices montis Semmeringi Styriæ limitis, quod Æneas Sylvius Schadviennam, Bonfinius Scæam Viennam, & Noricorum fauces appellat. Anguſtant hic rupes aditum, a viatoribus ex Auſtria in Styriam, & viciſſim commeantibus, valde frequentatum. Arx Clam edito ſaxo impoſita locum inſuper tuetur; attamen anno 1485. parum obfuit Matthiæ Regi, qui illum occupavit, ſed ultra progredi, & præruptum montis jugum non auſus ſuperare.

SEITENSTOTTENSE COENOBIUM.

SEitenſtöttenſe Ordinis S. Benedicti Cœnobium ab Udaſcalco Comite de Heefft conditum ortum ſuum ducit ab anno circiter 1112.

STEINA.

STeina vulgo Stein Archiducalis Civitas vix uno ſupra Crembſium lapide, Danubio ad Boream adjacens, eodem cum ea Urbe utitur Magiſtratu, ita ut primo triennio Conſul Crembſium, & Steinam Judex incolat, altero autem viciſſim Crembſii Judex, Conſul Steinæ reſideat, habitationis ordine ſic ſemper alternato. Tota pene Urbs unica, ſed longa definitur platea tribus portis operta, & binis Templis inſtructa, quorum unum ad S. Nicolaum Parœciæ, alterum Minoribus Conventuali-

bus usui est; bellicos vero eventus eosdem, quos Crembsium experta. In media utriusque via obviat Capucinorum Asceterium prodigiosa Deiparæ icone clarum. Steinam longissimus supra Danubium pons alteri Urbeculæ, quam Mautern vocant, Passaviensi Antistiti subditæ conjungit.

STOCKERAVIA.

STockeraviam Vicum in læva Danubii ripa situm, & Vienna 4. milliaribus in Occasum remotum, Astura fuisse antiquitus appellatam indicat Eugippius, ea in Norici & Pannoniæ vicinia, Comagenis, quæ Greiffenstain diximus, proxima describens; depravato tamen ab Amanuensibus nomine pro Asturis, modo Austuris, modo Casturis in quibusdam codicibus reperitur. Quadorum hoc erat oppidum, sed & Romanis aliquandiu paruisse demonstrat utriusque Imperii Notitia, ubi legitur: *Sub dispositione Viri Spectabilis Ducis Pannoniæ, & Norici Ripensis fuisse Tribunum cohortis Asturis.* Ante Astura Aureatim inibi fuisse commentitii illius Marchionis Abrahami Regiam gratis deblaterant fabularum nundinatores: longe æquiori & certiori jure glorientur Asturenses ob primam S. Severini stationem in has oras ex Oriente profecti, donec præviso, quod loco proxime imminebat excidio, eoque incolis prædicto Comagena declinavit. Excisis Austris post aliquam temporis intercapedinem suffecta est Stokeravia S. Colomanni natione Scoti martyrio plurimum illustrata; hic siquidem Hierosolymam peregrinaturus, uti Erchenfridus Melicensis Abbas coævus author in speciali hujus Sancti historia testatur, vel ut alii affirmant, ab ea redux anno 1012. huc appulerat, ubi pro hostium exploratore captus, post atrocia tormenta illi crudeliter inflicta, a furenti plebe contorto vimine aridæ arbori appensus est eo in loco, quem Minorum Conventualium Cœnobium postmodum occupavit. Verum vimine juxta Erchinfridum, vel ut Ditmarus Mersburgensis Episcopus pariter coævus, (a) sed remotior author refert: arbore ipsa subinde efflorescente, & Sancti corpore vividum colorem, atque illæsam membrorum compagem per sesquiannum jugiter servante, ejusdem demum patuit innocentia, decretumque, ut cadaver terræ mandaretur, quo peracto iteratis prodigiis Viri sanctitas eluxit, quippe cum intumescens Danubius Cœmiterium inundasset, aquis usque ad mediam Templi altitudinem aggestis, hæ tumulum, quo sacrum pignus condebatur, reveritæ, neque supergredi ausæ portentoso eum pariete vallarunt.

(a) Infin. l. 7.

STY-

STYRA.

STYra vulgo Steyr amœna, & Archiducalis Superioris Austriæ Urbs penes Styræ amnis in Anisum influentis Ostium 4. milliaribus Lincio dissita, Plinii, (a) & Ptolomæi (b) Aguntum a quibusdam censetur; a Lazio autem Ptolomæi Gesodunum creditur, sed ex Strabonis (c) textu perperam intellecto illud a Gesatis populis conditum infeliciter divinat, non enim Gesatas, sed Boios tantum ad Tauriscos commigrasse scribit præcitatus author. Tertiam Nauclerus præfert sententiam his verbis expressam. (d) *Erat & Civitas in Norico Noris, hodie Styra dicta, ubi optimi fiebant enses, inde dicti Norici enses.* Quos nimirum Horatius commendat. (e) Quæ ex his opinionibus prævaleat, incertum; cum nulla solido nitatur fundamento, nec ulla falsitatis convinci evidenter possit. Nauclero forsitan favere videbitur florens etiamnum ferri commercium e Styriacis fodinis effossi, quod in cultros, aliaque hujusmodi instrumenta istic affabre elaboratur. Tutius fides adhiberi potest Grünbeckio afferenti Styrensis Arcis exordium deberi Comitibus de Steur circa annum 983., quo in Comitiis ab Henrico Bavariæ Duce, Leopoldo Austriæ Marchione, & Christiano Passaviensi Episcopo Tulnæ habitis, impertita est omnibus facultas munitas Arces erigendi, quibus se ab Hungarorum infestationibus tutarentur. Arci adnata Civitas ab illius conditore nomen desumpsit imo in nobilis, amplique Comitatus Metropolim evasit; sed hic sub annum 1186. ob pias fundationes, aliisque de causis huc, illuc distractus, usque ad solum, quo nunc Arx gaudet, dominium ultimo defecit, quod a Dietmaro veteris prædictorum Comitum stirpis surculo Austriaci Principes anno 1252. sibi compararunt, transacta cum Arce Losenstein, unde præsens familiæ nomen oritur, compensatione. Sævis deinde procellis agitabatur Styra, dum civile bellum inter Fridericum IV. Cæsarem, & Albertum Archiducem ferveret, donec anno 1459. huic tradita fuerit, ut imposterum pacatior sancita semel fœdera haud amplius violaret; attamen gravius Styrensibus acciderit anno 1629. in Rusticorum potestatem devenisse. Urbis Ecclesiæ præter Parochialem S. Ægidii, tres memorantur a sacris Prædicatorum, & Capucinorum Ordinibus, atque Jesu Societate, cui P. Bernardus a Thonhausen Collegium contulit, administratæ. Non procul hinc Anisi ripam condecorat splendidum Garstense Monasterium, quod in Deiparæ honorem Religiosis S. Benedicti asseclis exstruxit Ottocarus Carinthiæ & Styriæ Marchio; sanctitate autem

(a) Lib. 3. c. 24.
(b) Li. 2. c. 14.
(c) Li. 5.
(d) Vol. 2. genera. 24.
(e) Li. 1. Ode 16.

bini ex iis illuſtrarunt, nempe S. Wirnto poſtea Formpacenſis in Bavaria Abbas, & S. Bertholdus e Comitum Haimburgenſium proſapia anno 1140., ut fertur defunctus, cujus feſtum 27. Julii ibi quot annis ſolemniter celebratur.

TRASMURENSE OPPIDUM.

TRasmurenſe Oppidum vulgo Traſmaur in dextro Trigiſami, modo Traſam fluvii littore, Danubio propinquum, antiquum Trigiſamum in Peutingeriana Mappa adnotatum eſſe putant Cluverius, (a) & Lambecius, (b) ex ſitu, diſtantiis, & vocabuli ſimilitudine id inferentes, ſed hæc non minus conveniunt Ducumburgo, quod Traſamburgum alias vocatum ſuperius docuimus.

(a) Vin. & Nor. c. 5.
(b) Bibl. l. 2. c. 8.

TULNA.

TUlna pervetuſta, & Archiducalis Urbs, atque florentiſſimum quondam Auſtriæ emporium prope Tulnæ amnis Danubium ſubeuntis oſtium ſita, anno 1277. Rudolphum I. Cæſarem Auſtriam ab Ottocaro Rege juſtis armis expoſcentem recluſis ultra foribus longe propenſius excepit, quam Matthiam Hungariæ Regem ſolo armorum jure Auſtriam invadentem poſt bina inde ſecula ab eo ad deditionem compulſa, aut Ovonem, quem Petri loco Hungari regnare juſſerant, anno ſupra milleſimum 44. Saturnalibus feriis ab eo improviſe oppreſſa, atque expilata. In hac Urbe præter Parœciæ Templum, & Capucinorum Aſceterium ſingulare ſibi vendicat encomium ſacrarum Virginum Cœnobium, quod ad Dominicæ Crucis cultum idem Cæſar Rudolphus auſpicatus eſt, voti reus, quo ante score glorioſiſſimam de Bohemis victoriam ad Laham obtentam ſe obſtrinxerat; in more quippe eum habuiſſe ferunt, quoties prælium aliquod ineundum immineret, diem Veneris, ſi integrum ſibi foret, præſtolari, quæ cum adeſſet, nuncupato hujusmodi voto Cœlitum cohortes ſecum in hoſtes provocabat. Cœptum a parente opus ad faſtigium deduxit Hartmannus cum Friderico fratre ibidem humatus. Tulnenſi pomœrio famoſum eum conflictum Merianus (c) adſcribit, quo Romanus Provinciæ Præſes Macrinus ab Hunnis cum exercitu cæſus interiit, quamquam non inultus, cum illorum etiam 40000., Ducesque Bela, Kame, & Kadicha ſimul occubuerint.

(c) Topog. Auſtr.

TYRENSTEINA.

TYrenſteinam Oppidum uno ſupra Steinam milliari Danubius allambit. Pertinebat id quinque abhinc ſeculis ad Dominos de Chu-

Chuvering; at Friderico II. Auſtriam moderante, cum duo ex iis fratres Henricus, & Hadmarus, abſente a Provincia Duce Steinam, & Crembſium incendiis defœdaſſent, reverſus Fridericus, illis in criminis pœnam expulſis, Tyrenſteinenſe dominium fiſco addixit, ex quo ad Dominos a Zelking, aliosque proceſſu temporis devolutum eſt. Impoſita monti Arx Oppidum deſpicit, cujus cuſtodiæ Richardus Angliæ Rex a Leopoldo Duce, ut alias diximus, captus fuerat demandatus: nunc tamen ſola illius extant rudera, venuſtiori in ejusdem locum Arce inferius ſubrogata. Accedit Canonicorum Collegium D. Auguſtini legibus obſtrictum, quod jam anno 1395. Joannes de Meiſſau large fundavit.

VECLÆPONTUM.

VEclabriga, ſive Veclæpontum vulgo Föklabruck Civitas eſt Archiducalis in Superiori Auſtria ad præterfluentem rivum Veclam ſita, & Lincio 8. milliaribus abſens, pulchro foro, commodiſque ædibus inſtructa, quamvis anno 1638. fuerit incendio labefactata. Viciniam coronant Arces Wartenberg; Wagram, Puechenſtein, aliæque complures; illuſtrat vero clades anno 1626. tumultuantibus Ruſticis a Papenheimio tertium inflicta.

VISCHAMUNDA.

VIſchamundam 4. infra Viennam milliaribus alluit Danubius Viſcham amnem ibidem recipiens. Veterum Æquinoctium in Peutingeriano, & Antonini Itinerariis memoratum iſtic circiter extitiſſe ex ſitu, & milliarium intervallis indubitate colligit, & quidem more ſuo eximie Cluverius.(a)

(a) Vind. & Nor. c. 5.

WAIDHOVIUM.

WAidhofen duplex eſt Inferioris Auſtriæ Urbs, una Archiducalis, quam Bohemicam vocant, Arce inſtructa, & Teyæ fontibus proxima; altera, quam Bavaricam dicunt, & fluvius Ipſius irrigat, Friſingenſi Epiſcopo paret, ab Ottone III. Cæſare anno 995., vel ſequenti eidem attributa. Hanc Berchtoldus illius Eccleſiæ Præſul ad annum 1410. foſſa cinxit, atque egregiam Arci turrim adjunxit. Non procul inde memorabile eſt pratum, quod nigrum, ſeu Schwarze Wiſen vulgus nominat; anno ſiquidem 1529. aliquot Turcarum Turmæ in eo caſtrametari auſæ, ab incolis ad internecionem cæſæ audaciam ſuam extremo ſanguine luerunt.

WALDHUSANUM COLLEGIUM.

Waldhuſanum Canonicorum Regularium Collegium in Superiori Auſtria extructum fertur a Comite Ottone de Machland, ejusque conjuge Comitiſſa de Prillnſtein.

WALSEE.

WAlſeenſe Oppidum duplex eſt, aliud ſuperius in Boreali Danubii parte Superiori Auſtriæ inſertum, aliud inferius in Auſtrali ad Inferiorem Auſtriam ſpectans 6. infra Lincium milliaribus flumini propinquum. Hoc a Cluverio, & Lambecio illud ipſum creditur, quod in Imperii Notitia, & apud Antoninum Lacus felix nuncupatur. Arcem hic quoque cum præcelſa turri in editiori rupe ædificarunt antiqui Domini a Walſee cognominati; ex quibus Erhardus anno 1558. Seiſenſteinenſe Cœnobium in Inferiori, & Eberhardus anno 1355. Schlierbacenſe in Superiori Auſtria dicuntur Ciſtercienſium Ordini fundaſſe.

WELSIUM.

WElſium, vulgo Wels venuſta, & Archiducalis Superioris Auſtriæ Civitas 4. Lincio milliaribus ſecus Traunum fluvium abſcedit. Cluverius, cui Lambecius, Merianus favent, eam ab antiquiſſimis Noricis olim Willabs appellatam conjicit, idque vocabulum ſupervenientes Romanos in Ovilaba, vel Ovilava (unde factum Ovilabis, & Ovilatus) commutaſſe. Situi quippe Welſenſi adjudicandam eſſe eam Civitatem, cujus ſub nomine Ovilabis meminit Antonini Itinerarium, recte colligitur ex 20. paſſuum millium a Lauriacenſi Urbe diſtantia, & Trauni propinquitate, aliisque circumſtantiis in illo adnotatis: hanc vero cum Ovilia coincidere, quam Peutingerianum Hodœporicon ibidem collocat, non tam vocis affinitas, quam circumjacentium locorum reſpectus omnino perſuadet. Ad ejusdem dignitatem multum confert Romanorum Colonia ab Imperatore M. Aurelio Antonino huc deducta, cujus mentio ſub his terminis *Coloniæ Aureliæ Antonianæ Ovil.* diſerte legitur vetuſto marmori inſculpta, quod ſub quadam Lambacenſis Cœnobii porticu videre eſt. Imo Epiſcopali quondam Sede ornatum Welſium docet Inchoffer teſtans ſe in probæ fidei faſtis Moderatum reperiſſe Ovilabenſem in Norico Epiſcopum Juliani Imperatoris ætate clarum. Lazius teſte Lambecio (a) modo ab Urbe Falſiana, de qua agit Notitia Imperii, cum tamen ibi nunquam Falſiana, ſed ſemper Faſiana lectoribus occurrat, modo ab Anto-

(a) Bibl. l. 2. c. 8.

Antonini Loco, vel Lacu fœlice, quem Danubio liquet adhæsisse, infirma utique conjectura Welsium detorquet. Fide dignius spero fore, quod idem author apud (a) Merianum affert, Welsii nempe dominatum a propriis Comitibus ad Herbipolensem Ecclesiam translatum, & ab hac per Leopoldum Austriæ Ducem persoluto pretio postliminio redemptum. Spectantur modo hac in Urbe præter sacram Parœciæ Ædem, & nobilem Arcem bina Templa, quorum unum Sanctimonialium, alterum Capucinorum Monasterio adnexum est.

(a) Topog. Austr.

WEYTRA.

WEytra Urbecula est apud amnem Launiz Bohemiæ finibus juncta ad Fürstenbergicos ex Suevia Comites quondam pertinens, anno autem 1619. a Bohemis intercepta, sed statim a Bucquoio Cæsari vindicata.

ZUETLA.

ZUetla vulgo Zwetl, aut Zwethal, Urbs est Archiducalis, sed exigua ab ejusdem nominis rivulo, qui paulo infra in fluvium Campum effunditur, irrigata. Hanc anno 1422., teste Gerardo de Roo (b) Taboritarum agmen e propinqua Bohemia egressum acriter oppugnabat, quare Archidux Albertus cum suis accurrens Bohemos ad certamen provocavit. Pugnatum est in quartam usque horam dubia victoria, donec Bohemi amissis curribus prælio excesserint, & Albertus castris exutus receptui cecinerit. Adjacens Urbi Clara vallense Cœnobium sub Leopoldo IV. Austriæ Duce Cisterciensibus fundavit Adalberto a Chuvering, cujus uxor Elisabetha cum filio Hadmaro ædificium perfecit, donariis auxit, ac censibus locupletavit, uti loquitur Cuspinianus, (c) cujus relationi apte consonat annus 1139. a Jongelio fundationi assignatus.

(b) Annal. Austr.

(c) Descrip. Austr.

Coronidis instar subjicio illam tum sacris, tum profanis fastis celeberrimam, atque Orthodoxæ fidei gloriosissimam victoriam, quam M. Aurelium Antoninum Philosophum contra Marcomannos adeptum testantur Tertullianus, Eusebius: Orosius, Xiphilinus, Gregorius Nyssenus, aliique complures. Quamvis enim singulare illius spatium indicare arduum sit, vix tamen ambigi potest, quin Austriaci campi eandem spectaverint. Siquidem M. Aurelium, dum in Austria degeret, Marcomannicum bellum confecisse supra ostendimus, & Meridionali cis Danubium Austriæ Romanos, Septentrionali vero trans Danubium Austriæ Marcomannos tunc dominatos compertum omnino est; quare seu cis, seu trans fluvium conflixisse illos velis, nunquam Austriæ finibus egre-

egredieris. Gentes omnes teste Julio Capitolino, ab Illyrici limite usque in Galliam cum Marcomannis conspiraverant, videlicet Narisci, Hermunduri, Quadi, Suevi, Sarmatæ, Latringes, Buri, Victovali, Sosibes, Sicobotes, Roxolani, Bastarnæ, Alani, Peucini, & Castoboci. Contra hos itaque profectus Imperator, cum exercitus siti laboraret, nec tutum foret eam stationem deserere, Deorum opem fusis precibus implorabat, sed surdis utique canebat; tunc Christiani milites, qui magno numero ei merebant, flexis humi genibus verum Deum adeo efficaciter exorarunt, ut non modo pluviam reficiendis Romanorum copiis, sed & grandinem, & flumina, quibus hostes petebantur, extorserint, hinc ea legio fulminatrix dicta, & Imperator publico edicto sanxit, ne quis Christianus ob religionem in judicium amplius vocaretur. Neque invisum lectoribus futurum spero, si ipsis Dionis Cassii tum viventis verbis prodigium hoc enucleatus exposuero. *Videre licebat*, inquit ille, *in eodem loco aquam, ignemque de Cœlo cadere, atque ob eam causam valere alios; alios exuri, ac prorsus interire. Non attingebat ignis Romanos, aut si forte iis misceretur, extinguebatur subito: neque imber juvabat barbaros, sed eos non secus inflammabat, atque oleum, ut aquam requirerent, plurima perfusi, infligerentque pars sibi vulnera, quo ignem sanguine restinguerent, pars confugerent ad Romanos, quasi illis tantummodo aqua salutaris esset.*

Postremo placuit supra memoratum Friderici I. Cæsaris diploma, in quo maxima Austriæ in Ducatum tunc erectæ privilegia continentur, Lectori id, uti spero, benevole admissuro istic exhibere.

In nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis, Amen. Fridericus divina favente Clementia Romanorum Imperator Augustus, Primus ejus nominis. Quamquam rerum commutatio ex ipso corporali institutione possit firma consistere, nec ea quæ legitime geruntur, ulla possit refragatione convelli: tamen ne causa rei gestæ ulla possit esse dubietas, Imperialis intervenire debet authoritas. Noverit igitur omnium Christi, imperiique nostri fidelium ætas & futura posteritas, qualiter Nos, ejus cooperante gratia, a quo cœlitus pax missa est hominibus super terram, in generali nostra curia Ratisponæ, in nativitate S. Mariæ celebrata, in præsentia multorum religiosorum, & Catholicorum, litem, & controversiam, quæ inter charissimum nostrum Henricum Ducem Austriæ & inter nepotem nostrum charissimum Henricum Ducem Saxoniæ, diu agitata exstitit, super Ducatu Bavariæ, & super Marchia a superiori fluminis parte Anasi, terminavimus hoc modo: quod Dux Austriæ resignavit Nobis Ducatum Bavariæ, & dictam Marchiam, quos tenebat. Qua resignatione facta, mox eundem Ducatum Bavariæ in beneficium contulimus Duci Saxoniæ. Prædictus vero Dux Saxoniæ cessit, & renunciavit omni juri, & actioni, quas habe-

bat

bat ad dictam Marchiam, cum omnibus suis juribus & beneficiis: Ne autem in hoc facto honor & gloria patrui nostri charissimi aliquatenus minuatur, de consilio & judicio Principum, illustri Uladislao Duce Bohemiæ sententiam promulgante, quam cæteri Principes approbabant, Marchionatum Austriæ, & dictam Marchiam supra Anasum, commutavimus in ducatum: ejusdemque Ducatum, cum subscriptis juribus, privilegiis, & gratiis omnibus, liberalitate Cæsarea contulimus Heinrico prædicto patruo nostro charissimo, prænobili suæ uxori Theodoræ, & liberis eorundem, ob singularem favorem, quo erga dilectissimum patruum nostrum Heinricum Austriæ Ducem, ejus conthoralem prænobilem Theodoram, & eorum successores, nec non erga terram Austriæ, quæ clypeus, & cor Sacri Romani Imperii esse dinoscitur, afficimur. De consilio & assensu Principum Imperii, dictis conjugibus, eorum in eodem Ducatu successoribus, nec non prætactæ terræ Austriæ, subnotatas constitutiones concessione & indulta, autoritate Imperiali in jura plena & perpetua redactas, donavimus liberaliter vigore præsentium, & donamus: primo quidem, quod Dux Austriæ quibusvis subsidiis & servitiis non tenetur, nec debet esse obnoxius sacro Romano Imperio, nec cuiquam alteri, nisi ea de sui arbitrii libertate fecerit: eo excepto duntaxat, quod Imperio servire tenebitur, in Hungariam duodecim viris armatis per mensem unum sub expensis propriis, in ejus rei evidentiam, ut Princeps Imperii agnoscatur. Nec pro conducendis feudis requirere seu accedere debet Imperium extra metas Austriæ, verum in terra Austriæ sibi debentur, sua feuda conferri per Imperium, & locari. Quod si sibi denegaretur, ab Imperio requirat, exigat literatorie trina vice: quo facto, juste possidebit sua feuda, sine offensa Imperii, ac si ea corporaliter conduxisset. Dux etiam Austriæ non tenetur aliquam curiam accedere, edictam per Imperium, seu quemvis alium, nisi ultro de sua fecerit voluntate. Imperium quoque nullum feudum habere debet Austriæ in ducatu. Si vero Princeps aliquis, vel alterius status persona nobilis vel ignobilis, cujuscunque conditionis existat, haberet in dicto Ducatu possessiones ab ipso jure feudali dependentes, has nulli locet seu conferat, nisi eas prius conduxerit a Duce Austriæ memorato: cujus contrarium si fecerit, eadem feuda ad Ducem Austriæ devoluta, libere sibi ex tunc jure proprietatis & directi dominii pertinebunt. Principibus Ecclesiasticis, & Monasteriis exceptis duntaxat in hoc casu. Cuncta etiam secularia judicia, bannum sylvestrium & ferinarum, piscinæ & nemora in Ducatu Austriæ, debent jure feudali a Duce Austriæ dependere. Etiam debet Dux Austriæ de nullis oppositionibus vel objectis quibuscunque, nec coram Imperio, nec aliis quibuslibet, cuiquam respondere, nisi id sua propria & spontanea voluerit libertate: sed si voluerit unum locare, poterit de vasallis seu homologiis, & coram illo secundum terminos præfixos parere potest & debet justitiæ complemento. Insuper potest idem Dux Austriæ, cum impugnatus fuerit ab aliquo de duello, per unum idoneum, non in enormitatis macula detentum,

tum, vices ſuas prorſus ſupplere: & illum ipſe eadem die ſeu Princeps vel alius quiſquam pro alicujus nota infamiæ non poteſt impetere, nec debet impugnari. Præterea quicquid Dux Auſtriæ in terris ſuis ſeu diſtrictibus ſeu fecerit vel ſtatuerit, hoc nec Imperium, nec alia potentia modis ſeu viis quibuscunque debet alio quoquomodo in poſterum commutare. Et ſi, quod Deus avertat, Dux Auſtriæ ſine hærede filio deceſſerit, idem Ducatus ad ſeniorem filiam, quam reliquerit, devolvatur. Inter Duces Auſtriæ qui ſenior fuerit, dominium habeat dictæ terræ, ad cujus etiam ſeniorem filium jure hæreditario deducatur: ita tamen, quod ab ejusdem ſanguinis ſtipite non recedat, nec Ducatus Auſtriæ ullo unquam tempore diviſionis alicujus recipiat ſectionem. Si quis in dicto Ducatu reſidens, vel in eo poſſeſſiones habens, fecerit contra Ducem Auſtriæ occulte vel publice, eſt dicto Duci in rebus & corpore ſine gratia condemnatus. Imperium dicto Duci Auſtriæ contra omnes ſuos injuriatores debet auxiliari & ſuccurrere, quoad juſtitiam aſſequatur. Dux Auſtriæ, principali indutus veſte, ſuppoſito pileo ducali, circumdato ſerto pinnito, baculum habens in manibus, equo inſidens, & inſuper more aliorum Principum Imperii, conducere ab Imperio feuda ſua debet. Dicti Ducis inſtitutionibus; & deſtitutionibus in Ducatu Auſtriæ ſuo, eſt parendum. Et poteſt in terris ſuis omnibus tenere Judæos, & uſuarios publicos, quos vulgus vocat Gewertheim, *ſine Imperii moleſtia & offenſa. Si quibusvis Imperii curiis publicis Dux Auſtriæ præſens fuerit, unus de Palatinis Archiducibus eſt cenſendus. Et nihilominus in conſeſſu, & inceſſu ad latus dextrum Imperii poſt Electores Principes obtineat primum locum. Dux Auſtriæ donandi & deputandi terras ſuas, cuicunque voluerit habere debet poteſtatem liberam, ſi, quod abſit, ſine hæredibus liberis decederet: nec in hoc debet per Imperium aliqualiter impediri. Præfatus quoque Ducatus Auſtriæ habere debet omnia & ſingula jura, privilegia & indulta, quæ obtinere reliqui Principatus Imperii dinoſcuntur. Volumus etiam, ut, ſi diſtrictus & ditiones dicti Ducatus ampliati fuerint, ex hæreditatibus, donationibus, emptionibus, deputationibus, vel quibusvis aliis devolutionum ſucceſſibus, præfata jura, privilegia, & adulta ad augmentum dicti Dominii Auſtriæ plenarie referantur. Et ut hæc noſtra Imperialis conſtitutio omni ævo firma & inconvulſa permaneat, præſentes literas ſcribi & ſigilli noſtri impreſſione fecimus inſigniri.*

TO-

TOPOGRAPHIA DUCATUS STYRIÆ.

STyriam, Germanis Steyer, vel Steyermarch, ambiunt ab Oriente Hungaria & Slavonia; ab Occidente Salisburgensis Ditio, & Carinthia; a Meridie Carniolia; a Septentrione Austria. Distinguitur in Inferiorem, & Superiorem, hæc montibus horret; illa, etsi illis non careat, in planos tamen campos alicubi expanditur. In hac montium asperitatem alternantes mitigant valles frugibus refertæ; leniores in illa colles, qua Ortum respicit, generoso superbiunt vino. Cæterum agri utrobique fertiles, sylvæ multa fera plenæ, acidi fontes, amœna in summis etiam alpibus pascua, & rupes ferro, aliisque metallis gravidæ Provinciam celebrant.

Sub Romanorum Imperio Styriæ pars Occiduis adjacens regionibus ad Noricum mediterraneum pertinebat, reliqua Ortivis contermina Pannoniæ adscribebatur. Norici Tauriscis ibidem successerant, quod Plinius diserte docet, (a) dum ait: *Juxta Carnos quondam Taurisci appellati, nunc Norici.* Latius tamen, quam ea Styriæ portio Tauriscorum patebat tractus, utpote per totum Australe Noricum alpibus proximum ad Rhætiam usque se extendens; quod itidem ex subjunctis Plinii verbis: *His contermini Rhæti, & Vindelici*, compertum est. Tauriscis vero adhuc latius habitasse Noricos, ex Strabone (b) discimus, cujus hæc sunt verba: *Noricorum sunt etiam Taurisci*, uti Cluverius vertit, vel ut in Lugdunensi legi editione: *In Noricis & Taurisci sunt.* Ubi clare innuit, hos ad illos velut speciem ad genus referri. Demum quamvis vacillare videatur Cluverii sententia omnes Alpinos populos Tauriscos appellantis, cum Plinius hos a reliquis alpium incolis manifeste dirimat eos in præcitato loco ita enumerans: *Incolæ Alpium multi populi, sed illustres a Pola ad Tergestis regionem Secusses, Subacrini, Catili, Mænocaleni, juxtaque Carnos quondam Taurisci appellati, &c.* Nihilominus Australiora Cetii in Austria descripti juga, quæ modo Styriæ includuntur, Noricos alias Tauriscos tenuisse, ratum plurimis est, siquidem omnem ambigendi ansam adimunt tum Strabo (c) & Plinius illos Carnis adjicientes, quod hic alibi magis dilucidat, *a tergo Carnorum, & Japidum* eosdem statuens, tum alia quoque indicia, quæ mox emergent.

(a) Li. 3. c. 20.

(b) Li. 4.

(c) l. 3. c. 2. 3.

Inter hæc non leve momentum ineſt ipſi Styriæ vocabulo, quod a Germanico verbo Stier, hoc eſt latine Taurus dimanaſſe pronum eſt; hinc vetuſtiores aliqui non Steyrmarch, ſed Styrmarch ſcripſiſſe reperiuntur. Videntur itaque Germanici populi trajecto Danubio in has terras egreſſi Romanum Tauriſcorum nomen, quaſi hoc a tauris derivaretur, in conſonam proprii idiomatis vocem commutaſſe: unde & taurum olim feruntur in ſuis inſignibus habuiſſe, cui flammivomam deinceps pantheram ſubrogarunt. Quod tamen non evertit, uti Schönleben (a) prætendit, eruditam Cluverii (b) conjecturam, quam ille hac ratione deducit. *Hoc* Tauriſcorum *nomen eſſe derivatum, non e Gallia allatum, ut antiqui Græcorum crediderunt ſcriptores; ſed hiſce in oris natum teſtantur Noricorum montes, qui inter Dravum, & Salſiacum amneis (vulgo hic eſt Saltzbach) etiamnum vulgari vocabulo dicuntur* Taurn *variis cognomentis diſtincti, ut Krumler taurn, Windiſch taurn, Felber taurn, Karn taurn, Kalſer taurn, Rauſſiſer taurn, Kaſtein taurn, Vellacher taurn, &c. A quorum vocabulo haud dubie Celtico ſermone gens accola dicta fuit* Thi Tauriſchen, *quod poſtea Græci, atque Latini fecere Tauriſchi, quemadmodum thi Theutiſchen Theutiſci* Non, inquam, evertit; hæc quippe nominis origo ante Romanorum adventum Celtis iſtic degentibus attribuitur, atque hi ſaltem dialecto ab iis veteris Germaniæ gentibus diſcrepabant, quæ labente Romanorum potentia Noricum inundarunt. Sub una autem Celtarum voce hodiernam Germaniam, & Galliam, aliasque ad Septentrionem Provincias apud vetuſtiſſimos ſcriptores ſingularium diſtrictuum adhuc ignaros latuiſſe, ex eorundem teſtimoniis paſſim demonſtratur. Porro Romanos, cum Imperium ultra Italiæ clauſtra promoviſſent, uſurpata ab indigenis locorum nomina latino more inflexa, plerumque acceptaſſe, innumera exemplorum ſerie ſtabiliri facile poteſt. Indubitatum enim eſt has voces Marcomanni, Langobardi, Nortmanni, Hermunduri, Langobriga, Aſciburgium, Marcodurum, Teutoburgium, aliasque hujusmodi a latinis illius ætatis authoribus admiſſas eam originem præſeferre. Diſcuſſis iis, quæ de Tauriſcorum ortu, atque etymologia probabili ſaltem ratione fulciri poſſunt, poſtremum locum nunc fabulis demus.

(a) In Carn Antiq. Appa. c. I. §. 4.
(b) De Vin. & Nor. c. 2.

Congerit has Lazius, & ut tales merito explodit Schönleben; (c) Teyram ſcilicet Jovis fratrem poſt diluvium egreſſum ex Perſia, ubi mons Taurus Tauriſcorum indicat primordia, per longas viarum ambages in Europam commigraſſe, ibique primo ſecus Pontum Euxinum Tyragetibus populis, & Tyræ fluvio nomina indidiſſe. Hinc

(c) in Car. Anti. App. c. I. §. 4.

Hinc ad Iſtri crepidinem conceſſit, ubi condito Tauruno, ſeu Alba Græca ad Carpathum montem progreſſus Teuriſcorum Coloniam eo deduxit; ſed fertiliores appetens terras Germaniam petiit, in qua Thuringiæ Regnum auſpicatus Teuriſcos, & Tauriſcos in Celticas Alpes propagavit. Verum *quid tandem eſt* (ut Velſeri (a) verbis utar, quibus in aliud Lazii commentum invehitur) *quid*, inquam, *tandem eſt, ſi hoc non eſt, aliorum abuti patientia, neque mentem, neque frontem ſcribendis libris afferre?* Quæ eſt, quæſo, inter Thuringos recentius nomen, & Tauriſcos affinitas? cur hic Tyragetes, ibi Tauriſci procreantur? Quis adeo accurate tot itineris flexus eo tempore conſcripſit? quis demum ille poſt diluvium Teyras, & quidem Jovis frater? forſitan unus ex iis, quos parens Saturnus adhuc vagientes devoravit?

(a) In Scho. ad c. 24. vitæ S. Severini.

Altera Styriæ pars, quam minus montibus aſperam Pannoniæ adſcripſimus, ſpecialius quoque nomen ſortita, ſupra Dravum fluvium Valeria, infra eundem Pannonia Savia aliquando dicebatur. Namque illam inter Pannonios Danubio, & Dravo diſerte claudunt Sextus Rufus, (b) & Jornandes, (c) hanc vero idem Rufus Valeriam inter & Dalmatiam extendit. Saviæ cognomentum a Savo fluvio, quo a Meridie terminabatur, derivari palam eſt. Valeriam teſte Aurelio Victore (d) ita appellari juſſit Galerius Maximianus Imperator in Valeriæ uxoris gratiam Diocletiani filiæ.

(b) In Brev. rer. Rom.

(c) De regno. ſucceſ. l. 1.

(d) De Cæſa. c. 40.

Romanas aquilas cum Norico, & Pannonia venerata eſt utraque Styria, ſed Tauriſcos, & nonnullos alios populos Coſſ. L. Cornificio, & Sexto Pompejo, id eſt anno ante Virginis partum 35., ab aliis defeciſſe, ac tributa pendere detrectaſſe tradit Dio Caſſius (e) quare neceſſe habuit Cæſar Auguſtus ex Sicilia, unde in Africam meditabatur, exercitum reducere, quo reprimerentur. Cæterum qui, & quando hæ regiones in Romanorum poteſtatem redactæ ſint, præcitatus Sextus Rufus paucis complectitur; unde haud pigeat, eum ita enarrantem audire: *Sub Julio, & Octaviano Cæſaribus per Alpes Julios iter factum eſt: Alpinis omnibus victis Noricorum provinciæ acceſſerunt. Bathone Pannoniorum Rege ſubacto, in ditionem noſtram Pannoniæ venerunt. Amantinis inter Savum, & Dravum proſtratis, regio Savenſis, ac ſecundorum Pannoniorum loca obtenta ſunt. Marcomanni, & Quadi de locis Valeriæ, quæ ſunt inter Danubium, & Dravum pulſi ſunt: & limes inter Romanos, & barbaros ab Auguſta Vindelicum per Noricum, Pannonias, & Mœſias eſt conſtitutus.* Romanos Styria hac ratione poſitos, variæ a Septentrione gentes infeſtarunt, donec tandem ejecerint. Poſt Marcomannos, & Quados, ab anno Chri-

(e) Li. 49.

Christi 332. reliquis præiviſſe videntur Vandali Germanica natio a Vindis, Vendis, ſeu Venedis omnino diſtincta, impetrata a Conſtantino magno ſedis in inferiori Pannonia figendæ poteſtate, cum a Geberico Gothorum Rege non procul a Danubii oſtiis, quo ex balthicis oris advenerant, gravi clade cæſi, alio declinare compellerentur: iis vero recedentibus, ſubingreſſi ſunt Gothi, dein Longobardi ex Germania pariter oriundi; mox ſecuti Vindi, ſeu Slavi, Hunni, atque Avares; poſtremo Franci, cum Carolus Magnus ſub annum 790. ampliſſimos ditionis ſuæ fines uſque ad mare Adriaticum protenderit.

Francorum nomine primum, dein ſuo, Styriæ imperitarunt Boiorum, ſeu Bavariæ Duces, quorum erat Marchia, ſeu limes adverſus Slavos, & Hungaros conſtitutus, Carinthiæ Principibus ſubinde traditus; donec anno 1030. Conradus II. Imperator Styriam ab his avulſam imperialem Marchiam ſeu Marchionatum creavit, ei præeſſe juſſo Ottocaro Comite in Muerztal, & Auelanz, Domino in Eppenſtein, Marquardi Carinthiæ Ducis ex fratre nepote; non tamen hæreditario in poſteros jure, licet hi ordine ſucceſſerint; id enim ab Henrico V. Imperatore anno 1120. primo obtinuiſſe Leopoldum Ottocari III. filium Fuggerus teſtatur; (a) in præmium ſcilicet victoriæ, quam contra Abam Hungariæ Regem prope Petovium retulerat. Nonnulli tamen opinantur apud Merianum, Ottocarum I. non toti, quatenus hodie patet, Styriæ præfuiſſe, ſed duntaxat Superiori, Styrenſi inſuper Comitatu Auſtriæ nunc inſerto, quem author Anaſperg vocat, a Conrado Cæſare donatum. Inferiorem autem, ſeu Græcenſe territorium poſt Waldonis Comitis Runenſis mortem Henrici V. indultu Leopoldo acceſſiſſe. Fateri interim neceſſe eſt, hiſtoriæ hujus veritati denſam apud hiſtoricos caliginem offundi. Leopoldi porro filius Ottocarus IV. primus Styriæ Dux a Friderico Oenobarbo anno 1165. renunciatus, ducta in conjugem Kunigunde Leopoldi VII. cognomento Virtuoſi Auſtriæ Ducis filia, cum nullam ab ea prolem adipiſceretur, conſentientibus Provinciæ Statibus, Ducatum ſocero vendidit: hinc Babenbergicis Principibus Styria paruit, quorum ſucceſſore Hermanno Badenſi terris ſubducto, & Ottocaro Bohemo Auſtriam occupante, Styri hujus dominatum abhorrentes, Henricum Bavariæ Ducem invitarunt, qui cum Belam Hungariæ Regem, ſuumque ſocerum conſilii gratia prius adiviſſet, hic re intellecta, conciliatis ſibi clam Styrorum animis, atque Henrico conſilii, & auxilii inope ad ſuos remiſſo, Styria potitus

(a) In ſpec. hon. l. 2. c. 3.

titus, Ottocarum, qui hanc ſibi adimi non patiebatur ad arma concivit, quibus ille Belam ad Provinciam ſecum dividendam, primo adegit, dein ingenti clade eidem reliquam rurſus partem repetenti inflicta, univerſam ſibi vendicavit. Tandem Ottocaro a Rudolpho I. Cæſare, uti notum eſt, profligato, Styriæ Ducatus una cum Auſtria Adalberto victoris filio non ſine motibus ceſſit, a quo ad noſtram usque ætatem ſub Habſpurgicæ, nunc Auſtriacæ Proſapiæ Imperio, invidenda a cunctis populis ſorte, proſpere perſeverat. His itaque, quæ ad univerſam Provinciam ſpectant de more præmiſſis, ejusdem prius Metropolim, dein cætera relatu digniora conſveto Alphabeti ordine deducam.

GRÆCIUM.

GRæcium vulgo Grätz nobiliſſima Urbs lævo præterfluentis Muræ littori inſidens, ſolo gaudet peramœno partim in planitiem explicato, partim in montes abietibus conſitos ſe ſe attollente. Reſpondet latitudinis gradui 47. cum min. 2., longitudinis vero gradui 39. cum min. 40.; quare 20. Vienna milliaribus recta linea in Meridiem abſcedit, licet tritum ab ultro citroque commeantibus iter 26. milliaria complectatur. Antiquitatis famam illi adſtruere nititur Cluverius, cum Ptolomæi Muroëlæ Græcium ſucceſſiſſe arbitretur; at Muroëlam Muræ fluvio quondam proximam tum vocis ſimilitudo, tum gradus ab authore annexi utcunque perſuadent; certum autem ejus ſitum, cum nulla præluceant indicia, humanæ mentis acies ægerrime aſſequetur; hinc in diversa abeunt ſcriptores, cum alii Oppido Mureck 6. infra Græcium milliaribus Muræ adjacenti eandem adſcribant. Omnium tamen infeliciſſime divinat Lazius, qui regiones ſuſque, deque invertens Savariam iſtic ſtatuit in Hungaria duntaxat reperiendam, cui errori ut medeatur, novum affingit, alteram Styriæ Savariam in arena ædificando. In vetuſtis porro codicibus Bavaricum Græcium, ſeu Bayriſch Grätz ad alius diſtinctionem, quod Windiſch Grätz dicitur, cognominari plurimi ferunt: unde colligit apud Merianum Aventinus, hoc Vendorum, ſive Slavorum, illud vero Bojorum confinia defendiſſe, nominis etymologia a voce Gräniz derivata; alii tamen a Slavico vocabulo grad, quod Caſtrum ſonat, eam oriri contendunt, tolerabili utrinque conjectura.

Urbem foſſis, muroque turribus interjecto veterum more cingere primum exorſus eſt Fridericus IV. Imperator; at creſcente indies artis induſtria inter crepundia cenſebantur, quæ olim non modicum hoſti-

hoſtibus terrorem incuſſiſſent: ideoque ſub Carolo Archiduce, ejusque filio Ferdinando aggeſta humo viſa ſunt altius aſſurgere mœnia, prominere latius propugnacula, foſſæ profundius penetrare; hujusmodi enim munimenta totum ambitum vallant, ſi unum excipias latus ab alluente fluvio cuſtoditum. Inter hæc quinque panduntur portæ a Mura, ſaccis, D. Paulo, ferro, & novitate ſua nomen ſortitæ. Curvatam in Urbem protenditur ab Aquilone excelſa rupes a circumjacentibus montibus prorſus divulſa, cujus verticem coronat fortiſſima Arx omni bellico apparatu egregie inſtructa; hinc enim eam tuetur in acceſſus ob præcipitium aditus, inde ſolida obviant valla gravioribus catapultis onuſta; internum armamentarium æneis abundat fiſtulis; aquam amplæ ſuppeditant ciſternæ, & prodigioſus ſane puteus per duriſſimam petram ad usque montis radicem improbo labore deductus: imo & divina adſunt præſidia, centrum quippe fere tenet ſacra D. Thomæ Ædes, quæ Arcis ætatem antevertere fertur, inter ſaltus collem quondam obſidentes primitus erecta; adjacet illi turris, in qua appenſum æs campanum miræ magnitudinis latiſſime reſonat. Quæ pene omnia providam Archiducis Caroli magnanimitatem jugiter deprædicant; ſiquidem is plurima adjecit, poſtquam nobile hoc Caſtrum facta cum Provinciæ Statibus, ad quos a Dominis Richtſcheidl tranſierat, alterius boni commutatione, Archiducali juri addixiſſet. Illius tamen obtinendi arduitatem, etiam antequam validiora Caroli additamenta deterrerent, experti ſunt Turcæ, qui captam anno 1532. Urbem adhuc leviter munitam mox deſeruerunt, cum nimis crudis dapibus inurbani hoſpites exciperentur, nec ſat virium, aut animi ad eam aggrediendam, quamvis magno numero adeſſent, poſſent a ſe ipſis impetrare.

Interiorem jam Civitatis faciem luſtraturi a Templis initium ſumamus. Præeminet his aulica D. Ægidii Græcenſis Tutelaris Baſilica a Friderico IV. Imperatore anno 1450. inchoata, & anno 1577. Societati JEſu tradita, in qua marmoreis conduntur ſarcophagis ſacra DD. Martini, Vincentii, & Maxentiæ Martyrum corpora a Summo Pontifice Paulo V. ad Archiducem Ferdinandum anno 1617. transmiſſa: accedunt Archiducis Caroli viſcera ad dextrum majoris aræ latus marmoreo itidem tumulo donata, atque Archiducum Maximiliani, Ferdinandi Junioris, & Joannis Caroli corda argenteis ſcyphis incluſa, ſubterranea in crypta decenter collocata. Circumſitum cœmeterium exornat inſignis Eccleſia, quam Mauſolæum vocant, D. Catharinæ Partheno-

Mar-

Martyri ſacra anno 1614. deleto vetuſtiori ſacello, exſtrui cœptæ, & ab Auguſtiſſimo Leopoldo non modo perfecta, ſed & picturis, aliiſque ornamentis oppido illuſtrata; ubi præter Mariæ Annæ Ferdinandi II. tunc Regis Bohemiæ conjugis anno 1618. è vivis ſublatæ, & Caroli Joannis ejuſdem primogeniti ſubſequenti anno vita functi cineres, quieſcunt glorioſæ ipſius Ferdinandi II. Cæſaris exuviæ, qui præclaræ hujus molis fundamenta jecerat, ut ea in urbe pretioſum ſui pignus poſt funera deponeret, a qua primam lucis uſuram fuerat mutuatus. D. Ægidii Templo jungitur Societatis Jeſu Collegium, nobile ab anno 1573. Archiducis Caroli Fundatoris monumentum, quod Ferdinandus II. parentis munificentiam æmulatus amplioribus proventibus liberaliter dotavit. Collegium excipit Univerſitas Philoſophicis, & Theologicis diſciplinis præter humaniores muſas inclyta, a memorato Archiduce anno 1586. erecta, atque a Sixto V. Summo Pontifice, & Rudolpho II. Imperatore confirmata. Ædificii tamen, quod hodie emicat, ſtructura non niſi ab anno 1607. aſſurrexit. Nobilitarunt Academicam hanc Palæſtram bini Sereniſſimi Palladis aſſeclæ, nempe Archiduces Maximilianus Erneſtus, & Leopoldus, qui ejus Scholas palam adire, & Theodoſium Magnum ille, hic D. Ambroſium anno 1600. in ſcena exhibere raro exemplo non ſunt dedignati, ex quibus ſecundus Philoſophicas inſuper theſes Rudolpho Cæſari dicatas glorioſiſſime propugnavit anno 1754. huic Univerſitati a Reformatis ſtudiis acceſſit ſplendor: introductæ ſunt lectiones variæ novæ, eloquentiæ tum ſacræ tum profanæ experimentalis Phiſicæ, Hiſtoriæ: iſque tradendi introductus mos, qui præciſis inutilibus, ad utiliora Reipublicæ munia civium efformet mores: erecta etiam magno labore ſumptuque ſpecula in qua a peritiſſimo aſtronomo ſiderum obſerventnr motus.

Cætera pientiſſimæ Urbis Templa ſunt Parochiale Sanctiſſimo Sanguini ſacrum, olim a Venerabili Prædicatorum Ordine, nunc a Græcenſi Parocho, & Inferioris Styriæ per partem Voravienſem Archidiacono adminiſtratum, cui adnexum Cæſareum Xenodochium Ferdinandi I. opus. Templum B. Virginis in Cœlos aſſumptæ anno 1515. Minoribus Obſervantibus conceſſum, qui primum ad Suburbia per Fridericum IV. anno 1463.. dein intra ipſam Urbem anno 1495. per Maximilianum Romanorum Regem fuerant invitati. Horum Cœnobium piis ſuis manibus condecoravit, ut ferunt, Rudolphus Sigiſmundi Archiducis filius D. Franciſci regulam in eo profeſſus, atque ibidem tumulatus: certum tamen eſt, ejus nomen in genealogicis Auſtriacæ ſtirpis tabulis nuſquam apparere.

Templum D. Pauli Apostoli per descriptum alias montem aliquantum ascendens, quod an. 1619. inceptum, & octennii spatio ad apicem perductum, alterius vices subit, quod post D. Thomæ Ædem Arci inclusam antiquissimum habebatur. Addita huic fuit anno 1558. S. Augustini Eremus, ob Heterodoxorum quidem malignitatem eleemosynas subtrahentem anno 1601. a Religiosis deserta, sed non multo post, iis Ferdinandi II. authoritate reversis, venustius restaurata. Templum D. Josephi Discalceatorum Carmelo adjunctum, ante quod patens forum ab inaurata Deiparæ statua præaltæ columnæ imposita illustratur. Templum S. Laurentii cum Capucinorum asceterio, quod Ferdinandus II. in eadem area erigi voluit, in qua decem hæreticorum librorum millia ex tota Urbe collecta vindicibus flammis antea jusserat demandari. Templum S. Leo nardi, quod cum adjacente Monasterio excitatum fertur munificentia Friderici Pacifici, & quidem Jerosolyma reducis, uti subjungit recentissimus quidam scriptor anonymus; quod si ita se habet, in annum 1437. debuit hæc erectio incidisse. Incoluerant prius Cœnobium Minores Observantes, sed his ad hodiernam stationem anno 1515. recedentibus successerunt sacræ Deo Virgines D. Dominici legibus obstrictæ, quæ ex alio Monasterio ab Udalrico a Walsee anno 1313. in Suburbiis condito, & ob incussum dein a Matthia Corvino armorum metum solo cum iisdem æquato, in Urbem se contulerunt. Templum omnibus Cœlitibus sacrum eo in loco situm, quo anno 1568. Styriæ Proceres hæresi infecti scholas suis Rabulis fundaverant, unde sectæ pestiferæ venenum latius effunderent, verum iis a Ferdinando Archiduce anno 1599. severo edicto exterminatis, Maria Ferdinandi mater Princeps pietati addictissima in expiatas rite ædes D. Claræ Sanctimoniales ex Monachiensi S. Jacobi Monasterio advectas an. 1603. solenniter induxit; quibus ipsamet postmodum accessit, religiosa vota, annuente Apostolico Nuntio, paulo ante mortem nuncupans, atque in religiosis indumentis ibidem sepulta. Templum parthenio adjunctum Carmelo, ad cujus fundationem Ferdinaudus III. Imperator, Maria ejusdem conjux, Eleonora Ferdinandi II: vidua, atque Archidux Leopoldus Guilielmus anno 1643. concurrere. Templum denique dicatarum Deo Virginum, quas Ursulinas vocant, subministratis a pia quadam primæ nobilitatis Matrona sumptibus, & quidem absque miraculo, quod nuperus author adstruit, recenter erectum, postquam illæ partim Vienna, partim Goritia anno 1686. huc appulissent. Sacras quoque inter domos referri potest pia domus non ita pridem erecta, & cui a S. Josepho no-

nomen datum eſt, non immerito, quod in eo piorum eleemoſynis nutriantur juvenes quidam, quos parentum indigentiæ prohiberent a ſcientiis,atque adeo præſtanti præditos ingenio a ſacris arcerent; rei huic initium dedit privati zelus & devotio, cui ab undecim annis non paucos debet reſpublica ex hac pauperum domo non ſine magnis meritis in patriæ egreſſos emolumentum.

Expeditis ſacris profana inviſuri ædificia ab Aula auſpicamur, quæ inter reliqua primatum merito ſibi vendicat. Hanc a Friderico IV. Imperatore cognomine Pacifico e fundamentis eductam, in conſtantem ſibi ſedem delegere bini Archiduces Ferdinandi I. Cæſaris filius, & Nepos, Carolus nempe, & Ferdinandus, antequam totius Imperii clavo admoveretur. Magno tamen decori etiamnum ei ſunt ſuprema quatuor Tribunalia ibidem inſtituta; videlicet intimum Conſilium, quod ceteris omnibus authoritate antecellit; Regimen cujus author Archidux Carolus ab anno 1565, caput vero Ipſe Urbis Locumtenens; Camera cum peculiari ſuo Præſide, atque hæc tria toti interiori Auſtriæ jura dicunt, quo nomine non modo Styria, ſed & Carinthia, & Carniola cum Goritienſi Comitatu comprehenduntur; quartum demum eſt Conſilium bellicum, quod anno 1558. idem Archidux Carolus primo concivit, ut Turcicis confiniis excubaret. Suppar Aulæ Domus Provincialis ab anno 1563. in magnificam, quæ hodie eminet, molem attolli cœpit, ubi Comitia ſua cogunt Provinciæ Status ex quatuor Prælatorum ſcilicet, Dominorum Equitum, & Civitatum Ordinibus coaleſcentes: adjacet huic quoque proprium armamentarium ad patriæ tutelam provide adornatum. Eſt & ſua Civibus Curia, quos lecti ex ipſis Conſul, Judex, & Senatus moderatur. Tenet illa caput oblongi fori binis nundinis quovis anno frequentati, cui in altero opponitur Sanctiſſimæ Trinitatis Coloſſus ex inaurato ære confectus, & celſæ columnæ plurium Sanctorum ſtatuis circumdatæ incumbens Reliquis ædificiis quibus Græcium ornatur anno 1757. acceſſit aliud novum reliquis pulchritudine nihil concedens domus ſcilicet monetaria e regione ſanctimonialium: Divæ Urſulæ in qua nondum quidem rebus non adhuc omnibus perfectis moneta cuditur, jam tamen ille cui in res metallurgicas inſpectio eſt, hic ſuum fixit Domicilium.

Luſtrata, quantum aſſumpti operis ratio patitur, Civitate, jam mœnibus egreſſuros D. Pauli, ferreaque porta ad bina nos Suburbia deducunt, unum conſecrat S. Joannis Baptiſtæ Eccleſia Capucinorum Aſceterio adjuncta, alterum vero venuſtum D. Annæ Templum cum pari Eremitarum S. Auguſtini, quos

diſcalceatos vocant, Monaſterio, qui anno quidem 1655. ſedem Urbi propiorem Joanne Maximiliano Comite ab Herberſtein fundatore fixerant, ſed ea ob appropinquantium Turcarum metum anno 1666. everſa huc receſſerunt: ubi primum novi ædificii lapidem magna ſolemnitate poſuit an. 1673. Auguſtiſſimus Imperator Leopoldus I; Maximum autem Suburbium, & amplitudine ſua Urbem ſuperans, Mura fluvius ab eadem ſejungit: ſurgunt hic pariter Templa non pauca, ex quibus quatuor ſaltem memoranda cenſeo, nempe Beatiſſimæ Virginis Auxiliatricis prodigiis claræ Sacrarium D. Artemii Martyris corpore à Joanne Antonio Principe ab Eggenberg Roma adducto ditatum, cui adjectum Cœnobium ab anno 1515. Minores Conventuales incolunt; D. Andreæ Eccleſiam a Prædicatorum Ordine adminiſtratam, atque duo alia a Religioſis S. Joannis Dei, & D. Eliſabethæ Monialibus poſſeſſa. Annus proxime elapſus novam Religioſorum coloniam græcio attulit: in eam ſuburbii partem quæ muræ alveum ſequens *Gries* vocatur, SS. Trinitatis Cænobitæ ingreſſi ſunt, qui quamvis ſtabilito necdum Monaſterio, recepti vivant, jam tamen ipſa fundationis ſuæ initia collegerunt atque in tumultuarie erecto ſacello, ſacris cæperunt vacere quoad uſque pia Græcenſium liberalitas ampliori domicilio ſtipendium contulerit. Deſinit hoc Suburbium, qua contra fluvium aſcenditur, in rupe quadam ſupra planum alias ſolum eminente, quæ ad repræſentandum Calvariæ montem à natura mire aptata, & ab arte electa, ideoque pluribus, ac venuſtis Sacellis ſingulos Chriſti patientis caſus exhibentibus inſeſſa liberalem Græcenſium pietatem late oſtendat, & deprædicat. Urbis hujus decora augeat ſecundo ab ea lapide remotum ſuperbiſſimum Eggenbergenſium Principum Palatium, Udalrici Crumlovienſis Ducis opus, auguſta ſane majeſtate inter circumſitos hortos, & foſſæ ambitum forinſecus aſſurgens, intus vero elegantibus picturis, & gypſatis ornatibus plurimum renidens. Remotius aliquantiſper Græcio orientem verſus, ſacra ædes jacet, frequenti civium accurſu hoc ſæculo illuſtrata, templum ſcilicet B. Matris Conſolatricis; extabat hic olim exigua arx Canduziana, in cujus privato ſacello ſtatua colebatur, quæ prodigiis inclareſcere cœpit: ante quadraginta circiter annos huc admiſſi ſunt Patres S. Paulum Eremitam, qui ſequuntur; hi multorum eleemoſynis adjuti elegans hic exſtruxerunt monaſterium templumque magnificum pluribus ornatum aris, e ceruleſcente marmore cujus hic loci ingens copia eruitur.

ADMONTIUM.

ADmontium, quod Ad montes alii, vulgus Admont indigitat, Superioris Styriæ Oppidum prope Auſtriam ab Aniſo fluvio alluitur, atque ob celeberrimum, quod adjacet, Ordinis S. Benedicti Monaſterium ſui famam latiſſime propagat. Fundavit hoc, ſuadente, atque opitulante Hemma Wilhelmi Comitis Friſacenſis vidua, inter editos montes amplam planitiem in crucis formam definientes B. Gebhardus Archiepiſcopus Salisburgenſis, Comes ab Helffenſtein, e vetuſtiſſima Agilolfingorum Alemanniæ Ducum familia, prout Bucelinus (a) teſtatur; inchoato anno 1074. à fundamentis opere, ad quod ille fertur etiam divinitus impulſus, cum enim rei arduitate deterritus, poſt triduanum jejunium anceps in ea valle hæreret, an id ſibi aggrediendum foret, audiit quendam hebetem a nativitate loquela orbatum in hæc verba prodigioſe erumpentem. *Tu inchoabis, Deus conſummabit.* Quæ primæ ac poſtremæ tunc hominis voces fuere, donec iterato miraculo poſt Beati obitum linguæ uſum apud ejuſdem tumulum obtinuerit. Templum ipſe Beatus Præſul Sanctiſſimæ Dei Genitricis, ac D. Blaſii Epiſcopi, & Martyris honori conſecravit, ibidem dein ante Apoſtolorum aram magnifice conditus, poſtquam anno 1088. in Wervenſi Caſtro, quo ſe contra Henricum Germaniæ Regem munierat, parem pientiſſimæ vitæ exitum fuiſſet ſortitus. Primus Abbas præfuit Iſingrinus e Salisburgenſi S. Petri Monaſterio poſtulatus, qui ſucceſſorem habuit B. Giſilbertum apud Corozaim Palæſtinæ Urbem, quo cum S. Thiemone Archiepiſcopo Salisburgenſi profectus fuerat, Martyrii laurea anno 1110. coronatum. Sextus Abbas Wolffholdus, qui obiit anno 1137. obtenta a Ciliæ Comite ditiſſima S. Martini Præpoſitura prope Græcium ſita, priores redditus plurimum ampliavit: verum non tam temporalia, quam ſpiritualia promovebantur incrementa; ſub ſeptimo ſiquidem Abbate Godefrido adeo eluxit in hoc Cœnobio regularis diſciplina, ut tredecim alia ſuos inde Prælatos advocaverint. Singularem quoque memoriam meretur Henricus hujus nominis tertius, Abbatum vero juxta Bucelini calculum vigeſimus ſeptimus, qui ab Alberto I. Imperatore Vicarius Styriæ Gubernator creatus alienatos Monaſterii fundos redemit, Arcem Gallenſtein, Templumque noviter exſtruxit, atque a Gregorio X. Summo Pontifice, qui obiit anno 1226. Inſulæ decus primus impetravit. Adjacebat olim huic virorum Cœnobio aliud in Sanctimonialium uſum a memorato Wolffholdo ſub annum 1120. fundatum, quod profeſſione ſua illuſtrarunt Sophia Be-

(a) In ſac. pag. 2.

læ Hungariæ Regis filia Henrico Conradi Cæſaris filio deſponſata, & Admunda Andreæ I. Hungariæ itidem Regis vidua. Quo autem fato, aut ætate deſierit, incertum.

CELLA MARIANA.

CElla Mariana, vulgo Maria Cell locus eſt inter præaltos, arduoſque montes à Deiparæ prodigiis clariſſimus, & Auſtriæ finibus admodum propinquus. Natales ſuos ducit ab anno circiter 1157., quo Religioſus quidam D. Benedicti aſſecla ex S. Lamberti Cœnobio ad rem œconomicam adminiſtrandam, & rudes ſubditos rerum divinarum notitia imbuendos huc deſtinatus, ſecum detulit cubitalem Deiparæ ſtatuam Jeſulum brachio ſuſtentantis, quæ tiliæ ligno inſculpta Filium Matri pomum, Matrem vero filio pyrum porrigentem repræſentat. Hanc ille lapideæ aræ impoſuit, quam una cum cella, ſeu ædicula ad duorum amnium Golradi & Salzæ confluentes ſibi ædificarat, atque inde datum toti valli nomen, quæ vernacule Cell-Thal etiamnum appellatur. Latuit prodigioſa hæc icon paucis adhuc nota uſque ad annum 1286., quo Moraviæ Marchione Henrico, ejuſque uxore Agnete gravi morbo per biennium laborantibus, cum ſubditi ſupplicationem inſtituiſſent, ut per B. Virginis, & Provinciæ Patroni D. Wenceslai interceſſionem, Principum ſalutem a Deo impetrarent; Sanctus hic Tutelaris Henrico per ſomnium apparuit Marianam Styriæ Cellam digito indicans, atque exhibita, quæ ibi colebatur, Deiparæ imagine, ut reparatam integre valetudinem huic adſcriberet, debitaſque cum conjuge grates rependeret, eundem commonefecit. Somno excitus Marchio & ſanitati plene reſtitutus, cum hoc ipſum ea nocte Agneti contigiſſe perciperet, comprobatam gemino miraculo viſionem admiratur: ſacrum proinde iter aggreſſus, magnam ſecum traxit populi multitudinem videndæ Cellenſis Thaumaturgæ avidiſſimam, cumque a recta via declinaſſet, ab Angelo quopiam, vel D. Wenceslao ſub peregrini ſpecie, teſtante id marmorea tabula Templi foribus præfixa, fertur ad eandem revocatus. Cupitam tandem metam aſſecutus, agnitaque, quam in ſomnio viderat, imagine non modo demiſſiſſimas ſoſpitæ ſuæ gratias perſolvit: verum etiam pretioſa largitus munera, ligneo, quo illa condebatur, Sacello nobiliorem Eccleſiam a fundamentis eductam pia liberalitate ſuffecit. Ab eo igitur tempore adeo illuſtris miraculi fama per circumſitas regiones longe, lateque diffuſa, plurimos ægros ad implorandum, non ſine uberi fructu, prodigioſæ Virginis patrocinium excitavit, donec anno 1363. Ludovicus Hungarorum Rex Amurathi Turcarum Sultano

tano

tano ex Asia per Hellespontum, & Thraciam cum numerosissimo exercitu in Pannoniæ fines irrumpenti, viginti militum millibus, quos raptim conscripserat, solummodo stipatus obviam processit, sed felicem rei eventum, cujus nulla spes humanitus affulgebat, a Cellensi Thaumaturga præstolabatur, cui se ardentissimis precibus commendarat. His itaque permota Deipara, dormienti Regi spectandam se præbuit, certam de hostibus victoriam pollicita; qua gloriosissime parta Ludovicus victrices copias ad Marianam Styriæ Cellam deduxit, ubi ensem, & calcaria, quibus in prælio usus fuerat, coronam item argenteam inauratam, gemmisque distinctam cum paludamento regio, aliaque pretiosa cimelia invictissimæ Cælorum Reginæ pro anathemate consecravit: neque his contentus gratitudinis suæ monumentis, deleto veteri Templo, aliud longe magnificentius, quod hodiedum eminet, ex perpolitis lapidibus condidit, nativo saxo artificiose excavato incumbens, & arcuato opertum tecto, quod decem prægrandibus columnis innititur. Longum foret miracula istic patrata recensere; illud tamen non omittendum, quo anno 1529. Turcæ congregatas inibi gazas direpturi partim cœcitate, partim aliter divinitus puniti recesserunt, dum interim corona splendida in argumentum Cœlestis tutelæ Templi fastigium ambiret. Assumpti quoque operis brevitas non patitur, sumptuosa munera ad calculum revocari, quibus larga plurium Principum, ac Cæsarum, & nominatim Augustissimi Leopoldi pietas hujus Sacrarii thesaurum tot annorum decursu locupletavit.

CILEIA.

Cileia, vel Cilia, Plinio (a) Celeia, Ptolomæo (b) Celia vulgo Cilly antiquissima Inferioris Styriæ Urbs ad Saanam amnem non multo post Savo influentem sita a præcitatis authorihus Norico adscribitur, ex quo inferre necesse est, exiguam Styriæ partem ad Pannoniam olim pertinuisse, cum non adeo magnum terræ spatium inter Civitatem hanc, & Ortiva Provinciæ confinia interjaceat. Non desunt tamen scriptores, sed recentiores, qui veteri eam Pannoniæ adjudicent, quorum opinio priori quidem non repugnat, si ad diversa tempora referatur, palam etenim est Provinciarum limites longo annorum decursu, belli, aut contractus alicujus occasione, vel alio simili modo sæpius permutari. In lapideis monumentis apud Velserum (c) Celeia Claudiæ cognomine Insignitur a Claudio Cæsare Caligulæ successore probabiliter desumpto, prout suadent aliarum Urbium cognomina ab Imperatoribus plerumque derivata. Subjungit ibidem

(a) Lib 3. c. 22

(b) Lib. 2. c. 13.

(c) In M. Lum. pereg.

dem Velſerus plurima marmora Urbem iſtam municipium appellare, unicum vero a Panvinio adductum Coloniæ titulum eidem attribuere. Quidquid de hoc ſit, non tam collata a Romanis dignitas, quam S. Maximilianus Laureacenſis Epiſcopus tum natalibus ſuis, tum glorioſa morte eandem illuſtravit; anno ſiquidem 284, uti Schönleben autumat, vel 288., uti Megiſero placet, Catholicæ fidei propagandæ cauſa huc reverſus, & ab Eulaſio Præfecto captus, poſtquam thura Marti adolere generoſe detrectaſſet, capite plexus e terreſtri patria ad Cœleſtem invictus Martyr evolavit. Corpus vero a Chriſtianis tumulo illatum eo loci, quo Martyrio affectus fuerat, videlicet extra Urbem, ubi poſtmodum Eccleſia ejus nomini erecta etiamnum perſeverat; inde tamen à S. Ruperto Salisburgenſi Antiſtite Laureacum translatum eſt; hinc demum ab Henrico II. Imperatore Paſſavium, ubi in Cathedrali Baſilica honorifice aſſervatur. Ex inquilinorum traditione præterea habetur, ubi reciſum Sancti caput decidit, aquæ fontem proſiliiſſe, qui hodieque morbis medetur. Epiſcopali quoque Sede Cileiam olim ab ipſo fere Chriſtianæ Eccleſiæ initio fuiſſe decoratam, author eſt memoratus Schönleben; (a) modo autem Parochia Goritienſi Archiepiſcopo ſubjecta ſolummodo extat, cui ſubinde Archidiaconatus annectitur. Everſam dein per Bavaros Urbem primus inſtauraſſe fertur ſub annum 850. quidam Bruno, vel Brino e Moravia expulſus, qui à Ludovico Bavariæ Duce clientelare beneficium agri non modici ad Savum, & Saanam amnem extenſi ea tempeſtate obtinuerat; quod territorium Comitatus titulo poſtea donatum narrat Megiſerus, (b) anno nimirum 1339, quo Ludovicus Bavarus Germaniæ Rex Monachii degens Fridericum a Sanneck ejus loci Comitem creavit. Hujus ſucceſſorum ſeriem, hiſtoriamque idem author uſque ad Udalricum contexit, qui anno 1457. cum implacabili odio in Corvinam familiam Ladislaum ſcilicet, & Matthiam Joannis Hunniadis ſuperiori anno defuncti filios flagraret, ad ſocerum ſuum Georgium Serviæ Deſpotam litteras dedit, ſpondens ſe, quamprimum Albam Græcam cum Ladislao Hungariæ Rege appuliſſet, duos illi globulos pro luſu miſſurum, quibus duo Corvinorum capita veluti ſub ænigmate innuebat. Interceptis a Ladislai Corvini famulo litteris, dominoque traditis, hic graviſſime indignatus D. Martini feſto, dum Rex ſacris intereſſet, Comiti a Procerum cœtu evocato obvius, litteras oſtentat, ac proditorem inclamat; tum Comes arrepto gladio objectam ictui manum ſimul, & caput Ladislai vulnere perſtringit, qui educto & ipſe gladio lorica tectum fru-

(a) In Carn Anti, appe. c. 5. §. 2.

(b) Ann. Carin. l. 9. c. 8.

fruſtra percutit; ſed Hungari milites ad clamorem exciti ſtrenue obluctantem Comitem confecere. Cujus audita cæde Fridericus IV. Imperator, cum nullam Udalricus prolem reliquiſſet, Cileiam profectus, totum ejus Comitatum ex veteri quadam conventione ſibi debitum occupavit, Styriæque adjunxit. In Urbe memorabile etiam eſt Minorum Cœnobium, in cujus Templo Cileienſium Comitum cineres conduntur; extra Urbem vero edita eminet Arx, quam Ober-Cilly vulgus nominat. Cæterum multa ibi veterum monſtrantur monumenta; eruta quoque Romanorum numiſmata, & ingentis molis reperta cadavera, non dubia venerandæ antiquitatis veſtigia. Demum addenda ea victoria eſt, qua Georgius ab Herberſtein Turcas Cileiam uſque progreſſos an. 1492. fortiter abegit.

EISENARTZ.

Eiſenärtz vulgare nomen eſt ingentis Oppidi, quod 10. circiter milliaribus verſus Superiorem Auſtriam inter præruptos, altiſſimoſque montes Græcio recedit. Famoſum illud reddunt celeberrimæ ferri fodinæ, quæ plurimis regionibus neceſſarium hoc metallum ſubminiſtrant. Inventæ eæ ſunt anno a partu Virginis 712., & quamvis jam per mille ferme annos indefeſſo labore effodiantur, nullum tamen pati videntur defectum, cum uberem ſemper materiam, aut rurſus pariant, aut provida diſtributione poſteris reſervent. Cœleſtis ſane benedictionis non leve argumentum videtur mira Deiparæ icon, quæ anno 668, dum ferrea gleba in binas partes fortuito ſinderetur, ſola naturæ vi utrique impreſſa comparuit, atque ad Auguſtiſſimum Leopoldum delata gazophylacii pretium adauxit. Innumera ibi ſudat operarum caterva; nam primo lapides ferro prægnantes ex dura rupe exciduntur, ex his dein ferrum potenti igne liquatum in quaſdam informes confluit maſſas, quæ Vulcanis denuo commiſſæ, & novo igne excoctæ humanis uſibus ultimo adaptantur: multi quoque officiales totum opus dirigunt, quibus præeſt Cæſareus Præfectus Cammergraff vulgo appellatus. Emicat in Oppido Parochiale Templum ſolido muro ad inſtar Arcis circumdatum, & D. Oſwaldi ſacrum, poſt cujus feſtum ſplendidæ ibidem nundinæ celebrantur. In altero autem montis latere plures itidem patent cavernæ, ex quibus Vordenbergenſes Oppidani ferrum eadem contentione extrahunt, variiſque Provinciis ſimiliter diſpenſant. Quam abundans ſubteraneis theſauris hiſce ſit tota Styria, paſſim in obviis quorumcumque deſcriptionibus cernitur: nobis hic appendicis loco notaſſe ſufficiat, paucis ab annis bi-

nis Græcio milliaribus ad Pekau coli capiſſe divites plumbi fodinas: in Waldſtein ſimiles repertas, ſed quæ & comixtum plumbo argenteum vehunt: in Berneck vero beym Wenzel qui locus ad Comitem de Rindsmaul ſpectat elegantiſſimum effoditur marmor viride, non abſimile illi quod *verde antiquo* nuncupant quodque politum, tam elegans evadit, ut pretioſiſſimis etiam menſis adhibeatur: quotidie novas alibi divitias natura oſtendit, liberalior procul dubio futura, ſi ſolertius illius ſcrutarentur ſinum incolæ.

FERNICIUM.

FErnicium vulgo Ferniz Oppidulum eſt ſeſqui milliari infra Græcium lævo Muræ littori inſidens, cui celebritatem adſtruit Thaumaturga Deiparæ ſtatua, quæ annis abhinc prope quingentis ex Hauſſmanſtettenſi Templo divinitus profuga intra vepres iſtic conſedit, terque illuc relata, ad delectam ſibi hanc ſtationem totidim vicibus jugi miraculo remeavit, quo permoti Barones a Prang, Sacellum ejuſdem cultui exſtruxerant, verum hoc exciſo Imperator Fridericus III. cognomento Pulcher magnificum ſane Templum, quod anathematibus refertum hodie ſpectatur, crebriſque ſupplicationibus conſtanter colitur, anno 1314. a fundamentis excitavit.

FRIBERGA.

FRiberga vulgo Friberg tenuis locus eſt ab Hungariæ limite non procul diſſitus, conſuetis tamen Civitatum privilegiis fruens, quem Lazius (a) Friburgum nominat, & vetuſtiſſimam Styriæ Urbem arbitratur, dum eandem cenſet cum ea, quæ in codice Præfecturarum Romanarum Cardobianca inſcribitur, eo potiſſimum perſuaſus argumento, quod Friburga amni Pinck, vel Pynck adjaceat, quaſi præſens hoc nomen ex decurtata priori voce Bianca derivaretur.

(a) Li. 12. de Rep. Ro. ſect. 3. c. 8.

FROMLEYTHA.

Fromleytha exiguum oppidum quatuor Græcio milliaribus diſſitum; in quo Parochialis Eccleſia, a Religioſis B. Virginis Servis admiriſtratur: celebrius paucis ab annis evaſit magno accurrentium numero qui S. Aloyſio Gonzagæ non ita pridem coli hic cæpto, vel acceptis beneficiis vota perſolvunt, vel malis ſuis medelam quærunt: ante binos annos ipſa Auguſtiſſima huc migravit, cum Archiduce Maria Anna principum filiarum natu maxima, cui poſt pertinacem, qua vix non confecta fuerat, febrim, quod redierit ſanitas, Aloyſi apud Deum precibus, impetratum credidit.

FÜR-

FÜRSTENFELDIA.

Fürstenfeldia vulgo Fürstenfeld Urbs est ad amnium Lauffniz, & Veistriz concursum sita ipsos Hungariæ fines pene attingens. Lazius citatus eam esse putat, cujus sub aquarum nomine in suo Itinerario Antoninus meminit, sed has, utpote Vindobonæ propinquas, Austriacæ Badenæ alibi melius applicuimus. Tolerabilius conjicere videtur Cluverius, cum eandem alteri loco substituit, quem idem Antoninus Sallam vocat, atque inter Sabariam, & Haclitanum, quod Rakelspurgo convenit, fere medium collocat: idipsum quoque probabiliter intellexit Ptolomæus, (a) Salam inter Superioris Pannoniæ Urbes annumerans.

(a) Lib. 2. c. 15.

GESSACES.

GEssaces Montis nomen est à Trebellio Polione in Galieni Imperatoris Vita memorati, quem Lazius Gessacum appellans eundem facit cum Styriaco vulgo Scheckel dicto, & adsitos prope Græcium montes proceritate sua longe superante; sed Trebellium ipsum inspiciamus ita scribentem. *Gallienus interea vix excitatus publicis malis, Gotthis vagantibus per Illyricum occurrit, & fortuito plurimos interemit. Quo comperto Scythæ facta carragine per montem Gessacem fugere sunt conati. Omnes inde Scythas Marcianus varia bellorum fortuna agitavit &c.* Ex his itaque infert Lazius Gessacum nusquam aptius reperiri, quam in monte Scheckel, quod ut rudioribus facilius persuadeat, Illyrici loco Dalmatiam, multo minus patentem, subrogat, fugamque in Pannonias factam subjungit; verum neque his fulcris opinioni suæ undique vacillanti satis consuluit; valde siquidem hallucinatur, dum veluti indubitatum prætendit, nullum aliud, quam per Styriam ex Dalmatia in Pannonia iter eligi potuisse, Certe ex Ptolomæo alias allegato perspicuum est, montem Schekel veteri Cetio includi, Pannoniam a Norico, non a Dalmatia dirimenti. Ergone, obstrepent nonnulli, in dubium revocatur, celeberrimum montem Schekel Latinorum Gessacum esse, quod tamen jam per omnium ora, & calamos impune volitat? omnino: gravius quippe mihi accideret genuinæ veritatis, quam popularis auræ detrimentum. Porro citius apud me fidem inveniet Lazius, dum enarrat multa Romanæ vetustatis monumenta in hujus montis dorso, ejusque vicinia offendi, quibus tamen perscrutandis diutius immorari non lubet, ne sagæ, quas magno inibi numero latere, fama est, sævam interim provocent tempestatem.

GONNAVICIUM.

Gonnavicium vulgo Gonnawiz Inferioris Styriæ Oppidum 15. milliaribus Meridiem versus Græcio distat; in hujus Arce Meriano teste (a) rarus scaturit fons, qui in Oppidum defluens nunquam crescit, aut minuitur, sed eandem semper aquarum mensuram defert; sæviente hyeme calidus, ardente econtra Syrio frigescens. Memorant præterea historiæ anno 1473. Turcas hucusque penetrasse; anno vero 1515. Rusticorum seditionem, quæ & Carinthiam, & Salisburgense Dominium tumultibus implevit, ortum suum inde duxisse.

(a) Topog. Styr.

GÖSSENSE
COENOBIUM

Gössense sacrarum Virginum D. Benedicti regulam sectantium Cœnobium opulentia, ædificii splendore, atque antiquitate percelebre, in superiori Styria, vix uno ante Leobium lapide, dextro Muræ littori incumbit. Ejus natales ex manuscriptis ipsius Monasterii documentis desumptos sic ferme describit Schönleben: (b) sub annum scilicet 996. B. Adula Batwini Dynastæ vidua in paterno quodam Castro Comitatus Leobiensis una cum filia Kunigunde divinis rebus intenta, cum aliquando propinquum collem de more conscendisset, internum Dei monitum percepit, quo ad opes suas divino cultui per alicujus Cœnobii fundationem impendendas stimulabatur; illique confestim obtemperans detractum e capite velum auræ committit, ut ex ejus casu statuti operis locum designaret: delapsum ad Muram velum supra fluentes aquas hærebat immotum, quod illa pro cœlesti nutu interpretata, novo alveo effosso fluvium avertit, ibique Monasterii fabricam inchoavit, quod Natæ cœli Reginæ, Divoque Andreæ Apostolo dicari voluit: ejus dotem plurimum auxere Aribo Moguntinus Antistes B. Adulæ frater, vel filius, ac D. Henricus Imperator integram vallem, cui Tragess nomen, cum omnibus juribus eidem elargitus. Absoluto ædificio Beata Fundatrix nobiles collegit puellas, quas ad religiosam vitam efformavit, & filiæ suæ Kunigundi tanquam primæ loci Abbatissæ subjecit, ut reliquis vitæ diebus exactius Deo vacaret, post obitum in Parthenonis Templo tumulata, ubi & memoratum superius velum ad perpetuam prodigii memoriam adhuc hodie asservatur. Kunigundi vita functæ subrogata est in Abbatissæ munere Adelheidis pietate illustris, cujus cor, tumulo instaurationis ergo post aliquot secula reserato, in coralium transiisse intra reliqui corporis cineres repertum est, & Cæsari Maximiliano transmissum. Subjacet huic Cœnobio

(b) Annal. Carn. part.

bio vetuſtum Sacellum, quod in via Leobium ducente, ſupra Muræ ſcopulum obviat, a S. Leone IX Summo Pontifice D. Owaldo, aliiſque Cœlitibus conſecratum.

HARTBERGA.

Hartbergam vulgo Hartberg Inferioris Styriæ Civitatem ad amnem Lauffniz ſitam Merianus (a) ex Lazio eandem cenſet cum antiqua Urbe Heorte, cujus mentio apud Strabonem (b) de Scordiſcis populis Iſtri accolis differentem his verbis habetur. *Quidam etiam Inſulas habebant Scordiſci; eo autem magnitudinis aucti ſunt, ut uſque Illiricos, & Pæonicos, & Thracios provecti ſint terminos. Complures igitur jacentes in Iſtro Inſulas occupavere. Ipſi etiam Urbes habuere Heortem, & Capedunum.* Ex quibus judicet eruditus lector, utrum Lazianæ ſententiæ ſubſcribendum ſit, ego enim hoc unum adjiciam, Lazium videlicet Heortis nomini vocem *Mons* addere, cujus tamen nullum in Strabone veſtigium; eo opinor conſilio, ut Hartbergæ vocabulum, cujus ſecunda pars montem Germanis ſonat, inde profluxiſſe validius ſuaderet.

(a) Topog. Styr.

(b) Lib. 7.

JUDENBURGUM.

Judenburgum vulgo Judenburg Superioris Styriæ Urbs, quæ ejuſdem Provinciæ Metropolis apud Merianum audit, elevato ad præterfluentem Muram clivo inſiſtit, unde ſat amplam deſpicit planitiem, inter editos undique montes quovis anni menſe nivibus albentes ſecus fluvium extenſam. Hinc Græcio 14. milliaribus diſtat, ſi per aquam; 8. vero, ſi per Alpes iter ſuſcipiatur. Urbem hanc antiquum Virunum eſſe a Ptolomæo, (c) Plinio, (d) Antonino, & Peutingeriana Tabula notatum conjicit Bilibaldus Pirckeimerus in Germaniæ explicatione apud Schardium excuſa: verum non conſonant itinerum intervalla; longius enim Aquileia abeſt Judenburgum, quam abſit in Antonini Itinerario Virunum. Aliter proinde divinat Schönleben, (e) & ab Iduno, quod Ptolomæus in Norico recenſet, Judenburgum derivat, cui utcunque favet nominis affinitas, & reſpectus ad Virunum, ſeu Friſacum in eo conſiſtens, quod Idunum Boreæ magis ab eo authore admoveatur, & non niſi unica inter has duas Civitas collocetur, quæ tamen omnia ſententiam hanc oppido dubiam adhuc relinquunt. Illuſtrior interea, & antiquior ea origo videtur, quam ſi a Judæis deducatur, ac ſi illi hanc Urbem prius inhabitaſſent, aut plane condidiſſent, quod ex ſola vulgi traditione conſtat fabulas ſæpius, quam hiſtorias referente; neque huic multum ſuffragantur Civica inſignia, quæ teſte præcitato Schönleben Judæum repræſentant, eorum ſiquidem invention

(c) Lib. 4. c. 14.

(d) Lib. 3. c. 24.

(e) Car. An. app. c. 5. §. 3.

N 3 tio

tio recentioris ævi eſt, ac poſt vocabuli mutationem inſtituta. Unum Urbis latus fere occupat Cæſarea Aula paucis abhinc annis renovata, cui proximi ſunt cum ſuo Cœnobio & Templo Minores Obſervantes, præter quod, & Parochiale aliud extat D. Auguſtino ſacrum cum annexo Societatis Jeſu Collegio, & Tertiæ Probationis Domo à Comite Balthaſare, & Comitiſſa Urſula a Thonhauſen fundatis Extra muros autem in ea declivitate, quæ ad Muram ducit, Sanctimoniales degunt D. Claræ inſtitutum profitentes, quarum Monaſterium Paradiſus appellatur.

KAPFENBERGA.

KApfenberga, vel uti Gerardus de Roo ſcribit, Cappenberga vulgo Kapfenberg Oppidum eſt cum editiori Arce 7. milliaribus Græcio diſſitum, quod Lazius, antiquitates undique ad nauſeam uſque corradens, Scordiſcorum Capedunum putat, ſed qua veritatis ſpecie ex ſupra allato Strabonis textu colligere, eruditis licebit. Inclaruit hoc Oppidum ob acrem pugnam anno 1291. in ejus pomœriis conſertam inter Fridericum Stubenbergicum, & Hermannum Landenbergicum, qui Alberti Auſtriæ Archiducis poſtea Imperatoris partes tuitus, hoſtem diu ſtrenue dimicantem, & tandem a propriis militibus deſertum ad ſui deditionem coëgit.

KNITTELFELDIA.

KNittelfeldia vulgo Knittelfeld Civitas eſt ad Superiorem Styriam pertinens, Muræque fluvio adjacens inter Judenburgum, a quo duobus, & Leobium, a quo 4. miliaribus recedit.

LAMBERTINUM COENOBIUM.

LAmbertinum, ſeu S. Lamberti Monaſterium ædificii amplitudine, ac ſplendore ſane magnificum ad Carinthiæ limites, cui olim accenſebatur, quam proxime accedit, atque in edito quidem attollitur ſitu, ſed ab altioribus montium jugis coronato. Religioſis D. Benedicti aſſeclis illud condidit, ſi Bucelino credimus, Henricus Carinthiæ Dux, ejuſque filius Marquardus: at recentiſſimus quidam anonymus Hermanno Marquardi filio idipſum adſcribit, quorum primo maxime annuere videtur Megiſerus, dum ait Marquardum Lambertinam fundationem reſtauraſſe. Circa annum autem, quem 1073. aſſignat, cum anonymo optime conſonat, Hermanni primi Abbatis mortem ad annum Chriſti 1109., gubernii vero 36. referente; ſed nova de Hermanno conſurgit lis; hunc enim anonymus e Prioratu Monaſterii S. Blaſii in Hercynia ſylva ad id muneris evehit,

quod

quod verosimilius elucet; Megiserus econtra cum Marquardi filio eundem confundit. Confirmavit hoc eximiæ pietatis opus Conradus Cæsar, Summique Pontifices amplis privilegiis cumularunt. Inter Abbates excelluere Germanus a Trüschen, qui fratris sui Eberhardi II. Salisburgensis Antistitis patrocinio, Infulæ honorem sibi, suisque successoribus obtinuit, vita functus anno 1260, & Joannes Fridperger, qui ob vindicata Monasterii jura secundi fundatoris nomen promeretur, e vivis sublatus anno 1358. Porro summopere memorabile, si ita res se habet, atque honorificum est, quod præcitatus Bucelinus suis commentariis mandavit, quodque justis de caussis ejusdem authoris verbis, prout sequitur, exponam: *Fuit* Divi Lamberti Cœnobium *absque cortroversia Archiducatus quondam Carinthiæ Archisterium a Romanis Pontificibus, Cæsaribus, Ducibus, & Principibus, ob singularem religionem summo in pretio habitum, & certatim ornatum, ac locupletatum, ita ut maxime etiam Principes Cœnobii tanti feudatarii essent, uti ex archivo illic ipsi exscripsimus: ita in feudum accepit ab Henrico Abbate S. Lamberti Serenissimus Archidux Ernestus Leobii in præsentia Georgii, Abbatis Admontensis, &c. Dominium, & munitionem Tirnstein prope Frisacum, munitionem Newenmarck prope Grasslupp, Judenburgensem Civitatem, munitionem Eppenstein, oppidum Voitsperg, munitionem Bruck, &c. similiter A. C.* 1389. *Albertus Archidux præsentibus Hugone Comite Montfortio, &c. prædicta Dominia, Castra, atque Oppida in feudum accepit a Rudolpho de Liechtenegg Abbate (qui etiam Herr, und Fürst appellatur) uti in pergameno fidelissime omnia, atque authentice consignata reperimus, atque descripsimus.* Hactenus Bucelinus, his subjungens 50. nobilium familiarum nomina, quæ aliquando feuda a splendidissimo hoc Monasterio acceptarunt.

LEIBNICIUM.

Leibnicium vulgo Leibniz 4. circiter milliaribus Græcio in Austrum abscedens inter munitiores quondam Styriæ Urbes florebat, utpote quod anno 1481. acrem Hungarorum obsidionem, qua a Matthiæ Regis Archistratego, cui nomen Maubitsh, cingebatur, diu elusit, donec ob annonæ defectum sæviente intus fame Civis quidam Christophorus Hammer nuncupatus ea adactus ad obsidentes profugerit, quibus cum abditum, minusque custoditum ad Urbem ingressum prodidisset, eorum aliqui per hunc clam irrepentes propiorem portam invadunt, toto interim exercitu ad assultum advolante; quare capta ab Hungaris Civitas, fœdeque vastata non nisi inter Oppida ab eo fere tempore recensetur. Effossam hic subinde veterum pecuniam Merianus testatur, quæ nonnullis antiquariis ansam

ſam præbuit Ptolomæi Muroëlæ inibi ſtatuendæ. Leibnicio imminet Arx celſiori colli impoſita conſueta Seccovienſis Epiſcopi, & S. R. I. Principis Sedes.

LEOBIUM.

LEobium vulgo Leoben vetuſta Styriæ Superioris Civitas, quam Mura Poſt brevem flexum ſecundo alluit, 8. milliaribus, ſi ſecus flumen, 6. vero, ſi per montes calculus ineatur, Græcio abeſt Occaſui propinquior. Nobilis huic olim ſuberat Comitatus, cui proprii Comites, ex vetuſta Bavaricorum Comitum ab Hohenwart, & Schrobenhauſen proſapia diu dominabantur, donec eorum poſtremo in Palæſtina, quo belli ſacri ergo conceſſerat, a Saracenis interfecto, ad Conradum Friſingenſem Præſulem Sigifridi, & Ottonis Comitum ab Hochenwart uterinum fratrem fuerit devolutus. Hic vero accepta a Bernardo Carinthiæ Duce magna pecuniæ vi, Leobienſen Comitatum anno 1246, eidem vendidit, ſicque cum Carinthia, & Styria Alberto Auſtriæ Archiduci poſtea Imperatori ceſſit, quamvis haud ſine armorum ſtrèpitu, cum Otto Bavariæ Dux, & Conradus Saliſburgenſis Antiſtes ſeditionem contra Archiducem in Styria ortam promoturi Leobium anno 1291. junctis viribus occuparint, quæ Gerardus de Roo (a) hanc Urbem Leubenum vocans uberius explanat. Viget iſtic hodie ferri commercium ex deſcriptis ſupra fodinis advecti. Templa inter Muros bina, unum nempe ad PP. Dominicanos, alterum vero D. Franciſco Xaverio ſacrum ad Jeſu Societatem ſpectans cum adjecto Collegio in antiquatæ Archiducalis Aulæ ſitu exſtructo, & a Ferdinando II. Cæſare ante aditum Imperium fundato. Totidem pariter extra muros parochialia, quorum uni Civitas, alteri Suburbium Mura fluvio ab ea diviſum ſubjicitur, in quo PP. Capucinorum Cœnobium paucis abhinc annis exſtructum inſuper ſpectatur.

(a) Ann. Auſtr. l. 2.

LUETENBERGA.

LUetenbergam vulgo Luetenberg percelebre Inferioris Styriæ Oppidum Mura fluvius non procul ab Hungariæ confiniis irrigat, eique famam conciliat nobiliſſimum vinum, quod totius Provinciæ, & facile totius Germaniæ fortiſſimum ex circumſitis collibus legitur, ita ut quidam ſcribere non ambigant, ſua illud præſtantia Creticum æmulari.

MARBURGUM.

MArburgum vulgo Marburg, vel Marchburg Inferioris Styriæ Urbs in læva Dravi fluminis ripa amœno circumdatur ſolo,

&

& novem Græcio millaribus versus Austrum removetur: pro cujus elogio miram antiquitatum farraginem congregat apud Schönleben Lazius, cohortem nimirum Marianæ degentem, cujus Tribunum *sub dispositione Viri Spectabilis Ducis Provinciæ Valeriæ Ripensis* Notitia Imperii recenset; Marianam a codice Romanarum Præfecturarum inter Valeriæ municipia conscriptam; Jornandis Castrum Martenum Sarmatarum Sedem; & quæ ipse in Ammiano Marcellino sibi finxit Marciana Castra: hæc itaque omnia, licet prorsus diversa, ob nominis consonantiam, quam ille solus percipit, in unum conflat Marburgum. A suis olim hæc Civitas regebatur Comitibus, donec Ottocarus III. Styriæ Marchio a Bernardo Comite eandem comparaverit. Patuit postea, anno scilicet 1532., Solimanno Turcarum Imperatori, qui ea statim derelicta Albam Græcam suas rursus copias reduxit: venusta admodum urbs est populo frequens, amænitate situs conspicua: pater Paræciale templum, Religiosæ S. Francisci Camiliæ duæ, Capucinorum scilicet & Minoritarum illam incolunt: civium quoque Xenodochium fundatione instructum habet opima: anno etiam superiori Societatis Jesu Patres huc accessere: unus e Sociis, ex Comitibus de Purgstal natus, ultimusque Stirpis suæ hæres opimam Societati transcripserat hæreditatem, erigendo collegio uni, ubi e re Divina magis esse superioribus visum foret: placuit præ omnibus Marburgum tum quod ab aliis domiciliis esset remotissima, tum quod vicini agri abundantissimam præberent, laboribus Apostolicis messim. Agitata diu res fuit, semper obices unde minime exspectabantur objecti; donec consentiente Augustissima, ingenti civium gratulatione, tandem anno proxime elapso ædes in foro amplissimæ, quæ excellentissimi comitis de Khüenburg erant, in Societatis usus coëmptæ, primos accepere hospites; in exstructo tumultuario opere Sacello, divinis statim vacari cœptum; scholæ juventuti apertæ; magno ad sacras æque ac litterarias palestras concursu; atque his etiam initiis patet, quam prudens fuerit concepta spes, de abundantissimis fructibus quibus operariorum labores coronabuntur.

MURÆPONTUM.

MUræpontum vulgo Bruck an der Muer commoda Urbs 6. milliaribus Græcio dissita a Muræ fluvio, cui adjacet ponte, nomen desumpsit, atque eadem a pluribus censetur cum illa, quæ in Peutingeriana Tabula Ad Pontem indigitatur. Ad Superiorem, an ad Inferiorem referenda sit, litigant Geographi. Præter Parochiale Templum, cui Archidiaconus præest, bina

bina alia adſunt a ſacris Minorum Obſervantium, & Capucinorum Ordinibus adminiſtrata. Commendanda hic eſt civium in Principem fidelitas, atque in hoſtes fortitudo, quam pro Alberto I. Cæſare in ſtrenua Urbis propugnatione contra Ottonem Bavariæ Ducem, & Conradum Salisburgenſem præſtita anno 1291. exhibuerunt. Prope Civitatem illabitur in Muram amnis, cui Merz nomen, poſtquam amœnam ſecuit vallem, inde Marziam dictam, & uſque ad Auſtriæ terminos pene protenſam.

MURAVIA:

MUravia vulgo Murau Superioris Styriæ Civitas ad Salisburgenſem ditionem valde accedens, a Mura fluvio in duas partes diſcinditur, quæ pluribus ſuper eum ductis pontibus junguntur. De hac Cluverius (a) id ſentit, quod ex Peutingeri Mappa præcedenti Urbi a cæteris adjudicari retuli, jam olim videlicet floruiſſe, & Pontis nomine ibidem indicari, hocque ex itinerum ductu ſatis inferri opinatur; at cum ipſam Mappam vere nobile antiquitatis cimelium conſuluerim, nihil reperi, quod uni potius, quam alteri faveat ſententiæ; Muræ tamen fluvio diſputatum locum adhæſiſſe pronum eſt. Muraviæ in editiori loco eminet Parochiale Templum, ſed adhuc altius aſcendit ſplendida Arx vicino inſedens colli: cui in adverſo fluvii latere reſpondent alterius Arcis rudera Ottocari Bohemiæ Regis juſſu proſtratæ.

(a) Vind. Norc. c. 5.

NEOMONTANUM.
COENOBIUM.

NEomontanum Ciſtercienſis Ordinis Monaſterium, vulgo Neuberg dictum, & inferiori Auſtriæ fere contiguum, fundatorem ſuum veneratur Archiducem Ottonem poſtremum Alberti I. Imperatoris filium, qui cum anno 1339. mortem oppetiiſſet, in eodem humatus una cum binis conſortibus conquieſcit.

OBDACUM.

OBdacum vulgo Obdach Oppidum eſt Superioris Styriæ Arce inſtructum ad Admontenſe Cœnobium pertinente, in quo vetuſtam Bedaci Urbem a Ptolomæo (a) in Norico annumeratam etiamnum perſerverare autumat apud Merianum (b) Lazius, cui vocabuli affinitas familiaris hujus authoris Achilles multum quidem ſuffragatur; ſed cum Ptolemæi Bedacum ex ſitu, aliiſque circumſtantiis idem omnino videatur cum Peutingerianæ Tabulæ & veteris inſcriptionis Bidajo, & alterius inſcriptionis Badaco, quod & Cluverio certum eſt atque in his non niſi 13., vel ad ſum-

(a) Li. 2 c. 4.

(b) Topog. Styr.

ſummum 19. Paſſuum millibus ab Oeno fluvio ſeparetur; cætera, quæ in definienda veterum locorum ſtatione præ oculis haberi debent, Obdaco non congruunt, utpote a prædicto fluvio longe remotiori.

PETOVIUM.

PEtovium vulgo Petaw Urbs eſt inferioris Styriæ a Dravo fluvio irrigata, & 12. milliaribus Græcio abſens, cui ſervatum a primordiis nomen hanc parit felicitatem, quod genuina ejuſdem antiquitas a nemine in dubium revocetur; a Romanis ſiquidem aliiſque veteribus ſcriptoribus tenui nominis diſcrepantia enunciatur: Antonini, & Peutingeri Itineraria Patavionem, vel Pœtovionem exprimunt. Tacitus (a) Petovium vocat, & Legionis decimæ tertiæ hyberna ibidem ſtatuit. Ptolomæus (b) denique in Argentoratenſi anni 1520. editione Petobium inter Pannoniæ Urbes recenſet. Epiſcopali quondam dignitate hanc Urbem claruiſſe colligit ex D. Hieronymo Megiſerus (c Cætera, quæ memoratu digna iſthic evenerunt, paucis ſubjiciam. Anno imprimis ante Chriſti nativitatem 33. Octavianus Auguſtus Imperator cum Illyricum bellum gereret, Petovium, quod in Appiano Setovia legitur, valida obſidione circumdedit; quæ magnam adjacentium populorum vim in obſeſſæ Urbis ſubſidium concitavit; quare Auguſtus promoto contra eos exercitu prælium iniit, quo durante lapidis ictu genu ſaucius, multis diebus decubuit, donec curato vulnere Romam regredi parans, belli molem una cum Legionibus Statilio Tauro inibi relicto commiſerit, cujus tamen geſta prorſus intercidere. Anno autem poſt Chriſtum 378. gravior calamitas Urbem oppreſſit, ſiquidem teſtatur Schönleben, (d) Valentem Pſeudoepiſcopum Petovienſem cujus mentio in Actis Concilii Aquileienſis (e) reperitur, a populo ejectum, ut injuriam ulciſceretur, Gothis tum Pannoniam infeſtantibus, patriam turpiter tradidiſſe. Quid vero illi deinceps acciderit, in obſcuro eſt uſque ad Ottonem II. Cæſarem, qui, Megiſero (f) teſte, Friderico Salisburgenſi Antiſtiti anno 957. ad eam dignitatem evecto Petovienſem Eccleſiam cum magna Urbis parte contulit; ſed cum anno 1480. Mathias Hungariæ Rex illam occupaſſet, Fridericus III Imperator Rege defuncto eandem cum reliqua Provincia ad ſe integre attraxit, Salisburgenſis Eccleſiæ juribus ſub Bernardo tunc Præſule legitime extinctis. Parva quidem nunc Civitas eſt, bina tamen Monaſteria præter Parochiale Templum complectitur ad ſacros Prædicatorum, & Minorum Conventualium Ordines pertinentia, quibus & PP. Capucinorum Aſceterium extra muros ſitum adjungendum eſt.

(a) Hiſt. Li. 3

(b) Li. 2. c. 15.

(c) Ann. Car. l. 3. c. 8.

(d) Ann. Car. p. n.

(e) To. I. Cnc.

(f) Ann. Carin. l. 6 q. 94.

O 2 PÖL-

PÖLLENSE COLLEGIUM.

Pöllense Canonicorum Regularium D. Augustini Collegium in Inferiori Styria non procul Hartberga fundatum a Joanne L. Barone de Neuberg postremo hujus stirpis surculo, nactum est primum Præpositum Udalricum de Trautmansdorff, qui post octennium in gubernio impensum, anno 1512. mortalem hanc vitam cum æterna commutavit.

RAINA.

Raina Urbecula est in Boreali Savi fluminis littore, quam Merianus (a) Inferiori Styriæ adscribit, & ad Salisburgensem Ecclesiam olim spectasse, Megiserus (b) testatur, funestam cladem subjiciens ab Achmete Turcarum Duce anno 1475. in ejus conspectu Christianis numero longe inferioribus, & se diu strenue tuentibus illatam.

(a) Topog. Styriæ.

(b) Ann. Carin. l. 10. c. 20.

RAKELSPURGUM.

Rakelspurgum, seu uti aliqui malunt Racospurgum, vulgo Rakespurg, quod 8. circiter infra Græcium milliaribus Mura præterfluit, inter nobiliores Styriæ Urbes censetur, sed vini præstantia reliquas antecellens. Antiquum Hæclitanum, quod medio fere itinere Sallam inter & Pætovionem ab Antonino statuitur, agnoscit in hac Civitate Cluverius, (c) tam situ, ac viarum ductu innixus, quam aliqua vocabuli consonantia. Suspicatur enim Ræclitanum potius inibi legendum, quam Hæclitanum. Verum posterius argumentum ei minime favere suadet Rationarium Styriæ anno 1267. confectum, & a Lambecio (d) excusum, cui non Rakelspurg inscribitur, sed Ratgersburch, quod quasi Ratgeriburgum apte interpretatur Schönleben; unde evanescit omnis cum Ræclitano convenientia. Antequam Rakelspurgum ad Provinciæ Principem devolveretur, Bildonensibus Dominis paruisse narrat Merianus. (e) Commodis hodie habitatur ædibus, licet iteratis incendiis sæpius defœdatum, præter quæ aliam sustulit calamitatem anno 1480. a Matthia Hungariæ Rege una cum Petovio occupatum. Felicius tamen in ejus pomœriis contra Turcas pugnatum, anno nimirum 1418. quo Ernestus Austriæ Archidux de iis primo in hanc regionem irrumpentibus gloriosissimam retulit victoriam, viginti circiter hostium millibus in eo conflictu prostratis.

(c) Vind. & Nor. 5.

(d) Bibl. l. 2. c. 4.

(e) Topog. Styriæ.

RETLSTAINUM.

Retlstainum, vulgo Retlstain, oppidum a rubris quibus vicina terra scatet lapidibus, nomen acce-

accepiſſe videtur: ad ſiniſtrum muræ latus jacet: a Græcio ſex milliaribus in ſeptentrionem diſtans: non alio memorabile titulo, quam, quod vicinis, tota Styria, altiſſimis montibus nomen dederit, in quibus celeberrima hæc Draconum Serpentumve ſpelunca cernitur: jacet illa ad oppoſitum muræ latus: eam anno 1719. ingreſſus eſt Heræus anno vero 1752. Pater Franz, cum ex juſſu Auguſtiſſimæ luſtratis Tyrolenſibus fodinis, Viennam rediret; ex quorum obſervationibus hæc habemus collecta a P. Chriſtiano Rieger, ultimi hujus in itinere Socio. Montes ſunt, quibus hæc caverna obtegitur, prærupti admodum, altique: paries muræ obverſus, licet ſextam vix totius montis altitudinem æquet, in 720. pedes eductus eſt: ſupra hunc eſt oſtium cavernæ quæ Kugellucke vulgo dicitur, & 2839. paſſibus a radice montis diſtat: eminus informe triangulum exhibet, cominus quadratum eſſe deprehenditur 180. pedes in longum latumque patens: hac plana primum facilique via in ipſam cavernam iter eſt: focus occurrit primum excoquendo olim nitro deſtinatus: calcinoſo hinc ſolo, ad deciduum pervenitur fontem; unde filo opus eſt ulterius penetrare volentibus, ne per implexas, ut ſæpius factum eſt, viarum ambages vera deperdatur ſemita: interioris hinc cavernæ muri ſtalactite, ſeu aqua ſtriarum ad inſtar in petras obdurata, veſtiuntur. Ad ducenteſimum ab oſtio paſſum, ingentes deprehenduntur lapidum cumuli fortuito quaſi congeſti, licet & immanis illorum moles & mirus ſub terram ſitus rem prodigioſam faciat, hinc in anguſtias via deflectere incipit fierique horribilior, pendentibus hinc inde abnormibus ſcopulis, & lubricante ex humiditate veſtigio, licet ſparſi occurrant copioſi lapides ex cæruleſcente marmore pulcherrimo venis ſanguineis interſtincto quod veroſimilem facit opinionem eorum qui arbitrantur, marmor lapideſque hic olim erutos: tantas hinc cavernas factas, congeſtoſque paſſim lapides, effoſſis avectiſque optimis tanquam minus utiles relictos. Ad 1540. paſſum cavernam luſtravit Heræus; nec ſatis exprimere potuit admirationem qua perculſus fuit, cum ſtupenda hic viderit naturæ opera, areas altitudine fornicatoque opere maximas, lapides qui mirabiliora exhiberent quam quidquid in Gothorum ſepulchralibus exhibet antiquitas, miram aëris naturam qua fit ut ad exiguam etiam diſtantiam vocis ſonus excipi nequeat: ulterius autem cum ſuis pervaſit P. Franzius, atque in aliam penetravit cavernam, amplitudine, primæ, parem, ſtructura non minus admirabilem, poſt quam, calle difficili æque ac periculoſo, in minorem aliam deſcenſum eſt; in quam jam olim non tantum naturæ ſcrutatores curioſos,

ſed & Principes ipſos penetraſſe obſervavit, ex nominibus quæ rupi inſcripta legit: in dextra enim parte invenit.

rudolfus I
dux

addita erant tria alia nomina, ſed quæ arte nulla legi potuerunt: additus erat annus 1515. inſcriptum habebatur quoque diligentiſſimi inveſtigatoris nomen I. R. anno 1750. Sub Rudolfi nomine, ad dextrum magis latus, habebatur diſtinctius aliud

Fridericus dux Auſtriæ
affuit anno 1409. die 3. Junii

Alia ſcuta ſignaque, in pariete obſervata fuerunt: quod autem in cavernis eſt mirandum maxime, eſt ingens oſſium copia, ſeu humanorum ſeu animantium quæ partim in lapides converſa, hic reperiuntur & quorum pulvis comminutus præſentiſſimam præbet morbis variis, comitiali præcipue medelam: Unicornium potiſſimum tantæque magnitudinis humana eruuntur, ut gigantum etiam, caverna hæc, apud vulgus, ſepulchrum audiat: diſputant eruditi, hæc unde illic in tantum collecta cumulum veniant: plerique autumant id tribuendum mutationi illi quam exundantes deluvii tempore aquæ cauſarint: Heræus exiſtimat, vera non eſſe oſſa, ſed naturæ luſus, atque ex marga formatos partus.

ROTENMANIUM.

ROtenmanium Vulgo Rotenmann, aut Rotenmon Civitas eſt Superioris Styriæ in valle, vulgo Paltenthal 14 circiter milliaribus Græcio diſſita, quam Montanis Caſtris ab Antonino memoratis ſubſtituit apud Merianum (a) Lazius, itinerum ratione utcunque adſtipulante. Meminit illius Gerardus de Roo, (b) ad annum ſcilicet 1291., quo Otto Bavariæ Dux, atque Conradus Salisburgenſis Præſul, indicto in Albertum Auſtriæ Archiducem bello, concordibus armis expugnarunt. Nobilitatur Rotenmanium ab eximio Canonicorum Regularium S. Auguſtini Collegio, quod condidit anno 1455. Fridericus III. Imperator, Joanne Jung a Dinckbichl in primum Præpoſitum inaugurato.

(a) Topog Styriæ.

(b) Germ. Sac. p. 2.

RUNENSE.
COENOBIUM.

RUnenſe Ciſtercienſis Ordinis Cœnobium binis milliaribus Græcio abſens, cujus fundationem Friderico I. Cæſari cognomine Oenobarbo, Bucelinus adſcribit, piæ Leopoldi Styriæ Marchionis munificentiæ deberi didici ex recenti quodam anonymo authore, cui hac in parte libentius adhæreo, annum tamen, nempe 1129., quo is conſummatum a ſuperſtite Leopoldi con-

conſorte Sophia ejuſque filio Ottocaro opus ſubnectit, ejuſdem primordiis a parente poſitis mallem aſſignare, cum ex chronologica Marchionum ſerie liquidum videatur, prætenſo adhuc anno Leopoldum ſupervixiſſe, quod ex ipſo etiam anonymo colligi fas eſſet, cum Leopoldi filius Ottocarus idem omnino ſit, qui anno primum 1165. Ducali dignitate a Friderico Oenobarbo donatus ab eodem authore refertur. Cœnobii gubernacula primus tractavit Abbas Gulacus de Dinkhenſtain natione Franco, ex cujus ſucceſſoribus binos Epiſopales Infulæ ſibi vendicarunt, Lavantina ſcilicet Almericum Graffendorffer, & Neoſtadienſis Martinum Düelacker, qui jam prius Callipolenſis Epiſcopi honorem cum Abbatis munere copularat, ſecundi Fundatoris nomen ſuis meritis inſuper adeptus.

SCHLADMINGA.

SChladminga vulgo Schlädming ſuperioris Styriæ Oppidum Salibargenſes fines ſecus Onaſum attingens veteri Antonini Sabatincæ congruere Lazio videtur. Funeſtiſſimnm eſt, quod a Michaële Grueber tumultuantium Ruſticorum Anteſignano anno 1525. iſtic patratum narrat Megiſerus, (b) præcipuam videlicet Carinthiæ ac Styriæ nobilitatem, quæ prælio infeliciter cum rebellibus conferto in fugam acta huc confluxerat, inopino ſub auroram adventu ab eo oppreſſam, aut gladio majori ex parte interiiſſe, poſt quam enormem lanienam ſuperveniens Nicolaus Comes a Salm, abactis Ruſticis Schladmingam incendit, muriſque nudavit. Qua inſuper occaſione Civitatis jure, quo olim fruebatur, abolito, eam Oppidis tunc primo annumeratam exiſtimat Merianus.

(b) Ann. Cari. l. c. 19.

SECOVIUM.

SEcovium vulgo Seckaw Superioris Styriæ Oppidum gemino gaudet celebris ſui nominis argumento: horum unum eſt nobiliſſimum Canonicorum Regularium S. Auguſtini Collegium ab Adalramo Comite de Walldegg anno 1140. fundatum, Wernero Geiller in primum loci Præpoſitum aſſumpto. Ejus Templum illuſtrant plurium Auſtriæ Archiducum ſarcophagi, inter quos peculiarem exigunt mentionem Carolus Styriæ Dux anno Chriſti 1590., ætatis vero 50. vita functus, atque Maximilianus Erneſtus Ordinis Theutonici Commendator anno 1616., ætatis 33. e vivis ſublatus. Alterum eſt Epiſcopatus ab Eberhardo II. Archiepiſcopo Salisburgenſi, annuente Honorio III. Summo Pontifice, anno 1220. ibidem inſtitutus, cujus cathedram primus conſcendit Carolus Friſacenſis Præpoſi-

ſitus 37. jam nactus ſucceſſores, qui per maximam Styriæ partem Salisburgenſi Archidiœceſi inſertam Vicarii Generalis authoritate pollent, & S. R. I. Principis dignitate his temporibus fulgent.

SEIZENSIS CARTHUSIA.

SEizenſem Carthuſiam in Inferiori Styria Petovium inter, ac Cileiam ſitam, non undecimo ſeculo, quod recens quidam author ſcriptum reliquit, ſed duodecimo extruxit Ottocarus ab anno 1165. primus Styriæ Dux, qui lepra correptus permiſſo ſocero ſuo Leopoldo Auſtriæ duci Provinciæ Dominio, in eandem ſe contulit, ubi Religioſum amplexus inſtitutum pia morte conquievit. In hujus ſaltem loci diſtrictu, ſi non plane hic, quod Cluverio arridet, extitiſſe veterem Antonini Urbem Ragandonem, quam apud Rohitſch-ſeu Ragatz Schönleben collocat, ex medio ferme inter Cileiam, & Pœtovionem ſitu probe conjici omnino videtur.

SLAVOGRÆCIUM.

SLavogræcium vulgo Windiſchgrätz Inferioris Styriæ Urbs à Carinthiæ confiniis non procul abſcedit, in qua Merianus (a) Lazium ſecutus antiquam Ptolomæi (b) Vinundriam ſe deprehendiſſe opinatur, ſed aliud conjecturæ argumentum adferre oporteret, quam infirmam unius ſyllabæ conſonantiam. Interim vix ambigi poteſt, quin ea a Vindis ſeu Venedis populis, quas vulgus hodie Windiſch appellat, aliquando fuerit, aut primo erecta, aut inſtaurata. Turcarum inſuper copias anno 1473. hucuſque penetraſſe præcitatus Merianus affirmat.

(a) Topog Styriæ.
(b) Lib. 2. c. 15.

STAINZENSE COLLEGIUM.

STainzenſe Canonicorum Regularium S. Auguſtini Collegium a Comitibus a Wildan originem ſuam ducere fertur, quo autem modo, vel anno, me hactenus latet.

VOITSPERCA.

VOitſperga Urbecula eſt ad amnem Kainach tribus milliaribus Græcio diſſita, quæ ſi Meriano (c) credimus Lazium ſectanti, magnam præſefert vetuſtatem, & Styriæ totius antiquiſſima cenſeri debet; Provinciæ inſuper Metropolis, antequam ad eam dignitatem Græcenſis Civitas eveheretur; quinimo Romanorum Viana, cujus Plinius (d) in Norico meminit, memoratis authoribus videtur.

(c) Topog. Styriæ.
(d) Lib. 3. c. 24.

VORA-

VORAVIENSE COLLEGIUM.

Voraviense Collegium non procul Hartberga Inferioris Styriæ Urbe Regularibus D. Auguſtini Canonicis fundaſſe reperio Ottocarum IV. hujus Provinciæ Marchionem anno 1163., quo in primum loci Præpoſitum electus eſt Luitpoldus, 40. ſucceſſores hactenus ſortitus.

Styriam claudimus celebri diſceptatione, quæ hanc Provinciam plurimum involvit, inter Geographos exorta: in quanam ſcilicet Norici, aut Pannoniæ plaga extenſa fuerint Bojorum Deſerta a Strabone, & Plinio memorata. Primi verba ex Lugdunenſi anni 1557. impreſſione excerpta ita ſe habent (a): *Cæterum Tiberius a lacu* (de Brigantino, ſeu Conſtantienſi loquitur) *unius diei progreſſus iter, Iſtri fontes aſpexit. Ad eum lacum Rhæti paululum adſunt, amplius Helvetii, & Vindelici, & deſerta Bojorum regio uſque ad Pannonios.* Quibus duntaxat perpenſis, luculentum cuivis videbitur controverſa hæc Bojorum Deſerta à Vindelicia, & conſtantienſi lacu, qui hodie Podamicus, & vulgo Bodenſee dicitur, per Bavariam, Carinthiam, Auſtriam, & Styriam ad Pannoniam uſque procurriſſe, ideoque ſubſcribendum omnino eſſe eruditiſſimi Velſeri (b) judicio, quod his terminis expreſſit: *Principes Boji monumentum in adverſa ripa, ad ipſum ſtatim Danubii trajectum poſuere Bojodurum, qua Oenus Vindelicos, & Noricos interfluit Germaniæ Magnæ objectos utroſque: magnus præterea circa agri modus, a Vindelicorum quippe finibus ad Pannoniam Norici longitudine fuſus, genti attributus eſt, quum ob eas, quæ poſtea rerum varietates conſequutæ, Bojorum Deſerta Strabo, & Plinius appellavere.* Velſero ferme conſonat apud Schönleben (c) Lazius ſic ibi definiens. *Bojorum Deſerta, quæ in mediterraneis ab Aniſo fluvio uſque ad Cetium montem excurrebant, &c.* Verum litem his omnibus movet Plinius egregius, & ipſe author Straboni circiter coævus, qui longe diverſum Bojorum Deſertis adſtruit ſitum, extra circumſcriptos ab adductis hactenus ſcriptoribus fines ea penitus relegans. Noricorum enim Provinciam ſecundum illos plurimum occupabant, & cum eadem Orientem verſus in Cetio monte definebant; ſed a Plinio, (d) facto ab hoc ipſo Norici limite, initio, ultra Sabariam Pannoniæ Urbem liquido explicantur. Patebit id procul dubio, ſi ſequens authoris textus attentius inſpiciatur: *Noricis*, inquit ille, *junguntur Lacus Peiſo, Deſerta Bojorum: jam tamen Colonia Divi Claudii Sabaria, & Oppido Sacarbantia Julia habitantur.* Si itaque hæc Deſerta Norico fuerant tantummodo contermina, ſeu illi jungebantur, manifeſto infertur, extra Noricorum terras ea eſſe a Geographis inquirenda. Hinc præci-

(a) De ſitu Orb, Li. 7.

(b) Rerum Boj. l. 2. Topograph. Auſt. P. I.

(c) Carn. Ant. Appa. c. 5. §. 1.

(d) Hiſt. nat. l. 3. c. 24.

citatus Schönleben, cui Cluverius (a) favet, ſecutus veſtigia Sabarienſis Coloniæ, quæ in iis Deſertis juxta Plinium incolebatur, in ſententiam abiit Velſero prorſus adverſantem, eadem ſcilicet Bojorum Deſerta ſe deprehendiſſe arbitratus in eo Pannoniæ tractu, qui ab Ortiva Cetii montis parte Viennam Auſtriæ a Petovio Styriæ divellit; Sabariam enim inter Pannonicas floruiſſe Urbes, a nemine, niſi in veterum faſtis prorſus peregrino, díſputatur. At cur aliqui ita Plinium amplectuntur, ut Strabonem excludant; alii autem ita a Strabone pendent, ut Plinium non auſcultent? quaſi vero nulla concordiæ ratio iniri poſſet, nec ulla reconciliationis ſpes amplius affulgeret? Quod tandem emolumentum pro Deſerto digladiari? Si quid minimum uterque adverſario ceſſerit, ſublata erunt bella, firmata pax: imo ne id quidem fere neceſſe habeo ut binos hos authores prima fronte inter ſe pugnantes, in idem demonſtrem unanimiter conſpiraſſe. Dicantur igitur Bojorum Deſerta Norici, pannoniæque terminos complexa, ita tamen, ut neutram exhauſerint Provinciam, nunquid tunc verum dixerit Plinius Noricis jungi Deſerta? cum adhuc cultam ab iis populis regionem verſus Occaſum relinquam; neque a vero deviaſſe putabitur Strabo, dum aſſerit, Deſerta ad Pannoniam uſque pertigiſſe, etſi per aliquam hujus partem ulterius promoveantur; idipſum enim Strabonem (b) per ea verba ſibi voluiſſe, ex alio ejuſdem authoris loco affatim eluceſcit, ubi hæc ait: *Romani Bojos ſedibus ejecerunt, qui, quum ad Iſtrum commigraſſent, apud Tauriſcos habitarunt, bellum adverſus Dacos gerentes, donec tota gens funditus fuit exciſa. Agrum vero, qui ad Illyricum pertinebat, Deſertum, ac pecoribus paſcuum vicinis reliquerunt.* En Bojorum Deſerta ultra Norici fines, ad Illyricum nempe, cujus tunc pars habebatur Pannonia, ab ipſo Strabone protracta: neque plus prætendere videtur Plinius, cum allatæ ab eo Urbes modico intervallo a Norico abfuerint. Unum itaque ſupereſt, a quo recedat Strabo, ne videlicet ea Deſerta ita Brigantino lacui admoveat, ut alii populi ibidem deſcripti non interceſſerint, ad quod, ſi reliqua probe conferantur, claro conſtabit eundem propendere. Demum qua ratione ea regio deſerta ſqualuerit, alibi clarius indicat idem Strabo (c) ita, Cluverio interprete, rem enarrans: *Res Getarum antiquas mittamus. Noſtra ætate quæ geſſerunt, hæc ſunt. Bœrebiſta natione Geta, quum imperium in gentem ſuſcepiſſet, eam crebris adflictam bellis refecit, tantumque exercitatione, ſobrietate, ac diligentia profecit, ut intra paucos annos magnum conſtituerit Imperium. Finitimarum nationum pleraſque Getarum genti ſubjiciens, quin & ipſis Romanis jam formi-*

(a) De Vin. & Nor. c. 5.

(b) De ſitu Orbis l. 5.

(b) De ſitu Orbis l. 7.

dabilis

dabilis erat, Iſtrum audacter tranſiens, Thraciamque ad Macedoniam uſque, & Illyricum populans. Gallos quoque Thracibus, & Illyricis permixtos evaſtavit, Bojoſque, & Tauriſco: qui ſub Critaſiro erant, prorſus delevit. Et poſtea eodem libro: *partem huius regionis deſertam reddiderunt Daci, debellatis Bojis, atque Tauriſcis Gallicis gentibus.* Quid ego ſentiam, amice lector aperui: ſi mihi aſſentiris, Styriam univerſam in hæc Deſerta conjicis: hanc quippe Provinciam ad Norici, & Pannoniæ campos & veteri Cetio communi utriuſque meta ſe demittere jam ſuperius oſtendi: ſi vero alterutra ex prioribus opinionibus magis arridet, eadem de cauſa ſaltem aliquam Styriæ partem in iis Deſertis reperies; elige, quod lubet.

TOPOGRAPHIA DUCATUS CARINTHIÆ.

CArinthiæ ingredimur Provinciam, ſylvarum, aut montium horrore nihil quidem Styriæ cedentem, ſed plurimis tamen diſciſſam vallibus tritici, aliarumque frugum feraciſſimis. Altiſſima montium juga quatuor cenſentur a S. Udalrici, S. Helenæ, S. Viti, & S. Laurentii nominibus ſacrata, quæ etiam adæquat, ſi non ſuperat proceritate ſua, & transfoſſa per medium via celeberrimus Mons Loibl, qui Meridiem verſus Carinthiam à Carniolia diſterminat: neque inferior eſt alpium catena ſecus reliquam Meridionalem plagam protenſa, & Italiam ab hac regione diſtinguens. Demum haud minus attolluntur Tirolenſium rupium vertices, qui occidentis Solis jubar Carinthis ſubducunt. Non ita vero a frigidis defenditur Aquilonibus, ubi cum Salisburgenſi ditione, & Superiori Styria conjungitur, quamvis & hic hujuſmodi terræ tubera non deſiderentur. Enumerata hactenus Carinthiæ confinia claudit Inferior Styria, a qua Orientale illius latus ſtipatur. Pecorum quoque armentis, uti & pretioſioribus metallis abundare fertur hæc Provincia, ſed hæc in terræ viſceribus abdita parum proſunt, cum pauca ex iis hac tempeſtate effodiantur. Ferrum tamen, idque probatiſſimum, pariunt Friſacenſes montes, aliique Liſeræ fontibus propinqui, e quibus copioſe etiamnum erutum a multiplici in Oppido Ver-

 lach

lach desudantium artificum genere in varias non tam magnas, quam parvas ducitur formas, elegantissime elaboratas De ferri autem, quod in his antiqui Norici regionibus effoditur, duritie, ac bonitate constans semper fuit apud vetustissimos authores fama, Poëtarum etiam carminibus dilaudata; nam præter Horatium, quem alibi adduximus, præsto est illud Ovidii.

Durior & ferro , quod Noricus excoquit ignis.

Plumbum præterea hodieque gignit Carinthia in Villacensis territorii monte, quem idcirco Pleibergum dici ab Agricola (a) docemur. Uberior isthic celebratur piscium captura, quos partim offerunt Dravus, aliique amnes; partim lacus plurimis in locis expansi.

(a) de vet. & nov. met. l. 2.

Occupat Carinthia veteris Carniæ, Noricique a Tauriscis habitati partem; namque Noricos, Carnosque populos olim invicem conterminos luculente indicat Plinii textus jam a me alibi allegatus: *juxtaque Carnos, quondam Taurisci appellati, nunc Norici.* De Norici mediterranei finibus, qui ad alpium radices extensi magnum hujus Regionis tractum necessario complectebantur, in Styriæ descriptione jam satis disseruimus. Unde elucubranda solummodo est Carnorum Sedes, ut sententia nostra solidis undique rationibus fulciatur. Primo itaque insessam fuisse à Carnis utramque alpium declivitatem, non modo ad Meridiem scilicet, sed & Boream descendentem, perspicue docet partim Strabo (b) dum ait: *Quæ trans Padum sunt, Veneti incolunt, & istri, ad Polam usque: supra Venetos sunt Carni;* partim Plinius (c) ita scribens: *Savus ex alpibus Carnicis placidior, &c.* siquidem palam omnibus est, Venetos per planitiem Australi alpium lateri subjectam diffundi, & Savum ex Borealibus earundem alpium scopulis emanare. Alpium nomen ex albedine deducit Festus Pompejus his verbis: *Sabini alpum dixere, quod postea latini album; unde alpium nomen:* ob nivium scilicet candorem, quibus illæ fere perpetuo teguntur. Major fervet de Carnorum origine controversia: quidam enim suppositititio Annii Beroso nimium fidei tribuentes a Carno Noëmi post diluvium filio, Tuisconis fratre & gentem, & gentis nomen exordiuntur. O effrœne arrogandæ sibi antiquitatis cacoëthes! Fuggerus (d) a carris, seu curribus, quibus olim Scythæ, nunc Tartari domorum loco semper vagantes utuntur, Carniæ vocabulum derivat, existimans Germanos a Scytharum coloniis hinc expulsos, visis hujusmodi curribus, vernacula lingua Kärrner appellasse, eamque vocem a supervenientibus Romanis fuisse in Carnis inflexam; verum longe prius innotuerant Romanis Carni, quam ulla Scytharum in has oras irruptio possit demonstrari.

(b) De situ Orbis l. 5.

(c) Hist. nat. l. 3. c. 25.

(d) Spec. hon. l. 3. c. 5.

ri. Tertiam ſibi fabricatur originem apud Schönleben (a) Palladius Cranum Thuſcorum Regem primum Carnis parentem aſſignans; at nec conſtat Cranum Thuſcis imperaſſe, nec ulla elucet ratio, cur a Crano oriantur populi, qui a vetuſtiſſimis ſcriptoribus non Crani, ſed Carni conſtanter appellantur. Demum ingenioſa ſaltem eſt, ſi non vera citati Schönleben conjectura, quam ipſe exercitii cauſa adductam mox refellit, a Carna nimirum Dea Carnos dici potuiſſe, quam Romani cardinibus præfecerant, juxta illud Ovidii (b) ad calendas Junii ita canentis:

Prima dies tibi Carna datur, Dea Cardinis hæc eſt;
Numine clauſa aperit, claudit aperta ſuo.

Siquidem alpes tanquam Italiæ clauſtra, & anguſti per illas aditus veluti portæ habebantur: unde Nicephorus Calliſtus (c) de Eugenio Tyranno ita ſcripſit. *Maximum paravit exercitum, & Italiæ portas, quas Romani Julias alpes vocant, præoccupatas præſidio tenuit.* Sed ſat ſuperque pro queſtione de nomine dictum eſt.

Carnis ex Gallorum Colonia, qui in Aquileienſem agrum deſcendentes Urbem ſibi moliri cœperant, emerſiſſe conjicit Schönleben (d) anno ante Chriſti ortum 138, quo Galli inde recedere a Romanis juſſi in propinqua montana commigrarunt, quodam triumphalium faſtorum fragmento innixus, in quo hic titulus extat: *De Galleis Karneis.* Verum diſerte utrumque populum diſtinguit Livius, (e) dum eorum Legatos Romam anno ejusdem æræ 170. profectos recenſet: *eodem tempore*, inquit, *de C. Caſſio, qui Conſul priore anno fuerat, querelæ ad Senatum delatæ ſunt: & legati Regis Gallorum Cincibili venerunt. Frater ejus verba in Senatu fecit queſtus, alpinorum populorum agros ſociorum ſuorum depopulatum C. Caſſium eſſe; & inde multa millia hominum in ſervitutem abripuiſſe. Sub id tempus Carnorum, Iſtrorum, & Japidum legati venerunt, duces ſibi ab Conſule Caſſio primum imperatos, qui in Macedoniam ducenti exercitum iter monſtrarent: pacatum ab ſe tanquam ad aliud bellum gerendum abiiſſe: inde ex medio regreſſum itinere, hoſtiliter peragraſſe fines ſuos; paſſim rapinaſque, & incendia facta, nec ſe ad id locorum ſcire, propter quam cauſam Conſuli pro hoſtibus fuerint. Et Regulo Gallorum abſenti, & his populis reſponſum eſt: Senatum ea, quæ facta querantur, neque ſciviſſe futura, neque ſi ſint facta, probare. Ubi ex Macedonia rediiſſet Caſſius, tum cognita re Senatum daturum operam, ut ſatisfiat.* Cum tamen alpini populi, inter quos erant Carni, tanquam ſocii Cincibilo Regi curæ fuerint, ſuſpicari omnino licet ex eadem Gallorum gente eos aliquando proceſſiſſe non autem pro comperto haberi poteſt, cum inter diverſas quoque nationes ſocietas, aut fœdus non raro ineatur. Romani amicitiam cum Carnis uſque ad annum ante Virginis partum

(a) Carn. Ant. Ap. pa. c. 1. §. 8.

(b) Faſt. 5

(c) Lib. c. 39.

(d) Annal. Carin. p. 2.

(e) Lib. 43.

118. coluerunt, quo Q. Martius eo tempore Conſul eoſdem expugnaſſe a Cluverio creditur divinante *Carnos*, non Samos apud Florum legendum eſſe; quam opinionem ambiguam magis reddit Gronoviana editio, quæ nec *Carnos*. nec *Sarnos*; ſed *Stonos* expreſſit. Favere tamen non inficior Cluverio, quod ipſemet adjicit, altero ſcilicet anno Tauriſcos in Romanorum poteſtatem deveniſſe; hoc enim non obſcure indicat, Carnos, utpote Italiæ propiores, fuiſſe prius ab iisdem ſubjugatos, Porro in occaſum ruente Romanorum Cæſarum potentia, videntur Carni anguſtos alpium limites transgreſſi in propinquam Norici regionem dominium ſuum, nomenque protendiſſe, ubi Carantani primum, dein Carinthi appellati præſentem Carinthiæ Provinciam complexi ſunt. Neque audiendus hic eſt apud Ortelium Rithaymerus, qui ex vetuſtiori Carinthiæ vocabulo nuſpiam reperiendo, quaſi perperam inverſo, hodiernum Carinthiæ nomen defluere arbitratur. Ridicula autem prorſus eſt, & ab omnibus ſanæ mentis authoribus exploſa Theophraſti Paracelſi opinio; Romanos ſcilicet tanto amore hunc Ducatum proſecutos eſſe, ut Charitas intima vocaretur, atque à binis his verbis poſteriori ævo in unum contractis uſitatam hactenus Carinthiæ vocem exoriri.

Carnos Gothorum Regi Theodorico poſtmodum paruiſſe docet apud Velſerum (a) Procopius, & ab Attila Aquileiam obſidente, totque aliis exteris populis per has alpinas fauces in Italiæ viridaria turmatim irruentibus, multa paſſos eſſe, facilius eſt mente concipere, quam calamo adumbrare; coævis quippe deſtituimur monumentis, a quibus erudiamur; nec fidendum ubique Lazio, aut Megiſero, qui Ducum ſeriem, annorumque ordinem ex infirmis ſane conjecturis adeo imperterrite texunt ut ſuiſmet oculis ea omnia perluſtraſſe penitus videantur. Inter illas autem gentes, quibus in ea rerum perturbatione Carinthia patuit, imperium ſuum ibi maxime firmavit Slavica; in quod unanimis authorum ſenſus propendet, quodque frequenti ejuſdem linguæ uſu etiamum indicatur: unde Slavi prioribus permixti, Slavi Winidi, & Carantani Fredegario apud Henſchenium (b) teſte dicebantur, ut a reliquis, qui in Bohemiam, & Poloniam penetraverant, hac forſan ratione diſtinguerentur. Non licuit tamen Slavis parta ſibi ſede tranquille perfrui, ſæpe enim cum Hunnis invicem collidebantur, qui etiam ſervitutis jugum illis aliquando impoſuiſſe a Brunnero (c) feruntur, donec anno 623. quidam nomine Samo natione Francus mercaturæ ſtudio ad prædictos Slavos veteribus Carnis immixtos (quos

(a) Rer. Boj. l. 3.

(b) Diatr. 3. Dagob. I. num. 6.

(c) Annal. Boi. l. 5.

(quos deinceps una voce Carinthos dicam) commeare solitus, ducem delendæ tyranidi se præbuit, & egregiæ operæ pretium maximum tulit, ab institoris sorte ad Regis evectus dignitatem, quam per annos 36. gloriose dicitur administrasse: sed eo sub annum 660., e vivis sublato, an filiorum aliquis solium conscenderit, an Regia potestas abrogata, & in plures Duces partita fuerit, a melioris notæ authoribus ambiguum relinquitur: succedentium enim Principum, seu Ducum nomina ex Vita S. Virgilii Salisburgensis Episcopi, ac ex *Historia de conversione Bojorum, & Carantanorum* anno circiter 858. conscripta, vel etiam ex domesticis gentis annalibus a Lazio sæpe allegatis colligere quidem conatus est eruditissimus Bollandus; sed densas ubique offendit tenebras, quibus tum ordinis, tum Chronologiæ ratio plurimum obfuscatur, Quare eos duntaxat, qui propagandæ fidei Orthodoxæ operam navarunt, hic breviter memorabo.

Evangelii semina jam ab ipso Apostolorum ævo, ex D. Hermagoræ aquileiensis Episcopi, ejusque discipulorum industria per Noricum fuisse sparsa, jam alias meminimus, magnamque eorum partem in Carinthiam Aquileiæ solo fere contiguam interim decidisse quis ambigat? Certe uberes inde fructus sequentibus statim seculis in ea adolevisse non modo ex S. Severini Vita, sed etiam ex D Hieronymo conjicere fas est: *Horret animus*, inquit iste, *temporum nostrorum ruinas persequi. Viginti, & eo amplius anni sunt, quod inter Constantinopolim, & Alpes Julias* (seu Carnicas, quæ Carinthiam, & Carnioliam a Foro Julio dirimunt) *quotidie Romanus sanguis effunditur, Scythiam, Thraciam, &c. Gothus, Sarmata, Quadus, Alanus, Hunni, Wandali, Marcomanni vastant, trahunt, rapiunt. Quot Matronæ, quot Virgines, & ingenua, nobiliaque corpora his belluis fuere ludibrio! Capti Episcopi interfecti Presbyteri, & diversorum officia Clericorum; subversæ Ecclesiæ, ad altaria Christi stabulati equi, Martyrum effossæ reliquiæ.* Sylvescentem hac ratione Ecclesiam excolere aggressus est anno 633. S. Amandus Wormatiensis Præsul, qui accepta Carinthorum, eorumque Regis Samonis notitia, ultra Rhenum, Danubiumque profectus est, magno æstuans desiderio aut gentem hanc ad Christum adducendi, aut Martyrii lauream consequendi; sed tenuem collegisse messem docet in ejus Sancti Vita Baudemundus ita apud Bollandum (a) de eo scribens: *Paucis vero ex iis in Christo regeneratis, videns etiam sibi non satis accrescere fructum, & Martyrium, quod semper quærebat, nondum se adepturum, ad proprias iterum reversus est oves.* Clarius postmodum Carinthis affulsit fidei lumen post Boruthi, seu Baruchi Ducis obitum, quem Samoni Regi statim

(a) Act. SS. ad diem 6. Febr.

(b)Chron Car. l. 5. c. 25.

ſtatim ſubſtituunt Megiſerus, (b) & qui hujus epitomen edidit Reichardus; quaſi eos puderet intercedentium Principum ſyllabum ignoraſſe; id quippe a vero longe aberrare oſtendit vetuſta S. Virgilii Vita, ex qua cum clare inferatur Boruthum ad Pipini Francorum Regis anno 750. inaugurati ætatem acceſſiſſe, & Samo anno circiter 660., vel, ut ipſe Megiſerus aſſerit, 638. mortem oppetierit, ad 90., aut plane 112. annos Boruthi Regnum extendi ea ratione deberet, quod quam abſonum ſit, nemo non aſſequitur. Rem totam, uti in citata S. Virgilii Vita refertur, propriis illius verbis ob oculos ponam: *Non multo poſt tempore cœperunt Hunni eoſdem Quarantanos hoſtili ſeditione graviter affligere, fuitque Dux tunc eorum Boruth nomine, qui Hunnorum exercitum contra eos videns, interim Bavaris nunciare fecit, rogans eos ſibi in auxilium venire. At illi cum magna feſtinatione venientes expugnaverunt Hunnos, & obfirmaverunt Quarantanos, ſervitutique eos Regum ſubjecerunt, ſimul & confines eorum, duxeruntque inde obſides ſecum in Bavariam, inter quos erat filius Boruth nomine Karaſtus, quem pater ejus more Chriſtiano nutriri, & baptizari poſtulavit, quod ita factum eſt. Similiter de Chetimaro filio fratris ſui fieri rogavit. Mortuo autem Boruth juſſu Francorum, Bavari Karaſtum Chriſtianum factum, petentibus eiſque Slavis: remiſerunt, & illi eum Ducem fecerunt, ſed poſtea ille tertio anno defunctus eſt. Iterum autem permiſſione Pipini Regis populis idem petentibus Chetimarus Chriſtianus Ducatum ſuſcepit.* Hunc in Carinthiam proficicentem comitatus eſt Majoranus Presbyter a Virgilio Salisburgi initiatus, quem paulo poſt ſubſequebatur Modeſtus Epiſcopus cum Watone, Reginberto, Gozario, Latino, aliiſque Evangelii præconibus, qui munere ſuo gnave functi, brevi meliorem Provinciæ faciem, incoliſque mentem induerunt. *Mortuo autem Chetimaro* (pergit Vitæ ſcriptor) *& orta tertia ſeditione, aliquot annis nullus Preſbyter ibi erat, uſque dum Waltunc Dux eorum miſit iterum ad Virgilium Epiſcopum, & intente poſtulavit, ut ad confortandum in fide prædictam terram aliquos deſtinaret Presbyteros.* Annuit S. Præſul, novoſque ſubmiſit Presbyteros, Heimonem, Reginobaldum, Majoranum Gozarium, Erchebertum, Auguſtinum, & Guntarium, qui laboranti ibi Eccleſiæ ſuppetias venirent, ipſeque deinde Virgilius *per Karinthiam ſenſim tranſeundo ad fines Hunnorum ubi Trabus influit Danubium pertranſiit.* Waltunco ſubrogatur a pluribus Ingo cujus ſingularis in promovendo re Chriſtiana enituit induſtria. Dilaudat hanc apud Bollandum Æneas Sylvius, a quo reliqui accepere: *Fama eſt,* inquit, *anno DCCXC. poſt Chriſti Salvatoris ortum imperante Carolo magno, Ducem gentis Inguonem nomine, gentis convivium provincialibus præperaſſe, & agreſtibus quidem ad conſpectum ſuum intromiſſis,*

in vasis aureis, atque argenteis; Nobilibus vero, & magnatibus procul ab oculis collocatis, fictilibus ministrari jussisse: interrogatum, cur ita faceret, respondisse, non tam mundos, qui urbes, & alta palatia, quam qui agros, & humiles casas colerent. Rusticis, qui Christi Evangelium accepissent, baptismatis unda purificatis, candidas, & nitidas esse animas, nobilibus ac potentibus, qui spurcitias idolorum sequerentur, sordidas, ac nigerrimas; se vero pro animarum qualitatibus instruxisse convivium; castigatos ea re nobiles catervatim sacri baptismatis undam quærentes, brevi tempore sub Virgilio, & Arnone Juvaviensibus Episcopis, universos Christi fidem accepisse. Demum Christianæ legi in Carinthia stabiliendæ supremam, eamque sedulam impendisse operam dicendus est B. Domitianus ejusdem Provinciæ Dux, quem octavo seculo jam ad finem vergente, vel nono jam ineunte Carinthis imperasse Bollandus conjicit, cum in ejus vita nullum temporis appareat vestigium præter tenue aliquod, quod suppeditat epitaphium ejusdem sarcophago post plura ab obitu secula detecto incisum; id enim hoc clauditur elogio: *Qui convertit istum populum ad Christianitatem ab infidelitate.*

Prætereo cæteros post Domitianum Duces, sive Archiduces, quos longo ordine deduxit Megiserus, eos a memorato Inguone auspicatus, quem primum Carinthiæ Archiducem a Carolo Magno Francorum Rege anno 772. creatum contendit, hoc uno inauditæ eo tempore dignitatis adjecto testimonio (*sicut antiquæ annotationes testantur.*) Atque ad recentiora calamum converto, utpote tutioribus fundamentis illustrata, ad Marquardum scilicet ex Comitum de Muerztal, & Avelanz prosapia, in quem ob navatam contra Saxones operam Cæsar Henricus IV. a Berchtoldo zaringensi sibi infenso, anno 1073. Carinthiæ transtulit Principatum. Fuit is verus Lambertini in Styria Cœnobii fundator, non tantum instaurator uti Megisero placuit, cujus pios, ac splendidos conatus prosecutus est Henericus filius (non pater, uti perperam scripsit Bucceliunus) & anno 1090. Leopoldi fratris in Ducatu successor. Emendandum hic pariter est quinquaginta saltem annorum sphalma, quod in descriptione Styriæ retuli, a Fuggero commissum, dum ab anno 1030. primi illius Provinciæ Marchionis, Ottocari nempe prædicti Marquardi ex fratre nepotis regimen orditur; cum tamen ipsemet alio in loco (a) reliquis scriptoribus suffragatus nonnisi anno 1073. Ottocari patruum Marquardum in Carinthiæ Ducem promoveat, neque mendum in typum irrepsisse dici possit; siquidem Ottocari Marchionatum Conrado II. ab anno 1026. ad annum 1039. imperanti, continuato attribuit errore.

(a) Spec. ho. l. 3. c. 5.

Henerico tertio post Marquardum Duce anno 1127. sine libris

defuncto, Erbo Ratisponensis Comes Palatinus a Lothario imperatore ad illius dignitatem evehitur, qua ille duodecim annos potitus fatis cessit relicto Poppone filio, non tamen hærede; hoc quippe ex Conradi III. Cæsaris sententia neglecto, Engelbertus Comes in Spanheim, & Ortenburg anno 1140. vacuum adiit Ducatum, quem sex e stirpe sua transmisit posteris; namque horum ultimus Udalricus III. desperata prole, Avunculo suo Ottocaro Bohemiæ Regi Carinthiam transcripsit, magna pecuniarum vi ab eo antea provocatus. Verum cum hæc insalutatis imperii Ordinibus executioni darentur, Rudolphus I. Imperator, exuto ea Provincia Ottocaro, in Augustanis anni 1282. Comitiis ex communi Principum consensu Meinhardum Tirolis & Goritiæ Comitem, cui Udalrici III. vidua nupserat, Carinthiæ Ducem declaravit; hujus filius Henericus cum anno 1335. extremum suum clausisset diem, Ludovicus Bavarus Imperator solum Tirolensem Comitatum Margarethæ Henrici unigenitæ (quam ob recurvi oris vitium Maultasch vulgus vocabat) adjudicavit, Carinthiam autem Ottoni Austriæ Archiduci contulit, nequidquam obtinente, & Provinciam armis aliquamdiu vastante Maultaschia. Hinc Carinthiæ Ducatus occidere nescia Austriæ sydera semper coluit, quorum benignis influxibus adhuc irrotatur.

Perstrictis, quæ ad universum hujus Regionis statum pertinebant, priusquam de more singulas ejusdem Urbes obeamus, prætereunda non est rara inaugurandi Ducis consuetudo, ab Ænea Sylvio postea Pio II. Papa, ni fallor, primum vulgata; licet jam plures scriptores suis eam operibus inseruerint, ne quid notatu dignum videar neglexisse. Quare aliorum insistens vestigiis, prout illam e fonte Bollandus, Megiserus, cæterique hauserunt, & ego meis lectoribus propinabo: *Imperium* Carinthiæ *Australes obtinent, & Archiducem appellant, cui ea Regio paret. Quoties novus Princeps Reipublicæ gubernationem init, solennitatem nusquam alibi auditam observant. Non longe ab Oppido S. Viti, in valle speciosa vetustæ Civitatis reliquiæ visuntur, cujus nomen temporis abolevit antiquitas. Juxta in pratis late patentibus marmoreus lapis erectus est: hunc Rusticus ascendit, cui per successionem stirpis id officium hæreditario jure debetur. Ad dextram bos macer nigri coloris adstat, ad sinistram pari macie deformis equa: frequens circa eum populus, & omnis rustica turma. Tum Princeps ex adversa pratorum parte procedit, purpurati ejus Proceres ambiunt. Vexillum ante ipsum, & insignia Principatus: Comes Goritiæ, qui Palatii curam gerit inter duodecim minora vexilla præcurrit: reliqui magistratus sequntur. Nemo in eo Comitatu non dignus honore videtur, nisi Princeps præ se ipse Rustici speciem ferens: agrestis ei vestis, agrestis pileus, calceusque, & baculus*

culus in manu gestatus pastorem ostendit. Quem postquam Rusticis ex lapide venientem conspicatus est sermone Slavico (sunt enim ipsi Carinthi Slavi) Quis hic est, inclamat, cujus tam superbum incessum video? Respondent circumstantes; Principem terræ advenire. Tum ille; Justusne Judex est, salutem patriæ quærens? liberæ conditionis, dignus honore? estne Christianæ cultor fidei & defensor? Respondent omnes: est, & erit. Rursus ille, quo me jure ab hac sede dimovebit? At Goritiæ Comes, LX. denariis, inquit, locus iste emitur. Jumenta hæc tua erunt, bovem, atque equam ostendens. Vestimenta quoque Principis, quæ paulo ante exuit, accipies. Eritque domus tua illa libera, & absque tributo. Quibus dictis Rusticus, levi alapa Principi data bonum Judicem esse jubet, & surgens, jumentaque secum abducens loco cedit. Princeps vero conscenso lapide nudum gladium manu vibrans ad omnem se partem convertit, æquum judicium populo promittens. Ferunt & aquam frigidam rustico allatam pileo bibere, tanquam vini usum damnet. Miræ hujus solemnitatis authorem prodidit Sylvius, dum epuli narrationem, quod prælaudatus Dux Inguon Christianis Rusticis instruxerat, hoc epiphonemate conclusit: *Hinc honos investiendi Principis rusticitati datus.* Diuque eam viguisse oportet; siquidem Ernestus Archidux Austriæ Friderici IV. Cæsaris parens anno 1414. hasce ceremonias ultimus admisisse a Fuggero perhibetur. Imo ad saxeum illud tribunal Archiducem Carolum, & Ferdinandum filium postea Imperatorem, inauguratos quoque fuisse addit Bollandus, prætermisso tamen vili vestium cultu, atque alapa a rustico infligenda, quæ ejus temporis ratio fortasse non patiebatur. Supersunt hodieque lapideæ illius sellæ fragmenta, in quorum uno Domitiani nomen vetustissimis insculptum literis se legisse affirmat Lazius; idque, si a veritate non deviat, maxime fulcit Bollandi conjecturam, B. Domitianum Inguonis, aut filium, aut agnatum memorato Rusticorum convivio utpote Christianum interfuisse opinantis, quod ne probro esset, sanxerit vel Inguon, vel ipsemet, ut ejusmodi ritus solemnitate idipsum apud posteros celebraretur. Nunc vero consuetum harum descriptionum cursum prosecuturi ad Carinthiæ Metropolim accedamus.

CLAGENFURTUM.

Clagenfurtum venusta est, ac nobilis Urbs, cujus vernaculum nomen Clagenfurt ex vetustiori voce Glanfurt detortum videtur juxta verisimillimam Megiseri, aliorumque opinionem, quasi ex Glan amne non procul inde fluente, & verbo furt, quod vadum, seu trajectum Germanis indicat, illud vocabulum coaluisset. In totius Carinthiæ Metropolim hæc Civitas evasit, postquam anno 1518. a Maximiliano I. Imperatore Provin-

ciæ Statibus in illustrium facinorum præmium donata, cœpit novis ædificiis ampliari, & circa sæculi decimi sexti finem amplis, editisque mœniis, ac propugnaculis figuram quadratam exprimentibus communiri. Quatuor in iis portæ, versus totidem mundi plagas, incolis viam pandunt ad peramænam planitiem circumquaque extensam, quam partim ambiunt nemorosi colles, altiora post se juga suspicientes, partim dissecat piscosus lacus vulgo Werdtsee dictus, plusquam uno ab Urbe lapide sejunctus, & per duo milliaria Germanica in longum effusus. Nomen lacui dedit quædam illius insula, in qua anno 1000. Præposituram, seu Collegiatam, ut vocant, Ecclesiam SS. Primi, & Feliciani honori sacram extruxisse, ac pretiosis eorundem lipsanis dotasse fertur Frisingensis Præsul Abrahamus ex Comitibus Goritiæ, & Carinthiæ Palatinis oriundus; sed ea lapsu temporum splendore suo orbata ad solam Paræciæ dignitatem modo decrevit. Ornamentum vero lacui addit magnifica Arx, quam una cum Lauretana B. V. Æde, Comes Joannes Andreas Rosenbergius in prominenti illius scopulo anno 1652. excitavit. Subjacet Clagenfurtum latitudinis gradui 46. cum 43 minutis, longitudinis vero 38. cum 8 minutis, atque ab inclyta Austriæ Metropoli communi 42. milliarum itinere in Austrum removetur.

Circa veterem hujus Urbis statum refert Bollandus (a) aliquorum sententiam, qui Adundrinam Civitatem, cujus in S. Virgilii Vita mentio extat, Clagenfurti statuunt, imo & Hydrundinum nomen eidem appingunt, quasi a Græca voce ὕδωρ, vel ab hydra serpente, seu Dracone aquatico, quem Urbs pro insignibus gerit derivatum; sed ingenium laudo, judicium non approbo, utpote in nulla authoritate, aut solida ratione fundatum. Megiserus alias facilis in quibusvis antiquitatibus suæ Carinthiæ adstruendis, primam hujus Urbis originem in obscuro latere ingenue fatetur, quamvis in quodam dubiæ fidei catalogo Duces Provinciæ Norici Mediteranei exhibente repererit, Clagenfurtum, quasi Claudenfurtum Romanorum fuisse Coloniam ab Imperatore Flavio Claudio anno 270. huc deductam, ideoque Forum Claudii primitus appellatam, cujus Plinium sub Claudiæ, & Ptolomæum sub Claudioni, vel Claudivii nomine meminisse nonnulli opinantur. Verum speciosos hos natales non tam labefactat Claudii obitus, quem prætenso anno 3. nonas Februarii Sirmii accidisse notant eximii chronologi Ricciolius, & Brietius, quam propinqua, nec nisi uno milliari ab hac Urbe dissita sublimium ædificiorum vestigia, & Civitatis alicujus Romanorum ævo ibi florentis indicia per Soliensem campum vulgo Saal-

(a) Act. SS. ad diem 5. Febr.

Saalfeldt, ſeu Zollfeldt diſſeminata; ægre ſiquidem mihi perſuadeo, Romanos Colonias ſuas, ſeu municipia tam modico intervallo disjunxiſſe. Quare ſatius exiſtimo omiſſa Claudia, ſeu Claudivio, quod Ptolomæus Danubio magis admovet, aliam Urbem, quantum, fundatis in veterum hiſtoria conjecturis, aſſequi poſſumus, per Solienſia rudera venari, quod antequam aggrediar, rejicienda eſt Megiſeri (a) hallucinatio, qui Salam Urbem a Ptolomæo memoratam inepte iſtic collocat, cum eam author Pannoniæ non Norico adſcribat, & in Antonini Itinerario inter Sabariam, & Heclitanum occurrat, quæ procul a Solienſi agro Salam manifeſte relegant; unde reliquorum placita modo expendamus.

(b) Chron. Car. l. 3. c. 9.

In geminas incidi ſententias, quæ ſolidioribus niti rationibus videntur: Prima, quæ Plinii (b) Solvenſe iſtic fuiſſe agnoſcit, plures ſortita eſt patronos, nempe Lazium, Ortelium, Megiſerum, Lambecium, Bollandum, alioſque, quorum maximum fundamentum in eo ſiſtit, quod locus ille a Plinio Norico inſeratur, & magnam præſeferat nominis affinitatem cum Solienſi campo, qui & intra veteres Norici limites continetur, & in Urbem eum aliquando excreviſſe, ſparſa illic oſtentant monumenta. Cumque neutro genere utatur author, Solvenſe potius municipium fuiſſe autumno, quam Coloniam, uti nonnullis perperam placuit. Epiſcopos inſuper Domingum, Modelhamum, & Modeſtum, cujus S. Virgilii Vita, nulla certa ſede aſſignata, mentionem facit, authoritate ſua ſolvenſi præficit Eccleſiæ Megiſerus (c) Verum cum bona tot illuſtrium ſcriptorum venia ſciſcitari mihi liceat, cur potius Plinio fidem adhibeant, eam Urbem inter Noricas recenſenti, quam tribus aliis vetuſtis etiam authoribus eandem Pannoniæ adjudicantibus? ſiquidem ipſorum plerique cenſent, & idem prorſus nomen pene convincit, Solvenſe illud municipium unam cum Solva *Pannoniæ manſione* fuiſſe Civitatem, cujus non ſolum Antoninus in itinere Acinco Crumerum ducente, & Ptolomæus (d) in Inferiore Pannonia meminere; verum etiam Antiqua utriuſque Imperii Romani Notitia, ubi & hoc diſerte adjicitur, ſtativa ſua ibi poſuiſſe *Equites Mauros ſub diſpoſitione Viri ſpectabilis Ducis Provinciæ Valeriæ Ripenſis, & Cuneum Equitum Scutariorum.* Certe non unicus hic foret Plinii error, nam & Æmonam Norico inſcribit, cum Ptolomæus., & limitum ratio eam inde excluſam in Pannonia relinquant. Sed neque prætenſa nominis affinitas iis admodum ſuffragatur, præſens enim latina vox *Solienſis* deducta primo videtur ex germanicis Saalfeldt, vel Zollfeldt, quæ tantam, quanta a nonnullis putatur, cum Solva conſonantiam minime demonſtrant

(c) l. 3. 24.

(c) Chron. Car. l. 1. c. 4.

(d) Lib. 2. c. 16.

Amandata itaque ex Soliensi campo Solvensi Civitate, cum aliam inibi statuere ob manifesta indicia necesse sit, ad alteram me converto sententiam eruditissimi Schönleben, Tiburniam indubitatam Norici Urbem istic collocantis; quam eandem esse cum Plinii, & Ptolomæi Teurnia non vane quis suspicaretur. Magnum huic opinioni pondus addit vel ipse Megiserus, (a) dum agrum illum Zollfeldt vitiate etiam Liburniam a vulgo fuisse ætate sua nuncupatum affirmat; quapropter non veretur Tiburniam quoque eidem adstruere, eamque solvensi Urbi mirabili artificio superædificare. Plura suppetent pro parte nostra argumenta, dum veteres Tiburniæ memorias excutiemus. Primam offert Eugippius in S. Severini Noricorum Apostoli Vita apud Velserum excusa; (b) ubi hæc de eo leguntur: *Pro decimis autem dandis, quibus pauperes alerentur, Norici quoque Presbyteros missis exhortatur epistolis. Ex qua consuetudine, cum nonnullam ad eum erogandarum vestium copiam direxissent, interrogavit eos, qui venerant, si ex Civitate quoque Tiburnia similis collatio mitteretur. Respondentibus etiam inde protinus adfuturos, vir Dei nequaquam eos venire signavit, sed dilatam eorum oblationem prædixit barbaris offerendam. Itaque non multo post Cives Tiburniæ, vario cum obsidentibus Gothis certamine dimicantes, vix initi fœderis pactione inter cætera etiam largitionem jam in unum collatam, quam mittere famulo Dei distulerant, hostibus, ut prædixerat, obtulerunt.* Episcopali etiam dignitate Tiburniam fulsisse, certiores nos reddit idem author ita scribens: (c) *Paulinus quidam ad S. Severinum, fama ejus latius procurrente, pervenerat; hic in consortio beati viri diebus aliquot remoratus, cum redire vellet, audivit ab eo: Venerabilis Presbyter festina, quia scito dilectionem tuam, populorum desideriis, ut credimus, obluctantem, dignitas Episcopatus ornabit: Mox remeante ad patriam, sermo in eo prædicentis impletus est. Nam Cives Tiburniæ, quæ est Metropolis Norici, coegerunt prædictum virum summi Sacerdotii suscipere principatum.* Eandem Tiburniensi Urbi prærogativam liquido confirmant Acta Synodi Gradensis anno 580. sub Helia Patriarcha Aquileiensi, qui ea tempestate Patriarchalem Sedem Gradum transtulerat, celebratæ; huic enim subscriptum legit Ughellus in uno illius exemplari Leomanum Episcopum S. Ecclesiæ Teborricensis, & in altero ex Barberina Bibliotheca desumpto Leonianum Episcopum Tiborniensem. Decennio post Pseudo-Synodus Marianensis ex Venetiarum, & secundæ Rhætiæ Episcopis conflata in libello, quem Mauritio Orientis Imperatori porrexerant, apud Baronium (d) reperiendo, conqueritur de Tiburniensis Ecclesiæ ab Aquileiensi Metropolita, cui antea parebat, defectione, quia ibi *Galliarum Episcopi constituerant Sacerdotes.* Schönleben hic

(a) Chron. Car. l. 3. c.

(b) C. 17.

(c) C. 21.

(b) In appendo 8. ad an. 590.

hic Galliarum loco Germaniæ nomen ſubſtituit; at licet illo ævo Francorum Imperio Noricæ, vicinæque regiones minime ſubjectæ fuerint, admitti tamen poteſt, Galliæ Antiſtites ex zelo apoſtolico ad illas profectos eſſe, vel alios Presbyteros ſubmiſiſſe, ut a gentilium ſuperſtitionibus easdem ad Chriſtum revocarent; tot enim barbari, qui ab Odoacris Herulorum Regis tempore Noricum inundabant, idololatriam illuc rurſus invexerant; unde pluribus videtur Tiburnienſis Epiſcopatus jam ſub annum 590. defeciſſe, nec amplius reſtauratum inde eſſe conſtat, niſi aſſerere velimus Modeſtum Epiſcopum, quem a S. Virgilio Salisburgenſi Præſule Carantanis datum diximus, primariam ſuam Sedem Tiburniæ collocaſſe. Hinc ſi Tiburnienſis Eccleſia Aquileienſi Patriarchæ obtemperabat, veroſimilius elucet eam in Norici plaga Italiæ propiori inquirendam eſſe, qualis erat Carinthiæ portio tunc Norico adhærens: faceſſant igitur, qui non Tiburniam, ſed Tiberinam in Eugippio legentes eam Ratiſponam eſſe interpretantur, a Norici finibus, quos ſecus Oenum fluvium Ptolomæus terminat, longo ſpatio avulſam: Nec me quidem latet, ſcriptores quoſdam, inter quos Paulus Diaconus, poſterioribus ſeculis Norico nomini adjeciſſe, quidquid Bojorum ditio complectebatur, eum ſcilicet in primis Rhætiæ ſecundæ tractum, qui inter Oenum, & Lycum extenditur; ſed Eugippii ætate eam conſvetudinem nondum tenuiſſe, quin illum Norici appellationem proprie uſurpaſſe, certum ſit ex ipſa Sancti Severini Vita, in qua occidua Oeni ripa ad Rhætiam, non ad Noricum expreſſe refertur. Demum aſſertioni noſtræ non parum patrocinatur B. Virgo in Solio, cujus eo nomine grandis ibi aſſurgit Baſilica; ejus quippe origo videtur in præcitata S. Virgilii Vita deſcribi, ubi de Presbyteris ab eo in Carinthiam miſſis hæc enarrantur: *Qui venientes Karantanis dedicaverunt ibi Eccleſiam Virginis Glorioſæ in Liburnia* (Bollandus recte corrigit in Tiburnia) *Civitate, & aliam in ſua Adundrina Civitate.* Cui opinioni ſubſcripſit ipſe Megiſerus (a) ad annum 745., ſed Liburniam ſive Tiburniam cum ſolva abſque fundamento confundens; additque alibi hanc eandem eſſe Eccleſiam, quam tanquam D. Petro ſacram memorat Æneas Sylvius, dum allatas ſuperius inaugurandi Ducis ceremonias ita proſequitur: *Deinde ad Eccleſiam Solienſem pergit, quæ in propinquo tumulo ſita eſt S. Petri vocabulum habens, & olim Pontificalis fuiſſe dicitur: ubi peractis ſacrificiis Princeps ruſtica indumenta deponit, paludamentumque induit, convivatuſque ſplendide cum Proceribus, in prata revertitur, ibique pro tribunali ſedens, jus petentibus dicit, & feuda confert.* Non modo Epi-

(a) Chron. Car. l. 5. c. 48.

Epiſcopali Cathedra hoc Templum fuiſſe condecoratum, cenſet Reichardus, ſed & Præſulum ſyllabum contexit, qui S Modeſto primo illius Eccleſiæ, uti conjicitur, Moderatori ſucceſſere, videlicet Majoranus, Modelhamus, Adalbinus, Madoldus, Warmanus, Theodoricus, Otho Oſwaldus, tandem anno 860. deſiiſſe credit Solienſem, ſeu Tiburnienſem Epiſcopatum, remanentibus tantum quibusdam Canonicis cum Præpoſitura, quæ hodieque perſerverat. Collecto iſtic ab accolarum pietate theſauro inhians Maubitius Hungarorum Dućtor anno 1482. debilem alias locum obſidione premit, ſed Radhauptii Canonici reliquos omnes ad ſtrenuam defenſionem, qua verbis, qua exemplo ſtimulantis induſtria, vel potius invictiſſimæ Cœlorum Reginæ tutela tamdiu repulſus eſt, donec percepto Weiſsbriachii Ducis, ejuſque militum adventu alio commigravit.

Antequam e Solienſi campo diſcedamus, prætereunda non eſt celebris illa ex ære ſtatua anno 1502. ab arante Ruſtico in eo inveuta, & Salisburgenſi Archiepiſcopo Matthæo Langio Salisburgum tranſlata, cujus femori inciſa inſcrptio ita Megiſero profertur. *A POBLICIUS D. L. ANTIOC. TI. BARBIUS. Q. P L.* Aliam exhibebat in limbo parma ſimul effoſſa his notis expreſſam: *M. GALLICINUS VINDILLE L. L. BARBIUS L. L. PHILOTHERUS PR. CRAXSANTUS BARBI P. S.* Antinoi, quem Imperator Hadrianus deperibat, ſimulacrum illud eſſe conjecit Vinandus Pighius apud Lambecium, ſed hic eum merito refellit, cum marmorea Antinoi ſtatua Romæ in Vaticanis hortis erecta; Romanam enim effigiem diceres adoleſcentis glabri, atque inermis, qualis fuit Antinous in primo juventutis flore Nili aquis extinctus; at Solienſis hæc ænea virum exprimit militatem, hirſutum, & parma, ſecurique bellica armatum; ipſe vero Lambecius, ut pene certum ſibi potius perſudet, ſtatutam hanc a quinque illis Libertis, quorum nomina in adductis inſcriptionibus leguntur ære collato, & communi nomine poſitam eſſe in honorem *TIBERII BARBII TITIANI DECURIONIS COLONIÆ ÆMONÆ,* qui inſcriptus reperitur cuidam monumento Labaci, ut Gruterus refert, aſſervato. Innumera præterea in hoc campo eruuntur numiſmata, aliaque antiquæ Urbis opulentiæ teſtimonia, ſed jam iſtic longius commorati, Clagenfurtum, unde digreſſi fuimus, tandem revertamur.

Sex Civitatem hanc coronant Templa hic breviter enumeranda: Parochiale D. Ægidii honoribus devotum grandævam monſtrabat ætatem, ſed ante decennium ſolo æquatum alteri locum ceſſit, quod juxta novæ architectonices regulas

las ab eo tempore aſſurrexit, Majorem oſtentat molem alterum Sanctis Apoſtolorum Principibus Petro & Paulo ſacrum, cui adjacet Societatis JESU Collegium ab Archiduce Ferdinando poſtea Cæſare ejus nominis ſecundo anno 1604. fundatum, ea præcipue de cauſa, ut Lutherana hæreſis, radicitus extirparetur, quam quadriennio prius jam evellere cœperat Martinus Seccovienſis Antiſtes; hic enim quadringentis ſtipatus militibus anno 1600. Urbem ſubiit, atque Heterodoxorum libris publice concrematis omne Auguſtanæ Confeſſionis exercitium interdixit. Poſtea vero copulata eſt Catholicæ pietati eruditio, in eximio quippe illius Collegii Gymnaſio præter amœniores Muſas, Philoſophicæ, & Mathematicæ ſcientiæ, tum Moralis Theologia, & ſacri Canones frequentibus auditoribus traduntur. S. Spiritus Eccleſia penes Provincialem Domum, in qua ſcilicet Statuum Comitia convocantur, paulo ante annum 1636., quo Urbe univerſa conflagrante immunis evaſit, ædificata quatuor circiter abhinc luſtris, ſacris D. Urſulæ Virginibus tradita eſt, quæ nobilem illic Parthenonem ſibi concinnarunt: ejus vero loco Carinthiæ Proceres aliam S. Angelo Cuſtodi dicatam extra mœnia erexere. His accedunt S. Sebaſtiani Templum ad Civicum Noſocomium ſpectans, & bina alia a Venerabili Minorum D. Franciſci, & Capucinorum Ordine poſſeſſa, quorum primum Paris Lodronius Salisburgenſis Archiepiſcopus anno 1613. conſecravit, alterum autem Provinciæ Status anno 1646. excitarunt. Nec modicum adferunt eidem Urbi ornamentum binæ marmoreæ ſtatuæ, quarum altera Sanctiſſimam Triadem, altera Beatiſſimam Dei Genitricem ſine labe conceptam repræſentat, elegantibus baſibus inſiſtentes. Fori denique centrum obtinet ſpecioſus fons, ubi aquam marmoreus draco, cui marmoreus pariter Hercules adſtat, e faucibus perpetuo eructat.

Quæ de hac Urbe ab anno 648. uſque ad ejusdem ſeculi 82. Megiſerus enarrat Chacanum ſcilicet Hunnorum Regem ſexaginta hominum millibus eam tunc cinxiſſe, & prolapſis caſu muris irruentem, Pleurati Urbis Præfecti ſuſpendio furori ſuo litaſſe, gratis profecto aſſerit, cum nec ipſe, nec mortalium ullus noverit, Clagenfurtum ea tempeſtate in rerum natura adhuc extitiſſe. Digniora tamen fide ſunt, quæ ad annum 1395. commemorat: Nicolaum nempe Liechtenſteinium juſſu Kreigii Provinciæ, ut vocant, Capitanei, cui Urbis Senatus morem gerere abnuerat, incenſis Suburbiis, direptis pomœriis, Civibuſque, qui interdum excurrerant, notabili clade repulſis, Clagenfurtum arcte preſ-

fiſſe, donec intercedentibus apud Kreigium nonnullis e nobilitate, præſertim Nicolao Dietrichſteinio, ſoluta fuit obſidio, & in criminis authores duntaxat animadverſum. Sævior anno 1473. Clagenfurtenſibus minabatur hoſtis; Turcæ ſiquidem ſex millium numero, trajecto Dravo, circumſitos agros depopulati magnam ibidem ſtragem ediderunt. Sub Auguſtiſſima Maria Thereſia Provinciæ toti lux nova affulſit, variiſque Rei Publicæ partibus vigor acceſſit: pauperibus indigentibuſque proviſum eſt primum, & cum Clagenfurthi, pia deeſſet domus qua indigentum proles, parentum mortuorum deſtitutæ ſubſidio educarentur, e publico, novum erectum eſt orphanotrophium in quo tam neceſſarium Reipublicæ ſubſidium erectum eſt: præter privatorum hunc in finem collatam liberalitatem publico Provinciæ decreto jura quædam monopoliaque domui huic, tam pium ut ſtabiliretur opus, collata ſunt. Scientiis etiam, quæ Societati civili plurimum proſunt, ampliandis proviſum eſt, & Auguſtiſſimæ Imperatricis auſpicio erectum Clagenfurthi Collegium cui incumberet humani corporis partes figuramque, diſſectis etiam mortuorum membris, exponere iis qui medicandis morbidis vulneratiſque ſtudent: libros inſtrumenta ſuppellectilemque huic arti neceſſariam, publico ære liberalitate ſingulari Auguſtiſſima decrevit. Hactenus Clagenfurti viciniæque aſpectus nos recreavit; nunc inde abſcedamus, reliqua etiam Carinthiæ monumenta ſecundum alphabeti ſeriem contemplaturi.

ARNOLDISTENA.

Arnoldiſteina vulgo Arnoldſtein ſeu Arlſtein 4. miliaribus Clagenfurto recedens, rupes eſt nobili Arce quondam coronatas quam S. Otho ex Comitibus ab Andech, & Dieſſen Epiſcopus Bambergenſis, & Pomeranorum Apoſtolus anno 1124., uti Reichardo, vel biennio poſt uti Bucelino placet, in egregium S. Benedicti Cœnobium convertit, Ingramo primi Abbatis munere ibi fungi juſſo, ſub cujus nono ſucceſſore Floriamundo anno circiter 1350 horrendus cujuſdam propinqui montis lapſus multas Arces, pagoſque tumulavit. Ab hoc vero vigeſimus primus Abbas Nonnoſus Ritter ex Bambergenſi Monaſterio in priorem poſtulatus, dein anno 1654. ad Inſulam evectus ob præclara merita ſecundi fundatoris encomio a Reichardo celebratur. Pervetuſtæ maris & fœminæ icones penes Templi fores muro inſertæ Arnoldum Arcis conditorem, ejuſque conjugem referre multorum opinione creduntur.

DIET-

DIETRICHSTEINA.

Dietrichsteinam Arcem memorabilem reddunt tum antiquissima Dietrichsteiniæ prosapiæ origo Cardinalitia purpura Francisco a Clemente VIII. collata, S R. I. Principis dignitate eidem, & posteris a Ferdinando II. impertita, obitis Legationibus, ac summis apud Cæsaream Aulam muneribus splendidissimæ, tum bina obsidia ab ea aliquando exantlata. Primo eam strinxit anno 1334. Margaretha Maultaschia, quæ non tam aperta armorum vi, quam occultis insidiis in Arcem sævire decreverat; irrepserant enim aliquot illius sicarii, ut Henricum Dietrichsteinium, & Dietricum Welzium loci propugnatores improviso adorirentur, sed detecti intentatam aliis necem ipsi tulerunt: impar nihilominus obsidentium ferociæ præsidium, favente noctis caligine Castrum deseruit a Maultaschianis copiis mox diripiendum. Surrexerat quidem inde magnificentius; sed atrocior anno 1483. in illud ingruit tempestas, quando Hungarorum Ductor Marapetrus, protracta ultra sextum mensem obsidione, Dietrichsteinam afflixit, quam Pancratius Dietrichstein, eluso sæpius hostium impetu, strenue tuebatur. Verum quamvis Marapetrus in singulari certamine grave in brachio, & fronte vulnus a Pancratio etiam sauciato accepisset, & Provinciæ Proceres commeatu interim obsessorum vires instaurassent, obstinata tamen Hungarorum constantia fracti Dietrichsteinenses Arcem Marapetro dederunt, ab eo funditus eversam.

FANUM S. ANDREÆ.

Fanum S. Andreæ Urbs est in peramœna Valle Lavantina ad cognominem fluvium sita, ubi antiquum Flavium, cujus Præfecturarum Romanarum codex, & Plinius mentionem faciunt, se reperisse jactat apud Merianum Lazius; Vallem enim inde Flavianam, postea Lavanam, tandem Lavandam imaginatur, sed quis non miretur, vel potius derideat adeo subtile Lavantinæ etymologiæ ex Flavio deducendæ artificium? Vallem hanc Comitatus titulo quondam illustratam ex Megisero discimus, cujus dominium anno 992. Henricus Carinthiæ Dux Sigefrido ex Comitibus Sponhaimensibus S. Hartvici Salisburgensis Antistitis fratri, cui Richardam filiam desponderat, dotis nomine concessit. Anno 1480. ad eam usque deprædandam penetraverant Turcæ, sed a Georgio Schaunbergico, qui convocatis ad se Rusticis, & multiplicatis tympanis tenuem suorum militum manipulum hostibus formidabilem reddiderat, noctu impetiti, maturata protinus fuga ea etiam spolia, quæ aliunde advexerant, victori-

bus colligenda reliquere. In D. Andreæ Urbe Episcopalem erexit cathedram Eberhardus II. Archiepiscopus Salisburgensis anno, si Brunnerum (a) sequimur 1226, sed biennio tardius, si Steronem, & Reichardum sectamur. Primus in ea sedit Udalricus e Domesticis Eberhardi Sacellanis. Decimus hujus Successori Conradus Torer an. 1411. vita functus, aliquod sanctitatis suæ argumentum transmisit posteris, qui ejus corpus in chori supremitate parieti sine tumba inclusum an. 1642. fere incorruptum repererunt; & vigesimus sextus Albertus de Priamis anno 1640. ea dignitate insignitus piæ suæ munificentiæ monumentum Lauretanam nempe B. V. Ædem extra Urbem excitavit, in quam invitatæ ex Marenbergenà Parthenone aliquot sacræ Virgines D. Dominici regulas professæ anno ejus seculi 63. commigrarunt. Episcopatus honori alterum adjecit elapso nuper sæculp Imperator, videlicet S. R. I. Principis prærogativam. Sexdecim annis ante Udalrici inaugurationem, Præpositorum Catalogum, qui Collegiatæ, ut vocant, Ecclesiæ istic præsunt, a Friderico orditur Reichardus; at illorum vigesimus sextus Joannes Gambacius Infulæ usum primo adeptus est. In primaria ejusdem Urbis Basilica D. Andreæ dicata, inventa narrat præcitatus Brunnerus sacra Divorum Viti & Modesti lipsana, atque Salisburgum, Passaviensi, & Chymensi Præsule præter Salisburgensem Archiepiscopum pompam comitantibus translata.

a) Anna ·1 13

FANUM S. PAULI.

FAnum S. Pauli Oppidum est Lavantinæ Vallis 6. milliaribus Clagenfurto dissitum, & splendidissimo Ordinis S. Benedicti Monasterio decoratum; quod anno 1091. Comes Engelbertus Templo addidit a Sigefrido, & Richarda Parentibus suis pridem erecto, & gentium Apostoli honoribus devoto; in pium hoc opus conspirantibus Hadwige Engelberti conjuge, & Hartvico Magdeburgensi Archiepiscopo ejusdem fratre. Nec a liberali patris animo degeneres conditoris filii Bernardus, & Henricus Carinthiæ Duces novas opes, & fundos D. Paulo, & sacræ Benedictinæ Familiæ consecrarunt. Hos tamen longe superaverat Engelbertus, cum non amplam modo dotem, sed & seipsum Cœnobio obtulerit: abdicato quippe opulentæ ditionis dominio, se Deo per vota religiosa ibidem mancipavit. Primus hic ad clavum sedit Abbatis titulo insignitus Wezilo a S. Guilielmo Hirsaugiensi cum numeroso Monachorum manipulo submissus, quos Urbanus II. Summus Pontifex approbata Engelberti fundatione ab Episcoporum jurisdictione exemit, soli-

ſolique Romanæ Eccleſiæ ſubeſſe voluit. Quartus dein Abbas Pilgrinus anno 1193. mundo ereptus ab Apoſtolica Sede Infulæ uſum, & a Friderico I. Cæſare illuſtria obtinuit privilegia, quibus adjecit uberem divitiarum fontem aperta in Eiſenſibus montibus plumbi, argentique fodina. Felices hoſce progreſſus interrupit aliquantum vorax flamma, quæ ſub annum 1390. Monaſterium, & Templum abſumpſit; ſed illud Conradus II. Abbas, hoc Udalricus IV. itidem Abbas reparavit; graviores tamen intulit clades, & tantum non extremum loco exitium Cileiæ Comes anno circiter 1440 Lavantinam Vallem cum magna Carinthiæ parte ſecundo depopulatus. Hujus veſtigia relegere non multo poſt Turcæ; ſed meliori ſorte uſus Joannes II. Abbas anno 1455. regimini admotus eos e Cœnobii vallo fortiter repulit. Fatiſcentes interim longa ætate ædificii muros e fundamentis rurſus eduxit Hieronymus Marchſtallen anno 1616. in Abbatem electus, cujus ab anno ejus ſeculi 38. ſucceſſor Paulus Meminger impoſita clauſtro coronide binas inſuper Eccleſias priori D. Pauli adſtruxit. Coluntur iſtic ſacri cineres D. Achatii a Joanne III. Abbate ante Annum 1488. Roma impetrati, & B. Theodorici, qui religioſis virtutibus, partim in hoc Aſceterio, partim apud S. Joannis Baptiſtæ Sacellum propinquo colli inſiſtens reſplenduit, unde terræ valedicens ad ſidera evolavit; quem felicem tranſitum æs campanum edito, uti fertur, divinitus ſono, late evulgavit. Procerum vero hic quieſcentium nomina exhibent ſequentes verſus in ſubterraneæ cryptæ aditu exarati.

Hic fundatores Comes inclytus Engelbertus,
Hadwigis conjux hic Comitiſſa jacent.
Hic Magdeburgenſis ſacer Archiepiſcopus Hartwig.
Atque Carinthiacum pars generoſa Ducum.
Hic Sponhaimenſis Sigfridus, & alma Richarda
Lavantina Comes, & Comitiſſa cubant.
Hi tibi fundarunt Dux optime, maxime Templum,
Hanc & Sancte tibi Paule dedere domum.

FANUM S. VITI.

FAnum S. Viti vulgo S. Veit amœno gaudens ſolo 2. milliaribus Clagenfurto removetur. Vetus hic Sianticum Antonino in Itinerariis notum ſtetiſſe ſibi facile perſuadet Lazius, Sianticum in S. Vitum miſerabiliter detorquens, quin imo ſi priſcum illud nomen a plebe vitiatum prætendit, in vernaculam vocem S. Veit inflectendum potius erat, quod utique illi difficilius accidiſſet. Sed veroſimi-

miliorem Civitatis originem nobis suggerit Megiserus (a) a Nicolao Claudiano primo editam quam in hanc sinopsim contraxi. Anno 902. Eberhardus Carinthiæ Dux prælium cum Hunnis propediem conserturus, fusis ad Deum precibus cœleste subsidium, cum in terris deesset, imploravit, quod ut certius obtineret, voto se obstrinxit, Templi in eo, quo tunc degebat, loco post victoriam extruendi, dein in hostes progressus, palmamque iis fugatis gloriose consecutus promissa exsolvit, sacra Æde inter pinos, & alnos, quibus tunc terra illa sylvescebat, S. Viti cultui dedicata. Hinc S. Veit in Erla locus is a vulgo dici cœpit, & adstructis sensim domibus Civitatis speciem postea præsetulit, cujus situ delectatus Carinthiæ Dux Meinhardus, illam in Aulæ suæ Sedem electam anno 1292. totius Ducatus Metropolim declaravit. Ejus splendorem non parum imminuit incendium sub annum 1337.; vel a cadente e nubibus fulmine, vel a famulis odio in Dominos flagrantibus, & eo ultionis genere utentibus excitatum. In hanc Urbem primo movit anno 1307. Conradus Salisburgensis Præsul, suscepta ex Alberti Cæsaris jussu in Carinthiam expeditione, & Henrico Duce in Bohemia interim ad coronam aspirante, eam sibi feliciter subjecit. Majorem adhuc eidem intulit labem anno 1359. Archidux Austriæ Rudolphus, quando in delicti pœnam, quod in Archiducis copiis e Soliensi campo repellendis Cives commiserant, eam vi superatam militum licentiæ obtulit devastandam. His itaque calamitatibus depressa S. Viti Civitas, & a Vulcano rursus anno 1409. pessime accepta, Clagenfurtensi tandem Urbi Provinciæ cessit Principatum. Notatu hic dignus est superioris fori fons, e quo prosilientem aquam excipit ingens crater ex unico albi marmoris frusto constans, & inter Tiburniæ rudera repertus. Extra Urbem florebat olim, Megisero teste, Sanctimonialium ex Ordine S. Claræ Cœnobium a Friderico Auffensteinio anno 1323. dotatum, sed elanguescente paulatim pristino disciplinæ vigore, in hospitalem pauperum senum domum conversum postea esse idem author subnectit.

(a) Chron. Car. l. 8. c. 44.

FELDKIRCHIUM.

Feldkirchium Oppidum non procul ab Ossiacensi lacu distans ob celebrem inclaruit conflictum, qui inter Maultaschiam, & Auffensteinium pro Archiduce Ottone Carinthiam moderantem anno 1334. in ejus territorio exarsit: illi merebat Tyrolensis, & Bohemicus miles, sub hoc vero cum suis cohortibus militabant Comites Ortenburgii, Dietrichsteinii, Liechtensteinii, Stubenbergii, Ungnadii,

dii, Colnizii, Liebenbergii, Glaneggii, aliique complures, quibus Seccoviensis, & Labacensis Episcopi suas quoque copias adjunxerant; acriter utrinque dimicatum, donec cæsis duobus Carinthorum millibus, & Auffensteinio cum reliquo exercitu ægre Feldkirchium evadente, Maultaschia victoriam obtinuit, qua nimium superbiens in Hafnerbergam Arcem, cæteraque loca deinde grassabatur.

FRISACUM.

Frisacum vulgo Freysach, vel Friesach famosa, antiquaque Urbs, 6. milliaribus Clagenfurto dissita ad Styriæ fines accedit. Unum illius latus rigat amnis Metniza, ex altero autem præaltus ascendit mons in cujus rupibus multæ Arces, aut Arcium rudera spectantur; sex vero abhinc seculis feraces aurifodinæ excolebantur. Virunum a Ptolemæo, & Plinio Noricis adscriptum, quod Antonini itinerarium III. passuum millibus Aquileia removet, Peutingeri autem Tabula 72. a Cileiensi Urbe sejungit, probabili aliquando conjectura istic cognoscit Lazius; utcunque enim huic favent viarum ductus ab iis authoribus expressi, & familiare ejusdem argumentum a nominis similitudine emendicatum: siquidem non omnino absurde opinatur; consveta apud veteres Carantanos vocum clausula, quam hujusmodi suadent nomina, ut Goriach, Plettriach, Sebriach, Weisbriach, terminatum primo fuisse Virunum, unde factum Virunsach, quod tandem in Vrisach seu Frisach contractum videtur, cum F, & V in hac Germaniæ parte facili negotio confundantur. Quæ saltem majorem præseferunt veritatis speciem, quam Paracelsi mens Frisiæ populus, nullo veterum præeunte, ad hanc condendam Urbem violente trahentis. Frisacensi ditioni imperitabant olim Zeltechachenses Comites usque ad eorum ultimum Wilhelmum, cujus consors S. Hemma, marito, & binis filiis Wilhelmo, & Hartvico ab aurifossoribus perfide interemptis orbata, Civitate hac, ejusque territorio Salisburgensem Archiepiscopum sub annum 1080. donavit, uti refert Megiserus, cui refragatur Lazius apud Merianum, eam donationeem Henrico II. Imperatori attribuens; sed conciliari facile possunt, si dicatur Cæsar S. Hemmæ voluntatem confirmasse. Decennio post, seu anno ejus seculi nonagesimo dirum crudelitatis portentum in hujus Urbis conspectu perpetratum Brunneri Annales funestavit. Thiemonem in legitimum Salisburgensis Ecclsiæ Præsulem electum, & ab Altmano Passaviensi, Adalberone Herbipolitano, & Meginwardo Frigensi rite initiatum bello persequi cœperat Pseudo-Episcopus Ber-

Bertholdus, qui eandem Salisburgensem Cathedram adhuc prædecessoris Gebhardi tempore temerario invaserat flagitio; quare Thiemo conscripto milite, quem Medlingenses Comites, utpote ejus cognati, subsidiariis auxerant cohortibus, cum hoste infeliciter congressus fugam per Taurum montem in Carinthiam capessivit, ubi a quodam Comite Udalrico Bertholdi fautore interceptus gravibus ab eo ærumnis premebatur; Frisacensis tamen Civitas egregie munita in ejus fide mansit, eademque constantia obsidionem, qua Thiemo carcerem tulit. Actus ea re in rabiem Udalricus Præsulem alligatum castrorum aggeri, quem obsessi missilibus verberabant, suorum ictibus objecit discerpendum, quod facile evenisset, nisi Cives, agnito obsidentium scelere, suas catapultas in aliam protinus partem librassent. Memoratus hic Thiemo ipse omnino est, quem Udalrici vinculis solutum in admontensis Cœnobii descriptione una cum Gisilberto secundo illius Abbate in Palæstinam profectum, & apud Corozium Urbem anno 1110. Martyrum laurea coronatum retuli, ita a Bucelino, nuperoque Græcensis gloriæ authore edoctus, & horum sedulitati nimium confidens; nunc vero dum Conradi Abbatis Urspergensis anno 1215 florentis chronicum evolvo, cui utpote non nisi uno seculo a Thiemone distanti plus tribuendum videtur, alio loco, & tempore obtentum ab hoc athleta gloriosum agonisma deprehendo; ad annum siquidem 1101. sacræ illius expeditionis iter a Welfone Bavaro ductæ per Natoliam describens Abbas hæc interserit: *Porro exercitus universalis ab Imperatore acceptis, qui legiones apto itinere deducerent, contra Nicomediam vertitur, indeque Romaniam declinans ad aquilonarem plagam contra terram Chorizanam, quæ Turcorum est patria convertitur.* Pergit deinde scriptor recensere ærumnas, & Barbarorum insultus, quibus in ea regione premebantur Christianorum copiæ, tandem Salisburgensem Archiepiscopum cum aliis captum subjungit. Ex Asia Frisacum regressi reperiemus interim Comitem amissa obtinendæ Urbis spe inde exercitum abduxisse. Non ita fauste Miloti Ottocaro Bohemiæ Regi merentis, & Alberti Austriaci arma Frisacenses retudere, utpote ab illo anno 1275., ab hoc vero anno ejusdem seculi 89. excisa patria subjugati. Nec aliter fortuna iisdem favit anno 1481., quo Maubitius sub Matthiæ Hungarorum Regis auspiciis infesta Carinthiæ inferens signa, in Frisacensi campo obviam habuit Vitum Welzium suis copiis Provinciam defensurum; at non prius manus cum hoste conseruit, quam Carinthorum nonnullos, qui fervente pugna cæsum in acie Ducem magnis clamoribus mentirentur, præmii spon-

ſponſione corrupiſſet.; qua voce territi fugatique Welziani milites victoriam, & Civitatem Hungaris permiſerunt. Hi poſt mortem Kralobizii Præfecti, qui eos ſemper intra muros, ne ad prædas excurrerent, ſevere cohibuerat, ſpoliis ac rapinis ita accolarum animos irritarunt, ut anno 1496. non tantum Friſaco, ſed etiam ex reliquis, quæ in ea Provincia tenebant, Oppidis faceſſere debuerint, a Carinthis, & Salisburgenſibus extruſi. Præter primarium Civitatis Templum, quod Præpoſitus cum ſuis Canonicis adminiſtrat, aliaque vel intra, vel extra muros diſperſa, memorandum illud eſt, cui eximium Ordinis Prædicatorum Monaſterium adnexuit S. Hyacinthus jam anno 1222., tribus ſcilicet luſtris poſtquam S. Dominicus ſacræ ſuæ familiæ jecerat fundamenta: hoc poſtea inter alios doctrina, & virtute præſtantes viros, Angelicæ ſuæ ſapientiæ ſplendore, quam ibi ſuis aliquando diſcipulis communicabat, D. Thomas Aquinas dicitur illuſtraſſe.

GENTIFORUM.

GEntiforum vulgo Völckenmarck Ducalis Urbecula eſt ad Dravum fluvium, ubi antiquam Viruni Urbem, quam nos cum Lazio (a) conjectantes Friſaci poſuimus, extitiſſe putat Cluverius (b) his verbis ſuam mentem exponens: *Varunum tabulæ rectius ſcribi Virunum ex conſenſu Plinii, Antonini, Ptolomæi judico. id interpretor nunc Oppidum Fölkmark ad Dravum amnem, nam Juvenna tabulæ (* intelligo Peutingerianæ *) ex nomine, & iteneris tractu ſine controverſia eſt Jaunſtein, & ejuſdem Tabulæ Saloca primus a Viruno locus in itinere verſus Aquileiam, procul dubio nunc eſt Selch Vicus Superioris Carniolæ.* Cumque hæc omnia conjecturis, non ſolidis rationibus nitantur, nullius ſenſum penitus rejicio, nec ulli mordicus adhæreo. Nobilitat hunc locum Collegiata, ut vocant, Eccleſia a Præpoſito nimirum, & Canonicis poſſeſſa, cui condendæ aream largitus eſt Hartvicus S. Pauli in Lavantina Valle Abbas anno 1248. e vivis ſublatus. Uno vero hinc milliari Udalricus Carinthiæ Dux, vel ut alii ſentiunt, Achatius Bogenſis Comes anno 1164. Eberdorffenſe Cœnobium, quod primo candidus Præmonſtratenſium Ordo, dein Regulares S. Auguſtini Canonici ſubierunt; demum Collegio Clagenfurtenſi ab hujus fundatore in dotem aſſignatum illi etiamnum ſubeſt, & veterem ejus magnificentiam prodit vaſta ædium moles, atque anguſtum Templum alteri ſubterraneo incumbens.

(a) Vind. & Nor. c. 5.

(b) *Topog. Auſtr. P. I.*

GRIFFUM.

GRiffum vulgo Griffen Oppidum non procul Gentiforo, ſed Clagenfurto 5. Milliaribus in Orien-

Orientem remotum ornat nobilissimum Præmonstratensis Ordinis Monasterium, quod anno 1233. sub Deiparæ patrocinio Echenbertus Bambergensis Episcopus extruxit, cujus Episcopatus dominium plura in Carinthia Oppida & Urbes agnoscunt. Id postea a Gregorio IX. Summo Pontifice confirmatum Udalricus, & Fridericus Comites Hainburgenses amplis proventibus ditarunt. Incendio non ita pridem absumptum multo splendidius hodie a fundamentis exstrui cœptum est. Primus eidem præfuit Conradus ex Vescernensi in Franconia Cœnobio cum aliquot Religiosis accitus; hunc viginti quinque subsecuti sunt usque ad Joannem IV. anno 1490. electum, cui primo gerendæ Infulæ obtigit prærogativa.

GURCUM.

Gurcum vulgo Gurck venustum Oppidum 6. milliaribus Clagenfurto dissitum Gurca amnis præterfluit. Condecoravit illud primo S. Hemma Wilhelmi Frisacensis, & Zeltschachensis Comitis vidua nobili ibidem in Deiparæ honorem erecta Basilica hodieque superstite, cui paris magnificentiæ Monasterium pro sacris D. Benedicti Virginibus adjunxit, & cum iisdem a Balduino Salisburgensi Antistite an. 1060. vita functo sacrum velum Reichardo teste suscepit: sed iis alio translatis substituti sunt Regulares S. Augustini Canonici ex Congregatione Lateranensi prout fert vulgaris quorundam opinio, quamvis Reichardus velit, S. Fundatricem bina circa idem Templum domicilia excitasse, atque in unum septuaginta Sanctimoniales, in alterum vero viginti hujusmodi Lateranenses Religiosos induxisse. Hæc inquilinorum mutatio, vel abjectio accidisse dicitur anno 1072. S. Hemma adhuc inter vivos degente. Verum vix fidem his omnibus adhiberet erudidissimus Papebrochius, (a) qui certioribus instructus monumentis in Vita S. Ubaldi Canonicos eo seculo nondum in proprium alicujus Ordinis cœtum coaluisse contendit, ubi postquam plura de iisdem disseruit, hæc tandem adducit: *Quidam etiam Regulam a S. Augustino pro Sanctimonialibus scriptam, & viris qualitercunque aptatam cœperunt profiteri: quæ regula authoris potius nomine, quam sufficientia sua commendata, denique facta est communis omnibus canonicam vitam regulariter ducentibus, ex eo maxime tempore, quo disciplina Ecclesiarum Canonicalium denuo collabascens, institutione Congregationum Regularium cœpit ad perpetuitatem certius stabiliri. Et harum quidem Congregationum præcipua inter plures nunc est ea, quæ primum Frisionoria, vel Frigdionaria dicta a colle hujus nominis tribus ab Urbe Lucensi milliaribus, ubi originem sumpsit circa annum M. CCCC., & Lateranum introducta obtinuit titulum Lateranensis anno*

(a) Act. SS ad diem 16. Maji.

M.

M. CCCC XLVI. Canonicos ſaltem ſeculares juxta illius ævi morem in communi viventes, admodum veroſimile eſt, ibi tunc fuiſſe collocatos, & uſurpatam a Lateranenſibus S. Augúſtini regulam deinde amplexos (quod & de reliquis Canonicorum Regularium Collegiis, quorum primórdia allegatum ab eo authore tempus prævertunt, ſtatuere oportet) ſiquidem eo anno alterum Gurco decus, Epiſcopatum videlicet addidit Salisburgenſis Archiepiſcopus Gebhardus, ac primum illius Eccleſiæ Præſulem inauguravit Guntherum, Albuino Brixinenſi, & Ellenhardo Friſingenſi ſolemnitatem complentibus. Ferunt S. Hemmam de condendi Templi ſitu deliberantem junctos plauſtro boves, quod B. Dei Genitricis ſtatua oneraverat, in agrum emiſiſſe, eoſque immota ſua in hoc loco ſtatione ancipitem Sanctæ animum ad eum eligendum inclinaſſe. Illud certius, ſacrum fundatricis corpus ibidem conditum magna coli veneratione, quam fundata ad illius aram miſſa oppido promovit Georgius de Teuffendorff an. 1348. ad Collegii Præpoſituram evectus. Aliam præterea miſſam in crypta, ſeu ſubterranea potius Eccleſia 365. columellis, uti fama fert, ſuffulta ſolemniter quotidie cantandam inſtituit Gottfridus Krafft o de Metniz anno 1307. eadem dignitate donatus a Gunthero a Krapfenfeld ad Jacobum Maximilianum Comitem a Thun hodiernum Græcenſis Eccleſiæ præſulem quadraginta ſeptem Epiſcopi eandem obtinuere Sedem. Cathedralis hujuſce Eccleſiæ Canonici diverſo longe ab aliis more, ſeparato ab Epiſcopo, loco reſident, diviſis prorſus fruuntur reditibus: ſolet enim Epiſcopus in oppidulo Strasburg, mille a Gurco paſſibus diſtante, commorari atque ibidem alumnatum in quo ad normam a S. Concilio Tridentino præſcriptam Clerici, animarum aliquando cura occupandi educantur, erexit: Canonicis interim Gurci ſub præpoſiti ſui cura reſidentibus; his tamen non ita pridem indultum ut ſi eorum quempiam tædium caperet vitæ inter Collegii limites tranſigendæ, hos deſerendi eſſet Facultas annuaque illi quo ſe alat ducentorum florenorum penſio a Collegio exſolveretur.

HOSPITALE.

Hoſpitale vulgo Spital Urbecula eſt a Comite Engelberto Ortenburgico ædificata, quam Dravus, ubi Lyſeram amnem excipit, 8. nempe ſupra Clagenfurtum milliaribus præterfluit. In hac Templi decori, & ſpirituali popularium emolumento conſulere volens Hermanus ex eadem Ortenburgicorum ſtirpe, quæ tunc ibi rerum potiebatur, annuos proventus pro certo Sacerdotum numero fundavit poſt annum 1183. quo uti retuli-

mus Gurcensem Episcopatum adipisci non potuit, ad quem Cleri, populique favor illum evehebat. Ab Ortenburgicis ad alios subinde Proceres ditio hæc devoluta a longo jam tempore quievit in nobilissima Portiarum prosapia, cujus sumptuosum ibidem Palatium incolæ, exterique suspiciunt.

LANGSEENSE COENOBIUM.

Langseense S. Georgii Coenobium in editiori, elegantique assurgit colle, cui subjectus lacus non paucam adstruit amœnitatem. Sacris D. Benedicti Virginibus circa annum millesimum erigere id exorsi sunt B. Otwinus, ejusque conjux Wichbugis Goritiæ Comites, sed a Barbaris labefactatum munificam Udalrici, & postmodum Bernardi Carinthiæ Ducum pietatem ab anno 1184. in se convertit; hi enim amplioribus redditibus ortam ex ruinis inopiam sublevarunt. Celeberrimo huic Parthenoni ante alias ordine præfuere tres fundatoris filiæ, Hildegardis, Hilburgis, & Berthigundis, quibus cæteræ successere sanguinis nobilitate, ac prosapiæ splendore plerumque fulgentes. Inter sacram hujus loci supellectilem B. Otwini baculus, cui septendecim incisæ notæ totidem transactæ in eremo vitæ annos indicant, aliæque ejusdem memoriæ religiose asservantur.

MILLESTADIUM.

Millestadium vulgo Milstadt egregium est Oppidum 8. milliaribus Clagenfurto in occasum abscedens, amploque adhærens lacui, inter Dravam, & Lyseram fluvios extenso, quem Rosbacus amnis pertransit: ejus nominis etymon anonymus author Vitæ B. Domitiniani apud Bollandum (a) excusæ, quem Lazius, Megiserus, aliique secuti videntur, his verbis describit: *Milstadt a mille statuis nomen accepit, quas ibidem populus errore delusus antiquo coluit, quas ille felix* (Domitianus) *exemplo Bonifacii Papæ destruxit, & eliminata omni spurcitia dæmonum Ecclesiam, quæ primitus mille dæmonibus fuit addicta, in honorem omnium Sanctorum postmodum consecrari fecit.* Verum hæc non nisi arbitraria nituntur conjectura, quæ ne tenui quidem veteris historiæ lumine dilucidari potest; locus enim, quem Antoninus inter Bregitionem, & Arrabonam, atque alibi inter Aliscam, & Lussunium ad statuas vocat, longe hinc aberat, utpote Inferiori Pannoniæ omnino attribuendus. Neque alio instructus monumento texendæ Beati Vitæ se accinxit anonymus, quam epitaphio repertæ tumbæ inciso, quod ita sonat: *IN NOMINE PATRIS, ET FILII, ET SPIRITUS SANCTI. HIC REQUIESCIT B. DOMITIANUS DUX, PRIMUS FUNDATOR HUJUS ECCLESIÆ, QUI*

(a) Act. SS. ad diem 5. Febr.

QUI CONVERTIT ISTUM POPULUM AD CHRISTIANITATEM AB INFIDELITATE. Quibus verbis Megiserus (a) post Domitiani nomen hæc alia inserit: *Dux Noricorum & Carentanorum uxore Maria Meranienſi.* Fundatæ D. Domitiano Ecclesiæ illustre Ordinis S. Benedicti Cœnobium adjecit Erbo, sive Arbo Hartwici Palatini in Bavaria Comitis filius, non vero ipsemet Beatus Dux, uti perperam sentit Megiserus contra Lazium, & anonymum, qui paulo ante finem, sacrum ejusdem Monasterii institutum se professum esse, non obscure manifestat. Piam hanc fundationem ante annum 1102. contigisse necesse est, cum Abbas Urspergensis memorato anno conditoris obitum ita inscribat: *Erbo jam grandævus nobilis de Carinthia Princeps, & quondam Palatinus in Baioaria Comes migravit in Domino.* Unde merito corrigitur a Bollando Lazius, qui prædictum Erbonem a Lothario II. Cæsare Carinthiæ Ducem an. 1125. creatum prætendit. Aliud quoque sphalma commisisse Lazius videtur, dum ita scribit: *Albertus secundus electus in Episcopum Tridentinum ex Parochia, & prima fundatione facta a S. Domitiano Duce, Millestadiensem Abbatiam exorsus est, ac locupletavit.* Siquidem hæc luculente repugnant cum prima Cœnobii fundatione Principi Erboni ab ipsomet Lazio adscripta; quare asserendum potius esset, Albertum eandem reparasse, aut novis proventibus auxisse. Neque hunc nodum solvit, dum alibi ait: *Erbonem in Ecclesia S. Domitiani apud Millestadium monachos primum instituisse: quibus Abbatem postea concesserit Albertus Tridentinus Episcopus.* Cum enim Albertus secundus Ottenburgensis a Pyrrho Pincio, qui Tridentinorum Præsulum Vitas elucubravit, apud Bollandum dicatur anno 1363. eam Ecclesiam gubernasse, arduum creditu est Millestadienses D. Benedicti Religiosos 260. annis Abbate caruisse; quin imo Vitæ author ipsa Erbonis fundatoris ætate, vel saltem non multo post Martinum quendam Abbatem diserte commemorat. Incoluit descriptum hactenus Cœnobium sacra Benedictinorum Familia usque ad annum 1463., quo iis per alia ejusdem Ordinis domicilia dispersis, & assignata iisdem ex Millestadiensibus bonis ad vitam sustentatione, Fridericus III. Imperator in sedem Generalis Magistri Ordinis S. Georgii, ad reprimendas quotidianas Turcarum incursiones tunc a se erecti, eum locum convertit, assentiente Paulo II. Summo Pontifice, & per datam eo anno Bullam Ordinem approbante, a pluribus ejus successoribus deinceps confirmatum. Insignis hujus Ordinis symmetriam eruditionis gratia non pigeat lectorem addiscere ex Pauli II. diplomate, cujus sequentem paragraphum suo inseruit Leo X., & Daniel Papebrochius,

(a) Chron. Car. l. 6. c. 13.

(a) Act. SS. ad diem 23. Aprilis.

chius, (a) typis evulgavit: voluisse nempe Fridericum *quandam domum militarem in Monasterio Milstadt Salzburgensis Diœcesis, loco ad hoc accommodo cum Ecclesia, claustro, dormitorio, aulis, cameris, & aliis necessariis officinis, de suis propriis facultatibus fundare, ac ædificare pro usu, & habitatione perpetuis quorundam Fratrum ipsius militaris Ordinis laicorum Militum, ac etiam Sacerdotum, sive Clericorum, quorum unus per præfatum Fridericum Imperatorem hac prima vice ad hoc eligendus, & deputandus, Magister Generalis existat, & deinde eo sublato de medio per Milites (de consensu tamen ipsius Friderici, aut antiquioris ejusdem Domus Austriæ Ducis) successor eligatur. Presbyteri vero prædictæ Domus, quorum unus per alios eligendus sit Præpositus, prædicto Magistro Generali subesse censeantur. Ac prima Camera Magistro, secunda Præposito, tertia antiquiori Militi, quarta seniori Sacerdoti, & sic deinceps assignari debeant, ita ut inter duos Milites unus Sacerdos, & inter duos Sacerdotes unus Miles sit. In choro vero Magister primum habeat locum, ac demum in illo Sacerdotes Milites omnino præcedant. Et tam Magister & Milites, quam Præpositus ac Sacerdotes castitatis, & obedientiæ vota sponte emittant, Ad paupertatis vero votum emittendum nullatenus adstringantur inviti.* Hucusque diploma. Cæterum non Millestadiensi tantum dominio potiebatur Equestris hic Ordo, sed splendidis Carinthiæ Castris Sternberga, & Landscrona, aliisque extra eam Provinciam fundis, quibus illum Cæsarea fundatoris munificentia dotaverat. Successu temporis Joannes Siebenhirter Generalis Magister, accedente Alexandri VI. Summi Pontificis, & Maximiliani I. Imperatoris authoritate, liberam utriusque hominum sexus Sodalitatem instituit nullis aliis obstrictam legibus, quam ut illius Albo inscripti, vel unius anni periodo propriis sumptibus adversus Turcas militarent, vel eleemosynas in bellum Turcicum impendendas elargirentur. Equitum ac Sacerdotum, Ordinem ipsum conflantium insigne fuerat crux rubea, quam quovis sabbatho, & festis Deiparæ diebus supra vestem albam gestabant, sodalium vero crux aurea cum corona in circulo etiam aureo, quam soleni ritu dextero novi militis brachio appendebat Gurcensis Episcopus, qui uti & Millestadiesis Magister tanquam Generales Vicarii præerant Sodalitati. Intepuit tamen brevi, nec ultra seculum excurrit pius hic militantium fervor, eoque Ordine vel sensim evanescente, vel inter bella extincto, Millestadiensium ditionem sibi adscivere Austriæ Archiduces, ex quibus Ferdinandus dein Imperator, altero postquam Styriæ, Carinthiæque regimen susceperat, anno, id est 1598., annuente Summo Pontifice, Societati JESU eandem contulit, ut inde Collegium, Academiaque Græcensis,

ſis, cujus in Styria meminimus, aleretur, ejuſdem etiam Societatis Reſidentia ibidem inſtituta. Nunc ad B. Dominatianum, ejuſque ſacrum cultum revertamur, qui ſuperioribus præſertim ſeculis ita circumſitis populis cordi fuit, ut non ſolum e Carinthia, Carniolia, & Styria ſed ab extremis etiam Iſtriæ finibus, Pannoniaque ad illius tumuli venertionem advolarent; nec inani operæ pretio, ſæpe enim obtentis per miracula gratiis læti patriam repetebant. Pretioſum hujus Beati pignus, uti refert præcitatus anonymus, ex priori ſepulchro elevatum, in alio digniori condiderat Abbas Martianus Dautus, ne cum aliorum cadaveribus, quos ſibi ſanguine junctos ibi humari juſſerat Erbo, aliquando confunderetur; quod paulo poſt annum 1102. eveniſſe ſat perſpicue ex his circumſtantiis arguitur. Illius porro inventionem, cujus ætatem divinare haud præſumo, ita proſequitur Vitæ author: *Abbas quidam erat nomine Otto habens in congregatione ſua centum, & quinquaginta homines ſpirituales. Hujus diebus dum fundamenta Monaſterii majoris jacerent, poſt combuſtionem prioris, tunc ex improviſo reliquiæ B. Domitiani, & Mariæ uxoris ejus, & oſſa cujuſdam infantuli ſimul inventa ſunt, ſigillum juxta habens imaginem Ducis in throno ſedentis, gladium in manu tenentis: ad hæc ſuperſcriptio: BEATUS DOMITIANUS DUX FUNDATOR HUJUS ECCLESIÆ. Ex altera autem parte HÆ SUNT RELIQUIÆ MARIÆ UXORIS EJUS.* Haſce reliquias honoratiori loco donavit Otto, eaſque tertio ad alium tranſtulit an. 1441. Joannes Gurcenſis Epiſcopus, cujus translationis cum nulla apud anonymum mentio occurrat, claro id argumento eſt, hunc ad prædictum tempus non perveniſſe. Demum an. 1492. quintum illæ nactæ ſunt tumulum ante altare ſcilicet decenter collocatæ, in quo nonis Februarii miſſa de B. Domitiano quondam celebrabatur, nunc autem de eo ſolum habetur illa die panegyricus, qua etiam abſolutis divinis diſtribuuntur in præſentes rotundi ex ſecali panes, ſtata prius precatione, invocatoque B. Domitiani patrocinio benedicti. Diebus autem Nativitatis, circumciſionis, & Epiphaniæ certa cerviſiæ menſura gratis in ſingulos ſubditos, teſte Bollando, erogatur. Præter virorum Monaſterium aliud quoque Sanctimonialium Milleſtadii floruiſſe indicant miracula, quæ annonymus Beati Vitæ ſubjecit, cum bis earum memoria ibidem renovetur.

MOSBURGUM.

Mosburgum vulgo Mosburg valida Arx ab auſtro Dravum fluvium, & ab Arcto verdenſem lacum reſpiciens, octavum jam ſeculum ſua ætate transgreditur, ſi

ſi fidem Megiſero habemus. Narrat quippe ad annum 840. Brynnonem Principem ex Moravia oriundum cum Hezilone filio Hezelburgenſem Urbem, quæ eundem hunc ſitum occupabat, reparaſſe; dein ad annum 854. Arcem, cui Mosburgum nomen, a Carolomanno Ludovici Germaniæ Regis filio, quem Reichardus inter Carinthiæ Duces D Domitiano ſtatim ſubrogat, una cum Templo erectam eſſe, probeque munitam aſſeverat: ſed certius Mosburgenſis Arx hodie gloriatur nobiliſſima Comitum de Kronegg proſapia, a qua dicitur poſſideri.

OSSIACUM.

Oſſiacenſe ordinis S. Benedicti Cœnobium tum vetuſtate ſua, tum præſenti etiam ſplendore celeberrimum ſubjecto lacui nomen indit, inter Werdenſem ad Ortum, & Milleſtadienſem ad Occaſum per magnum ſpatium effuſo. Conjugum fundatorum nomen exponunt epitaphia ſepulchrali lapidi in Eccleſiæ meditullio inciſa: quod ad maritum pertinet, his verſibus conſtat.

Qui jacet hoc tumulo Comes, hanc fundaverat Ædem
Ozzius: ergo polum ocius Ozzi cape!

Uxoris autem elogium hoc alterum perſtringit diſtichon.

Condidi Irenburgis clauſtrum hoc Comes oſſa recondit,
Nunc crypta hæc, condanto animam aſtra meam!

Fundationis ævum denſis involvitur tenebris, e quibus ſaltem ſplendidum hoc oritur encomium, nonniſi antiquiſſimos eſſe hujus Monaſterii natales, quos longa ſeculorum ſeries adeo procul ab hominum memoria removit, ut penitus ignorentur. Certe non ſolum annis, ſed integris ſeculis a quibusdam aberratur, tantum enim ſcriptorum ſententiæ ab invicem ſeparantur. Maxime a nobis diſſita origo, & S. Patriarchæ Benedicti ætatem pene attingens proditur a nonnullis verſibus, qui in MSS Oſſiacenſium documentis teſte Schönleben ite leguntur.

A Chriſto effluxit bis tercenteſimus annus,
Ozzius Irnburgis, quo fuit atque Popo.
Is Pater, hæc genitrix, amborum filius iſte,
Illi pagani heu! iſte fidelis, eheu!
Converſi tandem ſtruxere palatia Chriſto,
Et Benedicte tuis, ſtante Popone Pio.

Paulo minus remota tempora indicat annus 687. ſubſcriptus litteris a Seichardo, & Schönleben editis, quas ab Ozzio parente, & Popone filio Slavico idiomate viciſſim datas ferunt, aut comminiſcuntur; ſiquidem Popo, ut ad eum annum narrat Reichardus, ex Tiffenſi ditione, cui inter Villacum, & Feldkirchium protenſæ dominabatur parens, Romam peregre profectus Chri-

Chriſtiana imbibit dogmata, & ſacro aſperſus latice adEccleſiaſticam vitæ normam animum applicuerat: quo intellecto Ozzius a filio expetiit, ut ſibi quamprimum aperiret, cur ab avita religione deſciviſſet, & quodnam foret illud Numen, quod adorandum ſuſceperat. Paruit illico Popo, a quo Catholicæ fidei myſteria edocti parentes, Chriſto manus, & Oſſiacenſi poſtea Cœnobio initium dedere. Hæc quidem ſecum optime cohærent, at non modicam patiuntur difficultatem, ſi cum aſſignato tum in carminibus, tum in literis tempore componantur; qui enim fieri potuit, ut ſeptimo ſeculo adeo eminens Romanæ Eccleſiæ propugnaculum in iis terris excitaretur, quas ſub annum 600. inundaverant Slavi, Carantani poſtea vocati, & Idolorum cultui per bina circiter ſecula ita addicti, ut in Bavariam anno 697. excurrentes S. Marinum Epiſcopum in Orthodoxæ fidei odium flammis confecerint, uti Velſerus (a) annotavit. Conſultius itaque videtur ad Inguonis, aut Domitiani Carinthiæ Ducum regimen, hujus Monaſterii exordium differre, ſub quibus, ut ſuperius diximus, revirere ſenſim cœpit Evangelii ſemen a Salisburgenſibus excultum: quæ conjectura, ſi ſecundum Bollandi chronologiam in univerſali Provinciæ deſcriptione allegatam expendatur, penitus coincidit cum Megiſeri opinione ſub Caroli Magni regno, aut Imperio Ozzii converſionem ſtatuente, quam ex fundationis literis in Cœnobio aſſervatis ſe hauſiſſe teſtatur. Primus Abbas Oſſiacenſibus præfuiſſe Berinolphus dicitur a Reichardo, qui ab anno 687. eorum hiſtoriam orditur, dein excidiſſe aſſerit reliquorum nomina uſque ad annum 779., quo a Slavorum populationibus, & incendiis exciſum Oſſiacum per integrum ſeculum putat in ſuis cineribus jacuiſſe; ſed quis credet Slavos propriam regionem tunc primo vaſtaſſe, quam jam a longo tempore poſſidebant? Hoc tamen ille minime curans, ut ſeculum ad unguem impleat, anno 879. Oſſiacenſibus Monaſterium reſtituit ſacris S. Felicitatis, ſeptem ejus filiorum, & S. Maximiliani Confeſſoris lipſanis a memorato Carolomanno ea occaſione donatum. Cæterum primus, cujus certa ætas innotuerit, Abbatis muneri admotus eſt Teucho, inter quem & nobilem matronam nomine Bertam aliquas circa quoddam prædium controverſias interveniſſe ſcribit Megiſerus ab Aquileienſi Patriarcha anno 1090. deciſas. A Teuchone autem quinquaginta circiter numerantur, qui hujus Cœnobii gubernaculum rexerunt: ex his peculiari laude dignos cenſeo S. Bernerum anno 1307, & Chriſtophorum Capponig anno 1656. ad eum honoris gradum promotos. Tres ille ex materia lucidiſſima glo-

(a) Rer. Boj. l. 4.

globos diversis ægritudinum generibus divina virtute etiamnum medentes, quos sacris operanti Deipara obtulerat, pretiosam veluti hæreditatem suis in Christo filiis transmisit, sed tertius alio sæpe avectus, & toties cœlitus relatus tandem non sine adstantium admiratione ex ara disparuit. Comparato alter Wertenbergensi dominio, quod unico milliari a Monasterio divellitur, plerosque Religiosos eo transtulit, ut suorum valetudini consuleret, quos alias insalubre Ossiaci cœlum præmatura morte ad tumbam detrudebat. Illud adhuc memorabile istic circumfertur, videlicet Boleslaum II. Poloniæ Regem Ossiaci quiescere, quo ille appulerat, dum impiam S. Stanislai Cracoviensis Episcopi cædem expiaturus Romam peteret; cumque occulta quadam vi ultra progredi vetaretur, se alium simulans ad vilia culinæ munia regias manus demiserat, donec morti proximus suum pristinum statum Abbati detexisset. Aliquatenus tamen adversatur huic Reichardi relationi communis Historicorum sensus, qui Longinum Polonorum gesta scribentem secuti, Boleslaum a Regno profugum, in insaniam primo versum, mox a canibus an. 1080. devoratum tradidere.

OSTERWICIUM.

Osterwicium vulgo Osterwiz magnifica Arx tribus milliaribus Clagenfurto in Boream remota, Schenckiorum Comitum quondam Sedes, ab Excellentissimo Domino Comite Kevenhüller hodie obtinetur. Tegit illa præaltum collem, qui patentem circumquaque planitiem despectat: insigni quoque armamentario, aliisque vetustate sua pretiosis cimeliis celebratur, sed maxime commendanda, quod victoriarum cursum, quibus per reliquam Carinthiam superbiebat Maultaschia, sua fortitudine abruperit. Obsedit illa anno 1334. Osterwicium, in quod præcipua Carinthiæ Nobilitas ex aliis minus tutis Arcibus fugata confluxerat, atque explicato circa rupem exercitu a Reinhero Schenchio loci Domino sibi Castrum quantocyus dedi jussit potius, quam postulavit; si secus faceret, extrema quæque minabatur. Verum minis & imperiis per contemptum explosis, cum nulla assultibus via pateret, producto in plures menses obsidio statuit longa inedia obsessos subjugare; & sane eo calamitatis Osterwicenses interim devenerant, ut mures & feles in deliciis haberentur, nec magis potu, quam cibo abundarent, cum vel aqua eos jam defecisset. His tamen malis minime fractus propugnator Schenkius bovinam pellem duobus tritici modiis, quibus tota definiebatur annona, farciri jubet, ac per muros in obsidentium castra devolvi, quo viso Maultaschia multum

tum rei frumentariæ adhuc iis superesse arbitrata, quibus volupe erat eam ita prodigere, abjecta victoriæ spe ingloria decessit.

STEINA.

STeina Arx est ad Dravi fluminis trajectum in editiori loco sita, & nobilissimæ Rosenbergicorum Comitum Familiæ subjecta, quam maxime illustrat D. Laurentii Templum a S. Agatha Hildegarde Pauli Hildegardi Palatini in Carinthia Comitis conjuge ibidem sepulta erectum, postquam marito adulterii falso accusata, & ab eodem ex Prosniza Arce per prærupta saxa præceps data, divinitus tamen illæsa huc recessisset, Paulo interim in delicti sui expiationem ad Apostolorum limina, & sacra Palæstinæ loca peregrinante: hæc siquidem est tragicæ hujus historiæ substantia, in quam relationes omnes conspirant; cætera vero, quæ illi fama, aut traditio adjunxit, aliter a Reichardo, aliter ab aliis, uti apud Bollandum (a) videre est, enarrantur: nec mirum, cum ea ex nullis eruantur antiquis monumentis, utpote una cum Templo ab igne obliteratis; sed tantum per ora vulgi volitent cuncta fabulis de more involventis. Aliam quoque Ecclesiam S. Margarethæ V. & M. sacram ad radicem collis extruxit, ac perpetuas fundavit eleemosynas, quæ pane, vino, & larido plerumque constant. Hæc etiamnum S. Agathæ Hildegardis festo benedicta in egenos, aliosque poscentes distribuuntur, atque, uti certa docuit experientia, religiose sumpta plures expellunt morbos, præsertim phrenesim epilepsiam, dolores viscerum, phantasmata, sagarumque præstigias. Ferunt insuper prædictas eleemosynas a Conrado II. Cæsare, qui ab anno 1024. usque ad annum 1029. imperavit, & a Summo Pontifice Benedicto fortassis IX., qui ab anno 1033. Ecclesiam, rexit, per utriusque diplomata fuisse approbatas. Tot itaque meritis decora hujus Sanctæ anima e terris abiens cœlesti se stitit sponso anno, uti Bollandus notat, 1024., vel decennio prius, uti Reichardo visum est. In eodem S. Laurentii Templo, dum S. Cantiani Parochus ad aram Deiparæ dicatam sacris operaretur, placuit Divinæ Clementiæ Sanctissimi Eucharistiæ Sacramenti veritatem circumstantium oculis subjicere; non enim Christi corpus, & sanguis sub panis, vinique speciebus latuit, sed propriam coram omnibus formam præseferebat; sive ille de transsubstantiatione ambiguus hæsit, sive alia de causa perpetuum illius mysterii miraculum, hoc insolito miraculo Deo libuit confirmare. Annum diemque, quo hæc contigere, exhibent hiulca quædam carmina in membraneo illius

(a) Act. SS. ad diem 5. Febr.

Ecclesiæ rituali exarata, & totam rei seriem complectentia, quorum hoc est initium:

M, duo C, tribus X, sed & annis additis VIII.
Qui manet, est & idem, natus de Virgine pridem
Dat nova carne - - - superno sancta cruore,
Cœlica lumine, mentis acumine, unda colore
Ad *LAPIDEM* gentes Agathæ festo venientes
Omnes præsentes ibi talia signa videntes, &c.

STRASBURGUM.

STrasburgum antiqua, amœnaque Urbs a Gurca amne paulum infra Gurcense Oppidum alluitur, eique nominis claritatem parit Gurcensium Episcoporum Sedes, pro quibus in adjacente colle, diruto priori Castro, quod jam ignis præstare cœperat, amplum suffecit Palatium Joannes Jacobus Comes a Lamberg ejusdem Ecclesiæ Antistes. Acri illud obsidione cinxerat anno 1183. Conradus Salisburgensis Archiepiscopus, ut Dietricum Colnizium in Romani defuncti successorem a se electum Gurcensi Cathedræ imponeret, cui Hermannus Ortemburgicus Cleri & plebis suffragiis ad eandem dignitatem evectus, totis viribus obsistebat; sed secuta brevi pax, Hermanno nimirum cedente, instantem avertit procellam, atque optatam Strasburgensibus reddidit serenitatem. Et ne hæc novo violaretur turbine Ferdinandus I. Imperator, & Salisburgensis Præsul pactum iniere, vi cujus ille, ejusque hæredes duos Episcopos, hic vero tertium, servata deinceps hac alternandi methodo præsentarent.

VICTORIA.

VIctoria, seu Victoriacum vulgo Vitring perceiebris Cistercensium Monasterii nomen est, quod anno 1117. ut a Megisero, non vero anno ejusdem seculi 42., ut a Reichardo traditur, Meinhardus sive Bernardus Malensteinius in Carinthia Comes cum uxore sua Kunigunde Invictissimæ Cœlorum Reginæ consecravit in victoriæ, ut dicitur, anathema, quam in singulari certamine adversus Rimaldum quendam e Galliæ Proceribus Parisiis obtinuit; hunc enim ipsemet provocaverat, ut se ac attentati Regicidii scelere, cujus ille ab invido æmulo falso insimulabatur, detestando illius ævi more purgaret. Hinc Megiseri potius, quam Reichardi chronologiæ subscripsi, cum id factum ab utroque feratur sub Rege Ludovico VI. cognomine Crasso, quem in comperto est, ab anno 1106., quo Galliæ solium adiit, non nisi 30. annis illud occupasse. Prope Clagenfurtensem Provinciæ Metropolim hujus Cœnobii

nobii moles prospere assurrexit, cui fundator ad ædificium lapides ex diruta Natterbergensi Arce, & ad sustentationem redditus ex ejusdem fundis obtulit: inquilinos vero, primumque Abbatem Eberhardum fundatoris nepos Henricus Metensis Episcopus, & Villariensis Abbas suppeditavit.

VILLACUM.

Villacum vulgo Villach pervetusta Urbs est, 4. milliaribus Clagenfurto absens, & ad Dravum fluvium sita, cui injectus pons illam Suburbio jungit. Tot abolitis veterum Civitatum nominibus hanc illustrare contendunt scriptores, ut ejus potius originem ea vocum confusione obfuscent: namque Julium Carnicum hic agnoscit Bertius apud Schönleben, Plinii Teurniam Cluverius, & Forum Vibii Pius II. Papa apud Albertum. Ab his omnibus discrepat Lazius apud Merianum, & a Monte Vela, qui ab Antonino Beloa dicitur, vocabulum hoc Villach derivat, addita scilicet familiari Carantanis, uti de Frisaco diximus, terminatione. Sed irriti sunt conatus, & vana assequendæ veritatis spes, quando nullum veteris authoris indicium facem præfert. His itaque prætermissis ad alia properemus. Cœpit præsens Urbis nomen primo celebrari sub annum 1006., quo S. Henricus Imperator fundato a se Bambergensi in Franconia Episcopatui, inter alios proventuum fundos Villacum etiam cum pluribus circumsitis Oppidis, & Pagis in dotem transcripsit. Ab eo tempore longum infortuniorum syllabum enumerat hæc Civitas, quibus crebro succubuit. Præivit omnibus, quæ fastis commissa sunt, horribilis terræ motus, qui anno 1348. concussa sæpius Carinthia, tandem Villacum ita prostravit, ut ad pristinum splendoris, ac magnificentiæ gradum non amplius conscenderit; siquidem refert Reichardus amplissimam ante illum lapsum fuisse Civitatem ad Gyllam usque amnem extensam, & utpote celeberrimum emporium maxime frequentatam. Contremuit quidem illud iterum anno 1690. ad finem vergente, sed multo leviora tulit detrimenta. Altero calamitatis genere hanc Urbem afflixit ignis, qui eam sæpissime corripuit, anno præsertim 1523., exorto apud nuptiale epulum incendio. Hactenus insons patiebatur Villacum, sed tertium malorum genus, videlicet hostem propria culpa sibimet adscivit; quando ut Maultaschiæ gratiam aucuparetur, legitimo Provinciæ Principi Rudolpho Austriæ Archiduci fores occluserat. Tunc enim a Friderico Colnizio Rudolphi Bellíduce validissime obsessum, & assultu superatum editas ab irruente milite strages, ablataque spolia incassum deflevit. Lætior

illi arrisit fortuna utpote pro meliori causa decertanti anno 1492., quo Turca in Canalis Vallem progressus, ibique barbare grassatus, in Villacenses muros impetum convertit, sed cum eos opinione sua solidiores, & pari fortitudine propugnatos offendisset, in sparsa per viciniam Oppida conceptum inde furorem effudit: Interea Nobilitas Kevenhüllero Duce congregato exercitu furenti obviat, initoque certamine, non sine suorum sanguine, quorum 6. millia ceciderunt, gloriose tamen hostem profligat, qui decem millibus, aut vulnerum gravitate confectis, aut a Rusticorum vindictam spirantium rabie dilaniatis, ita fractus patriam repetiit, ut nunquam amplius ad invadendam Carinthiam vires, animumve resumpserit. Demum anno 1552. Carolus V. Imperator victoriis alias innutritus, & fugere nescius, a Mauritio Saxone Oeniponte pene oppressus Villacum tanquam ad asylum magnis itineribus concessit, simulque eam Civitatem diuturna sua præsentia recreavit.

WOLFFSBERGA.

WOlffsberga Lavantinæ Vallis Civitas cum Arce adjacenti Clivo imposita a S. Henrico Imperatore Bambergensi Ecclesiæ una cum Villaco donata, Sedes est Præfecti, seu Vicedomini Bambergenses per Carinthiam ditiones moderantis: cruentum hæc anno 1233. spectavit prælium, quod in ejus pomœriis efferbuit inter Bernardum Ducem, quem Provinciæ Proceres sequebantur, & Echenbertum Bambergensem Episcopum Franconibus, Istrianis, Carniolis, & Aquileiensibus stipatum, pro dominiorum limitibus dimicantes. Anceps diu nutavit victoria, & modo uni, modo alteri confligentium parti se offerebat; jamque cum suis fugabatur Dux, sed Episcopo ob aggesta in campo cadavera ægre insequente frontem vertit, & redintegrata pugna despeperatam antea palmam reportavit. Captus a Dietrichsteinio Echenbertus brevi dimittitur, recepto etiam Tarvisensi Oppido, quod Bernardus illi ante conflictum ademerat, Anno autem 1361. non spectavit modo, sed experta quoque est belli casus Wolffsberga, Vicedomino Clagenfurti Comitiorum causa degente, Cives a quodam Othomaro seducti illata Cancellario nece, perduellioni præluserunt; namque eorum flagitium inaudiens Vicedominus collecto raptim milite ad Urbem advolat, crebrisque ictibus verberat; sed Civibus veniam demisse implorantibus ab ulteriori infestatione abstinuit, nonnisi seditiosorum paucis primipilis capite plexis, & Othomaro in 4. partes dissecto. Enormiori scelere Urbem hanc temerarunt Judæi anno 1338.

eo

eo enim labente ternas minores hostias rite consecratas, & a Sacerdote quodam redivivo Juda sibi venditas cultris transfodiunt, nec emanente inde sanguine absterriti flammis admovent, sed his a tanto crimine abhorrentibus, in propinqua Lavandæ fluenta ultimo adjiciunt. Paulo post pecudes illuc ad pascua emissæ humi repente procumbunt, quasi latens sub pane Numen adoraturæ: quod dum prætereuntes obstupescunt, & oculos quaquaversum circumferunt, vident hostias in aëre supra littus pendere. Quare evocatus Henricus S. Pauli Abbas, Clero, Religiosis totaque Urbe ad hoc prodigium simul accurrentibus, reverenter patena binas ex iis sensim delapsas excepit, tertia interim disparente. Illæ ad Parochiale S. Marci Templum delatæ multis miraculis coruscarunt, donec panis species evanuerint. In hujus Urbis territorio ferrifodinas suo tempore excultas fuisse testatur Agricola (a) ita scribens: *In Norico ferrum non minus, atque quondam durum, & copiosum effoditur, & perficitur maxime in Carnunto ad Volfebergum.* Ubi author Carnuntum pro Carinthia substituit, quod & ab aliis perperam factum licuit interdum observare.

(a) De ver. & nov. metal. l. 2.

Antequam e Carinthia discedam, ne illi injurius videar ob omissum Archiducatus titulum, placuit postremo exhibere, quæ ad eum comprobandum Megiserus congessit, ut lectoribus fas esset de rei veritate, prout libuerit, sententiam ferre. Atque inprimis prætensam hujus dignitatis originem unde, & quo fundamento is author deducat, jam superius exposuimus; cætera vero testimonia ab eodem alibi (b) collecta usurpatum quidem aliquando Archiducatus titulum ostendunt, sed ex præsumpta Carolinæ concessionis opinione potius, quam ex novæ authoritatis, aut juris accessu id factum non obscure apparet. Inter Provinciæ igitur monumenta teste Megisero reperire est Archiducis Ernesti Ferrei, Friderici IV., Maximiliani I., & Caroli V. Imperatorum diplomata, in quibus Carinthia Archiducatus nomine insignitur; atque insuper Ferdinandus I. indulsisse Carinthis dicitur, ut cudendæ apud eos pecuniæ hæc præfigeretur inscriptio. *Ferdinandus Dei gratia, &c. Archidux Austriæ & Carinthiæ.* Demum a Carolo Archiduce, & Rudolpho II. Cæsare admissam ejusdem tituli prærogativam asseverat. Certissimum interim est, eam hac tempestate obsolevisse, cum in nullo Cæsareo diplomate peculiaris hic Archiducis titulus intuitu Carinthiæ usurpetur: quinimo autumat Lazius, illum jam pridem (si tamen antea viguit) ab Ottone I. Imperatore, cum Conradum ex Carinthia depulisset, obliteratum omnino fuisse. Aliam in hujus vocis ortu sententiam profert apud præcitatum Megiserum Jaco-

(b) Chron Carin. l. 6. c. 39.

Jacobus Spiegelius his verbis comprehensam: *Archiducis appellationem primum Bruno frater Othonis Imper. ejus nominis I. insolenter assumpsit teste Æmilio Veronensi, (a) id quod postea Carinthorum Principes usurparunt, quibus extinctis ad Austriacos simul cum ditione transiit, quod & hodie obtinent.* Verum admodum fallitur hic scriptor, dum putat Archiducatus praerogativam ex Carinthia primo in Austriam transmigrasse; nam quamvis probabilius videatur, continuum illius tituli usum in Maximiliano I., antequam Imperator salutaretur, invaluisse; prius tamen Austriae Principibus subinde datum plurimi testantur, & nominatim de Rudolpho IV. id scripsit Megiserus: quinimo antequam Augustissima Habsburgicorum prosapia Austriae imperaret, eundem titulum a nonnullis referri, in illius Provinciae descriptione satis explanavimus. Unde nemini mirum accidat, si Joannes ex Habsburgica Domo, utpote Alberti I. Austriae Archiducis, dein Caesaris ex fratre nepos, quamvis Sveviae, non Austriae Dominus, a me tamen Archidux ibidem nuncupetur; si enim solenne hactenus fuit diversis hujus celeberrimae stirpis surculis, etiamsi Styriae, Tyroli, Belgio, aut Hispaniae, non autem Austriae dominantibus, Archiduces inscribi, cur eum titulum mihi non licebit praedicto Joanni attribuere? praesertim tesserae gratia, qua Habsburgici Principes ab aliis familiis distinguerentur, prout paulo ante ibi spoponderam: quare necesse omnino fuit etiam in Joanne datam fidem servare.

(a) Hist. Franc. l. 3.

TOPOGRAPHIA DUCATUS CARNIOLIÆ.

Carniolia vulgo Crain usque ad proxima nobis tempora apud geographos omnes Carniola semper audiit; quasi parvam Carniam dicerent, ut haec a majori, cujus in Carinthiae Topographia ex parte meminimus, & de qua suus adhuc erit differendi locus, ea diminuentis vocabuli nota distingueretur. Haec nominis sui vetustate perlustratas hactenus regiones, Austriam scilicet, Styriam, & Carinthiam longe antecellit; ad decimum quippe seculum, seu mille prope annos illa ascendit, cum Paulus Aquileiensis Diaconus, (b) qui floruit anno 774., jam Carniolam sub hoc nomi-

(b) Lib 6. c 52.

nomine agnovisse in ejus Longobardica historia reperiatur. Amplitudinem hodiernam Carniolia non nisi anno 1374 consecuta est, quo eidem Istria Austriaca cum Marchia Vinidorum & Metlica seu portione illa, Corcora & Colapi fluviis inclusa ab Alberto III., & Leopoldo itidem III. Austriæ Ducibus quibus hæ Provinciæ post mortem Alberti Goritiensis Comitis obvenere adscripta fuit. Hodiernæ Carnioliæ limites, qua septentrioni obvertuntur, parte Carinthiæ & Styriæ, quam Celeianum Comitatum dicimus clauduntur: qua orientem respiciunt solem ejusdem Styriæ partem, tum Sclavoniam & Croatiam contingunt: qua meridiem spectant, parte Croatiæ altera, Liburnia, sinu Flanatico, & Istria Veneta circumscribuntur: demum, qua occiduo objiciuntur soli ab Istria Veneta tractu Tergestino, Mari Adriatico, Foro Julii seu Goritiensi comitatu & Carniæ parte attinguntur. Terra est plurimum montosa, & ubi ad Carnicas, Juliasve alpes, quæ Italiam terminant, accedit, in saxosa asperatur juga, in quibus nonnisi nuda rupium dorsa, lapidumque acervi viatorum oculis objiciuntur; fertiles tamen amœnæque valles montium arduitatem alicubi leniunt, densaque nemora petras inumbrant. Nec deest in reliquis Provinciæ tractibus virens speciosaque planities, quæ circa Crainburgensem Urbem maxime dilatatur. Cæterum variarum frugum plerumque ferax est, fodinis insuper, rarisque naturæ miraculis nobilitata. In duas a Magino partes dividitur Carniolia; Inferiorem nempe, & Superiorem, seu in siccam, & irriguam. In quinque vero eandem dissecat Valvasorius Superiorem nimirum, Inferiorem, Mediam, Interiorem, & Istrianam, ob totidem Capitaneos militares qui militiam Provincialem, exigente necessitate in singulis partibus cogere, eique præesse debebant, atque hic mos, utut militia Provincialis, ejusque Præfecti paulo post obitum Valvasorii sublati fuerint, fere ad nostra usque tempora perduravit; verum ubi in novo terras Austriacas administrandi ordine, ab Augusta nostra Maria Theresia suscepto anno 1748. tres Præsides, seu Capitanei Circulares constituti fuissent, una & Ducatus Carnioliæ in totidem circulos superiorem Inferiorem & Interiorem separatus fuit. Non defuere qui Carnioliam æri incisam publico exhibuere quos tamen omnes longe superavit annis abhinc quindecim Joannes Dismas Floriantschitsch de Grienfeld emeritus hodie sacer curio, in prægrandi sua *Ducatus Carnioliæ Tabula Chorographica* quam decem annorum labore, Geometricis dimensionibus, trecentis fere ex eminentioribus castrorum speculis, subliniorumque montium

jugis institutis, concinnavit, ac Labaci in duodecim majoribus foliis, scalpro Abrahami Kaltschmidt incisis, inclytis Carnioliæ Proceribus dedicavit, quorum jussu sumtibusque ea etiam confecta sunt. Ut diversæ sunt originis incolæ ita & diversa utuntur lingua duæ tamen præ reliquis vigent Slavica scilicet quæ peculiari dialecto ab aliis ejusdem originis discreta est & Germanica qua Nobiles præsertim delectantur.

Hodiernus Carnioliæ situs, antequam hoc singulare sibi nomen adeptus in unam coalesceret Provinciam, diversarum penitus regionum, populorumque terminos Romanæ Reipublicæ ævo, ac primis Imperii seculis complectebatur: Pannonia enim, Illyricum, Noricum, & Italia in hoc terræ spatio simul concurrebant. Et inprimis ad Noricum mediterraneum, quod Vaurisci aliquando insederant, ex iis, quæ in Austriæ, Styriæque descriptione attulimus, liquido constat, modicum saltem eorum montium tractum spectasse, qui partim Carinthiæ, partim Styriæ adhærent; cum hucusque Australem Cetii montis extremitatem protenderimus. Reliquam autem oram, quæ ab editioribus jugis usque ad Savum fluvium descendit, una cum Labacensi territorio, quamvis secus Meridionale, non Orientale Cetii latus, ut alias Pannonia, extendatur, huic nihilominus regioni insertum fuisse ex Ptolomæo inferius demonstrabimus. Illyrici portionem eatenus includit Carniolia, quatenus Japidiam Illyrico nonnulli annectunt, & abunde patet magnam Japidiæ partem in Carniolico solo a veteribus circumscribi: primum ex obscuro Strabonis textu colligit Schönleben, (a) pluribus refragantibus, quibus Strabone antiquior Dionysius Halicarnasseus patrocinatur his verbis: *Japodes natio Celtica prope Illyricum*, ubi perspicue Japides Illyrico excluduntur. Permixtam tamen ibi utramque gentem innuit alio in loco Strabo, (b) dum ait: *Japodes circa hæc habitant loca, gens Illyricis, Celtisque commixta.* Alterum, quod probandum adhuc est, nempe Carnioliæ partem fuisse a Japidibus olim habitatam, declarat Plinius, dum illos Carnis, & Istris tanquam conterminis admovet. Illud ita exprimit: (c) *Carnorum hæc regio, junctaque regioni Japidum.* Hoc vero alibi sic tradit: (d) *Nonnulli in Flanaticum sinum Japidiam promovere a tergo Istriæ.* Incolebant porro Japides ipsas alpes non tantum, qua istæ in Borealem, seu Celtarum plagam, sed etiam, qua in Australem, seu Italicam se demittunt; quod a Strabone rursus edocemur præcitatis paulo ante verbis hæc statim subdente: *Et penes istos est sublimitas. Japides igitur virorum florentes robore antea, & utroque ex montis latere domicilia*

(a) Carn. Ant. appa. c. 1. §. 2.

(b) Lib. 4.

(c) Lib. 3. c. 18.

(d) Lib. 3. c. 19.

(a) Lib. 7. *lia habentes, &c.* Et alibi: (a) *Japodes in Albio monte siti sunt, qui alpium postremus est excelsus admodum, hinc quidem ad Pannonios pertinentes, hinc autem ad Adriaticum mare.* Quinimo Plinius absque ullo discrimine Japides Italiæ adjudicat ita scribens: *Brutium, quo longissime in Meridiem ab Alpium pene lunatis jugis in maria excurrit Italia: Ab eo Græciæ ora: mox Salentini, & Hetrusci, Veneti, Carni, Japides, Istri* Demum ex Italia Carnioliæ id accrevit, quod trans alpium verticem, utpote Italiæ terminum a potioribus veterum, & recentiorum suffragiis, imo a natura ipsa statutum, Carniolia hodie sibi vendicat, aut arrogat.

Dum hæc memorati hactenus authores fastis committerent, Romanis suberat Carniolia; de Pannonia quippe, & Norico id jam alias ostendimus, de Japidia autem, tum ex medio inter Pannoniam, & Italiam situ congrue infertur, tum sæpe allegatus Strabo idipsum diserte recenset: *Japodes*, inquit, *ab Augusto tandem Cæsare summo cum labore debellati sunt, cum late latrociniis invalescerent.* Et alibi: *Japodes pugnaces quidem, cæterum ab Augusto Cæsare tandem expugnati ad unum.* A barbaris autem sensim deformato Romanæ gloriæ, majestatisque splendore, varii sibi succedentes populi, necdum exuta per Christi legem feritate, Carniolicam oram, uti & cæteras adsitas regiones, aut prætereuntes devastarunt, aut immorati subjecerunt. Hujusmodi fuere Vandali, priusquam in Gallias transmigrarent, Heruli, Gothi, & Longobardi, dum in Italiam proficiscerentur Post quos secuti Slavi interdum etiam Vendi, aut Vindi appellati, constantem istic sedem fixerunt, suamque gentem, & idioma late propagarunt, de quorum origine, nomine, & certissima a Vandalis distinctione contra Krantzium, ejusque sequaces, quibus annumerandus Schönleben, magnus aperietur disputandi campus, si de Slavonia aliquando agemus. Interim eorum in Carnioliam adventum post annum 548. differre necesse est, cum teste synchrono authore Procopio (b) Slavini, seu Slavi primum eo anno in Illyricum se effuderint, unde ad Noricum, & Carnos deinde penetrarunt; quod jam alibi a me assertum nunc ipsiusmet Procopii verbis stabilio. *Per id tempus*, inquit ille sub Justiniano Imperatore ad annum 13. belli Gothici, qui cum 548. secundum unanimem chronologorum sententiam coincidit, *Slavinorum exercitus flumine Istro trajecto Illyrios omnes ad usque Epidamnum malis ingentibus affecere, partimque sine ullo ætatis discrimine in servitutem, quos licuit, abigendo, & eorum bonis direptis desæviebant. Ad hæc præsidia illis in locis non pauca, & quidem prævalida occuparunt* Denique quæ de Hunnorum jugo Slavis injecto, & Samonis virtute excusso in Carinthiæ descriptione allata

(b) De bello Goth lib. 3.

lata sunt, ad Slavos quoque Carniolia potitos videntur extendenda, & communem Carantanis, ac Carniolis fuisse Regem aut Ducem verosimile est, cum Fredegarius apud Henschenium alibi citatum Slavos illos Carantanos, & Winidos nuncupet, & Aimoinus, qui nono seculo florebat, eos peculiari pariter Winidorum nomine discernat, quorum Marchiam in Carnioliæ latere Croatis contermino geographi agnoscunt; sic quippe scribit is author apud Schönleben: *Anno quadragesimo principatus Clotharii, homo quidam nomine Samo natione Francus, multos negotiatorum mercandi causa in Slavorum patriam, qui etiam Winidi dicuntur, secum adjunxit. Slavi jam dudum Hunnis, qui & Avares dicuntur, subjecti, dominationis eorum jugum detractare tentabant. Ad quos Samo cum sociis adjumento Winidis futurus forte profectus est, factaque congressione Winidi Hunnos superant.* Slavi itaque licet his terris diu dominati, evincere tamen nequiverunt, ut Carniolæ nomine obliterato, suum illi inducerent; nam ante eorundem ingressum jam illud viguisse inde mihi persuadeo, quod vix ambigi possit, id a vicinis Carnis hucusque sese ampliantibus emanasse, hocque illi ægre attentassent, imo nec obtinere appetiissent, dum Slavi inculta tunc gens, & a veri Dei cultu aliena regionem opprimebant. Neque diutius eam Carnorum migrationem protrahi sinit Paulus Diaconus supra citatus octavi seculi scriptor, dum veluti de Provincia jam diu a Slavis insessa, hæc de Carniolia exprimit: *Ratchis denique apud Forum Julii Dux, ut dixeramus, effectus in Carniolam*, non Carnioliam, uti Schönleben (a) impressit, *Slavorum patriam cum suis ingressus, magnam multitudinem Slavorum interficiens eorum omnia devastavit. Ubi cum Slavi subito irruissent, & ipse adhuc lanceam suam ab armigero non abstulisset, eum, qui primus ei occurrit, Clava, quam manu gestabat, percutiens ejus vitam extinxit.* Erat Rachisius Longobardorum Dux, qui in Italia præter Regnum Ducatus aliquot, & inter hos unum apud Forum Julii fundaverant. Fortius in Slavos non modo Albis fluvii, sed & Adriatici maris accolas movit Carolus Magnus Francorum Rex, postea Imperator, protenso sub annum 788. usque in Dalmatiam imperio, quod ut a finitimis hostibus tutaretur, limitaneos Præfectos per extimas Provincias distribuit, ex quibus Ericus Foro Julienses, & Carniolos usque ad annum 799. moderatus, post multa prælia feliciter confecta, & victorias gloriose partas apud Tarsaticam Liburniæ ab Oppidanis per insidias misere trucidatur. Imperante post Carolum Ludovico, & Cadolaco Erici Præfecturam administrante, Lindewitus Slavorum in Pannonia Savia Dux anno 819. a Cæsaris, ejusque Præfecti obedientia deficiens

(a) Anna. Car. ad an. 735.

ciens Carniolia occupata ad Carantanos jam castra promoverat, sed Baldrichus Cadolaco intra eundem annum febri extincto subrogatus, cum exigua militum manu illi obviam processit, aggressusque ad Dravum fluvium hostes pluribus cæsis e Carantanorum finibus fugavit. Parum tamen attritas hac clade Liudewiti vires experta est paulo post Dalmatia, quam is revocatis illuc copiis ferro & igne depopulabatur. Tunc Ludovicus Imperator terna armatorum agmina ex Saxonia, Franconia, Bavaria, atque Italia conscripta diuturnis itineribus in perduellem progredi jussit, cumque hæc in unum convenissent exercitum, totam pene Liudewiti regionem eodem, quo ille Dalmatiam, modo salutarunt, & munitioribus Oppidis, in quæ Dux se suosque receperat, minime attentatis, in Germaniam reversi sunt. *Interea autem Carniolenses, qui Carcasavum fluvium habitant, & Forojuliensibus pene contigui sunt, Baldricho se dediderunt. Idem & pars Carantanorum, quæ ad Liudewiti partes a nobis defecerant facere curavit.* Prout referunt annales rerum Francicarum sub Pipino, Carolo, & Ludovico gestarum ab anonymo, & ut videtur, coævo Ordinis S. Benedicti scriptore contexti, quem ipsum Eginhardum esse Caroli magni vitæ authorem Lambecius, Schönleben, aliique eruditi firmiter existimant. Carniolia ergo Imperio reddita, diu Forojuliensibus præfectis, seu Ducibus, diu etiam Carantanorum, dein Carinthiæ Ducibus ab illis pridem sejunctis morem gessit, donec in singularem erecta Marchionatum proprium quoque Principem impetraverit: quæ, quomodo, & quando evenerint, divinari potius potest, quam enarrari, nec nisi obscure, confuseque hanc rem pertractant Valvasorius, & Schönleben, ad quos utpote annalium seriem fusius deducentes, topographiam ego potissimum intendens lectorem remitto. Aliquod tamen lumen præbet Ottonis II. Imperatoris diploma datum an 974., quo ille Abrahamo Frisingensi Episcopo Locopolitanam ditionem transcribit: ejus fragmentum ad rem nostram plurimum faciens ita se habet. *Per interventum matris nostræ Adelheit, & fidelis nostri videlicet Hainrici Ducis, quasdam partes nostræ proprietatis sitas in Ducatu præfati Ducis, & in Comitatu Poponis Comitis quod Carniolia vocatur, & quod vulgo Creina Marcha appellatur. Est enim in ipso Comitatu rivulus, qui vocabulo Slavorum Subniza vocatur, &c.* Ubi nullus dubito, quin Schönleben, (a) qui illius diplomatis partem typis vulgavit, *Carniolia* pro *Carniola* substituerit, uti eundem alias egisse deprehendimus. Munus hoc Frisingensi Ecclesiæ oblatum censet idem author fuisse totum ipsum Poponis Comitatum, quem propterea ultra Locopolitanum dominium non extendit

(a) Annal. Car. ad an. 973.

tendit: verum bona illius venia, cum Cæſar clare ibi aſſerat, ſe elargiri terras in Popponis Comitatu ſitas, procul dubio iis verbis innuit ſe non totum Comitatum, ſed peculiare tantum aliquod ejus territorium complecti. Unde ego Popponis Comitatum, ſeu Creinan Marcham interpretor, eorum Comitum, ſeu Marchionum ditionem (nil enim aliud erat Marchio, quam Marchiæ alicujus Comes, uti ex Germanica voce Marchgraff, ex qua Latina derivatur, luculente colligitur) qui Crainburgi reſediſſe concordi ſcriptorum ſententia feruntur, totique Carnioliæ inde vulgo Crain dictæ dominabantur, licet non ad eam, qua modo patet, amplitudinem dilatatæ. Sane miror, eruditum eum authorem, qui hanc ſuam Provinciam totis viribus amplificare alias nititur, ad ſolum Locopolis diſtrictum hic eandem coarctaſſe. Ex his itaque certo inferre fas eſt, Ottonis II. ævo Carniolæ Provinciam pro ſingulari Marchia jam fuiſſe habitam, ab Ottone I. fortaſſis inſtituta, qui a Palladio dicitur quatuor decim hujuſmodi Marchias in Italia definiviſſe. Utrum autem Poppo poteſtate tantum uſus ſit Henrico Carinthiæ Duci ſubordinata, quamvis ex præmiſſo diplomatis textu id apparere autumet Schönleben, in dubio ibidem relinqui potius pronunciarem: quid enim prohibet, quo minus per *quaſdam partes ſitas in Ducatu præfati Ducis, & in Comitatu Poponis* intelligantur fundi partem in Carinthiæ Ducatu tunc ampliori, partim in prædicto Comitatu comprehenſi? Megiſerus, & cum eo Fuggerus, ac Buccelinus ſubtractam a Carinthiaci Ducis imperio Carnioliam, & Engelberto Crainburgenſi Marchioni omnimode ſubjectam putant ſub annum 1165., cum id a Friderico I. Imperatore peractum ſcribant eo penitus tempore, quo ille Styriam Ducatus titulo decoravit. Deficiente porro Crainburgenſium Marchionum proſapia in Engelberto ultimo, Provinciæ Status bellicoſi Principis Friderici II. Auſtriæ, & Styriæ Ducis virtute, viciniaque allecti Carnioliæ dominium illi detulere, quam ultroneam donationem Cæſar Fridericus II. ratam habuit, eumque ſeu Comitatum, ſeu Marchionatum ad Ducatus prærogativam evexit, dato anno 1231. diplomate apud Fuggerum excuſo, cujus hoc initium: *Fridericus II. divina favente clementia Romanorum Imperator ſemper Auguſtus, Hieruſalem & Siciliæ Rex Friderico II. Duci Auſtriæ, & Styriæ ſuo dilecto* Principi *& Comiti Carniolæ gratiam ſuam, & omne bonum.* verba autem; quæ magis ad rem noſtram ſpectant, ita circa finem ſubſequuntur: *Ad decus præterea Regni tui præſentis privilegii authoritate permittimus, ut de Provincia Carniolæ Ducatum facias immediate tibi ſubjectum, parte* (forſan *per te*) *nobis, & ſucceſ-*

ſoribus

foribus nostris, & imperio responsurum; & in Ducatu ipso C. cognatum tuum fidelem nostrum in Ducem valeas promovere plenam tibi concedimus potestatem. Rediit postmodum ad Carinthiam Carniolia ab Alberto I. Austriæ Archiduce dein Cæsare Meinhardo illius Duci, Fuggero (a) teste, concessa, sed cum eadem rursus anno 1335. ad Austriam devoluta est, quam magna in Principem fidelitate, nec minore sui felicitate hodieque adorat. Hactenus in universam Carniolici Ducatus faciem oculos, mentemque, quasi eminus defiximus, nunc vero singulas Urbes, Arces aut Oppida obeamus, collata eis a natura, vel arte decora, quorum haud spernendum thesaurum primo pandet Metropolis, cominus inspecturi.

(a) Specul. hon. l. 2. c. 3.

LABACUM.

Labacum vulgo indigenis Lubiana, Germanis Laybach, Italis Lubianna præclara, venustaque Urbs subest latitudinis gradui 46, min. 2. longitudine vero gradui 32. min. 5. & 27. milliarium itinere Græcio in Meridiem abest. Muro cingitur 6. portis aperto, si etiam aquatica in calculum veniat, quarum ternæ totidem respiciunt. Suburbia nautis, & piscatoribus plurimum repleta. Principem lo, cum has inter hodie obtinet aulica, ita ab adsita aula Ducali nominata, ad quam Labacensis Civitas Carolo VI. Cæsari elegans secto e lapide struxit monumentum. cujus supremam partem ejusdem Augusti effigies, Carrariensi e marmore gnave efficta occupat hac adjecta Epigraphe: *Carolo VI. Romanorum Monarchæ, German. Hispan, Hungar. Bohem. Regi, Archiduci Austriæ &c. hanc urbem ad accipiendum a Ducatu Carnioliæ homagium ingredienti S. P. Q. Labac anno* 1728. Bifariam illam secat cognominis fluvius, qui adeo lentis progreditur aquis, ut in quam partem defluat ægre ab oculo discernatur, donec declivem nactus alveum velocius in Savum irrumpit. Hunc, prout infra clare patebit, Nauportum vocavit Plinius, & Strabo, sed hic alibi Corcoram dixit, ubi a Lazio erroris arguitur non sine ratione suspicante in Gurca Carnioliæ amne antiquorum Corcoram perennare, non autem in Labaco duobus milliaribus inde dissito. Interim fluminis Corcoræ nomen cum Savo junctum fuisse videtur ab annalium Francicorum authore, dum Carniolenses retulit ad Carcasavum habitare. Ita Labacus pluvia, aut solutis nivibus auctus interdum intumuit, an. scilicet 1190., & 1537., ejusdemque seculi 89., ut cuncta Oppidi, vel Civitatis compita pervadens ubique navigia pateretur. Civitatis enim formam primo induit Labacum anno 1416, quo fervente incolarum industria non modo accumulari ædes, sed & tenues

nues muri circa eandem duci cœperant, hoc Civium molimine dein a Friderico III. Cæſare ſub annum 1475. ita promoto, ut Turcarum deprædantium inſultus utcunque arcerentur. Tandem ab anno 1520. uſque ad ejuſdem ſeculi 53. dejecto priore opere utpote ad Urbis tutelam minus idoneo, aliud validius aggreſſi Labacenſes, valla, & muros hodieque extantes intra excavatas foſſas erexerunt, Ferdinando I. Romanorum Rege magnam ſumptuum partem illis ſuppeditante. Penes Urbem attollitur collis denſo vireſcens nemore, e quo in apice aſſurgit Ducalis, amplaque Arx antiquos indicans natales, & ad ortum ſolidis mœniis ad reliquas vero Orbis plagas, aut triplici, ſed veteri pariete, aut nullo fere munimento vallata: Seculis ſuperioribus ſupremi Provinciæ Præſides, quos Capitaneos dicimus, eam inhabitabant dein eorundem Burggravii; jam ab anno 1752. Auguſtæ voluntate, recipiendis militibus, dum ſtativa hic agunt ea inſervit.

Præſentis duntaxat Civitatis ortum, progreſſuſque hactenus deduxi, at ſi ad vetuſtiorem ætatem regredi lubet, & veterum monumenta revolvere, in aliam longe antiquiſſimam, ac celeberrimam incidemus Urbem Æmonam videlicet, ſive Hemonam, vel Hæmoniam, quam in hoc eodem ſolo quondam floruiſſe, ſed a Barbaris Romanum Imperium dilacerantibus poſtmodum deletam, tot, tantaque firmant argumentorum pondera, ut inter Urbes, quæ priſci nominis jacturam fecere, iis adnumeranda ſit, quarum antiquatam ſedem certiſſima alia indicia poſteritati manifeſtarunt, quidquid contra ogganiant alienæ gloriæ invidi, aut geographiæ, hiſtoriæque ignari. Hanc ſententiam maxime tuetur, atque uberrimis veterum teſtimoniis ſtudioſe collectis dilucidat pereruditus Carniolicorum annalium author Schönleben, quem præiverunt duo illuſtres geographi Ortelius, & Cluverius, aliique complures, & noviſſime ſubſequitur non minus clarus ſcriptor Cellarius: ſed ad rem propius accedamus. Ptolomæus poſtquam Superiorem Pannoniam ad Orientale Norici latus ſecus Cetium montem jam ſæpius memoratum deſcripſit, ejuſque Urbes recenſuit, hæc poſtremo ſubjunxit: *In limite Italiæ ſub Norico iterum Pannoniæ Civitas Hemona*, ubi luculente docet Æmonam licet in Pannonia comprehenſam non ad Ortivam Norici plagam, uti reliqua illius loca, ſed ad Auſtralem extitiſſe, ſicut Italia, inter quam & Noricum ea Civitas interjicitur, aliqua ſcilicet Pannoniæ portione eouſque protenſa. Quibus rite perpenſis vix aptiorem Æmonæ reperies campum, quam Labacenſem diſtrictum, utpote inter Iſtriam Italiæ Provinciam, & eam Norici partem

tem Styriacam scilicet, quæ Pannoniæ adhærebat, inclusum Certe hic unus Ptolomæi textus Æmonam saltem Carnioliæ vendicat, si suis momentis sedulo expendatur.
(a) Lib. 3. c. 25. Unde audiendus modo Plinius, (a) qui verum ejusdem situm propius monstrabit: *Quæ pars*, inquit ille, *ad mare Hadriaticum spectat, appellatur Dalmatia, & Illyricum supra dictum. Ad Septentriones Pannonia vergit, finitur inde Danubio. In ea Coloniæ Æmona, Siscia. Amnes clari, & navigabiles in Danubium fluunt, Dravus & Noricis violentior, Savus ex alpibus Carnicis placidior.*
(b) Lib. 3. c. 18. Alibi vero clarius: (b) *Argonavis flumine in mare Hadriaticum descendit non procul Tergeste: nec jam constat, quo flumine. Humeris travectam Alpes diligentiores tradunt. Subiisse autem Istro, dein Sao, dein Nauporto cui nomen ex ea causa est, inter Æmonam, Alpesque exorienti.* Sermo igitur hic Plinio fuit de alpibus Tergestum, seu Istriam a Pannonia separantibus, inter quas, ac Æmonam fluere Nauportum asserit, & in Savum effundi. Consule nunc Mappas, & pro libitu contemplare, an non Nauportus sit ipse Labacus amnis, qui ex iisdem alpibus emanans Labacensem Urbem præterfluit, & tandem Savo notissimo etiamnum flumini miscetur. Sane alium fluvium, qui Plinianæ descriptioni exactius respondeat, ægre deprehendes. Verum clarissime hujus rei veritas elucebit, quando de Nauporto Oppido, seu Hyperlabaco inferius agemus. Observandum hic autem est, aliam quidem Urbem sub Æmoniæ nomine a Plinio in Noricis censeri, sed geographorum pene omnium sensus errasse hunc authorem pronunciat, eadem scilicet Urbe in Pannonia, & Norico perperam collocata, cum nullus alius scriptor Æmoniæ in Norico meminerit, & pronum fuerit in hujusmodi sphalma labi, siquidem in Pannoniæ, & Norici confinio Ptolomæus, ut vidimus, aliique eam Civitatem descripsere. Interim non modo in Carniolia Æmonam reperimus, sed & apud Labacum fluvium aliquo post Nauportum Oppidum intervallo, uti suo loco dicetur, qui uni Labacensi Civitati quam optime conveniunt.

Veterum geographorum Principibus primas dedimus; nunc autem Itineraria a tredecim circiter seculis ad nostram usque ætatem transmissa percurramus; Favet enim imprimis sententiæ nostræ Antonianum, cujus itineris ductus cum suis miliaribus hoc ordine procedit, additis ex adversa parte recentibus nominibus, quæ cum antiquis coincidere, aut manifesto patet, aut ex situ, & distantia eruditi opinantur.

Concordia Civitas	M P	Concordia.
Aquileia Civitas	XXXI.	Aquileia.
Frigido fluvio	XXXVI.	Vipach.
Longatico mansio	XXII.	Logatez.

Hemona	XVIII.	Laybach
Adrante mansio	XXV.	Dranberg.
Celeia Civitas	XXIV.	Celeia.

Nec minus suffragatur Peutingeriana Tabula, ex qua apud Velserum edita hoc itineris fragmentum ad rem nostram excerpsi.

Savo fl.	M. P	Savus
Emona	VIII.	Laybach
Nauporto	XII.	Oberlabach
Longatico	VI.	Logatez.
In Alpe Julia	V.	Alben, seu Planina
Fl. Frigido	desunt	Vipach.
Ponte Sonti	desunt	Lisonzo
Aquileia.	XIIII.	Aquileia

Demum Labacensi vetustati patrocinatur aliud Itinerarium mihi ignotum, quod Hierosolymitanum Schönleben vocat, ejusque partem hoc modo subdit.

Aquileia	M. P.	Aquileia.
Ad Undecimum	XI.	Undecimo.
Ad formulas	XII.	Sanpass
Castra	XII.	Prat, sive Poderai.
Ad pinum summas Alpes	IX.	Alben
Longatico	X.	Logatez
Ad Nonum	IX.	Billiechgratz
Emona	IX.	Laybach

Concordant hæc antiqua cum hodiernis intervallis, si juxta geographorum regulam 4 passuum millia communi Germanico milliari adjudicentur, communi inquam; non enim me latet, plura intercurrere majora, & aliquando minora ob enormem Germanicorum milliarium inæqualitatem: ubi illud quoque præ oculis habendum, diversa scilicet ad eorundem terminum patere vias, nec ubique nobis innotuisse, qualem Romani triverint; unde si alicui nonnulla ex enumeratis distantiis a præsenti discrepare videatur, ejusmodi viarum mutationi id adscribi potest, vel etiam amanuensibus; quid enim facilius, quam in ea exemplaria adeo longa temporis intercapedine toties descripta mendum aliquod circa numeros irrepsisse. Tres præterea inscriptiones Labaci effossas, & Æmonæ nomine insignitas profert Schönleben, quarum unam hic subjicio, quia Legiones in hac Urbe aliquando degentes colligi ex illa possunt; *M. TITIO M. F. CL. TI. BARBIO TITIANO DECURIONI EMONE T. LEG. II. ADJUTRIC. ITEM LEG. X. FRETENS. HASTATO. IN COH. LEG. II. TRAJAN. EX-CORNICULAR. PR. PRO. LARCIA VERA FILIO PIISSIMO L. D. D. D.* Æmonam Labaci superesse, vel saltem in ejusdem vicinia secus Labacum amnem extitisse, haud puto posse nunc ab eruditis in dubium revocari. Parum econtra itinerariis, aliisque relationibus hucusque allegatis respondet Iggium duobus milliaribus Labaco dissitum, & a fluvio pariter remotum, quod Æmonæ successisse autumat Lazius; procul autem ab iisdem aberrat Blondi, & ejus sequacium sen-

ſententia, qui Æmonam in Iſtria, ubi modo Civitas nova extat, agnoverunt. Hiſtoricos igitur adeamus, ut quæ de Æmona illi faſtis commiſerunt tanquam ad hodiernam Carnioliæ Metropolim ſpectantia, perſcrutemur. Antiquiſſimam imprimis originem Sozomenus, qui anno 440. florebat, his verbis exhibet ex Baſileenſi anni 1562. editione deſumptis: *Argonautæ cum Ætam fugerent, non eadem ſunt in reditu uſi navigatione, ſed trajecto mari Scytharum per hoſce fluvios ad Italiæ terminos pervenerunt, ubi & hybernantes Civitatem condideruut, dictam Æmona. Ingruente vero æſtate ope incolarum Argonavem circiter quadringenta ſtadia arte mechanica per terram ad Aquilam fluvium traxerunt: qui Eridano miſcetur.* Conſonat Zoſimus, qui claruit anno 362., Æmonæ quippe ortum Argonautis pariter adſcribit, circa translatam ad mare navem ſolummodo diſcors, de quo etiam antea Plinium, qua via, aut flumine ea transvecta fuerit, audivimus dubitantem. Æmonæ porro nomen huic Urbi a Jaſone Argonautarum Duce inditum fuiſſe omnino videtur, ut patriæ ſuæ Æmonæ (poſtea Theſſaliæ appellatæ) illuſtre in alienis terris erigeret monumentum, ſicuti poſtremis duobus ſeculis familiare fuit Europæ gentibus, detectas in novo Orbe regiones, aut excitatas ibidem Colonias ſumptis ex Europa nominibus diſtinguere, & dulci ea patriæ memoria partum ab ejuſdem abſentia mœrorem delinire. Argonautarum expeditionem anno mundi 2821., ante Chriſtum 1232. juxta ſtatutam a ſe chronologiam collocat Salianus, non decennio poſt, uti Schönleben perperam annotavit. Ricciolius 22. annos ex Saliani calculo demit, & anno ante Chriſtum 1210. eandem adſcribit, Æmonæ ætas plus quam 450. annis ipſius Romæ natales antecedit.

Si exorientem ſuſpeximus Æmonam, non minus eam admirabimur proficientem: Romanorum imprimis Coloniam huc deductam eſſe a ſupra citato Plinii textu, edocemur, quod ſub Octaviani Auguſti Imperio accidiſſe veroſimile eſt. Ab eo tempore hiſtoricorum primus Æmonæ meminit Herodianus, Maximini ab a. 235. Imperantis iter e Pannonia in Italiam ſuſceptum deſcribens: *Maximinus*, inquit ille, *poſtquam ad Italiæ fines pervenit, præmiſſis ſpeculatoribus, qui explorarent, an ullæ in Alpium convallibus, atque denſiſſimis ſylvis inſidiæ deliteſcerent, ipſe in planum deductis militibus, jubet armatorum acies quadrato agmine incedere, ubi autem totam planitiem ſervatis rite ordinibus tranſmiſerunt, ad primam Italiæ urbem perventum eſt; quæ Hemona ab incolis vacatur. Ea ſita eſt in extrema planitie ad Alpium radices. Hic ſpeculatores, atque exploratores exercitus narrant Maximino, vacuam relictam Urbem, aufugiſſe omnes incolas, templorum etiam, ac domorum januis incendio conſumptis atque*

que omnibus, quæ vel in urbe, vel in agris fuerant aſportatis, --- *Milites indigne tulerunt, quod ab initio ſtatim fame laborarent; cumque noctem exegiſſent, partim intra patentes domos, partim in planitie ipſa, ſtatim ſole oriente ad Alpes acceſſerunt.* Obſervatione dignum hic eſt, quod Herodianus, etſi Æmonam Italiæ Urbem nuncupet, eam tamen Labacenſibus non ſurripiat, imo iiſdem confirmet, cum in planitie, quæ ex Pannonia proficiſcentibus paulo ante alpes occurrit, clariſſime circumſcribat; quare vel dicendus eſt is author erraſſe, Æmonam Italiæ includens, vel admittendum eſt ea tempeſtate Italiam ultra alpium juga ſe extendiſſe.Glorioſiorem hujus Urbis mentionem facit in Theodoſii ſenioris Panegyrico Pacatus, dum aurea ſua facundia ſolemnem exornat pompam, qua anno 388. Æmonenſes Potentiſſimum illum Cæſarem de Maximo tyranno ad Siſciam, & Marcellino ejus fratre ad Petovium paulo ante cæſo triumphantem excepere. Poſt condigna ergo utriuſque victoriæ encomia ita proſequitur Orator, cujus pereleganti dicendi ſtylo placuit noſtrum quibuſdam minus ſapidum ſcribendi genus tantiſper condire. *Nec pia Hæmonia*, ajebat ille, *cunctantius, ubi te adfore nunciatum, impulſis effuſa portis, obviam provolavit, & ut eſt omne deſiderium poſt ſpem impatientius, parum credens patere venienti, feſtinavit occurſare venturo. Fingit quidem, ut ſcimus, timor gaudium: ſed ita intimos mentis affectus proditor vultus enunciat, ut in ſpeculo frontium imago extet animorum. Velut illa Civitas a longa obſidione reſpirans, quod eam tyrannus alpibus objacentem tanquam belli limen attriverat, tanta ſe, & tam ſimplici exultatione jactabat, ut ineſſe vera lætitia nimia videretur. Ferebant ſe obviæ tripudiantium catervæ, cuncta cantu, & crotalis perſonabant. Hic tibi triumphum chorus ille: econtra tyranno funebres nænias, & carmen exequiale dicebat. Hic perpetuum victis abitum, ille victoribus crebrum optabat adventum. Jam quacunque tuliſſes gradum, ſequi, circumcurſare, præcedere, vias denique, quibus ferebaris obſtruere; nullus cuique ſui, tuique reſpectus blandam tibi faciebat injuriam. Quid ergo referam pro mœnibus ſuis feſtum liberæ nobilitatis occurſum? conſpicuos veſte nivea Senatores? reverendos municipali purpura flamines? inſignes apicibus Sacerdotes? Quid portas virentibus ſertis coronatas, quid aulæis undantes plateas, accenſiſque funalibus auctum diem? Quid effuſam in publicum turbam domorum? gratulantes annis ſenes, pueros ſibi longam ſervitutem voventes? matres lætas, virgineſque ſecuras? Nondum confeceras bellum; jam agebas triumphum.* Hæc pacatus, quibus & fruſtra obſeſſam indicat a Maximo Æmonam, cum ex Italia in Pannoniam adverſus Theodoſium properaret, & quem ſplendoris gradum ea Civitas aſcenderit, ob oculos ponit, dum magnificum Senatorum, Flaminum, & Sacerdotum explicat apparatum. Neque

his

his fidem derogant quædam mendoſæ illius panegyrici editiones ex male deſcripto codice exortæ, in quo cum pro *Hæmona* quidam legiſſent *hac mora*, ſicque typis mandaſſent; ſciolus aliquis videns ſenſum non apte cohærere, ineptius ipſe ſubſtituit Naronam veteris quidem Illyrici Urbem, ſed a Juliis alpibus remotiſſimam, per quas Aquileiam verſus fugientem Maximum inde inſecutus a Pacato dicitur Theodoſius, & ab Hiſtoricis omnibus confirmatur. Cæterum expreſſe Hæmonia legitur in pervetuſta editione anno 1513. Viennæ Auſtriæ peracta, ex qua præmiſſum orationis fragmentum decerpſi, & Hæmonam, ſeu Æmonam in ſuis exemplaribus extare, Schönleben, Cellarius, aliique complures atteſtantur. Par quoque error in easdem irrepſit editiones, dum pro *Siſcia*, *Fiſcia* nuſquam audita Civitas perperam ſupponitur. Secundo venerata eſt Æmona Theodoſium anno 364., quo is Eugenio & Arbogaſti ad alpes Julias obviam factus, famoſiſſimam retulit victoriam infra uberius enarrandam. Poſt Theodoſium Æmonam acceſſiſſe fertur a Zoſimo (a) Gothorum Rex Alaricus ex Pannonia in Italiam anno 400. cum exercitu contendens, nullo tamen damno affectam Urbem memorat, ſed tantum Regum *apud Hæmonam caſtra locaſſe*.

(a) Lib. 5.

Epiſcopalem Cathedram jam ab anno 70. Æmonæ erectam conjicit Schönleben, quando nimirum a D. Hermagoræ Aquileienſis Præſulis diſcipulis Chriſtiana lex per circumſitas oras propagabatur. Primus tamen, qui poſteris innotuit, ab eodem authore memoratur S. Maximus anno 254. ſub Decii perſecutione martyrii laurea coronatus in Urbe Aſſeſia, quam Ptolomæus (b) Liburniæ Mediterraneis inſerit, & diverſa martyrologia, ac Sancti acta apud Henſchenium congeſta in Civitatem Aſiam perperam commutarunt. Ibi igitur generoſus hic athleta, cum a Chriſti labaro nec munerum ſpe, nec minarum terrore avelli poſſet, Proconſulis juſſu flagellis primum cæſus, dein equuleo tortus, tandem extra Urbem lapidibus obrutus victricem animam cœlo tranſmiſit. Sacræ ejus exuviæ Æmonam delatæ ſunt, poſtea Romam, hinc vero ad novam Iſtriæ Civitatem, quæ, ut diximus, vetus Æmona nonnullis videbatur. Demum hinc quoque Venetias avectæ in S. Cantiani Eccleſia etiamnum quieſcunt. Alterum Emonenſem Epiſcopum nomine Maximum præfixum reperi Actis (c) Concilii Provincialis anno 381. Aquileiæ celebrati, in quo a triginta duobus Italis, Gallis, & Pannonicis Epiſcopis, præſentibus Gallorum, & Afrorum Legatis, Palladius, & Secundianus Epiſcopi Ariani cum Attalo quodam Presbytero damnantur; additque in notis Binius, omnes, quot-

(b) Lib. 2. c. 17.

(c) Tom. 3. Concil. edit. Par.

quot interfuerunt, viros sanctos, & eruditos, famaque celebres, anniversaria commemoratione votis fidelium redivivos in Ecclesia vigere. His adjicit Inchoffer (a) Castum in Damasi decretis laudatum, & tres alios Valvasorius nempe S. Florium, Gennadium, & Joannem. Tertium, de quo constat, Æmonensis Insulæ decus fuit *Patritius Episcopus, S. Ecclesiæ Emonensis*, prout subscriptus legitur in Actis Gradensis Synodi an. 581. ab Aquileiensi Patriarcha Elia convocatæ, idemque penitus est, qui in Barberino eorundem Actorum codice, quæ cum prioribus Schönleben allegat, *Petrus Episcopus Emonensis* nuncupatur. Ex his manifesto apparet, revixisse post excidium Æmonam, quo eam anno 452. ab Attila Hunnorum Rege prostratam conjiciunt scriptores, unde non nisi Slavorum, aut Longobardorum tempestate deletum dici potest primævum hujus Urbis nomen; horum enim Duces in Foro Julii degentes, uti ex Paulo Diacono (b) colligitur, non modico tempore Carnioliæ imperitarunt. Abolito nomine perennat nihilominus Labaci Civitas Episcopali dignitate non minus illustris, quam anno 1461. Fridericus III. Imperator, annuente summo Pontifice erexit, & primum instituendum præsentavit Sigismundum a Lamberg, adjectis Præposito, Decano, decemque Canonicis, qui Præsuli decori essent, & adjumento. Etsi vero horum numerus temporum vitio sex capitibus imminutus fuisset hodie tamen a totidem gentilitibus Familiarum Kirchberg Wolwitz, Codelli, Lamberg, Flachenfeldt & Schifferer se restitutum gaudet. Altero anno Pius II. Papa dato 5. idus Septembris diplomate Labacensem Diœcesim ex Aquileiensis, & Salisburgensis partibus conflatam ab omni tum Patriarchæ, tum Archiepiscopi Jurisdictione immunem declaravit. Octodecim hactenus illa numeravit Antistites a Ferdinando Cæsare, Friderici III. Pronepote, etiam S. R. S. Principis dignitate exornatos, en singulorum nomina: Sigismundus a Lamberg, Christophorus Rauber, Franciscus Kezianer, Urbanus Textor, Petrus Seepacher, Conradus Glusitsch, Balthasar Radlitius, Joannes Tautscher, Thomas Chrön, Reinaldus Scharlichius, Fridericus Otto Comes a Puechaim, Josephus Comes a Rabatta, Sigismundus Christophorus Comes ab Herberstein, Ferdinandus Comes a Khünburg, Franciscus Carolus Comes a Kaunitz, Guilielmus Comes a Leslie, Sigismundus Felix Comes a Schrattenbach, & Ernestus Amadeus Comes ab Attems, anno 1757. 5. Decembris Viennæ vita functus.

Eluctati tandem ex veteris historiæ tenebris ad meridianam evasimus lucem, præsentem nimirum Labaci statum, quem modo lecto-rum

(a) A. ad Annal. Hungar. pag. 14.

(b) Hist. Long. l. 4. c. 40.

rum oculis ſubjiciam, ſacras Ædes de more præmittens. Hæ ſi ex Urbe, & Suburbiis ad calculum reducuntur, ſexdecim univerſim colligentur. Cathedralis Eccleſia ad S. Nicolaum a nautis, & piſcatoribus longe ante annum 1386. condita dicitur, quo ſcilicet flammis correpta concidit, ſed in majorem amplitudinem inde a Friderico III. Imper. ac Eleonora ejus conjuge evecta, a Thoma Chrön, nono Antiſtite pluribus partibus decorata; vetuſtate ipſa jam ruinam minitante anno primo ſæculi labentis diruta, atque ad majeſtatem quam quisque in illa ſuſpicit, inter annos quinque e fundamentis reſtituta Joannis Antonii Thalnitſcher de Thalberg, Decani ac Vicarii Generalis ope collectitia ac incredibili cura. Poſt hanc, ampliſſimum occurrit ædificium, Divi Caroli honoribus ſacrum in duas partes diſtributum, quarum una a Nobili, altera ab Eccleſiaſtica juventute, aut etiam ætate jam fractis clericis inhabitatur: complectitur hoc etiam elegantem Bibliothecam, quæ publicis patet uſibus. Omnia hac poſt excitatam Cathedralem Baſilicam, jam laudati Thalnitſcheri munificentia, aut certe ſolicitudine ſurrexere. B. Virginis Sacrarium Theutonicorum Equitum, olim Templariorum domui ſeu commendæ annexum, & ad inſtar crucis efformatum, nova ſua mole Magni noſtra ætatis Herois Guidonis Stahrenbergii & trium Auguſtarum Eleonoræ, Amaliæ & Eliſabethæ munificentiam atque pietatum deprædicat, in antiquis Æmonæ ruderibus exſtructum, cujus originem prolixa annorum ſeries a viventium memoria removit; Commendatorum tamen ibi reſidentium ſyllabum jam ab anno 1295. in Ortolino Hertenbergico orditur Valvaſorius. Glorioſa ejuſdem B Virginis aſſumptio in Minorum Sancti Franciſci Templo primario colitur, quod an. 1403. aſſurgere cœpit ex alterius ruinis anno 1073. D. Philippi honoribus a mercatore quodam Petro Baldaviz dedicati: invaleſcente Labaci hæreſi abſceſſerant quidem eleemoſynarum defectu Religioſi incolæ, ſed reſtituta priſtinæ integritati religione huc denuo remearunt noſtraque ætate non ſolum ædem ſacram, ſed & amplum monaſterium ſuum celebri Bibliotheca inſtructum ad omnem elegantiam & nitorem reſtituerunt. Societatis Jeſu templum, quod maxima ſui parte anno quarto ſæculi labentis inſtauratum elegantibus aris marmoreis plurimum a cæteris ſe diſtinguit, nactum eſt eximium ſuæ fundationis ſcriptorem, nempe Thomam Chrön hujus Urbis Epiſcopum; cujus verba, prout ea Valvaſorius refert, omiſſis tantum minus neceſſariis, hic ſubjiciam, ut ex ipſo fonte totam rei ſeriem purius hauriamus; ſic itaque exorditur *Cum*

anno Domini 1596. singulari Dei beneficio, & Serenissimi Archiducis Austriæ Ferdinandi zelo, ac destinatione, ad majorem Dei laudem, & gloriam, animarumque Lutherana hæresi ab annis 50., vel amplius misere seductarum, reductionem, & salutem, in Adventu D. N. Jesu Christi, sub Reverendissimo in Christo P. D. Joanne Episcopo Labacensi, - - - Labacum, & Diœcesim ejus inclyta Societas Jesu fuisset ingressa, - - - & primum in Monasterio Franciscanorum (tunc vacuo) *perpetuum locum habitura, moxque propter loci angustias, aliasque difficultates ad S. Jacobum (ubi Xenodochium erat Cæsareum) Summo Pontifice, ac Principe Ferdinando consentientibus, transmigratura esset, cœpta est Collegii illic ædificatio, manente veteri S. Jacobi Templo tenebricoso, angusto, parumque commodo. - - - Machina interim Collegii Archiducalis permagnifice constructa, visum est Deo, Serenissimo Principi Ferdinando Fundatori, ac Reverendis Patribus dictæ Societatis Ecclesiam Collegio conformem fabricare, ac veterem diruere, ut sequitur. In nomine Jesu & Mariæ ego idem Thomas, qui supra, nonus Episcopus Labacensis, in festo Sanctissimorum Philippi & Jacobi Apostolorum, qui fuit feria IV. & prima dies mensis Maji* (anno 1613.) *posui primum lapidem pro Ecclesia nova in honorem Dei omnipotentis, ejusque magnæ Matris Virginis Mariæ, sub invocatione, ac titulo S. Jacobi Apostoli, S. Wolffgangi Episcopi, & S. Ignatii Lojolæ inclytæ Societatis Jesu Fundatoris tunc canonizandi patronorum, Labaci in Collegio Archiducali ædificanda.* Ante Templi faciem speciosa expanditur area; cujus unum latus occupat Collegii structura, alterum vero frequentissimum Gymnasium, centum abhinc annis Carnioliæ Procerum beneficio extructum, quod fronti ejusdem inscripta Epigraphe, grata etiamnum ita loquitur, æDes noVæ gyMnasII LabaCensIs: ære orDInVM CarnIoLIæ. Tradebantur in hoc usque ad annum quartum sæculi quod vivimus, solum humaniores musæ & Moralis Theologia divisis per septem classes discipulis, inde liberali & perpetua munificentia, Procerum eorundem, accessere Professores quatuor, qui hodie Scholasticam juventutem etiam in Disciplinis Mathematicis, Philosophicis, & jure Pontificio ex mente Augustæ Mariæ Theresiæ informant. Latus plateæ obversum Auditorium, nobili theatro instructum, in quo annis fere singulis de re litteraria bene merita juventus eorundem ordinum munificentia præmiis donatur, occupat. Ex adverso Templi surgit ex ære constans Deiparæ sine labe conceptæ colossus marmoreæ insistens columnæ, cujus basim Sanctorum Josephi, Achatii, Ignatii, ac Francisci Xaverii Statuæ per quatuor distributæ angulos exornant totius colossi stylobata binis suis inscriptionibus authores operis & pietatem eorum ita posteritati prodit. Prima: *D. O. M. Mariæ*

riæ Deiparæ V. quæ conceptæ ſine macula originis, ſuppedaneæ Lunæ Triumphatrix anno M. D. C. LXIV. Ottomannicam Lunam a finibus Patriæ averuncavit, voti rea Provincia Carnioliæ jurata ejusdem Puræ conceptionis Propugnatrix M. P. Anno M. DC. LXXXII. altera: DeI, MatrI VIrgInI ſtatVs CarnIoLIæ pos. eX Voto. D. Jacobi Eccleſiæ quantum magnitudine cedit, tantum vetuſtate eam ſuperat S. Eliſabethæ Tempellum, Civico Hoſpitali adhærens, quod anno 1386. eandem cum D. Nicolai Æde expertum eſt Vulcani ſævitiam: profanaverant illud anno 1564. Luthericolæ, ſed altero ineunte ſeculo Urbis Epiſcopus Thomas Chrön conſuetis ritibus expiavit. Exiguæ pariter ſunt quatuor aliæ Eccleſiæ, ſeu Sacella, quæ intra muros ſuperſunt, videlicet una D. Fridelino ſacra, quam vulgus a D. Laurentio denominat; quia feſto hujus die illius dedicationem ſolenniter celebrat: altera D. Floriani ex piorum liberalitate poſt annum 1660., quo Urbem atrox afflixit incendium, ædificata; clariorem hanc annis poſterioribus reddidit Virginis doloribus percitæ effigies, piorum clientium cultu & gratiis impetratis clariſſima; tertia centum inde paſſibus in ipſo monte occurrit, & præſente primum ſæculo honoribus Divæ Roſaliæ ſurrexit; quarta ad D. Georgium arci incluſa eo etiam titulo advenas invitat, quod in parietibus ſuis non ſolum Principum Carnioliæ, ſed & Provinciarum ex quibus illa per vices coaluit, quin & ſupremorum omnium Provinciæ Capitaneorum nomina, ætatem & gentilitia ſcuta ab anno 1261. ad nos uſque deducta eleganter depicta exhibeat. Non minus ſplendidas, & plures Dei Domos exhibent ſuburbia, inter has eminet Parochialis, Divo Petro Apoſtolorum Principi dicata, viginti quinque ſibi ſubditas, ſeu filiales, ut vocant, Eccleſias numerans. Veteri quæ pluribus ſæculis ſupererat, cum ab anno 1385. ejuſdem Paſtorum nomina ſcriptis commiſſa reperiantur, nova ampla & magnifica, Vaticanam imitans, viginti abhinc annis eſt ſurrogata. Proximum locum tenet Eremitarum S. Auguſtini templum, in cujus medio ſtat Lauretana Domus anno 1669. conſecrata. Ternas hi Religioſi ſucceſſu temporis obtinuere ſtationes: primam iis una cum S. Martini Templo extra Urbem erexerat Cileienſis Comes; at quia Cœnobium crebris Turcarum inſultibus patebat, eoſque a Civium & muris ejaculantium ictibus tuebatur, an. 1494. ſolo æquatum eſt, Religioſis ad D. Jacobi Eccleſiam introductis, ad ſecundam nimirum ſtationem, quam an. 1553. deſeruerunt. Tertia denique ab iis an. 1628. reverſis in præſenti ſitu collocata altero mox anno in cineres quidem abiit, sed ope munifici Baronis Conradi a Ruſſenſtein.

ſtein ab an. 1640. renovata ſpecioſiorem induit formam, quam hodieque oſtentat. Cum Eremitarum Eccleſia venuſtate certat alia D. Joſepho devota & ab Eggenbergicis Principibus an. 1657. ejuſdem pene Ordinis Religioſis, quos diſcalceatos vocant, una cum Cœnobio extructa. Capucinorum Aſceterium cum ſacra ejus Æde opus eſt pientiſſimi Principis Ferdinandi Archiducis, poſtea Imperatoris hujus nominis Secundi; in cujus fundamentis anno 1607. primum poſuit lapidem Thomas Chrön Labacenſis Antiſtes, abſolutoque ſequenti æſtate ædificio, celebrata eſt magna ſolenitate conſecratio, ad quam viginti Hominum millia ſub quingentis circiter vexillis ex Carniolia, Styria, & Carinthia ſupplicationem inſtituerunt. Pauciores recenſet annos ſacrarum Divæ Claræ Virginum Cænobium ex Michaëlis Hilleri,. ad id relicta hæreditate anno 1648. inchoatum. Eo demum locorum, ubi ante hortorum deliciæ Principum Aurſperg & Eggenberg cernebantur, noſtra ætate Fundatore Jacobo a Schellenburg ampliſſimum ſurrexit alterum Virginum D. Urſulæ Collegium cum templo paris & majeſtatis & elegantiæ Sanctiſſimæ Triadi dicato. Templorum ſeriem claudit omnium noviſſimum Divi Joannis Baptiſtæ, extra Teutonicam portam tribus ab hinc annis ære Jancſitſchiano excitatum.

Non modo ſacris, ſed etiam aliis tum publicis ædificiis, tum privatis quorundam Nobilium ædibus maxime poſt annum vigeſimum ſæculi labentis eleganter conſtructis, aut certe prioribus ad optimæ architectonices leges inſtauratis, Labacenſis Civitas illuſtratur: in aula Ducali ante Vicedominali dicta, hodie multis acceſſionibus aucta, non ſolum ærarium & tabularium Principis conſervatur, conſilia coguntur, ſed & ampla regiis adminiſtratoribus ſufficitur habitatio. In Domo Provinciali, præterquam quod Litigantibus jura dicantur, ſuum etiam Provinciæ miniſtris domicilium patet, optimatum coguntur concilia ex quartuor ordinibus conflata, quorum primus conſtat ſacrorum miniſtris: Epiſcopis nimirum Friſingenſi, Brixinenſi, Labacenſi & Petinenſi: tum tribus Religioſorum Præſidibus: ſitticenſi, Landſtraſſenſi & vallis jocoſæ; Præpoſitis binis Labacenſi & Rudolphſwertenſi: Commendatoribus ternis Labacenſi ac Metlicenſi ordinis Teutonici & ad S. Petrum Melitenſi; Decano item & Canonicis exemptæ Cathedralis Eccleſiæ Labacenſis: ſecundus ex Principibus Marchionibus, Comitibus & Baronibus: tertius ex Equitibus: quartus demum ex Conſule Labacenſi & undecim Ducalium urbium judicibus. Eſt & ſua Civibus Curia anno 1484. ædificata, & alteri ſuffecta, quæ anno 1297. ere-

cta

cta in veteri foro ſpectabatur. Pone hanc ſurrexit in foro publico an. 1751. fons elegans patrio e marmore a celebri ſtatuario Franciſco Roba effictus: e medio vaſis, quod adfluentes undas ſinu ſuo excipit præalta exſurgit trigona Pyramis, ad cujus baſim ſingula latera ſtipant totidem fluvii Labacus, Savus & Corcora Carrarienſi e marmore juſta viri magnitudine effiƈti, ex urnis & piſcibus quibus inſident, copioſam aquam depromentes Terna præterea adſunt armamentaria, ex quibus Cæſareum, & Provinciale Arcis colli inſident, ab aliis domiciliis ſejuncta; tertium vero Civicum intra Urbem continetur. Res Provinciæ hujus militares non modicam ſubivere mutationem anno enim 1746. authore Principe Saxoniæ ab Hilburgshauſen, Militia Croatica Præfecturæ Carloſtadienſis, quæ ad hoc usque tempus Carnioliæ Ducatus ſtipendiis vixerat, & ad arcendos a Patria Turcarum inſultus vigilare debuerat, cæteris quibuſcunque militum Germanicorum officiis exſequendis adaptata fuit: uarto Reipublicæ totius incremento generoſa loquuntur facinora, quibus hoc bello graſſanti inclyta hæc gens ſuum Patriæ amorem conſtanter probat. Labacum ſæpius ſed irrito ſemper conatu, tentarunt Turcæ, præſertim anno 1472., & ejuſdem ſeculi 84., quibus in repellenda barbarorum audacia ſingulariter enituit generoſa Labacenſium fortitudo: pari quoque virtute, & ſubmiſſo ex Auſtria milite roborata anno 1441. non modo eluſa eſt Alberti Archiducis obſidio, qui mediam Auſtriacarum Provinciarum partem a Cæſare Friderico II. armorum vi expetetat, verum etiam ipſe cum exercitu fugatus, caſtra cum toto bellico apparatu victorum prædæ reliquit. Has omnes obſidiones præceſſerat alia ab Ottocaro Bohemiæ Rege an. 12 9, Labaco admota, ſed non tam felici obſeſſis exitu terminata; obtenta enim Urbe Rex Philippum Saliſburgenſem Epiſcopum, qui poſt fratris ſui Udalrici Carinthiæ Ducis obitum Carnioliam occupaverat, ad eam protinus deſerendam coegit. Habent non pauca etiam elegantia ædificia ipſa ſuburbia, quin & agri iis contigui: Principem ea inter locum tenet, illud ampliſſimum & ad omnes delicias adaptatum, quod octo abhinc annis Excellentiſſimus Dominus Leopoldus Comes a Lamberg Carnioliæ locum tenens & ſupremus viarum Director, ab imis fundamentis excitavit, maxima ſui parte perfecit & *Lepoldi quietem* compellavit. Hæc de illuſtris hujus Ducatus Metropoli, ex qua digredientes conſvetum per Provinciam iter auſpicemur.

ADLERSBERGA.

Adlersberga Carniolis Poſtoina Oppidum eſt cum Arce in adſita rupe eminente, Labaco 6. milliaribus Flumen verſus recedens, ubi Lazius Strabonis Vendum, ſeu Avendonem perennare putat, ſed quam procul a veritate deviet, demonſtrat Antonini Itinerarium, cum 18. tantum paſſuum millibus Avendonem Senia, nota etiamnum apud mare Adriaticum Urbe, removeat ita enim itineris enumerat intervalla: *Senia Avendone* MP. XVIII., *Arupium* X., *Bilbili* X., *Romula* X., *Quadrata* XIV., *ad Fines* XIV., *Siſcia* XIV., alibi XXI. Arcis hujus ditio modo Cileienſibus Comitibus modo Carnioliæ Ducibus parebat, ſed ſuſcitata inter Maximilianum Cæſarem, & Rempublicam Venetam belli flamma, ab hujus Patritio Antonio Contareno expugnatur, brevi tamen laboris fructu; glorioſior enim Aquila ex Leonis unguibus ſuum hunc montem quantocyus avulſit. Multo atrociorem experta eſt hoſtem Adlersberga, quando ab an. 1559. ad ejuſdem ſeculi 64. Turcarum rabies ter in eam crudeliſſime deſæviit. Non procul hinc grandis patet per rupem hiatus, quem Valvaſorius ipſe diſcuſſa facibus caligine per duo circiter germanica milliaria ſe penetraſſe teſtatur, nec tamen ejus terminum attigiſſe; quinimo nemo adhuc quamvis longius proceſſerit, eum dicitur aſſecutus. Subeuntium oculos partim recreat ludibundæ naturæ ſcalpro efformata figurarum varietas, quas ſcilicet defluens ex petrarum rimulis aqua, ſenſimque in lapidem converſa fortuito repræſentat; partim terrent dehiſcentes in profundum voragines, in quas demiſſus lapis non niſi poſt ſat longam moram ſe in aquas prolapſum edito ſtrepitu manifeſtat. Tres aliæ ſub montibus cavernæ unico milliari Adlersberga abſunt apud Cobenzeliorum Comitum Arcem hiantes, quæ vulgo Germanis Lueg, Carniolis Jama nuncupatur: harum altiſſima occurrit in ſuperiori rupis parte, quæ Arcem ipſam tegit; ad quatuor milliaria ea deſcendere fertur, & ad oppoſitum montis latus pertranſire, ſed ob fures, qui ad exſpoliandam Arcem illac irreperant, obturatus uterque introitus hactenus nemini patuit. Per infimam ad montis radices ſitam ſubterraneus decurrit fluvius, in quem experimenti cauſa projecta aliquando anas e Vipaui fontibus tandem prodiit: Tertia his duabus celebrior paulo infra Arcem aperta, poſt unius milliaris intercapedinem terminatur, in quam Valvaſorius jam anguſta, ſed longa ambulacra, jam ampla interdum conclavia lapideis columnis fulta, & elegantiores, quam in Adlersbergenſi ſpecu effigiantis naturæ luſus obſtupeſcebat. Alias quoque cry-

cryptas apud S. Cantiani Templum pari ferme itinere Adlersberga remotum mirantur incolæ; in iis quippe lapideæ hominum formæ, sedilia, textoris inſtrumenta, aliaque domeſtica ſuppellex ab illudente pariter natura ita affabre elaboratur, ut quidam etiam ex minus rudibus ſibi perſvaſerint, veros ibi homines quondam extitiſſe, ſed anno 1348, quo horrendus terræmotus Carnioliam concuſſit, ab inclinatis ad ſe invicem montibus incluſos tandem in ſaxum induruiſſe. Per unam ex his S. Cantiani cryptis editiori coopertam arcu illabens amnis ad longum ſpatium piſcatorias cymbas tuto deportat, quibus ſtudioſus harum rerum ſcrutator Valvaſorius aliquando vehebatur. Hujuſmodi ſpecubus tota pene abundat Provincia, ſed cum nil aliud peculiari memoria dignum ſuppeditent, ne tædio lectores afficiam, eas ſingillatim deſcribere prætermitto.

AINEDA.

Aineda vulgo Germanis Ainödt, Carniolis Soteska ſumptuoſa Gallenbergicorum hodie Liechtenbergicorum Comitum Arx inter ſplendidiſſima totius Provinciæ ædificia jure merito computatur. Attollitur illa ſupra Gurcæ amnis ripam 7. milliaribus Labaco diſſitam: quatuor conſtat lateribus, quorum angulos totidem ſolidæ turres exornant ſimul, & muniunt; ex harum una, ſi quis per feneſtram clariorem emittat vocem, a mira confeſtim echone ea ſexies iteratur. Cæterum quidquid ad loci amœnitatem, animique relaxationem expeti poteſt, hic præſto eſt; hortus rara florum varietate oculos oblectans, & peregrinis fructibus gulam irritans: fluvius multo piſce refertus, ſylva feris, avibuſque frequentata. Recens eſt opus a Comite Georgio Sigiſmundo a Gallenberg primo excitatum, deleto ſcilicet prioi domicilio, quod Domini a Scheyr quondam erexerant, poſtquam Hermannus Cileienſis Comes veterem Ainedam in propinquo ſitam funditus evertiſſet.

AUERSBERGA.

Auersberga vulgo Germanis Aursberg Carniolis Tryakh magnifica Arx 3. milliaribus Labaco diſtans, & ex præalta, cui inſidet, rupe latiſſimo fruens per Carnioliam proſpectu, nobiliſſimæ Auersbergicorum Principum, ac Comitum proſapiæ nomen dedit. De hujus primordiis conjectans, iterum a ſcopo aberrat Lazius, dum Aurupium notam Straboni, (a) & Antonino Urbem iſtic collocat; ex allegato enim ſuperius itinere, quod Senia Siſciam hodie Siſſeghum Croatiæ locum ducit, manifeſte apparet, eam longe ab Auersbergenſi Caſtro removeri: qua-

(a) Lib. 4

propter haud opus hic erit Octaviani Augusti sua, suorumque militum virtute Aurupium occupantis victoriam ex Appiano memorare. Antiquissimam tamen illius originem indicat Schönleben, dum refert anno circiter 1060. Conradum I., Adolphum II., & Pilgrinum I. Auersbergicos fratres, cum in veteri Auersberga, cujus rudera in demissiori montis latere supersunt, angustius habitarent, novum Castrum vulgo Ober-Auersberg a fundamentis exorsos condidisse. Stetit illud ab omni hostium insultu immune, usque ad an. 1140., quo Otto Ortenburgicus in Carinthia Comes Henrici, & agnetis Auersbergicæ filius, maternam prætendens dotem adversus Pilgrinum III. avunculum suum infestis progressus signis, superata montis arduitate arcem obtinuit, & vastavit. Vix eam Adolphus ad pristinum reduxerat splendorem, cum novum cietur bellum, quo anno 1200. acrius fervente, Goritiensis Comes Aquileiensi Patriarchæ Volchero, & Ortenburgicis fœdere junctus, non minori, quam Otto, clade Auersbergam affecit. Verum rursus instaurata hodiernam, quam spectantibus offert, majestatem sensim consecuta est, & interim parta in repellendis a se Turcis gloria, antiquum, ob quod bis victa erubuerat, dedecus felicius absterfit. Innumera per Arcis conclavia pendent Turcarum, aliorumque hostium spolia, quæ militarem Auersbergicorum Procerum virtutem, quamvis muta, deprædicant: extra Arcem vero notatu digna sunt crystalli, & candidissimi marmoris frusta, quibus teste Valvasorio subjecta rupes ditatur.

CIRCKNICIUM.

Circknicium vulgo Circkniz Oppidum quinque, vel sex milliaribus Labaco dissitum ab anno 1522. usque ad ejusdem seculi 60. quatuor Turcarum insultibus, ac direptionibus succubuit: ab uno latere præaltis clauditur montibus, ab altero mirum aperitur spatium, quod nunc ager, nunc pratum fruticosum, modo lacus triplici a natura sibi concredito munere fungitur. Innotuit jam olim hic locus Straboni his eum verbis indicanti: (a) *A Tergesta transmisso est per promontorium ad paludem nomine Lugeam*, quem textum alii ita latine reddunt. *A tergeste transitus per Ocram ad Lugeam paludem*, vel, *Lugeum lacum*, uti nonnullis arridet, quibus mox subjicit Cluverius: *Lacum Circonicensem hic intelligi nemo hactenus dubitavit.* Altissimis undique coronatur alpium jugis, inter quæ maxime eminet, quod ab Austro surgit Javernig vulgo appellatum. Lacus ab Ortu ad Occasum uno ex majoribus Germanicis milliaribus in longum extenditur, dimidium latitu-

(a) Lib. 7.

titudo occupat a Borea ad Meridiem expansa, maxima vero profunditas ultra 24. pedes non descendit; tresque semper emergunt insulæ, quarum una habitatur, reliquæ non nisi arboribus implentur. Triginta circiter in eo patent cavernæ, ex quibus Septembri, vel Octobri mense adeo veloci cursu erumpit aqua, ut intra 24. horarum intervallum, & interdum citius præscriptos a natura limites assequatur; & quod magis mirere, ingentem vim piscium secum attrahit, præsertim luciorum, qui duos sæpe cubitos longitudine excedunt, quin imo implumes, cæcasque anates simul evehit, quæ intra 14. dies pennas, oculosque acquirunt. Lentius circa finem Junii recedere solet aqua per eosdem subterraneos meatus, e quibus prodierat, nam 25. dies plerumque elabuntur, antequam penitus exsiccetur: aliquando autem toto anno non abit, imo etiam, sed rarius, duobus, tribus, quatuor, aut quinque annis in sua statione jugiter perseverat, uti accidisse ferunt anno 1655. interdum econtra intra unius anni periodum sæpius visa est discedere, ac rursus reverti; nunquam tamen integro anno eam abfuisse incolæ meminerunt: sæviente atrocius hyeme, ita gelu constringitur, ut onusta plaustra sustentet. Dilapsis de more aquis, 24. dierum spatio adeo alte excrescit gramen, ut optimum inde fœnum eo tempore secetur: dein millium seritur, metiturque, pinguis enim, opimaque illius gleba largo, celerique fœnore segetem offert. Peracta messe, multiplici stirpium, fruticumque germinatione sylvescens tellus leporibus, apris, lupisque campum stabulationi aptissimum præbet, unde & frequens instituitur venatio, donec regressa cum piscibus aqua ad horum capturam invitet. Hæc ex uberiori Valvasorii descriptione excerpsi, qui iteratis observationibus longe melius, quam Schönleben in pluribus aberrans, hujus lacus naturam exploravit.

CRAINBURGUM.

CRainburgum vulgo Crain, seu Crainburg venusta Civitas, & Carnioliæ Marchionum olim sedes Savo fluvio adjacet, ubi hic a Canckera amne augetur, & ab hodierna Provinciæ Metropoli 4. milliaribus abscedit. Quinque intra Urbem numerantur Templa, Parochiale scilicet D. Cantiano sacrum, duo B. Virgini devota, & totidem alia S. Sebastiano, & SS. Florentiano, & Valentino dicata; extra Urbis vero ambitum Venerabilis Capucinorum Ordo Templum, Cœnobiumque incolit anno 1640. exstructum. Præter Templa memorabilis est Crainburgi Arx vulgo Kieselstein dicta. & ab Henrico II. Comite Ortenburgico, annuente

Udal-

Udalrico Carinthiæ Duce an. 1262. ædificata: nomen hæc a filice sumpsit, ex quo non modo ipsa, sed & universa Civitas constat. Ardente ab anno 1435. inter Austriacos, & Cileienses bello Joannes Witovicius qui his militabat, aucta a ruente e cœlo imbre nocte, Crainburgenses nil minus præstolantes opprimit, Urbemque expugnat: verum non diu illi licuit victoria perfrui, nam paulo post Friderici III. Cæsaris copiæ occupata nocturno pariter tempore Civitate Cileienses expulerunt. Jnopia aquarum quas non nisi magno labore ex alterutro ad labentium fluviorum adportare opus erat, multum adhuc laborabat hæc Civitas unde non solum de ea dictum *plus in una civis domo vini, quam in Urbe tota reperiri aquæ*, sed & sæpe exorto forte incendio, tota ideo in cineres abiit. Par decem abhinc annis subierat fatum, quod cum Augusta Maria Theresia, Princeps clementissima intellexisset, anno eodem suis sumptibus aquam copiosam per subteraneos canales deduci curavit, quibus jam non solum vetus illa parœmia abolita, sed & civibus magnum & immortale beneficium præstitum coronandum abs dubio toties ac de undis illis degustarint. Exiguo ab Urbe hac intervallo occurrit mons sesqui alterum milliare acclivitate sua complectens, quem celebriorem reddit in ejusdem vertice ante hominum memoriam constructa sacra ædes, Divo Judoco dedicata, plurimis noo solum accolarum, sed & aliunde etiam ex externiis Provinciis adventantium supplicationibus clara: gratiæ enim quas Deus Optimus ab annis potissimum octo & viginti sancti hujus precibus largitur, cultores pios ad potens ejus invocandum patrocinium undequaque invitat.

DOBRAVA.

DObrava Pagus est uno milliari a Carnioliæ Metropoli disjunctus, quem maxime nobilitat B. Dei Genitricis miraculis claræ Sacrarium inter antiquissima totius Provinciæ Templa recensitum, & plurimis accolarum supplicationibus frequentatum; beneficia enim, quæ Misericordiæ Mater suis clientibus istic liberaliter elargitur, circumjacentium attrahunt populorum accursum. Inter collatas gratias ea memorari præ reliquis meretur, quam Labacensis Civitas huic Thaumaturgæ in acceptis refert, & sequenti inscriptione in hoc Templo affixa jugiter deprædicat: *Quod hic sibi locum gratiæ elegerit, miraculis clareat, totamque Carnioliæ Provinciam a peste in quartum annum ad confinia usque grassante miraculose salvaverit; se, & suos in perpetuum gratitudinis mnemosynon Æmona devovet anno* 1682. Uno abhinc lapide obviat Stroblhoviensis Arx, apud quam plures parvos achates, & jaspi-

ſpides, interdum etiam ovi magnitudinem æquantes ſe collegiſſe affirmat Valvaſorius.

GÓOTSCHACHIUM.

Gootſchachium, Germanis Gootſchach, Slavis Gotizhaine, ampliſſimum hodie & ſplendidiſſimum totius Carnioliæ caſtrum, ad viam regiam medio Labacum inter & Craineburgum itinere ſitum vetus, cujus rudera etiamnum in monte proximo ſpectantur, ante quina ſæcula ſpectabat ad ejusdem nominis equeſtrem familiam; huic ſucceſſere Comites Sternbergici, Ortenburgici ac demum Celeiani, Ulrico III. ultimo ex horum ſtirpe Belgradi anno 1456. fatis erepto, id obvenit Friderico III. Cæſari, qui illud Epiſcopatui Labacenſi a ſe inſtaurato adſcripſit. Temporum injuria abalienatum Thomæ IX. Antiſtitis, ære rurſus vindicatum, paulo poſt fulmine ictum conflagravit Nobilius in ſubjecto clivo e fundamentis excitavit Otto Fridericus e Comitibus Buchaim & perfecit Joſephus Comes a Rabatta, Princeps uterque & Epiſcopus Labacenſis. Noviſſime multis partibus id auxit apparatu magnificentiſſimo Regio etiam Principe non indigno, exornavit manumque fere ultimam præmeditatas hortorum delicias ſi excepcris, impoſuit nuper omnium dolore ereptus Princeps & Epiſcopus Labacenſis Erneſtus Amadeus e Comitibus ab Attembs.

GOTTSCHEVIA.

Gottſchevia vulgo Gottſchee 8. milliaribus Labaco in Euronotum recedens Urbs eſt peculiaris, & cognominis Diſtrictus primaria, qui a nonnullis Vinidorum Marchia nuncupatur. Ingens de nominis etymo, Urbiſque exordio fervet inter authores diſceptatio; quidam enim a Germanica voce *Gott ſegen*, alii ab alia, *Guet ſee*, alii vero ab antiquis Gothis illud derivari, paribus argumentis, id eſt arbitraria ubique aſſertione contendunt: ſpecioſior ſaltem eſt de origine, quam de nomine quæſtio, cui ſingularem anſam præbuit Theutonicum idioma, quod inter nationes Slavico utentes, apud Gottſchevienſes etiamnum viget; id enim eos a Germanis ortum ducere manifeſte prodit. Hinc Valvaſorius (a) Gothorum his terris dominantium, Lazius vero apud Merianum Svevorum reliquias in iiſdem ſupereſſe opinantur; prior ſententia in vera de Gothis iſtic olim degentibus hiſtoria, & aliqua vocabuli affinitate, poſterior autem in obſcuro quodam Jornandis textu fundatur; ſiquid emin Gothorum geſtis juxta Auguſtanam anni 1515. editionem ita ſcriptum reliquit: *Quieſcente eadem Hunnorum gente Dux, dum ad prædandas Dalmatias tranſit,*

(a) Deſcript. Carn. l. 11.

ſit, armenta Gothorum in campis errantia deprædavit, quia Dalmatiis Svevia vicina erat, nec a Pannoniis multum diſtabat; præſertim ubi tunc Gothi reſidebant. Verum paulo poſt longe alios Svevis fines circumſcribit, dum ait: *Regio illa Svevorum ab Oriente Bojobaros habet, ab Occidente Francos, & a Meridie Burgundiones, a Septentrione Thuringos: quibus Svevis tunc juncti Alemanni etiam aderant.* In diverſa horum textuum editione cum Schönleben non Svevos, ſed Svavos, nec Sveviam ſed Svaviam legeret, hallucinatum Jornandem conjecit, & Svaviam, ſeu Saviam Pannoniæ Provinciam cum Svevia confudiſſe. Cæterum utrique opinioni adverſatur recentior Gothſchevienſium origo, quam Labacenſis Præſul Thomas Chrön in Locopolitano Archivo anno 1609, teſte Valvaſorio offendit his verbis expreſſam: *Carolus IV. Imperator, Rex Bohemiæ devictis Franconibus, & Thuringis, ad petitionem Friderici Comitis ab Ortenburg, dedit ei trecentos viros cum conjugibus, & liberis in ſervitutem, qui alias debebant puniri propter rebellionem, quos tranſmiſit ad ſylvas, ubi nunc Gottſevia eſt, qui proceſſu temporis exciſis arboribus ſeptem Eccleſias Parochiales erexerant.* Huic ego libentius, quam reliquis ſubſcriberem, quia difficile creditu eſt, Gothos, vel Svevos in adeo exiguo terræ ſpatio a tot aliis nationibus, & præſertim Slavis deinceps occupato, & hactenus circumdato, per 12. ſecula ita ab iis ſejunctos perſeveraſſe, ut in alienos mores, & linguam haud tandem tranſirent; at me nonnihil moratur aſſerta ibi Caroli IV. contra Francones, & Thuringos victoria, cum tamen nuſquam alias hiſtoriographi tradiderint, Cæſarem hunc cum iis populis bellum aliquando geſſiſſe; quod totius relationis fidem reddit eruditis ad minimum ſuſpectam. Interim a veritate non abeſt, ſeptem Parœcias in Gottſchevienſi Diſtrictu contineri, quarum vernacula nomina profert Valvaſorius, nempe Neſſelthal, Rieg, Möſel, Tſchermoſchniz, Oſſianiz, & Alten-Laag; ſeptimam autem D. Bartholomæo ſacram Urbs ipſa complectitur forti muro, & quatuor in totidem angulis turribus utcunque munita, cujus magnam partem implet miræ amplitudinis Arx ab Auerſpergico Principe Joanne Weichardo præterito nuper ſeculo ædificata. Ortenburgicos Comites ditione hac olim potitos concedit quidem prædictus Valvaſorius, ſed Fridericum ex ea ſtirpe oriundum primo illam ab Aquileienſi Patriarcha in feudum accepiſſe ſubjicit, quod expromptum ex Locopolitano Archivo Gottſcheviæ originem rurſus labefactat. Ab Ortenburgicis poſtmodum anno 1420. ad Cileienſes Comites, & ab his ad Auſtriæ Archiduces tranſit, qui, ſervato ſibi alto, ut vocant, dominio, Turrianis primo, dein Urſinis, & Khyſeliis conceſſere, ſub quibus anno 1623.

Gott-

Gottſchevia novo Comitatus titulo inſignita eſt, ac demum ad Auerſpergicam decidit familiam, cui etiamnum paret. Interea ſæpius Turcarum experta eſt feritatem, qui in eam octies irruentes, direpta ſuppellectile, incenſis domibus, largeque effuſo Civium ſanguine cuncta barbare devaſtarunt: prima hujusmodi irruptio incidit in annum 1469, cæteræ ſequenti ſeculo evenere.

GURCKFELDA.

GUrckfelda vulgo Germanis Gurckfeld, Carniolis Kersko tredecim milliaribus Labaco in Orientem diſtans a Savo fluvio alluitur, in quem poſt unum milliare fluens Gurca explicatam in eo tractu planitiem, Urbemque denominat. Huic imminet in colle Arx plus quam terna ætatis ſecula enumerans; reliquus vero circumjacens ager amœnitatem undique ſpirat, etiam vitibus alicubi conſitus. Quadratam, claram apud Antoninum Urbem iſtic ſtatuit apud Merianum Lazius, ſed ea huc minime quadrat, ſi deſcriptas ab illo itineris diſtantias accurate metiamur; namque 88. paſſuum millibus Æmona, & nonniſi 28. Siſcia Quadratam removet; quare longe aptius Gurckfeldæ conveniet celebrior Civitas Noviodunum etiam a Ptolomæo in Pannonia memoratum, & ab Antonino 60. paſſuum millibus Æmona diſjunctum, quæ cum præſenti inter Labacum, & Gurckfeldam intervallo oppido coincidunt; ita enim ſe habet iter ab eo authore deſcriptum, cujus termini certi videntur, reliqua vero loca a Schönleben non contemnenda probabilitate divinantur: nimirum

Æmona	MP	Labacum
Prætorium Latovicorum	XXXIV.	Ratſchach
Noviodunum	XXVI.	Gurckfelda
Quadratam	XXVIII.	Zagrabia
Siſciam	XXVIII.	Siſſegk.

Certe vix alia præter Noviodunum Civitas Gurckfeldenſi ſitui melius aptatur, & tamen aliquam ſplendidiorem Coloniam ibi floruiſſe neceſſe eſt, cum plurima antiquitatum veſtigia, quæ paſſim eruuntur, id luculente demonſtrent. Inter inſcriptiones maxime ſententiam noſtram confirmat illa, quæ in proximo Pago Wiher an. 1678. inventa medium Novioduni nomen reliqua parte longo ævo exeſa præfert, ideoque hic erudito lectori exhibenda *C. A. P. S. T. ÆLI. ADRIANI ANTONINI AUG. PII COS. FIL. II, D. T. IIII.---ODUNI M. III.* Nummi præterea ex auro, argento, aliove metallo conflati magno numero in hoc campo effodiuntur, ita ut ultra ſexcentos unicus Parochus paucis ab hinc annis collegerit plurium Cæſarum nominibus ſignatos, Maximini ſcilicet, Hadriani, Antonini, Aurelii

lii Severi, Vespasiani, Neronis, Trajani, aliorumque; item Juliæ Mammææ Augustæ nomen, atque etiam Regis Slavoniæ titulus in aliquibus spectatur. Nec longius abest annus, quo Rusticus quidam in altero Gurcæ amnis latere supra quatuor nummorum millia ollæ inclusa reperit, in quibus nil aliud, quam *CONSTANTINUS* legebatur. Episcopali dignitate in Pannonia Savia emicuisse Noviodunum, seu Novidunum censuit Inchoffer, (a) nullum tamen illius Præsulem in medium adfert, quo assertum stabiliat. Fama insuper est sola traditione ad posteros transmissa, Constantium Imperatorem Constantini Magni filium, dum anno 353. milites contra Magnentium ducendos in Pannonia conscriberet, Novioduni hybernasse: indeque Constantiæ nomen huic Urbi aliquamdiu adhæsisse, quod quibusdam inventis nummis confirmari posse, nonnulli crediderunt. Huic fundamento aliam superstruit conjecturam Schönleben, dum S. Pelagium, cujus hæc habetur in Martyrologio memoria: *Constantiæ in Gallia S. Pelagii Martyris, qui sub Numeriano Imperatore, & Evilasio Judice Martyrii coronam accepit.* Dum, inquam S. Pelagium 25. annorum juvenem non Constantiæ ad Potamicum lacum, ubi sacra ejus lipsana hodie coluntur, sed Novioduni, id est Gurckfeldæ, gloriosum agonem confecisse suspicatur, his ductus rationibus, quod ille Æmonæ, seu Labaci natus a Vitæ scriptoribus unanimiter dicatur, quodque ejusdem nominis Præses Evilasius eo ipso anno, quem S. Pelagii martyrio consignant nempe 284., Cileiæ residens S. Maximilianum Episcopum simili morte ad immortalem lauream promoverit: quibus addit cum Cluverio Cisalpinam Galliam in Japidiam usque primis æræ Christianæ seculis fuisse porrectam, unde bene dictum foret: *Constantia in Gallia.* Nec hodiernis Constantiensibus multum patrocinatur sacri corporis præsentia, cum hoc ab illorum Episcopo Salomone Roma anno 918. allatam esse non ignoretur. Fateor ex hisce speciosis argumentis dubium aliquod suboriri posse, sed ad rem certius definiendam majori adhuc pondere procul dubio egerent. Novioduno veteri a barbaris exciso Noviodunum novum seu Gurckfeldam revertamur, ubi anno 1639. Venerabilis Capucinorum Ordinis Asceterium in spirituale Civium solatium extructum est, cum Parœcia Deiparæ dicata aliquo intervallo ab Urbe absit.

(a) In app. ad ann. Hung.

HYDRIA.

HYdria vulgo Idria Oppidum mercurii fodinis celeberrimum senis majoribus milliaribus Labaco recedens, & Goritiensis Comitatus fines, ad quem alias spe-

ctasse

ctasse dicitur, proxime attingens, in profundissima jacet valle celsis undique montibus septa. Prima illarum inventio ad annum 1497. cuidam Rustico adscribitur, qui dum aquam ex fluente illac rivulo hauriret, materiam quandam sibi ignotam in situla offendit, quæ aurifabris ostensa ansam præbuit hujusmodi metalli ulterius perquirendi, quod & felicissime cessit, apertis jam pluribus fodinis, e quibus mercurius eruitur ad longinquas etiam Provincias transferendus. Quæ D. Barbaræ Patrocinium agnoscit, 125. passus, seu integrum stadium ad fundum usque numerat, atque omnium optima, & maxima fœcunditate celebratur. Hujus ingressus in directum aliquamdiu protenditur, sed adeo demissus, ut stantem justæ altitudinis virum ægre patiatur: inde ad lævam deflectitur, ubi patet descensus ab initio quidem non præceps, sed paulo post per scalas ad perpendiculum erectas perficiendus, donec tandem ad infimam cavernæ partem deveniatur, ubi lapides mercurio prægnantes effodiuntur. Descriptam hactenus viam, ac fundum, ubi excisi quidam viculi per montis viscera ulterius penetrant, abiegna ante muniebant fulcra, arctissime densissimeque conjuncta, jam fornices coctis e lateribus adaptati sustinent, qui & operas & scrutatores curiosos, per gradus hodie sectis e lapidibus ad omne commodum paratos & manubriis ferreis instructos ad ima securos deducunt. Subterranea aqua, quæ in fossam confluit, ne operas a labore arceat 52. exhauritur antliis, quæ simul connexæ supra rotam a torrente per artem illuc deducto motam volvuntur, ipsaque, quæ evehitur, aqua per canales derivata diversis aliis usibus adaptatur. Materia effossa hydraulico pariter artificio, quod unicus homo dirigit, ab imo sursum attrahitur, dein eam in amne sæpius eluunt, & interim per decem aut duodecim semper arctiora cribra transmittunt, donec metallum eliciant. Duplicis hoc est generis; aliud enim virgineum dicitur, quod vel sola dilutione acquiritur, vel jam purum ex ipsa rupe stillat; aliud vulgare, quod igne extorquetur. Ad nostra usque tempora tantum absumebatur in annos singulos lignorum ut adsitæ silvæ operi prosequendo vix jam suffecturæ crederentur; accessit ad hoc malum aliud quo non exigua hidrargiri copia, vehementis ignis calore propulsa in auras abripiebatur. Malo utrique occurrerunt viri perspicacissimi, qui his fodinis excolendis præficiebantur & primum quidem anno 1715. illustrissimus Dominus Joannes Fridericus Stampffer Baro de Walchenberg, furnis a se inventis, & publicis etiam typis editis, ærarium Principis multis Renensium millibus auxit anno 1750. amplius quid

præstitit Perilluſtris Dominus Antonius Hauptman homo, quod mirere, litterarum omnium ignarus, fornacibus Hiſpanis a ſe repertis, quas nulli advenarum abſque ſupremi fodinarum Præſidis facultate jam adire licet: ab anno quem paulo ante recenſui ſaltem trecenta librarum millia metalli hujus eruuntur. Memoriam ſingularem ſui, hic meretur etiam Perilluſtris Dominus Franciſcus Antonius a Stemberg per annos complures earundem hydrienſium fodinarum Præfectus: hic an. 1728 quo Carolus VI. Imp. a Carnioliæ ordinibus: Fidelitatis accepit Sacramentum, eidem Auguſto, a ſe confectam obtulit idnographiam Metalli fodinarum Hydricarum Mechanicam, ſeu Machinam, qua non ſolum montes colles ædificia & opera Hydrienſis regionis ad pedem Geometricum eleganter efficta exhibentur; ſed una etiam, ubi hæc removeris, interiora viſcera adeo ſcite repræſentantur, ut nihil eorum deſideres quæ in fodinis ipſis aut a natura aut ab arte advenerunt. Pretium machinæ metire ex magni Cæſaris judicio, qui illam celeberrimæ Vindobonenſi bilbiothecæ ſuæ illatam voluit.

HYPERLABACUM.

Hyperlabacum vulgo Germanis Oberlaybach, Carniolis Verhnika, amplum eſt Oppidum 3. milliaribus Labaco abſens, quod Labacus fluvius præterfluit, & Parochiale S. Pauli Templum cum alio Sanctiſſimæ Trinitati dedicato exornat. Nauportum celebrem Urbem a Tauriſcis ædificatam hic quondam extitiſſe, certiſſimum videtur; nullum enim amplius dubitandi locum relinquunt, tum Itineraria ſuperius allegata, ubi diſtantiæ Longatico, nunc Logàtez, & Æmona nunc Labaco Nauportum uſque a veteribus adſcriptæ cum hodiernis ad amuſſim conciliantur, tum Strabonis deſcriptio hunc ipſum, de quo agimus, locum vivis coloribus repræſentans, ſic namque ſcribit: (a) *Ocra humillima prorſus alpium pars eſt, ubi Carnis adjungitur, qua ex Aquileia onera plauſtris ad Nauportum* (alicubi legitur *Namportum*) *devehuntur, inde per fluvios ad Iſtrum uſque vectantur, locaque huic vicina. Nauportus enim amnis ex Illyriis* (hoc eſt Japidia Illyrico a quibusdam attributa) *navigabilis defertur. Intrat autem Savum, ut facile in Segeſtanam oram & Pannoniam delabatur.* Et alibi (b) *Poſt Promontorium ex Aquileia conſcendentibus Nauportum ſtadia ſunt CCCCL. ad quam rhedæ perducuntur. Ea vero eſt Tauriſcorum Colonia: quamquam nonnulli D. eſſe dicant.* Hodie quoque juxta Hyberlabacum attolli incipiunt alpes, per quas lapidoſa admodum via in Forum Julii, ubi Aquileiæ rudera viſuntur, peregrinos frequenter hac commeantes ducit; unde pariter onera plauſtris

(a) Lib. 4.
(b) Lib. 7.

ſtris, clitellis, & bajulorum humeris hucuſque deportata, navibus committuntur Labacum, & ultra deinceps promovenda. Neque Cornelium Tacitum (a) latuit Nauportus, dum Pannonicarum Legionum tumultus poſt Auguſti Cæſaris mortem concitatos ſuis annalibus infereret, ubi *interea*, inquit, *manipuli ante cœptam ſeditionem Nauportum miſſi, ob itinera & pontes, & alios uſus, poſtquam turbatum in caſtris accepere, vexilia convellunt: direptiſque proximis vicis, ipſoque* Nauporto, *quod municipii inſtar erat, retinentes Centuriones irriſu, & contumeliis, poſtremo verberibus inſectantur.*

(a) Anna. l. 1. n. 20.

JOCOSA VALLIS.

JOcoſa, ſeu Jucunda Vallis Germanis Freudenthal, Carniolis Biſtra celebris, antiquaque Carthuſia ad Biſtræ, ſeu Feiſtriciæ amnis fontes 3. milliaribus Labaco remota, amœniſſimo gaudet ſitu, & nomini ſuo quam optime reſpondente. Amplum eſt ædificium & ævo noſtro a Præſule Jacobo plurimis partibus innovatum: cætera veterum adhuc ſimplicitatem præ ævi præſentis elegantia oſtentant. Huic erigendo initium dedit anno 1255. Bernardus Carinthiæ Dux, coronidem vero impoſuit a paterna pietate minime degener Udalricus, locuplete fundatione an. 1260. in Religioſorum alimentum aſſignata, cujus literas ab his verbis exorditur: *In nomine Sanctæ, & individuæ* Trinitatis, *Amen. Ulricus Dei Gratia, & miſeratione Divina Dux Carinthiæ, & Dominus Carniolæ, nec non Iſtriæ, & Karſti, Prioribus Vallis-Jucundæ in Wröinz, & Conventui inſtitutis, & inſtituendis perpetuam ſalutem in vero ſalutari.* Subſcripti illis ſunt hoc ordine teſtes, nempe Dietricus Venerabilis Gurcenſis Epiſcopus, Burchardus Prior Vallis S. Joannis. G. Prior de Girowe, Frater Henricus, & Frater Wittigo Prædicatores, Henricus D. Ducis Capellanus, Ulricus Comes de Hevenberg, aliique plures. Lætam hanc, Jucundamque Vallem graviſſima affecit triſtitia anni 1382. incendium, quo correpta Carthuſia tota in cineres concidit. Revixit tamen ad inſtar Phœnicis, & uti veroſimile eſt, multo venuſtior, inſumptis in ejus inſtaurationem quatuor circiter luſtris, cum anno 1402. Conradus Patriarchæ Aquileienſis Vicarius cœmeterium inibi conſecraſſe a Valvaſorio (b) feratur. Nihilominus dilata per integrum ſeculum videtur Templi, quod hodieque extat, conſecratio, niſi credere malimus, ab alio rurſus infortunio illud fuiſſe violatum; namque ex manuſcriptis Cœnobii inſtrumentis verba hæc profert præcitatus author: *Anno* 1483. *Sigiſmundus Epiſcopus Labacenſis conſecrat Baſilicam ſupra valvas Eccleſiæ Domus S. Mariæ in Franiz Carthuſienſium, Dominica ante Feſtum SS.*

(b) Deſcript. carn l. 11.

SS. Primi, & Feliciani, eamque pro die anniversario dedicationis assignat, & perpetuas 40. *dierum indulgentias concedit, dicens situatam in Valle Jocosa, alias. Franiz nostræ Labacensis Diœcesis.* Prævalente in Provincia Lutheranorum hæresi, tot undique ærumnæ hanc Carthusiam obsederant, ut parum ab interitu abfuerit; sed illucescente rursus Orthodoxæ veritatis sole, sereniores duxit dies, & succollante Ciriani 18. annis Prioris munere functi industria, ad pristinum statum revecta non inani Jucundæ Vallis nomine appellatur.

LAASIUM.

LAasium vulgo Laas Urbecula est cum deserta in Clivo Arce 6. milliaribus Labaco in Austrum abscedens; quæ inter Oppida prius computata Civitatis demum jura anno 1477. a Friderico III. Imperatore consecuta est. Propriis quondam parebat Dominis, dein Ortenburgicis, & Cileiensibus Comitibus, cum quorum Comitatu ad Austriæ Archiduces anno 1457. pervenit, non 1435, uti Megisero videtur; hoc enim anno obsessum quidem est Laasium a Friderici tunc tantum Archiducis exercitu, sed ejus Duce Christophoro Fladnizero ab audaciore quodam Cive interfecto, cæteri obsidentes re infecta discessere. Non procul hinc fluens amnis Lasera per montis cavernam paulo post viam sibi aperit, in qua tumulatur, quod & pluribus aliis fluviis in hac regione contingit. Unicum D. Petri Templum, quod in Urbe visitur, S. Georgii Parœciæ in Pago Altenmarckt uno lapidis jactu extra muros positæ subjicitur, apud quam mediocriter sublimis ascendit mons binis SS. Petri, ac Martini Tempellis sacratus, & veterum murorum rudera spinis, tribulisque contegens; unde collocari cum Schönleben hic forsan possit antiqua Japidiæ Urbs Terpo, seu Terponus, quam ab Octaviano Augusto captam memorat Appianus Alexandrinus, qui anno 148. florebat: *Japodes*, inquit ille juxta P. Candidi versionem anno 1472. editam, *ex insidiis subito apparuere, multosque affecere vulneribus, verum major eorum pars ab his, qui ex apicibus decurrerant interfecti sunt. Reliqui iterum ad sylvas revertuntur, Urbem relinquentes, cui Terponus nomen fuit. Eam interceptam Cæsar minime cremavit satis arbitratus, pariter illos se esse dedituros, ut fecere.* Fundatur hæc sententia in Metuliensis Urbis propinquitate, quæ ex Appiano colligitur, ejusque situ in Pago, quem inter Laasium, & Oblacum occurrentem Metule vulgus vocat, vero similiter reponendo; cum non tam nominis similitudo, quam cæteræ circumstantiæ Appiani descriptioni ad amussim respondeant; siquidem post allegata jam verba ita statim progreditur Appianus: *Deinde ad aliam processit Urbem; Metulium*

incolæ

incolæ nuncupant, quæ Japodum primaria habetur Urbs, sita est autem in monte nemoroso, duobus condita tumulis, quos vallis modica intersecat. Quæ omnia ibidem hodieque adesse, asseverat oculatus testis Schönleben, duos videlicet colles, quos modica dividit vallis in prædicto Pago cum S. Antonii Abbatis Sacello habitata, a collium tergo vasta densatur sylva, in fronte campi planities ingens aperitur. Aliquod tamen dubium objicit mihi exigua inter eum Pagum, & Laasium distantia, unico quippe Germanico milliari ab invicem separantur, nec adeo veritati consonum apparet, binas; ut videntur, celebriores Urbes tantillo intervallo fuisse ea tempestate dissectas. Cæterum nullus dubito, quin Metulium, seu Metulum, prout eam Civitatem inter Japides in alpibus sitos appel-
(a) Lib. 7. lat Strabo, (a) per hunc Carnioliæ tractum inquirendum sit, non autem in Styriæ limine, in Mednica scilicet Valle ex monte Trajanaberg, seu Dranberg se sed dimittente, ubi illud ineptissime ve-
(b) Com. Reipub. Rom. l. 12. natur Lazius (b) immemor se alibi Labacensem agrum inter Mednicam, alpesque interjacentem Pannoniæ adscripsisse, unde fieri non potuit, ut ad Styriam usque Japidia promoveretur. Sed Metulium, a quo nos longe abduxit Lazius, regressi celeberrimam apud Appianum hujus Urbis obsidionem ab Augusto Cæsare anno ante Christum 32. felici eventu terminatam contemplemur. Romani itaque, ductis circumquaque castris, muros crebris ictibus verberabant, sed illos obsessa juventus ad trium millium numerum armis, animisque præpollens facili negotio ab accessu prohibebat: extimo tamen muro interim hiante, ad alterum interius extructum Metulienses saltu delati ad strenuam rursus defensionem sese accingunt: deserta Mœnia adepti Romani geminos aggeres attollunt, quos quaterni pontes usque ad secundum murum protensi cum hostium propugnaculis jungebant: per hos Cæsar, qui in edita turri rei exitum opperiebatur, jubet milites Urbis aditum tentare; verum uno ex Pontibus, mox altero corruente, cum tertius in ruinam laberetur, tantus Romanos incessit pavor, ut ad quartum progredi, nequidquam eos increpante Cæsare, detrectarent: tum ille arrepto clypeo e turri desiliens ad pontem properat, paucisque comitantibus jam hostes provocabat, quo viso milites rubore tandem suffusi ad Cæsarem confestim advolant. Sed nimio onere oppressus pons secum plurimos præcipites traxit, ex quibus nonnulli periere; alii ferme contritis membris efferebantur: Imperator crus dextrum, & utrumque brachium saucius, infracto tamen animo turrim repetens, protinus mandat, ut strato quintum ponte assul-

tus iteretur. Invicta hæc Augusti constantia adeo Metulienses terruit, ut postridie Legatos de pace acturos ad eum miserint cum quingentis obsidibus, quos idem postulaverat; dein permisso Romanis editiori tumulo in humiliorem omnes descendunt, ad quorum custodiam destinati præsidiarii milites, cum arma deponere, quod pacti non fuerant, eos juberent; hi mulieribus, puerisque Senatus conclavi inclusis, & admissa, uti spoponderant custodia, Romanis annunciant: *Si quid insolitum erga eos moliri audeant, se locum illum incensuros, & cum desperatione pariter Romanos invasuros.* Quibus dictis, quasi id exequi meditarentur, in unum coeunt; tunc milites ultro faces Senatui admovent, quo conflagrante plurimæ matres se, suosque filios trucidarunt, quædam etiam vivas proles flammis injiciebant; sicque aut igne, aut ferro Metulium, & Metulienses conciderunt, *ita ut nullum,* Appiani verba sunt, *tam ingentis Urbis superfuerit vestigium.*

LANDSTRASSIUM.

LAndstrassium vulgo Germanis nunc Landstrass, olim Landstrost, Carniolis Kostainaveza in Gurcæ fluminis insula undecim milliaribus Labaco dissita continetur. Urbecula hæc vilibus præter mediocrem Arcem habitatur ædibus, nec aliam præter Parochialem D. Jacobi Ecclesiam complectitur. Plurimos diversæ stirpis Dominos recenset, quibus jam a multis seculis obtemperavit; namque post eos, qui inde nomen sumpserunt, modo Carinthiæ Ducibus, aut Ottocaro Bohemiæ Regi modo Cileiensibus Comitibus, aut Austriæ Archiducibus totius Provinciæ fortunam secuta subdebatur. Turcarum bis viciniam depopulantium impetum fortiter excepit totidemque vicibus fortius rejecit vix uno ab hac Urbe lapide recedit amplum & fere totum a dignissimo ejus hodierno Præsule Alexandro e Baronibus Taufferer, ab imis fundamentis ad omnem elegantiam excitatum ejusdem nominis Cœnobium quod Bernardus Dei gratia Dux Carinthiæ anno 1234. a se fundatum, anno M. CC. XLVIII. Indictione VII. octavo idus Maji liberalius firmavit: *pro remedio* ut ipse, ait, *animæ nostræ, nec non justæ uxoris nostræ, ac. Ulrici, Bernardi, Philippi, filiorum nostrorum, Margarethæ filiæ nostræ ..... cujus rei testes sunt, Philippus filius noster, qui post datum, primi Privilegii (1234.) in Salisburgensem Archiepiscopum electus est, & Ulricus filius noster Senior.*

LOCOPOLIS.

LOcopolis vulgo Germanis Bischofflach, Carniolis Schkofialoka amœna Civitas 3. milliaribus Labaco remota, a duobus al-

luitur amnibus, quorum unum Pollant, seu Polantschitscha, alterum Zayer, seu Sura vulgus appellat. Hanc Urbem ejusque districtum, qui intra decem milliarium circuitum 200. circiter Pagos complectitur, Frisingensi in Bavaria Antistiti Abrahamo & ejus Episcopatui donavit Otto II. Imperator ad preces Matris suæ Adalhaidæ & Henrici Carinthiæ Ducis an. 974. evincentibus ita tabulis ab Gundio Gewoldiano & Meichelbeckio recitatis. Tribus abhinc seculis adhuc inter Oppida habebatur, sed a Bertholdo Frisingensi Præsule sub id tempus muris hodieque extantibus munita, evasit digna, quæ Civitatibus accenseretur. Adjacet ei lenis clivus, supra quem eminet Arx Præfecti Frisingensis Sedes. Intra Urbem spectatur sacrarum Deo Virginum Monasterium, quod olim supra quinquaginta alebat Sanctimoniales; nunc vero paucissimas enumerat, bellorum, & hæresis injuriis graviter attritum. Ejus conditor hodie latet longa jam oblivione sepultus; nonnulli tamen concordibus Austriacorum Principum, Frisingensium Antistitum, & Dominorum a Purgstall subsidiis nobile hoc antiquæ pietatis vestigium divinando adscribunt. Templum recentis ævi opus est anno 1669. a Labacensi Episcopo primo consecratum. Parœcia D. Georgii patrocinio tradita modico spatio ab Urbe abest: ad hanc 18. aliæ referuntur Ecclesiæ, inter quas clarissima est ad S. Mariam in Ehrengrub crebris accolarum supplicationibus frequentata. Paulo plus Locopoli abscedit sumptuosissimum Palatium vulgo Ehrenau dictum inter hortorum delicias a Francisco Andrea Barone a Lampfrizham Locopolitanæ ditionis Præfecto, sæculo superiore exstructum, præsente a Laurentio Christophoro Barone a Flachenfeldt multis accessionibus locupletatum, in iisque ab hodierno possessore Adamo Dinzl ab Angerburg studiosissime conservatum; in eo videlicet tractu, ad quem anno 1289. Ericho Frisingensis Præsul ex Tyrolensi Valle Pusterthal colonias traduxit, constitutis ibi binis Pagis Feuchting, & Zeym, ubi adhuc hodie Germanicam linguam callent coloni, tametsi depravatam.

LYTHOPOLIS.

Lythopolim, seu Steinam vulgo Stein Germanis, Carniolis Kamnek Urbem a lapidum acervis, quorum in hac regione ingens suppetit copia, suum nomen juxta Valvasorium adeptam, amœna trium milliarium planities a Provinciæ Metropoli divellit; ac Festricius amnis irrigat, qui per binos editos montes a septentrione delabitur; florebat illa olim nobilium ædibus ornata, qui ut a Turcarum in Carnioliam sæpe desævientium

acinace jugulum ſubtraherent, huc affluere conſveverant; nec minus vigebat commercium ea de cauſa plurimum promotum; ſed hæc una cum barbarorum metu hodie defecerunt. In tria tamen adhuc populus effunditur Suburbia, in quorum uno vulgo Schütt nuncupato Parochiale ſurgit Templum Beatiſſimæ Dei Genetrici D. Eliſabetham viſitanti devotum: nulla autem intra muros clauditur Parœcia; non omni tamen ſacra Æde Civitas deſtituitur, cum præſto ſit D. Jacobi Eccleſia SS. Primi, & Feliciani reliquiis ex Werdenſi Carinthiæ lacu, ut Schönleben putat, advectis decorata, cui Turriani, & Hochenwartii Comites una cum aliis nobilibus Minorum Conventualium Cœnobium ſub finem decimi quinti ſeculi addidere; ſed imminentibus aliquando Turcis, Religioſi alio remiſſi ſunt, ut Parochia in Suburbio minus tuta ibidem collocaretur, Cœnobii redditibus cuidam Noſocomio applicatis. An. tamen 1627. illi reditum obtinuere, Parochia priſtinæ ſtationi reſtituta, cui ante annos aliquot digniſſimus ejuſdem ſacer curio, Perilluſtris Dominus Maximilianus Raſp vir & a morum pietate, & vitæ innocentia, etiam poſt mortem celebratiſſimus, amplam & elegantem ſuo ære adjecit Eccleſiam. De urbis inſignibus, quæ mulieris formam in anguem deſinentis præſeferunt, lepida vulgatur fabella apud prædictum Valvaſorium cum cæteris ad ſcopum noſtrum minime facientibus reperienda.

METLINGA.

Metlinga vulgo Germanis Mötling, Carniolis Metlika Urbs eſt Arce inſtructa 11. milliaribus Labaco remota, & ad Colapim fluvium proxime accedens, ideoque in antiqua Vinidorum Marchia olim recenſita; hanc enim geographi inter Gurcam, Savum, & Colapim fluvios, atque alpes poſt Gottſcheviam ſe ſe attollentes circumſcribere conſveverunt. A Goritienſibus ad Auſtriæ Archiduces tranſiit Metlinga ſub annum 1374. privatis deinceps Dominis ab iis in feudum conceſſa. Parœciam D. Nicolao ſacram adminiſtrat Paſtor Præpoſiti titulo inſignis, præter hanc adeſt etiam Theutonicorum Equitum Commenda, a quibus originem ducunt ternæ illæ Eccleſiæ in conſpectu Urbis erectæ, & SS. Martino Rocho, & Catharinæ conſecratæ. Turcæ ter decimo quinto ſeculo, & quater ab anno 1500. Metlingenſem diſtrictum, aut Civitatem ipſam diripuerunt, ſed anno 1578., quo poſtrema accidit eorum irruptio, fortiores experti ſunt Civium animos, vireſque, utpote ab illius obſidione gravi clade repulſi.

MI-

MICHELSTETTA.

Michelstetta vulgo Michelstetten, Carniolis Velesalo nobile sacrarum Virginum D. Dominici leges sectantium Monasterium, alias etiam Frauen-, aut Marienthal vocatum, quatuor milliaribus Labaco abscedit. Illius exordium ex MSS. Martini Bautschneri annalibus in suos transtulit Valvasorius, ubi ex ipsiusmet Parthenonis documentis haberi dicitur, qua ratione sub annum 1300. Sacerdos quidam secus Michelstettensem Arcem venationi vacans, claram ex contiguo saltu vocem percepit, quam subsecutus ad sylvestrem pervenit pinum, unde illa oriebatur; tanti prodigii causa ut melius exploraretur, excisa arbor cubitalem Beatissimæ Virginis puerulum Jesum gestantis statuam obtulit, quæ auro postmodum illita, Templique aræ hodieque insistens accolarum patet venerationi, & patratis sæpe miraculis inclaruit. Ea de causa erecta ibidem est Deiparæ Ædes, ad quam Virgines quædam sensim accedentes collata simul dote religiosam vivendi normam amplexæ sunt. Huic origini aliam paulum diversam subnectit Valvasorius ex fide dignissimis monumentis, ut ipse affirmat, excerptam; narrat igitur anno 1257. quendam S. Margarethæ Parochum, dum animi relaxandi gratia per nemora erraret, hoc monitum audivisse: *Hic debet extrui Monasterium Dominicanarum*, post cujus sonum pergens (ter quippe repetebatur) in proceram incidit arborem, supra quam prædicta Dei Genitricis icon cum Jesulo prominebat, idque eo penitus loco, quo nunc summa Templi ara spectatur. Hujus rei fama ab eodem Parocho divulgata Aquileiensem Patriarcham, Ottonem Austriæ Principem, & Albertum Oberburgensem Abbatem fertur permovisse, ut communi ære illius Ordinis Sanctimonialibus Parthenonem fundarent; at hæc manifesti arguuntur sphalmatis; cum nullus tunc Otto Austriæ imperaret, sed deleta jam Babenbergicorum Austriæ Principum stirpe ea Provincia ab Ottocaro Rege prætenso anno obtineretur, nisi quis dicere mallet, tunc quidem miraculum accidisse, Monasterium vero altero primum seculo ab Ottone Austriæ Archiduce anno 1339. vita functo fuisse exstructum; sed mirum videri posset, tot scriptores, qui piam hujus Ottonis in aliis sacris fundationibus liberalitatem celebrarunt, Michelstettensis Cœnobii nusquam meminisse. Tertia demum opinio ex vetustissimo, uti Valvasorius loquitur, codice eruta parum abfuit, quin has S. Dominici Religiosas Virgines ipso Prædicatorum Ordine ab Innocentio III. Papa anno 1215. primum confirmato fecerit antiquiores; siquidem ad annum 1221. earum primordia collocavit. Qua-

re id unum certi ex his confici potest, admodum antiquam ſcilicet eſſe hujus Monaſterii originem, cum ea ita lateat tot diſcordibus documentis involuta. Extra illius limen aſſurgit rupes, cui incumbit Arx Frauenſtein dicta conſvetum ſacrarum Virginum eo aſcendentium aſylum, quoties Turcicus furor per has oras graſſabatur.

MINCHENDORFFIUM.

Minchendorfium vulgo Germanis Minchendorff, Carniolis Mekyne ampliſſimum D. Claræ Monaſterium, & reliquorum omnium in Carniolia extantium pulcherrimum 3 milliaribus Labaco abeſt, & Lythopolitanæ Urbi proxime accedit. Hujus ortum, ac magnificos progreſſus ab accurata inſcriptione diſcemus nigro marmori ſuper hoſpitum conclave affixo ibidem inſculpta, quæ ſimul nobiliſſimæ Gallenbergicæ Proſapiæ heroës nobis ob oculos ponet. Sic ergo ibi legitur: *Monaſterium S. Claræ in Münchendorff, quod olim D. Sigefridus Nobilis de Gallenberg, Ottonis ex Gutta de Weiſſenek filius; Wilhelmi ex Anna de Sumerek nepos; Sigiſmundi ex uxore, cujus nomen etſi vera neglexerit hiſtoria virtutem loquitur, pronepos; Sigefridi ex Bertha de Funkenberg abnepos; Schiegii ex uxore incomperta, & Ottonis ex conjuge Anna ab Ehrnfels, demum Ottolphi de Scherffenberg, qui circa annum M. primus condidit Arcem Gallenberg, trinepos, quadrinepos, & ultra; anno ſalutis MCCC, VII. Idus Octobris, die SS. Dionyſii, Ruſtici, & Eleutherii MM. primus fundavit: hoc Georgius Sigiſmundus S. R. I. Comes, & D. de Gallenberg S. C. M. Camerarius, Ducatus Carnioliæ Judiciorum Provincialium Præſes, & ſupremi Capitaneatus Locumtenens cum germano ſuo Joanne Friderico, hæreditarii advocati in Münchendorff, Fundatoris per XIII. generationes ſeri nepotes, vetuſtate jam cadens pene a fundamentis repararunt anno MDCLXXXII.* Adfert præterea Valvaſorius tum fundationis literas, tum alias, quibus Sigefridus, Fridericus, & Otto Sigefridi fundatoris filii novis muneribus patris opus cumularunt. Huic Cœnobio prima omnium præfuit Clara Gallenbergica fundatoris pariter filia anno 1301. ei officio admota, cui aliæ 35. hactenus ſucceſſere.

PLETRIA.

Pletria vulgo Pletriach inter fertiliſſimi ſoli delicias, uno Landſtraſſio diſſita milliari, prædium olim Nobiliſſimæ Auerſpergicæ & Zoblsbergicæ gentis. Sub finem ſæculi XIV. hoc & adjacens Dominium Sicherſtein, cum caſtro gentilitio ejuſdem nominis Equeſtris familiæ, emptione ſibi vendicarunt Comites Celejani. Initio ſæculi ſequentis hæc & alia plura ab Hermano II. Comite converſa

ſunt

ſunt in Carthuſiam, teſtantibus binis fundationum tabulis etiamnum exſtantibus. Priores Hermannus fundator conſentientibus filiis Friderico, Hermanno & Ludovico dedit Cillyæ die Dominico ante feſtum S. Margarethæ anno 1407. & teſtes nominantur Sigiſmundus Neühauſer eques, Georgius Silberberger, Conradus Verbez aulæ Præfectus, Popo a Weileſtein, Fridericus Lindegker & Ludovicus Sachs. Alias dedit die veneris poſt Dominicam *quaſi modo geniti* anno 1414. idem Hermannus Comes a Cilly & in Seger ſenior & Fridericus, Hermannus & Ludovicus Fratres Comites a Cilly (filii prioris) teſtantibus Hermanno Comite a Cilly Epiſcopo Friſingenſi, Friderico Topplacher, aulæ Præfecto, Ludovico Sachs & Poppone a Weilenſtein. Ædificium amplum & firmum Gothorum ſtructuram loquitur. Adſita Eccleſia ſanctiſſimæ Triadi & Dei Genitrici Virgini Mariæ dicata, religioſo ritu conſecrata fuit in pervigilio Sanctorum Simonis & Judæ anni 1420. a memorato Hermanno Friſingenſi Epiſcopo, cui veniam hanc fecerat Ludovicus Aquileienſis Patriarcha. Hermannus Fundator cum Socerum ſuum Sigiſmundum Imperatorem Poſonii inviſeret, anno 1434. inter Imperii Principes jam jam reponendus obiit 13. Octobris anni ejuſdem; corpus terræ redditum eſt ante aram principem Pletriacenſis templi: ubi illius adhuc ſepulchrum viſitur. Prævaleſcente hac in Provincia hæreſi, extincti ſunt Carthuſiani reditusque monaſterii, a Ferdinando tum Archiduce, dein hujus nominis Imperatore ſecundo, anno 1595. dati ſunt in ſuſtentationem Collegii Labacenſis Societatis JESU, quod & Clemens VIII. Pontifex Maximus literis Roma 23. Martii anni 1596. datis ſuprema ſua authoritate firmavit.

RATMANSDORFFIUM

Ratmansdorffium vulgo Germanis Ratmansdorff, Carniolis Radovelza Urbs eſt cum ſpecioſa turrianorum Comitum Arce lævo Savi fluvii littori ſex ſupra Labacum milliaribus inſidens, atque in mediocri colle, quem profunda foſſa undique natura circumdedit, elevata. Per Henrici tertii Cæſaris beneficium ex Oppido in Civitatem tranſiiſſe narrat Valvaſorius, ſed Merianus Lazium ſecutus Friderici IV. Imperatoris ætate inter Oppida Ratmonsdorffium recenſet, negatque modo patere, quandonam conſueta Urbium jura impetraverit. Poſt Udalrici Cileienſis Comitis necem memoratus Fridericus cum exercitu Carnioliam ſubiens, etiam in hanc Urbem infeſta convertit arma, quam paulo poſt obſeſſam cœpit, & a Witovicio Cileienſis viduæ

Belli-

Belliduce receptam, repetita obſidione ſibi ſecundo ſubjugavit. Unius horæ ſpatio extra Urbem lacus eſt exquiſitis piſcibus fæcundus, in cujus medio modica inſula, & in hac ædes Deiparæ Virgini ſacra, a multis undique concurrentibus piis clientibus celebrata: ad partem occidentalem lacus in abrupta & alta rupe caſtrum eſt Veldes Brixinenſi Antiſtiti obtemperans.

RUDOLPHIWERTA.

RUdolphiwerta, ſeu Neoſtadium vulgo Germanis Rudolphswert, ſeu Neuſtädtlein, Carniolis Novomeſto Urbs peramœna in leni aſſurgit clivo, unde præterfluentem Gurcam deſpectat. Authorem ſui colit Rudolphum IV. Auſtriæ Archiducem, qui eam & ædibus inſtruxit, & Civitatum privilegiis auxit dato anno 1365. diplomate confirmatis. His Maximilianus I. Imperator Collegiatam, ut vocant, Eccleſiam D. Nicolao Epiſcopo devotam anno 1509. cum divite adjecit dote, qua undecim Canonici præter Præpoſitum, & Decanum in communi alebantur; at repetita ſæpius infortunia ad quatuor tantum Canonicos præter duas dignitates priorem numerum coarctarunt. Sub nuper vita functo Præpoſito Antonio Gotthardo Barone ab Erberg, non ſolum prior numerus maxima ſui parte eſt reſtitutus, ſed & Collegiata Domus in clivi apice Urbem deſpiciens ab interitu vindicata atque elegantem in habitationem adaptata. Hodie Præpoſiti redditibus Goritienſium Archi-Præſul Alumnorum complures in recens excitato Clericorum Seminario alit. Reliquo Canonicorum Collegio quatuor alia ſubſunt in Urbe Templa SS. Antonio Abbati, Georgio, Martino, & Catharinæ conſecrata. Sexta intra muros Eccleſia D. Leonardo sacra potitur Minorum S. Franciſci Cœnobium ab Eliſabetha a Tſchernembl anno 1462. fundatum. In conſpectu autem Urbis ſtat Venerabilis Capucinorum Ordinis Aſceterium, anno 1660. condi cœptum; ſed poſt 12. annos cum Templo a Joanne Scnoglypanovich Senienſi, & Modruſenſi Epiſcopo D. Joſephi honoribus erecto tandem conſummatum. Excellebat quidem olim tum populi frequentia, tum mecicium abundantia Rudolphiwerta; verum quinquies a Turcis territa, & circumjacentibus bonis ſpoliata, dein ter ab epidemica lue, ſæpius a flammis ad extremam hominum, rerumque inopiam redacta, priſtinum vigorem nunquam recuperavit.

SITTICIUM.

SItticium vulgo Germanis Sittich, Carniolis Sitizena vetuſtum & percelebre Ciſtercienſis Ordinis Mo-

Monasterium 4. milliaribus Labaco in Orientem recedens an. 1135. erexit Peregrinus Aquileiensis Patriarcha, eique altero anno præesse jussit Vincentium ab ipso S. Bernardo ex Gallia submissum; fundationis tamen literæ non nisi anno 1156. datæ apud Valvasorium leguntur. Ejus dotem additis latifundiis deinceps ampliarunt Marchiones Istriæ, Goritienses Comites, Austriæ Archiduces, aliique complures a citato authore recensiti, præsertim Viridis, seu Virida Barnabovii Mediolanensis Principis filia, & Leopoldi Probi Archiducis in Helvetia cæsi vidua, una cum pluribus Istriæ Marchionibus, & Agnete Udalrici Carinthiæ Ducis conjuge in hujus Cœnobii Templo tumulata. A Vincentio primo Abbate quadraginta sex hactenus eo munere functi sunt, quorum vigesimus octavus Oswaldus nomine anno 1482 gubernaculo admotus incensum a Turcis Cœnobium e cineribus rursum excitavit, haud dispari calamitate anno sequentis seculi 29. opprimendum: Reinprectus vero Trigesimus nonus anno 1604. in Abbatem electus, amplum cujus pars etiamnum visitur ædificium a fundamentis evexit; novum annis his proximis ad elegantiam omnem constructum, excitavit Præsul hodie adhuc superstes Wilhelmus.

VIPACUM.

Vipacum vulgo Germanis Wipach, Carniolis Vipava Oppidum frequens olim, & amplum, modo exile ad Carnioliam quidem hodie refertur, sed in Italia tamen jacet, utpote ad Australem alpium radicem situm; harum quippe summitas, vel ipso Schönleben annuente, Italiæ initium est. Illius tenuitatem illustrat magnificum Comitis Lanthieri Palatium recenter ibidem excitatum. Propriis quondam suberat Dominis, seu cognomen suum ab illo loco mutuantibus, inde ad Osterwicios Carinthiæ Proceres devenit, ab his vero ad Herbersteinios, ex quibus Leonardus fertur anno 1487. a Friderico III. Cæsare hoc Oppidum dono accepisse; sequentis vero seculi annus 57. consignatur a Bautschnero Nicolai Comitis Turriani funere, quem ob multas legationes in Italia, Hispania, & Belgio pro Cæsare obitas Vipacensi Castro ab eo donatum subjungit. Horrida, asperaque alpium juga Turcarum impetum frangere nequivere, quo minus an. 1478 hucusque progressi totam viciniam expilarent; post sex inde lustra alteri patuit hosti, Venetis scilicet, qui anno 1508. inopino assultu Vipacum occuparunt. Longa hinc extenditur ora generoso amænoque vino, quod ibi legitur, celebrata. Præterea scaturit ex propinqua rupe Vipa-

cus fluvius in eo alpium latere, quod Nauporti alias descripti fontibus opponitur, estque procul dubio famosus ille veteribus fluvius, qui quondam Frigidus audiebat; id enim clare demonstrat Peutingeriana Mappa cum præsenti locorum situ comparata: illius iter huc pertinens in Labacensi descriptione jam exposuimus, quod nimirum Aquileia ducebatur ad Pontem Sontii, ad fluvium Frigidum, ad alpem Juliam, Longaticum, Nauportum, Æmonam; hodie autem si quis Aquileia discedens, post 14. passuum millia in veteri Mappa adscripta Sontium, seu Lisontium trajiciat, ad alpes, quæ ante Nauportum occurrunt, profecturus, in nullum alium certe incidet fluvium, quam Vipacum, cujus in eodem pariter loco meminit Antonini Itinerarium. Inclaruit maxime hic fluvius ob celeberrimam victoriam a Theodosio Imperatore anno 394. de Eugenio tyranno prodigiose partam: dilaudant illam ex veteribus Jornandes (a), Ruffinus (b), Theodoritus (c), Orosius (d), Socrates (e), Sozomenus (f), aliique plures, ex quibus locum clare designant partim Sozomenus, dum ait: *Eugenius maximum paravit exercitum, & portas Italiæ, quas Romani alpes Julias vocant, præoccupatas communit.* Et postmodum ita de Theodosio scribit: *Oratione facta movet in Italiam, & cum alpes consecutus esset, primas custodias occupat, deinde superato transitus vertice, cum jam descendendum esset, campum plenum equitibus, ac peditibus videt.* Partim Socrates dum hæc narrat. *Fit itaque conflictus ad fluvium, quem Frigidum vocant.* Hic ergo Theodosius collecto militarium virium robore, certus obtinendæ victoriæ, quam Joannes Anachoreta prædixerat, in Eugenium cum Arbogaste, Flaviano, & ingenti armatorum caterva adventantem prævio crucis signo in labaro, militumque armis renidente, exercitum movit, & quidem nonis Septembris Gothos præire jusserat, qui ab hostibus oppressi infelicem totius rei exitum ominabantur; at Cæsar SS. Apostolorum Joannis & Philippi aspectu, verbisque per noctem confortatus, universis postridie copiis prælium redintegrat, quo maximis utrinque animis exardescente, ubi Romani Romanis congrediebantur, æqualis erat pugna, ubi vero Gothi, cæterique Barbari pro Theodosio dimicabant, ibi vincebant Eugeniani; quod ille intuitus, super editam rupem, unde ab omnibus spectaretur, in terram procumbit, Divinamque opem ferventissime invocat, nec suo voto frustratur; nam Bacurius eximiæ pietatis, virtutisque Tribunus cum primis Ducibus illuc suppetias ferens, ubi hostes superabant, rupta eorum acie, in fugam omnes convertit. Validissimus interim exortus ventus missa ab Eugenianis jacula

(a) De reb. Germ. c. 28.
(b) Lib. 2. c. 33.
(c) Lib. 5. c. 24.
(d) Lib. 7. c. 35.
(e) Lib. 6. c. 25.
(f) Lib. 7. c. 22. & 24.

cula

cula in eosdem retorquebat, & quæ jaciebant Cæsarei, vehementius in hostes ferebantur, in quorum etiam ora elatus pulvis oculorum usum præpediverat. Hac ratione Theosius victoria potitus Aquileiam perrexit. Jure igitur Claudianus, postquam cuncta hæc eleganti carmine cecinisset, ita exclamavit (a)

(a) De III. Consul. Hono.

O nimium dilecte Deo, cui fundit ab antris
Æolus armatas hyemes, cui militat æther,
Et conjurati veniunt in classica venti:
Alpinæ rubuere nives, & *FRIGIDUS* amnis
Mutatis fumavit aquis, turbaque cadentum
Staret, ni rapidus juvisset flumina sanguis.

WEICHSELBURGUM.

WEichselburgum vulgo Germanis Weichselburg, Carniolis Vischnagora Urbecula est infra Weichselbergam Arcem sita, & 4. milliaribus Labaco absens, quam Joannes Thomasich apud Schönleben 552. ante Christi nativitatem annis ædificatam tradit, aut fingit: cum enim nulla antiquorum adferat documenta, nec priscum illius nomen prodat, merito suspicionem ingerit, vixque ab eruditis assensum extorquebit. Magnianam inter Pannoniæ Superioris Urbes a Ptolomæo relatam dictum olim fuisse Weichselburgum divinat Schönleben, sumpto inde argumento, quod is author inter Æmonam, & Prætorium eam recenseat, sed observandum est Ptolomæum Urbium ordinem non juxta situm, sed dignitatem, aut libitum contexuisse. Hujus Civitatis Parœcia Sitticensi Cœnobio subjecta D. Ægidium ut Patronum suum veneratur. Cæterum illam splendidius quondam viguisse ferunt, at modo dirutis, aut mox ruituris ædibus inflictas sibi a bello, & igne plagas incolis, exterisque monstrat etiamnum obducendas.

****

COMITATUS GORITIENSIS.

FOrum Julium, seu Forum Julii, aut Forojulium Italiæ Regio intra alpes Carnicas, sinum Adriaticum, & reliquam Venetorum ditionem extensa a Carnis olim tenebatur, qui ex alpibus antiquissima eorum sede in hanc oram ad mare usque descendentes etiam Carniæ nomen illi indiderunt, & quidem multo ante susceptam in

Noricum migrationem, quam in Carinthiæ deſcriptione ſupra explanavimus. Hujus aſſerti teſtis (a) eſt Plinius (a) anno Chriſti 80. vita functus, qui in Venetia, decima per eum Italiæ Regione, poſtquam Concordiam, & Aquileiam Urbes, Tilavemptum, Natiſonem, & Turrum fluvios, aliaque Fori Julii loca recenſuit, illico addit: *Carnorum hæc Regio.* Teſtis Strabo circa annum 25. florens, qui Tergeſtum uſque Carniam producit, cum illud Pagum Carnicum appellet: teſtis demum Ptolomæus (b) an. 147. e vivis ſublatus, qui in ſexta Europæ Tabula ita ſcriptum reliquit. (c) *Civitates Carnorum mediterraneæ Forum Julium Colonia, Concordia Colonia, Aquileia.* Ex quarum Urbium prima Provinciam totam nomen ſuum ſumpſiſſe, ulteriori demonſtratione non eget. Hac potitus eſt an. 569. Alboinus Longobardorum Rex, qui Herulorum, Gothorumque ſecutus veſtigia, e Pannonia in Italiam deſolandam potius, quam occupandam advolaverat, Italicis allectus fructibus a Narſete Eunucho Juſtiniani Cæſaris Archiſtratego dono miſſis, ut Barbaro Rege ad eos propius decerpendos invitato, objecta ſibi a Sophia Imperatrice ſcommata ulciſceretur: cumque ille animum intenderet, uti Paulus Diaconus narrat, quem Forojulianæ Civitati, totique Regioni præficeret, Siſulphum, ſeu Giſulphum, ut fertur, nepotem ſuum virum per omnia idoneum tandem elegit, in Ciſalpinam Calliam mox progreſſurus. Giſulpho dein ſucceſſere alii ex Longobardica gente Duces, ex quibus Rachiſius anno 744. ad totius Regni ſolium evectus, elapſo ſexennio in Caſſinenſe Cœnobium conceſſit, ut vitam ſuam religioſis virtutibus ſatius, quam cervicem auro coronaret. Verum exciſo paulo poſt a Carolo Magno Longobardorum Regno Forojulienſes Duces ab Imperatoribus deinceps ſtatuebantur, quibus Carinthiæ, & Carnioliæ cura videtur aliquando demandata. Ex his Baldricus, cum Magiſtratum ſegniter adminiſtraſſet, Bulgaris Superiorem Pannoniam impune deprædantibus, anno 828. officio motus, quatuor Marchionibus, ſeu Comitibus, in quos tota Forojulienſis Marchia tunc diſſecta fuit, locum, dignitatemque ceſſit.

Eximiæ, ac peramœnæ hujus Provinciæ non infima portio, Comitatus Goritienſis Auſtriaca ſceptra a longo jam tempore veneratur, reliquo illius tractu Venetis obtemperante, ſi Gradiſcam, & Aquileiæ buſtum excipias Eggenbergicæ proſapiæ cum adnexis Oppidis ſubjecta. Adeo procul a noſtra ætate abeſt inſignis hujus Comitatus fons, & origo, ut vix ulla ſpes amplius affulgeat ad eam inoffenſo pede perveniendi, & fluentem inde Comitum ſeriem recto tramite derivandi. Megiſerus (a) an-

(a) Lib. 3. 18.

(b) Lib. 7.

(c) Lib. 3. c. 1.

(a) Chron. Car. lib. 6. c. 12.

antiquiora evolvere diffidens eorum ſyllabum ab Alberto I. auſpicatur, quem ab Ezelino Iſtriæ Marchione ex Andechſinis Comitibus oriundo, ac Mechtilde Ottonis III. Cæſaris filia progenitum autumat, & ab Henrico IV. Imperatore primum Goritiæ Comitem ſub finem ſeculi undecimi creatum. Verum plures alios ea dignitate conſpicuos ſuggerunt paſſim ante prædictum tempus annales, cujuſmodi fuere circa annum 926. Meinardus, ejuſque filius, vel ex fratre nepos Marquardus; item Otwinus Beatorum Albo inſcriptus, & circa annum milleſimum e terris ad cœlos evocatus. Qua de cauſa non vane ſuſpicor, Goritienſem Comitatum ab inſinuata paulo ante Fori Julii in 4. Comites diviſione oriri; primos enim poſt ſingulorum obitum ex Cæſaris arbitrio fuiſſe ad id munus promotos facile concederem; ſed hæreditariæ poſtea ſucceſſionis jura obtinuiſſe; quod & alibi itidem factum animadverti. Inter poſteriores Comites apud hiſtoricos celebratur Joannes, qui Udalrici Cileienſis Comitis in Hungaria interfecti ditionem ſibi deberi prætendens, quamvis nullis ſubſidiariis ſtipatus copiis, ſuisque tantum viribus fretus, an. 1460. ipſi Imperatori Friderico III. bellum indicere non formidavit; jamque aliquod Urbeculas, & Oppida in Carinthia invaſerat; ſed miſſus a Cæſare exercitus inconſultum Joannis animum ita repreſſit, ut non modo occupata deſerere, Cileienſi hæreditati valedicere, ſed & proprium Comitatum tanquam feudum ab Auſtriæ Archiducibus dependens agnoſcere ſit coactus. Poſt octo inde luſtra, Leonardo poſtremo Goritiæ Comite abſque liberis extincto, Maximilianus I. Imperator ex veteri pacto gentilitio vacuum dominium adiit, & ſpecioſam hanc gemmam Auſtriaco diademati inſeruit. Paulo poſt Ericum Brunſvicenſem Principem idem Cæſar Goritienſi ditione remuneratus eſt, jure tamen ad poſteros minime tranſmittendo; ſed excitato inter Maximilianum, & Venetos bello, Livianus Reipublicæ Bellidux victis ad Cadurium Germanis, captoque Liſontii ponte anno 1508. Goritiam obſidione cingit, & crebris tormentorum ictibus muros quatiens, Cives ad deditionem compellit. Arcis autem Præfectus Andreas Lichtenſteinius miſſis ad Ericum nunciis, quo res loco forent aperuerat, ſed lente eum cum ſubſidio adventare cernens, cum hoſte paciſcitur, Arcemque cum Urbe dedit. Vix annum tamen integrum Venetis licuit de hac victoria triumphum agere; altero enim vere Feltrio, & Belluno ab Erico occupatis & evulgata de Maximiliani, validique exercitus adventus fama, in Cæſaris fidem ſponte rediit Goritienſis Civitas, de qua modo ſingulariter agemus.

Goritia vulgo Germanis Görz peramœna Urbs, & deſcripti hactenus Comitatus caput, a Liſontii fluminis aquis pene alluitur, & Labaco Carnioliæ Metropoli 12. milliaribus abſcedit. Hujus originem quidam nimis alte petentes, Noreiam Civitatem veteribus notiſſimam, primum in Noritiam, demum in Goritiam tranſmigraſſe crediderunt; at nullus præſto eſt ſcriptor, qui eam nunquam Noritiam dixerit nullum indicium, quod ſententiam comprobet, præterquam levis vocabuli affinitas conſvetus Lazii Achilles; quem alii parvi pendentes non Goritiæ, ſed in propinquo Salcanenſis Vico Noreiam collocant, nonnullis, quæ ibi hodie ſpectari dicuntur, ædificiorum ruderibus ad id afferendum inducti; plura tamen contra hanc quoque opinionem militant, quam ei faveant deſumpta ex veteri authoritate argumenta quæ veritatis indagandæ gratia libeat modo curſim trutinare. Agmen ducat Strabonis textus ita ſonans: (a) *Extra Venetiæ quidem fines Aquileia eſt, quæ flumine ab alpibus deſcendente diſterminatur, per quod ſurſum navigatur ſtadiis mille, & ad Urbem uſque Noreiam, ubi Cn. Carbo collatis adverſus Cimbros ſignis re infecta diſceſſit. Locus autem eſt ad purgandum aurum natura idoneus, nec minus ad ferri fabricas.* Amnis ergo Noreiam præterfluens, Aquileiam Urbem, vel Aquileienſem Diſtrictum a Venetia dirimebat, unde Occiduam illius plagam neceſſario irrigaſſet; atqui Liſontius, cujus ripæ modo Salcanum inſidet, per Orientale Aquileiæ latus in mare decurrit: minus adhuc favet Strabonis diſtantia, quæ 37. communia milliaria germanica conficeret, cum Salcanum, & Liſontii oſtia nec media ejusmodi intercapedo disjungat. Quapropter & Strabo in indicando fluvii ſitu, & vel ipſe, vel Amanuenſes in ſtadiorum numero erraſſe dicendi ſunt, ut Noreia Salcani ſubſiſtat: verum ſi Strabo toties nos fallere creditur, unde oſtendetur, Noreienſia rudera ibidem ſupereſſe? ſecundum ſphalma facilius tolerari quidem poteſt, frequens enim eſt in veterum operibus per tot ſecula ſæpius tranſcriptis; & ſane Cluverius (a) apud Schönleben (b) in quibuſdam Strabonis exemplaribus non niſi quingenta reperit ſtadia, ſeu ſexaginta duo millia, & quingentos paſſus, quos Aquileia uſque ad Venzonum Oppidum metitur, unde navigabilis jam fluere incipit Tilavemptus, & ad Occidentalem Aquileiæ partem in ſinum Adriaticum effunditur, aptus proinde ad terminos inter Venetiam, & Aquileiam definiendos. Interim ego in alio Cluverii (c) opere toto Cœlo diverſam ejus mentem deprehendo; ita enim ibi Strabonem ex Græco codice vertit: *Ad Aquileiam navigatur adverſo Natiſone a mari plurimum LX. ſtadia; - - - ſita autem eſt*

(a) Lib. 5.

(a) Ital. ant l. 1. c. 20.

(b) Carn. ap. ant. c. 5. §. 5.

(c) Vin. & Nor. c. 2.

extra

extra fines Venetorum, qui dirimuntur amne ab alpibus profluente, qui ſubvectionem habet per CIↃCC. *ſtadia ad Noreiam Urbem.* Natiſo poſt Gradiſcam cum Liſontio confluit, videturque ea tempeſtate nomen ſuum uſque ad mare conſervaſſe, putatque Cluverius de eo Strabonem loqui, dum paulo poſt Venetorum fines diſtinguit; unde cum totus Natiſo a fonte uſque ad mare longe paucioribus fluat ſtadiis, ſic textum corrigit. *Dirimuntur amne, qui ab alpibus profluens, ſubvectionem habet ducentum ſtadiorum in Tauriſcos ad Urbem Noreiam.* Quam bene, non diſcutio; ſed veluti certum concludo, aut perperam a Strabone Noreiæ ſitum adumbrari, quod probabilius videtur, aut ſi ei fidimus, Noreiam in Auſtrali alpium deſcenſu, uti apparet, deſcribenti, binas hujus nominis Urbes admittendas eſſe, cum in Tauriſcis, ſeu Norico non in Carnia veteres alii ſcriptores Noreiam diſerte ſtatuant. Julius Cæſar in belli Gallici comentario, *Bojos*, inquit, *qui trans Rhenum incoluerant, & in agrum Noricum tranſierent, Noreiamque oppugnarant, receptos ad ſe ſocios ſibi adſciſcunt.* Clarius adhuc Plinius (a) *In hoc ſitu interiere ex Venetis Atina, & Cælina, Carnis Sedeſte, & Ocra, Tauriſcis Noreja.* Reſtitutam tamen fuiſſe eam Urbem oportet; nam omnium clariſſime Antoniniani Itinerarii author Plinio recentior Noreiæ locum, in Superiori nempe Styria, deſignavit, cum Ovilia, id eſt, Welſio Cileiam peregrinantibus 27. MP. ante Virunum apud illum ea Civitas occurrat. Cum ergo Salcani incaſſum hactenus Noreiam quæſiverimus Goritiam tandem revertamur.

(a) Lib. 3. c. 19.

Sane non opus eſt Goritiam a Noreia derivare, cum luculenta illius etymologia in promptu ſit, ex Slavico nimirum idiomate in hac vicinia uſurpato deſumenda, namque Gora montem, Goriza monticulum apud Slavos denotat, qualis omnino ille eſt, quem occupat Goritienſis Arx Cæſarei Capitanei, ut vocant, ſedes, & vetus Civitas utcunque munita; nova autem poſterioris ævi opus nullis coërcita muris per ſubjectam planitiem temere dilatatur. Hinc etiam clare elucet Goritiæ ortum ad Slavorum tempora referendum eſſe, non ad annum 456., quo Gaudentius Hilarinus ex quibusdam ſubleſtæ fidei documentis apud Schönleben tradit, unum e Palatinis Carinthiæ caſtra Attilæ ſecutum, ab eo partem agri prope Aquileiam dono accepiſſe, & late per Carſum, & Poykam, conſtructis tribus Palatiis Roſacenſi, Fiumicellenſi & Goritienſi, dominatum. Multo minoris ponderis patet eſſe Megiſeri ſententiam, qui ad annum 451. de hac Urbe tanquam jam tunc exiſtenti loquitur, dum ex ſuppoſititiis plane annalibus refert, Alanum de Goritia ſub Foreſto Eſtenſi

ſi Principe contra Attilam militaſſe Magnam patriæ ſuæ attulit lucem Comes a Coronini in tentamine ſuo Genealogico-Chronologico, in quo & antiquam Comitum rerumque Goritienſium ſeriem elucidavit & hodiernam urbis faciem eleganter deſcripſit ex quo pauca in noſtram rem delibare juvat. Præter complura Nobilium, eaque elegantia palatia, templa ſequentia Goritiæ Religionem eloquuntur: Metropolitanum hodie olim Parochiale SS. Hilario & Tatiano ſacrum. PP. Societatis Jeſu in memoriam S. Ignatii eorundem fundatoris erectum. PP Conventualium S. Franciſci cum Sacello S. Catharinæ excitato ab ipſo S Antonio Patavino. PP. Capucinorum, B. V. in cælos aſſumptæ conſecratum: S. Joannis Baptiſtæ, ædificatum ab illuſtriſſima familia Baronum de Doremberg ſub cura Sociorum Jeſu: Fratrum Ordinis S. Joannis de Deo cum adjecto Noſocomio. Sacrarum Virginum bina templa, nempe Ordinis Capucinorum S. Claræ unum, alterum Virginum ab ſancta Urſula nomen habentium: porro ſacellum S Antonio ſacrum: Sacellum S. Michaelis prope Parochiam: Sacellum Archiepiſcopali Palatio adſitum a Domino Auguſtino Codellio P. M. excitatum: Sacellum Xenodochii ad Macellum Sacellum honoribus S. Eraſmi a Comitibus de Orzon aliquot abhinc annis erectum: aliud SS. tribus Magis dicatum, in Suburbio extra portam Italiæ. Denique non eſt omittendum Sacellum Arcis S. Bartholomæo Sacrum; & alterum in Urbis parte Superiore ſeu Arce ubi Capitanei Solemni ritu inſtitui ſolebant.

Quot Religioſarum Familiarum commemoravimus templa, totidem ſunt earundem aſceteria. Collegio PP. Societatis JESU, a Ferdinando II. fundato, adjectæ ſunt publicæ ſcholæ, in quibus præter humaniores litteras, Philoſophia, Matheſis, Theologia Moralis, & Jus Canonicum traduntur. Pertinet eo convictus, & nobilium adoleſcentum profectu, & ædificii decore illuſtris. Monaſterium PP. Conventualium S. Franciſci id memoria dignum habet, quod a S. Antonio Patavino anno 1225. fundatum ſit, ubi idem primus Religioſo cætui Guardiani nomine præfuit. Urbis Goritiæ extrema propemodum contigit mons, cui impoſitum eſt Cœnobium PP. Carmelitarum a S Thereſia Reformatorum, cum eleganti templo, in quo ſub imagine prodigiis Clara, B. Virgo Maria colitur: loco nomen eſt *Caſtagnovicza* quaſi Caſtaneorum ſilvam dicas. Civitas hæc & incolis & Nobilium frequentia pro amplitudine ſua non mediocriter ornata eſt: celebritatem ejus augent tribunalia quæ pro Auguſtiſſima Principe toti huic Provinciæ præſunt: ſolebat olim

ea

ea regi a Capitaneo qui cum Prætore & Aſſeſſoribus ſex ac e Procerum ordine duobus jus dicebat nobilibus etiam de crimine Capitali poſtulatis: hodie immutata paulisper regendi forma, Capitanei Goritiæ & Gradiſcæ titulo & munero ſublatis, ſenatus Provincialis Cæſareo Regius conſtitutus fuit, Præſide ſeu Regio Repræſentante & conſiliariis conſtans, a quo ad aliud Tribunal appellare non licet, niſi ad Regimen interioris Auſtriæ, Græcii ſtabilitum. Eccleſiæ quoque res, non levem hic ſubierunt mutationem: paruerat jam dudum Goritienſis Eccleſia Patriarchæ Aquileenſi: poſtquam vero per Legatos Reipublicæ Venetæ id effectum eſt, apud Romanos Pontifices ut Patriarcha Aquileenſis non alius niſi Venetus deligeretur, & viventi Patriarchæ Succeſſor Venetus illico quocumque titulo adjungeretur: ea res, præter enata ſubinde bella, aliasque graves cauſas, Auſtriacam Domum permovit, ut poſt tentata nequidquam leviora remedia, expoſitaque Romani Imperii ac Domus Auſtriacæ jura, Patriarchæ Aquileenſi Veneto in terras Auſtriacas denique aditus interdiceretur. Id primo factum eſt anno 1621. ſubinde cum Romæ, iterum propoſitis diverſis, eam controverſiam componendi, mediis nihil efficeretur, iterata eſt illa Aquileenſis Patriarchæ Veneti ab Auſtriacis terris excluſio anno 1641. ſed optima Patriæ mater Maria Thereſia Auguſta, cum fideles ſubditos ſuos, proprio animarum Paſtore deſtitutos, diutius vivere non ſuſtineret, a ſupremo Eccleſiarum Rectore Benedicto XIV. P.M. primum illud obtinuit, ut an. 1749. die 29. Novemb. & paulo poſt die 27. Jun. 1750. literæ Apoſtolicæ Romæ ſignarentur, quibus *Vicarius Apoſtolicus Temporarius per Diœceſim Aquilejenſem* in Auſtriacis terris inſtitutus fuit Carolus Michael Comes ab Attems Pergameni Epiſcopi titulo honoratus cui & Imperatrix eodem anno temporalium bonorum jura contulit: commoto hac re Senatu Veneto, ſtudioſiſſima Pacis Imperatrix cum eo tranſegit ut abolito Patriarchatu Aquileenſi reditus & poteſtas illius in duos dividerentur Archiepiſcopos qui ſuam libere ſinguli in ſuo territorio exercerent juriſdictionem, annuit his Summus Pontifex Benedictus XIV. edita Conſtitutione Romæ anno 1751. quæ incipit: *injuncta nobis a Supremo Paſtorum Principe* - - - Patriarchatum Aquilejenſem omnino abolet, duos Archiepiſcopos *Goritienſem* ac *Utinenſem* erigit, Auguſtæ Auſtriacæ Domui in Maria Thereſia, & ejuſdem Succeſſoribus jus perpetuum nominandi Archiepiſcopum Goritienſem addicit. Atque eodem anno 1751. primus Goritienſis Archiepiſcopus ab Auguſta Imperatrice nominatus eſt idem qui Vicarii Apoſtolici munus obiverat Comes ab Attems,

Suffraganei Metropolitanæ Goritiensis Ecclesiæ designati sunt Episcopi: Tridentinus in Tyroli, Comensis in Mediolanensi Ducatu, Tergestinus & Petinensis in Istria Austriaca. Archiepiscopo Canonicorum Collegium adjunctum est, Præposito, Decano, & Primicerio conspicuum: quorum Sustentationi abbatiæ Rosacensis, & Belinienfis, aliique Sacris Curionibus destinati reditus sunt constituti.

COMITATUS MITTERBURGENSIS.

ISTria, seu Histria amœna Italiæ Provincia inter Flanaticum, & Tergestinum sinum peninsulæ formam referens, a Septentrione alpibus cingitur, quibus a Carniolia separatur. His adhæret magna Istriæ pars, quam Mitterburgensis Comitatus a primaria Urbe vulgo Germanis Mitterburg, Italis Pisino sic dictus complectitur, Aquileiensi Patriarchæ, Leopoldo Probo Austriæ Archiduci, & Goritiensibus Comitibus aliquando subjectus. Sed horum stirpe anno 1500., uti diximus, extincta ad Austriam sub Maximiliano I. Cæsare reversus eidem hactenus obtemperavit. Interea tamen Ferdinandus III. Imperator anno 1644. Comiti Antonio Flangino Patritio Veneto ditionem hanc in pignus tradidit, a quo ad Portianos, dein Auersbergicos Principes devolutam Græcensis Camera redemit. Beneficio Caroli VI. Cæsaris eum obtinuere Marchiones de Prie qui illum etiamnum possident. Comitatus centrum 17. Germanicis milliaribus Labaco dissitum occupat Mitterburgensis Urbs undique aperta, Arcemque amplam quidem, sed vetustam in celsa rupe suspectans, in cujus specum præterfluens amnis præcipitat nunquam exiturus. Præcipuam S. Nicolai Ecclesiam anno 1266. erectam Præpositus gubernat, præter quam adest & Minorum S. Francisci Cœnobium sub Sixto IV., qui ab anno 1471. ad ejusdem seculi 84. summum Pontificatum gessit, excitatum.

Post primariam Pisinensis Comitatus Urbem memorari exigit Episcopali dignitate fulgens Petina, seu Pedena vulgo Germanis Biben, Carniolis Pitschem 16. milliaribus Labaco remota, atque in edito surgens monte, quem solum vini, oleique feracissimum circumdat. Episcopatum a Costantino Magno Imperatore anno 324. fundatum

(a) Descrip. Carn. lib. 8. Sect. 3.

tum testatur Valvasorius, (a) refellitque Francisci Glaunichi opinionem, qui eum antiquiorem prætendit; cum tamen ante illud tempus, ne unum quidem hujus Ecclesiæ Antistitem ipsemet valeat assignare. Tota Diœcesis binas Civitates cum undecim pagis continet, in quibus 14. Parœciæ, & viginti circiter animarum millia numerantur. Inter Episcopos S. Nicephorum celebriorem fecerunt mira prodigia a Manzolio descripta, quibus ante, & post mortem inclaruit.

Cæteræ Comitatus Urbes hæ sunt; Antignana in monte sita, fortique muro cincta, ad quam per unicam januam ingressus patet: magna hæc quidem est, sed magnitudini populus minime respondet: præter Parochiale SS. Simonis, & Judæ Templum terna alia recenset B. Dei Matri, Sanctisque Antonio, & Joanni Baptistæ consecrata. Galligniana venusta Urbecula saxoso colli insistens, & uno milliari Mitterburgo distans. Berschezium parva quidem, sed populo referta Urbs in clivo mari imminente elevata, nobilique vino celebris, cujus Templum sacræ D. Aurelii M. exuviæ condecorant. Laurana mari quoque adjacens, quæ una cum Berschezio genuinæ Istriæ adscribenda non est, cum ab Arsia fluvio vero illius ad Orientem limite excludantur.

Bina etiam Ordinis S. Pauli primi Eremitæ Monasteria in hoc eodem Comitatu spectantur, quorum vetustius B. Mariæ Virgini sacrum, fertili gaudet solo, cui amœnitatem addit propinquus Zepicensis lacus, flumenque Arsia inde exoriens: illius originem scrutatus Bautschnerus, ita in suis MSS. annalibus expressam reliquit: *Anno 1396 Cœnobium S. Pauli primi Eremitæ in Istria ad lacum conditur, a duobus fratribus Nicolao, & Hermanno Gutteneg-ker filiis quondam Phillipi Guttenegker nuncupati de Castello Wachsenstein, vulgo Kosliak in Istria, cui assignantur proventus, & bona, Ecclesiaque B. Virginis de Lepitsch nuncupata juxta lacum sub præfato Castro sita.* Alterum SS. Apostolis Petro, & Paulo dicatum, vulgo S. Peter am Walde, fundaverat quidem jam anno 1255 sacræ, ut opinor, Benedictinorum Familiæ Meinardus Goritiensis Comes; at ab iis, nescio qua de causa, desertum Fridericus III. Imperator anno 1459., annuente Pio II. Papa Eremitis S. Pauli ad Lacum dono dedit, qui suorum Religiosorum Coloniam illuc submiserunt.

TERRITORIUM FLUMINENSE.

MAritima ora, quæ ab Arſia fluvio verſus Dalmatiam flectitur, ab antiquiſſimis ſcriptoribus Japidiæ inſerebatur, uti diſerte liquet ex allegato alias Plinii textu, in quo ait nonnullos in Flanaticum ſinum Japidiam a tergo Iſtriæ promoviſſe: ex his fuit Plinio vetuſtior Strabo (a) ita ſcribens. *Tota Iſtriæ navigationis latitudo M., ac CCC. producitur ſtadiis. Dehinc Curſus Japodicus ſtad. M continetur - - - ſecundum Japodes in Liburnos eſt navigatio.* Plinio autem poſterior Ptolomæus (b) Iſtriæ Liburniam expreſſe jungens, *Poſt Hiſtoriam*, inquit, *Italiæ ſequitur ora Liburniæ, aut Illiridis.* Ergo ad Iſtriam uſque extenſa jam Ptolomæi tempore videtur Liburnia, ſeu Dalmatia, cui eam fuiſſe incluſam certiores nos facit Flavius Vegetius, qui anno 370. floruit, his verbis, *Liburnia Dalmatiæ pars eſt Jadertinæ ſubjacens Civitati, cujus exemplo naves bellicæ fabricantur, & appellantur Liburnicæ.*

a) Lib. 7.

b) Lib. 2. c. 17

In hac itaque regione antiquitus Japidia, poſtea Liburnia appellata jacet Flumen S. Viti vulgo Germanis S. Veit am pflaum, Italis Fiume, Dalmatis Reka, frequens Urbs, penes quam fluvius optimas alens trutas, mare Adriaticum ſubit, & navibus portum pandit. Promonam hic quidam collocant, quam ab Octaviano Auguſto expugnatam Appianus memorat, cui ſententiæ favere quidem videtur cum hujus authoris deſcriptio de Dalmatarum a Cæſare deficientium Duce ita loquentis: *Promonam Liburnorum Urbem denuo invadens, vallo, foſſaque munierat, aliaque ex natura locorum munitiſſima occuparat. Nam regio omnis montuoſa, collibus undique acutis pinarum in modum erectis prominet:* tum ea, quæ paulo poſt ſubjungit: *Cæſar Urbem, duoſque aſſiſtentes colles, qui ab hoſtibus tenebantur adhuc, per quadraginta ſtadia muro ſepſit.* Vetuſtiſſimi enim muri rudera in proximo monte ſparſa illud Auguſti opus ibi extitiſſe fere perſuadent. Verum faceſſit negotium omiſſa maris mentio, quod paucis paſſibus ab Urbe abeſt; unde minus proprie accipienda forent, quæ de collibus *undique* acutis, & muro, quo Promonam, colleſque Cæſar *ſepſit*, Appianus enarrat. Illius etiam reliquus contextus procul hinc eam Civitatem removere nonnullis viſus eſt; inter quos Joannes Lucius apud Schönleben inter Titium & Tilurum amnes eandem reponit, ubi Promina mons antiquæ Promonæ nomen pene retinuit. Neque muri veſtigia multum Fluminenſibus patrocinantur; nam creditu difficile eſt, tumultuario, prout in obſidionibus fieri ſolet, opere murum adeo ſoli-

dum

dum excitari potuiſſe, qualem tunc fuiſſe rudera indicant, & ſuperata tot ſeculorum intercapedo confirmat. Quinimo oculatus teſtis Valvaſorius a maris littore plurima in longum milliaria prædicti muri rudera protendi aſſeverat; quare ad diuturnam potius Provinciarum diviſionem, uti in Brittania quoque factum legimus, quam ad Civitatem aliquam brevi obſidionis tempore includendam eum exſtructum pronunciarem. Maxime autem a veritate declinat imperitum vulgus, quod vaſtiſſimam fingens Urbem, ab eo muro quondam fuiſſe vallatam inaniter jactat. Vetuſtum tamen Flumen eſſe non inficior, ſed ſuos illud natales Terſaticæ Civibus acceptos referre ſuſpicor. Stabat enim Terſatica celebris olim, notaque Ptolomæo Civitas in adnexo trans fluvium monte, in quo Arx, Paguſque idem fere nomen hactenus ſervat, nec a vero abludit, eos loci arduitatem pertæſos ad ſubjectum fluvium deſcendiſſe, ibique ſenſim domos excitaſſe, quo major ſitus commoditas, & facilius ad mare commercium alliciebat. Hinc non aliud Urbi nomen, quam Flumen, ſeu Dalmatice Reka. Sed ad certiora veniamus.

Antequam Auſtriæ Archiducibus ſubderetur Civitas, Comitibus de Valſa parebat. Hodie tota muro clauditur, quem bina verſus portum firmant propugnacula, totidemque univerſim aperiunt portæ. Qua ad montes accedit, paulo altius aſcendit Cæſarei Capitanei Ædes, quam Arcem vocant, ſolidioribus mœnibus externe munita. Inter ſacra ædificia recenſeri poſcunt Eccleſia Collegiata, quam Archipresbyter cum ſeptem Canonicis adminiſtrat, & venerandum D. Atarcilliani corpus illuſtrat; S. Hieronymi Templum cum Eremitarum S. Auguſtini Cœnobio a Comitibus de Valſa aliquot abhinc ſeculis fundato; Sanctimonialium ex Ordine D. Benedicti Monaſterium a Franciſco Chneſich anno 1662. erectum; & marmoreum S. Viti Urbis Patroni Templum cum Societatis JESU anno 1627. Flumen ingreſſæ Collegio, quod Comes Urſula a Thonhauſin liberaliter dotavit, ſubjecta illi Caſtua Urbe forti muro turribuſque cincta & uno milliari Flumine remota, cujus diſtrictus, ſi Veprinizam, & Moſchenizam Oppida junxeris, ſupra 8. Germanica milliaria teſte Valvaſorio in circuitu numerabit. In ſumma illius Templi ara pia totius Urbis veneratione colitur Chriſti e cruce pendentis effigies, in quam trecentis circiter abhinc annis in platea publice appenſam, quidam cognomine Lonzarich ob adverſam luſus fortunam excandeſcens, ſacrilego auſu lapidem vibravit, ſanguine miraculoſe ex vulnere emananante, quod ſuperſtites hodie-

que lapis, cruoriſque guttæ teſtantur. Extra Fluminenſem vero Urbem Capucinorum Cœnobium mari adjacet ad ejuſdem territorium pertinens, quod anguſtis conſtrictum terminis a Terſatano monte diſſecat memoratus fluvius a nonnullis Titius inepte vocatus; ſiquidem hic Dalmatiam a Liburnia diſcriminabat, quæ ſecus Adriaticum mare longius in Euronotum porrigebatur, cum Senia, Jadera, & Scardona Urbes a Ptolomæo Liburniæ inſerantur.

Terſatanæ Arci, quæ ad Comites Frangepanes quondam ſpectabat, idem modo præeſt Capitaneus, qui Fluminenſi: ejus viciniam maxime condecoravit Nazarethana Beatiſſimæ Virginis Domus, quæ Angelorum miniſterio anno 1291. ex Palæſtina huc advecta, & poſt triennium, anno ſcilicet illius ſeculi 94., ab iisdem ſublata in Picenum Italiæ Provinciam migravit. Ad perpetuam tamen hujus beneficii memoriam Comes Nicolaus de Frangepanibus Sacellum ibidem excitavit, cui Seraphici Ordinis Monaſterium illius filius Martinus an. 1453. una cum ampliori Templo adjecit: ſed hoc, cum anno 1644. vetuſtate fatiſceret, multo elegantius inſtauratum Petrus Marianus Senienſis, & Modruſenſis Epiſcopus ſolenni pompa conſecravit. Multum Civitas hæc providæ Caroli VI. in ſubditos munificentiæ debet, ut enim commerciis maritimo ſitu opportunam, terreſtri quoque & commodiore itinere redderet magis frequentatam, lapidibus viam ſterni juſſit flumine Caroloſtadium completis vallibus, ſectis immani labore grandiorique ære montibus, ut merces & quæ uberi effundunt Hungariæ Croatiæque opes, illinc ad exteras transveherentur oras nec ad celebritatem urbis contulit minus Auguſta Caroli VI. filia Maria Thereſia: ejus enim auſpiciis advocati undequaque negotiatores peregrinarum gentium artes & induſtriam, huc, poſitis fabricis, invexere inter quas potiſſimum eminet illa quæ Sacharaceam farinam noſtros in uſus excoquit, quæque de condimento hoc totis jam proſpicit hæreditariis provinciis, atque ex in his gulæ noſtræ illiciis nec exteri nec hoſtes ipſi noſtri amplius diteſcunt.

TERRITORIUM TERGESTINUM.

TErgeſtum olim Tergeſte, vel Tergeſta, vulgo Italis Trieſte, Germanis Trieſt pervetuſta ad mare Adriaticum Urbs proprioque ſinui nomen imponens, ab antiquis ſcriptoribus modo Carniæ,

mo-

modo Japidæ, vel Illirico, modo Iſtriæ adjudicatur. Strabo (a) ait: *Poſt Timavum Iſtrorum uſque Polam littus eſt: In medio Tergeſte caſtellum eſt ab Aquileia CLXXX. diſtans ſtadiis*, & alibi (b) *a Tergeſte Pago Carnico tranſmiſſio eſt per Promontorium &c.* Vicum quoque, ſeu Pagum Artemidorus, qui 61. ante Chriſtum annis floruit eam appellat; ſic enim de illo ſcribit Stephanus Byzantius apud Schönleben. *Tergeſta neutro genere, Oppidum Illyrici circa Aquileiam, Artemidorus vero in Epitoma undecim librorum Tergeſtrum id vocat, vicumque agnoſcit.* At Dionyſius Periegeticus ab Octaviano Auguſto in Armeniam moturo ad deſcribendam eam regionem præmiſſus Urbem nominat: *ubi trahitur*, inquit, *Adriaticum mare in ſolum finitimum Aquileienſe: ubi condita eſt Urbs Tergeſtræorum intimis in finibus maris.* Romanis Aquilis primum ſe ſubjeciſſe videtur Tergeſtum ſub annum ante Virginis partum 129., quando Appiano (c) teſte, Japides Sempronius Tuditanus, & Tiberius Panduſius pugna ſuperarunt; licet tunc illos non omnimode ſubjugaverint: id clarius expreſſit Plinius, dum inquit: *Tuditanus qui domuit Iſtros in ſtatua ſua, ibi inſcripſit ab Aquileia ad Titium flumen ſtad. CC.* Coloniam tamen eo deductam non arbitror ante annum Chriſti trigeſimum, cum, ut hactenus vidimus, ab antiquioribus authoribus Urbs, vel Vicus duntaxat nuncupetur; primus enim Tergeſtinæ Coloniæ meminit Plinius, (d) a quo in Japidum regione hæc enumerantur: *amnis Timavus, Caſtellum nobile vino Pucinum, Tergeſtinus ſinus, Tergeſte Colonia XXIII M. P. ab Aquileia, ultra, quam ſex millia paſſuum Formio amnis ab Ravenna CLXXXIX. M. P. antiquus auctæ Italiæ terminus, nunc vero Iſtriæ.* Unde fallitur Schönleben, (e) dum Coloniæ nomen Tergeſto primum ab Appiano datum commemorat; is enim author poſt Plinium vixit ad annum ſcilicet 148., cum alicubi afferat Romam 900. annis perduraſſe. Eodem quoque titulo hanc Urbem honorat Ptolomæus (f) Appiano coævus ita ſcribens: *Iſtriæ ſimiliter poſt flexum intimum Adriatici ſinus Tergeſtum Colonia.*

Largo Martyrum ſanguine rubuit Tergeſtinum ſolum, quamdiu Ethnicorum Cæſarum jugo premebatur. Ex his glorioſi certaminis famam ad noſtra uſque ſecula tranſmiſere SS. Virgines Euphemia, & Thecla ſorores Matre Epiphania patre Demetrio nobiliſſimis progenitoribus natæ, quæ ab Alexandro, cui nubere prima renuerat, Sextilio Præſidi detectæ, poſt varia tormenta anno 256. amiſſum in terris caput, immortali in cœlis laurea coronandum reperere. Has æmulatus eſt S. Servulus nobili pariter genere ortus, qui duodecimum annum agens eremiticæ vitæ normam in propinquo Urbi antro amplexus, & anno 283. a Junilio Præſide

(a) Lib. 5.
(b) Lib. 7
(c) Lib. 6. ſeu in Illyrico
(d) Lib. 3. c. 18.
(e) Annal. Carn. part I.
(f) Lib. 3. c. 1.

ſide in vincula conjectus, equuleo tortus, aliiſque cruciatibus affectus, tandem jugulatus de Idolorum ſuperſtitione triumphavit. Annum 287. martyrii palma exornarunt S. Juſtina 14. annorum Virgo, & S. Zeno viſo Juſtinæ miraculo ad Chriſtum converſus, ambo a Fabritio Præſide poſt tormentorum ſævitiam capite plexæ. Biennio poſt paſſus eſt S. Juſtus Urbis patronus, a Monatio Judice morti addictus, & appenſo ad collum plumbo in mare deturbatus, ſed ſolutis vinculis decidit ad fundum pondus, & ſacrum corpus ſub occaſum ſolis ad littus adnatans, Sebaſtianus Sacerdos, forſan Urbis Epiſcopus, a S. Martyre per noctem monitus terræ mandavit. Præceſſerant hos omnes SS Primus Presbyter, & Marcus ejus Diaconus ſub Hadriano Imperatore Martyrii Palmam in hac Urbe conſecuti, quorum ſacras exuvias hodie Veronenſes colunt. Hos paulo poſt comitati ſunt an. 151. S. Lazarus Diaconus ſub Pompejo Judice, & altero anno S. Apollinaris Diaconus ſub Lucidio Præſide fuſo pro Chriſto ſanguine æternum glorioſi.

Tantus hic Catholicæ religionis amor primis Eccleſiæ ſeculis in Tergeſtinorum animis flagrans probabilem reddit Bucelini (a) opinionem, qua primum hujus Civitatis Epiſcopum ab ipſo D. Hermagora Aquileienſi Præſule initiatum refert, quamvis illius nomen interciderit; continuam nihilominus Antiſtitum ſeriem a Taurino ſolum inchoat, quem Berengarius Rex fertur ad annum 911. multis muneribus ditaſſe. Poſt Taurinum quinquaginta, & amplius Epiſcopi Tergeſtinæ Diœceſi præfuere, inter quos eminet Æneas Sylvius ad ſummi Pontificatus apicem anno 1458. evectus, & Pii II. nomine inſignitus. Ab hoc jus præſentandi pro illa Eccleſia Epiſcopi Auſtriæ Archiducibus collatum addit Bucelinus, cum antea ejuſdem electio Canonicorum ſuffragiis committeretur. Maximis interim beneficiis Tergeſtinam Sedem a nonnullis fertur proſecutus Lotharius Imperator Ludovici Pii filius; ſiquidem hic ipſam Tergeſtinam Urbem cum territorio ad tria milliaria extenſo Joanni illius Præſuli ſubjecit, juſque ſignandæ monetæ inſuper conceſſit, dato anno 848. Papiæ diplomate quo ea donatio confirmabatur. Unde originem quoque ſumpſiſſe arbitror Tergeſtini Comitis titulum, quem Epiſcopi hodieque uſurpant. Id autem uno ſeculo tardius ponit apud Schönleben Ughellus, ac Lothario Italiæ Regi Hugonis Arelatenſis filio adſcribit, annum 948. in eo diplomate exaratum aſſerens. Verum prioris ſententiæ patronis minus conſentaneum videtur, Epiſcopum poſt ſex menſes Cæſareum hoc donum alienaſſe, cum conſtet, Joannem, ut illi numerant, II.

(a) Germ. ſac. P. I.

Ter-

Tergeſtinum Præſulem, ad diſſolvendum æs alienum, tutandoſque fines contra Hungarorum incurſionem, qui vicina loca depopulabantur, ſervato monetæ jure, Urbis dominium Civibus vendidiſſe, qui opportunos inter ſe partiti magiſtratus Rempublicam inſtituerunt. Sed cum hanc adverſus Venetorum potentiam, a quibus ſæpe opprimebantur, ægre tuerentur, Auſtriacorum Archiducum patrocinium invocantes, iis ſe protegendos, regendoſque demum tradiderunt.

Ex maris littore, ubi portus minoribus navigiis aperitur, per acclivem montem, cujus verticem obtinet Arx admodum munita Cæſarei Capitanei Sedes, aſcendunt Urbis ædificia, quorum ſpectabiliora de more ſubnectam. Præeat itaque Cathedralis Baſilica, in qua duodecim Canonici divina peragunt, & cujus conſecrationem exponit membrana ab Antonio Marentio Epiſcopo, dum ara maxima inſtauraretur, anno 1653. reperta, in qua ita legebatur: *Anno ab Incarnatione Domini milleſimo ducenteſimo ſexageſimo quarto, Indictione VII., die vero IV. menſis Novembris dedicatum fuit altare hoc cum Eccleſia Deiparæ Virgini ſine macula conceptæ, a Venerabili Patre Domino Arlongo Dei gratia Epiſcopo & Comite Tergeſtino cum quatuor aliis Epiſcopis. & fuerunt in eo reconditæ multæ & infinitæ reliquiæ Sanctorum.* Hodie autem cum ſacra D. Juſti lipſana iſtic colantur, D. Juſti Templum apud populum audit. De hac Eccleſia loquens apud Irenæum de Cruce Ughellus, ſic eam deprædicat. *Sunt in ea plurimæ imagines, texellis fabre compoſitis, ita expreſſæ, ut nihil pene Italia habeat pretioſius, ſi imagines, abſolutius, ſi artem ſpectes.* Templi hujus turris pervetuſti arcus ruinis incumbit, quem Conſtantino Magno Imperatori hac tranſeunti Cives erexere, eſtque etiamnum ſuperſtes inſcriptio marmori inciſa, quæ ita ſe habet. *IMP. CÆS. FL. CONSTANTINO MAXIMO P. T. AUG. R. P. TERG. D. N. P. F.* Cœnobium, Eccleſiaque Minorum Conventualium inter antiquiſſimas Seraphici Ordinis Sedes haberi poteſt, cum S. Antonius Patavinus an. 1231. ad Beatorum Sedem translatus eorum fundamenta poſuiſſe dicatur. Urſino de Berthis in Epiſcopali Cathedra ſedente, novæ Religioſorum coloniæ Tergeſtum appulerunt, anno nimirum 1618. ſacra Capucinorum Familia, ſequenti vero Societas JESU, cui Collegium dotavit Udalrici Principis Eggenbergici munificentia, binis nunc Templis inſtructum, ex quibus majus Parthenio cultui devotum tam amplitudine ſua, quam Architectonica ſymmetria illuſtre, non tantum Collegio, ſed & Urbi toti eſt ornamento; alterum minus D. Sylveſtro quidem dicatum, ſed cum a Civium ſodalitate ſub

Deiparæ ſine labe conceptæ patrocinio frequentetur, etiam inde nomen trahit Hujus vetuſtatem, & Cathedralis dignitatis decus ex ſequenti inſcriptione foribus præfixa colligi fas eſt: *SS. EUPHEMIÆ, ET THECLÆ NOBIL. VIRG. ET MM. TERGESTIN. DOMICILIUM, PRIMUM TEMPLUM ET CATHEDRALE, IMMACULATÆ VIRGINIS ORATORIUM RESTAURATUM M. DC. LXXII.* Adeſt præterea intra Urbem Sanctimonialium D. Benedicti legibus adſtrictarum Monaſterium, exterius vero Religioſorum S. Joannis Dei, ſeu Fratrum Miſericordiæ Cœnobium.

Nulli Principum ſuorum tot tantaque debuit umquam Tergeſtum quam Auguſtiſſimæ hodie Imperanti Mariæ Thereſiæ, quæ ſi favores ſuos in alias Provincias larga, hic illos prodiga manu cumulaſſe dicenda eſt & Tergeſti fundatrix compellanda: ſitus ad mare Adriaticum, vicinarum regionum ubertas, eam movere ut per hanc opportune a natura conſtitutam januam, & ſuperfluas ſuorum opes emittere & exterorum ſuſcipere cum magno Auſtriæ lucro juxta & ornamento poſſet. Portum ergo quidquid meliorem commodioremque reddere poſſet, conſtrui juſſit, a Lazareto uſque ad adſitam inſulam, ducto per maris undas vallo propugnaculis inſtructo, & fluctuum vis fracta, & hoſtium amotæ inſidiæ, tutaque a ventis & vi hoſtili ſtatio parata navibus eſt; portum ipſum ab exactorum publicanorumque ſeveritate liberum eſſe juſſit, merceſque mari advectas, teloniis immunes declaravit: iis tantum demptis quarum apud nos copia major quam ut aliunde allatis indigeamus. Navium ab eo tempore undequaque adventantium copia ingens, numerusque hominum deſerta etiam patria tam benevole Principis beneficio vivere cupientium crevit; quibus ut de commoda proſpiceretur habitatione, a parte Urbis occidentali, qua olim areolis exceptæ maris aquæ a ſolis radiis in ſalem excoquebantur, novum ſurrexit ſuburbium; magnificum illud ſi domuum ſpectes æqualitatem decoremque, amœnum ſimul ſi viarum conſideres amplitudinem, Thereſianopolis dicitur ab Auguſtiſſima Imperatrice ſub cujus faventiſſimis exſtructum eſt auſpiciis; nec pulchritudo tantum ab hoc ſuburbio Tergeſto acceſſit, ſed & ſalubritas cui hactenus obſecerant ſtagnantes hic olim lacus halitusque peſtiferi. Tum, ne ampliatæ Urbi deeſſet quidpiam, in dulcis aquæ inopia medelam attulit eadem Patriæ parens: hunc in finem duobus ab Urbe milliaribus fontes quæſiti collectique fuere & per canales in Urbem trajecti, his omnibus Principis optimæ beneficiis mirum quantum revixere comercia quibus moderandis negotiatorumque

que

que gubernando populo, inſtitutum eſt Tribunal Regium quod geritur a viris nobilitate non minus quam ſcientia illuſtribus, atque ut iis qui mari tam infido ſe elemento committere cupiunt, nihil ad tam arduum vitæ genus deſit, inſtituta eſt in Societatis JESU Collegio Cathedra quam occupat Profeſſor qui rei nauticæ præcepta explicet.

Ab Urbe ſecus Adriaticum littus ad Timavum fluvium proficiſcenti, obviat Proſſecum nobiliſſimo vino famoſum, quod ex ſitu Pucinum videtur a Plinio (a) his verbis celebratum : *Julia Auguſta 82. Annos vitæ Pucino retulit acceptos, vino non alio uſa. Gignitur in ſinu Adriatici maris non procul a Timavo fonte ſaxeo colle, maritimo afflatu paucas coquente amphoras, nec aliud aptius medicamentis putatur. Hoc eſſe crediderim, quod Græci celebrantes miris laudibus Pyctanon appellaverunt ex Adriatico ſinu.* Demum Tergeſto in ſeptentrionem montoſa protenditur regio, quam Karſtiam vocant, ubi in loco, cui Lippiza nomen, Cæſareum ſpectatur equile ſelectiſſimis ex tota Europa equis ad propaginem ibi congregatis refertum.

(a) Lib. 17. c. 6.

TOPOGRAPHIA COMITATUS TYROLIS.

Tyrolenſis Comitatus pluribus Ducatibus tum amplitudine, tum opibus par, pluribus etiam ſuperior, a Teriolis, hodie Tyrol, tenui ad Atheſim Caſtro nomen mutuans, partim Rhæticis, partim Noricis veterum alpibus incumbit, per quæ non in Germaniam tantum, ſed & in Italiam propagatur. A Septentrione habet Bavariam, ab Oriente Salisburgenſem Diocœſim, & Carinthiam, a Meridie ditionem Venetam, & ab Occidente hodiernos Rhætos, ſeu Griſones & Sueviæ partem.

Tota regio altiſſimis montibus includitur, permultis fluviis fontibuſque limpidiſſimis irrigua; ejus longitudo a Sueviæ finibus ad Venetos XL. milliaria Germanica æquat : latitudo a Griſonibus ad Carinthiæ fines XXX. comprehendit: vallibus abundat fertilitate ſoli amœniſſimis, populoque frequentibus. Præaltis licet ſeptæ montibus, perviæ tamen & apricæ ſunt lenique ipſæ faſtigio in theatri ſpeciem conſcendunt oculos perpenemorum pinis conſitorum virore, atque ipſa ſitus diverſitate mirifi-

ce recreant: præcipuæ memorari dignæ ſunt a Septentrione Oenana *Innthal* Salinis metallorumque Venis celebratiſſima, Urbe etiam totius Provinciæ Principe gaudet: *Licathia Lechtal* a Lico qui in ea oritur nomen mutuatur; *Celerina*, *Cillerſtal* a celere dicta fluvio, majorem partem Salisburgenſi Archiepiſcopo paret; *Vipitina Wipthal* a Vipitno Antonini nomen accepit; ad Pyrenæi (montis in Tyroli) radices ſita valles ad Hiſareum fl. vulgo *das viertel am eiſach* nuncupata, ubi Brixinum Epiſcopi ſedes eſt: vallis *Puſtriſſa Puſterthal*, & aliis *Puſteria* quæ Dravo & Byrro fontes præbet, ſolis ortum *Venuſta* vero quam Atheſis permeat occaſum reſpicit, a Vennonibus vel potius Venoſtibus populis Alpinis dicta. Verſus meridiem vergunt vallis *Atheſina*. Vallis Tridentina, cujus Urbs præcipua Tridentum: Vallis *Flemmarum*, in Fleims, Val di Fieme, quam Aviſius fl. mediam ſecat: Vallis *Auſugi*, nomen debet Auſugo Antonini a quibuſdam *Euganea* vocata, val Sugana, agro Vicentino & Feltrenſi contermina: vallis *Anania*, melius Anaunia a Naunibus populis, Val d'Anone auf dem Nons, vicis & nobilium caſtris referſiſſima: huic contigua eſt Vallis ſolis, V. di ſole, auf dem Sulz. Camulis ſeu Camunis Venetis finitima. Non procul judicariarun vallis, cui adhærent Comitatus Lodronienſis ad lacum Idrinum in finibus Brixianis, & ex altera parte Comitatus Arcenſis qui ad lacum Benacum uſque pertingit. Denique vallis *Lagarina* ad Atheſim in ipſo agri Veronenſis limine, Roboretana Civitate nobilis. Convalles ſeu minores plurimæ valles numerantur aliæ, quas inter *Tuxiana* Tux & *Piciana* Pfetſch, quarum incolæ corporum magnitudine ac robore cæteros præſtant: *Gardenenſem* vero & Enebergam, olim vallem inianam qui habitant, idiomate utuntur proprio & ſingulari quod ex latino celticoque conflatum eſſe videtur. Fluviorum in Tyroli præcipui ſunt: *Oenus* qui ad Patavium ſeu Paſſavium Danubio ſe ſubmittit, *Atheſis* rapidas & ſpumantes undas ex montium anguſtiis Italiæ immittit, ac ad mare Adriaticum properat; *Dravus* Carnos, *Licus* Auguſtam Vindelicorum, *Iſara* Bavariam, *Medoacus minor*, ſeu *Brenta* Patavium petit: *Sarca* lacum Benacum, *Cleſius* Idrinum tranſit: mutato inde nomine exit, mantuamque alluit *Mincius* ab accolis dictus: in Tyrolis finibus oriuntur *Julia*, Gail, *Plavis*, Piave Italis: *Aſticus*, aſtego: *Olius*, oglio; *Illus* ill; *Ambra* & *Juvavus* Salza. *Hiſareus*, Eiſach ad Brixinum; *Byrro* Rienz & ad *Bozanum*, *Talvernæ*, Talfer ſe jungit. e cæteris amnibus *Oenus*, *vacam Roſanam Pigrum*, *Ezium*, *Melam*, *Sillam*, *Celerem*, & *Vultepium*, ad aquilonem defluentes excipit atque in ſupe-

ſuperiori Engadina natus, a Ponte alto ad fauces uſque Kuffſteinianas, totam vallis Annanæ longitudinem decurrens, aquarum vectigal perpetuum, irrigata Bavaria Danubio refert. Atheſis *Ramum*, *Punam Salturnum Snalleſium*, *Paſſarum*, *Fulzavam*, *Hiſareum* ſeu *Atagim*, *Noſium*, *Aviſium*, *Ferſinam* & *Lemnum* ſecum rapit deportandis in Italiam mercibus valde oportunus, longo enim primum flexu Tyrolis longitudinem propius ſequens, per Venonum Vallem nunc venuſtam uſque ad arcem dictam Sigismundi coronam, vulgo Sigmundcron, dein verſo in auſtrum curſu, Tridentum excurrit inde Lagarinam vallem Roboretum præterfluit, & relictis paulo poſt Tyrolis finibus per Venetos in Adriæ ſinum effunditur.

Inter montes eminet *Arula*: arlberg montis Adulæ priſcis notiſſimi pars, hinc etiam Adlberg: *Ferreus* Feren: *Mons Venoſticus*, Funſter muns, ad Oenum; *Pyrenæus* Brenner & *Juvo* aufen, commeantium frequentia nobiles: Pyrenæus quoque apud veteres celebratus; montes *glaciales* Verner dicti, immenſo producuntur tractu ac perpetua rigent glacie: contra alii pratis & paſcuis lætiſſimi, & ad ipſum prope verticem mira incolarum exculti induſtria, ædibus etiam tuguriisque frequentes. Ex ipſis tamen iis frigore conſtrictis montibus, qua in planitum deſinunt, plurima hæc, queis Tyrolim irrigari diximus flumina oriuntur. Si *Puſtriſſam* accipias olim vallem Noricam dictam, Carinthiæ conterminam & extremam Vollis Oenanæ inferioris partem, totam Tyrolim ſub Rhætia contineri, luce meridiana clarius patebit, ſi veterum ſcriptorum eas Provincias definientium teſtimonia in medium attulero. Strabo (a) à Guarino latine redditus ita Rhætiam deſcribit, vinumque dilaudat: *Univerſa deinceps montana pars in Orientem, & in Auſtrum vergens, à Rhætis, Vindeliciſque tenetur, Bojis, Helvetiiſque confinibus, nam eorum campis imminent, cæterum Rhæti ad Italiam uſque pertinent, quæ ſupra Comum, & Veronam eſt. Vinum Rhæticum inter Italica egregie commendata non ſane inferius in Montanis illorum radicibus naſcitur.* Veronam, Comumque omnes noſcimus, & alpes, quæ ſuper eas Urbes præſertim Veronam attolluntur, à Tyrolenſibus inſideri, neminem latet; Rhætos vero fuiſſe Noricis conterminos, idem alibi (b) Cluverio interprete non obſcure indicat. *Rhæti, inquit, & Norici ad alpium uſque ſumma adſurgunt, verſuſque Italiam vergunt: illi Inſubribus, hi Carnis contermini.* Sed audiamus Plinium id apertiſſime docentem, dum ait: (c) *Juxta Carnos quondam Tauriſci appellati, nunc Norici. His contermini Rhæti, & Vindelici, om-*

(a) Lib. 4.

(b) Lib. 7.

(c) Lib. 3. c. 3.

nes in multas Civitates divisi. Tertio demum prodeat Ptolomæus, (a) (a) Lib. 2. c. 12. singulos Rhætiæ fines his verbis circumscribens: *Rhætiæ occidentale latus terminatur monte Adula, & linea, quæ est inter capita omnium Rheni, & Danubii. Latus Septentrionale terminatur parte Danubii, quæ est à fontibus usque ad Æni fluvii scissionem. Orientale latus ipso Æno terminatur, cujus Australior finis est long.* 34, *lat.* 45. $\frac{1}{4}$. *Meridionale alpium montibus supra Italiam extensis.* & postea: *Noricum terminos habet ab occasu Ænum fluvium.* Ubi tamen integer Oenus accipi non videtur, ab ostio nimirum, usque ad fontes; alias maxima Tyrolis pars, & quidem quæ supra Veronam ascendit, Norico contra Strabonem insereretur. Neque id Ptolomæum voluisse apparet, cum non fluvii originem, sed alium Australem finem additis gradibus designet, ex quibus tamen utpote erroneis is colligi nequit: exploratum quippe est, majorem geographicam latitudinem ipsis Oeni fontibus deberi. Rhætos Tuscorum propaginem esse consentiunt quidem Livius, Plinius, & Justinus, sed non eadem omnibus de transmigrationis modo, aut tempore sententia: Justinus (b) (b) Lib. 20. c. 5. à Gallis, qui Roma potiti Capitolium obsederunt, Tuscos pulsos se ad alpes contulisse scriptum reliquit; cum igitur Roma a Gallis succensa anno ante Christi ortum 390. conflagraverit, efficeretur, Rhætorum gentem ea ætate non multo esse antiquiorem. Plinius (c) (c) Lib. 3. c. 20. quoque Gallorum Tuscos expellentium meminit; attamen haud patet, num posteriores hos intelligat, an priores alios, qui Italiam ducentis annis prius, Tarquinio Prisco regnante, invaserunt; unde totidem etiam annis Rhætorum vetustati adjicerentur. Verum Livius (d) (d) Lib. 5. adhuc altiores hujus populi radices ostendit; Tuscos enim nulla vi coactos, florente eorum imperio Rhætis originem dedisse his verbis declarat: *Tuscorum ante Romanum Imperium late terra, marique opes patuere, mari supero, inferoque, quibus Italia insula modo cingitur, quantum patuerint, nomina sunt argumento: quod alterum Tuscum communi vocabulo gentis, alterum Adriaticum ab Adria Tuscorum Colonia vocavere Italicæ gentes: ii in utrumque mare vergentes ----- quæ post Padum omnia loca excepto Venetorum angulo usque ad alpes tenuere. Alpinis quoque ea gentibus haud dubie origo est, maxime Rhætis, quos loca ipsa efferarunt, ne quid ex antiquo præter sonum linguæ, nec eum incorruptum retinerent.* Nec minus certa apud veteres nominis, quam gentis origo, omnemque operam sane perdunt ii recentiores, qui eam a Rheno fluvio, vel a cimbrica voce Rheten, nescio, quas rimas aquarum vi excavatas significante, aut a Rhæteio Troadis Urbe imperite derivant; siquidem in promptu est Plinius præcitatus, qui Tuscos testa-

Duce Rhæto alpes ſuperaſſe diſerte teſtatur; quod etiam clariſſime ita ſcriptum reliquit præcitatus Juſtinus. *Tuſci quoque Duce Rhæto, avitis ſedibus amiſſis, alpes occupavere, & ex nomine Ducis gentes Rhætorum condiderunt.*

Immanem Rhætorum feritatem, qua Gallos, Italoſque infeſtabant, ea produnt, quæ Dio Caſſius, & Strabo ſuos in Commentarios retulere: eos ſcilicet, Pago aut Urbe obtenta non modo puberes omnes jugulaſſe, at ne infantibus quidem maſculis peperciſſe; imo ne hic quidem ſubſtitit ſævities, ſed gravidas etiam mulieres confodiebant, quas virilem fœtum utero ferre a ſuis vatibus didicerant. Eapropter Octavianus Auguſtus principio Druſum contra illos cum exercitu miſit, qui Rhætos apud alpes Tridentinas ſibi obviam factos haud magno certamine fudit, ejuſque victoriæ ergo Prætorios honores adeptus eſt. Deinde cum ab Italia rejecti Rhæti nihilominus Galliam urgerent, Tiberium quoque in eoſdem movere juſſit. Quare Druſus, ac Tiberius ſimul, multis locis in Rhætiam Legatorum opera irrumpentes, eaque de cauſa exterritos hoſtes aggreſſi, facili negotio diſperſas eorum copias proſtrarunt, reliquoſque exinde inferiores, & animis collapſos in ſuam poteſtatem redegerunt. Binas de hac victoria odas cecinit Horatius, in quibus eſt illud ad fortitudinis commendationem inſigne, quod Rhætos draconibus Romanæ aquilæ reluctantibus comparet, alios mox verſus addens, non modo Romanorum, ſed & Rhætorum gentem illuſtrantes.

(a) Videre Rhæti bella ſub alpibus (a) Lib. 4. Od. 4.
Druſum gerentem, & Vindelici, quibus
Mos unde deductus per omne
Tempus Amazonia ſecuri
Dextras obarmet, quærere diſtuli:
Nec ſcire fas eſt omnia. Sed diu
Lateque victrices catervæ
Conſiliis juvenis revictæ.
Senſere, &c.

Alibi (b) vero nunc: *Devota morti pectora liberæ*, nunc *agmina ferrata* Rhætos vocitans palam fecit, quam late excelluerit Martia eorum virtus, cum vel ab hoſtibus præconia extorqueret. Ovidius certe abjectæ alias adulationis poëta, Auguſti pavorem ex Rhætico bello conceptum haudquaquam diſſimulans ait, (b) Lib. 4. Od. 14.

(c) Rhætica nunc præbent, Thraciaque arma metum. (c) Triſt. Lib. 2.

Hoc quidem Rhætis laudi fuit, illud autem vituperio, ad quod alpinos hoſce populos a nimio liberatis, patriæque amore adactos retulit Florus. (d) *Quæ fuerit*, inquit, *callidarum gentium feritas, facile vel mulieres oſtendere, quæ deficientibus telis, infantes ipſos afflictos humo, in ora militum adverſa miſere.* Debellata demum (d) Lib. 4. c. 12.

mum Rhætia est anno ante Christi ortum 15, & in Provinciæ formam a Romanis redacta; in hunc enim modum scripsit de Augusto Paterculus, *Rhætiam autem, & Vindelicos ac Noricos, Pannoniamque, & Scordiscos, novas Imperio nostro subjejecit Provincias.*

Communem Tyrolis cum reliquis imperii Romani in Europa partibus sortem habuit, barbarorum facta Dominii, namque sæculo exeunte Quinto, Amalo Gothorum in Italia regi tota Rhætia qua & Tyrolim comprehensam diximus paruit; cum Gothorum in Italia sub Justiniano declinassent res, Bojoarii Francorum auspiciis quæ pars Ræthiæ sibi vicinior erat, invaserunt, reliquam autem Italiæ proximiorem occuparunt Longobardi qui e Pannonia illyricoque, a Narsete evocati Italiam invaserant. Ab ea tempestate qua in septentrionem vergit Tyrolis, iisdem cum Bavaria paruit Principibus; ast meridionalis pars illius quæ proprie Tyrolensem complectebatur Comitatum penes Longobardos fuit: cumque hi Alboino interfecto in varios minores Principes divisi essent & proprium suum comitem nancisci cœpit continuo, ut inter finitimos fit, vel bello, vel pace infida; atque adeo limites illius modo Longobardis modo Bavaris paruisse invenimus. Quare minus recte sentire videntur ii qui Tyrolim a præfectis qui Bavariæ Ducibus obnoxii erant, gubernatam fuisse asserunt, nullum enim in Tyroli horum vestigium: Comites quidem Andecenses aliique ex Bojoaria primates in septentrionali Tyrolis parte possiderunt bona, ast hæreditario illa, non fiduciario tenebant jure: nec minus errant qui Berchtoldo Istriæ Marchionis filio, primum tribuunt locum inter eos, qui Ducis nomine Tyrolensem Principatum tenuere: nam ex diplomatibus constat, dudum antea propriis suis Dominis Comitatum hunc paruisse, iisque pluribus: tota enim regio, præter agrum Tridentinum, & Brixinensem, qui suis Episcopis subjecti erant, illo ævo in plures discribebatur Comitatus: diversisque dynastis suberat: in Valle Oenana præter *Andecenses*, *Meraniæ* Duces Wolfratshusani, quoque Hertenbergici, & Eschenlochii, Comites e Bojoaria obtinebant Imperium: in Tridentina Diœcesi Comites Tyrolis, de Epiano, de Ultimis, de Flaono; Dynastæ Arcenses, Castrobarcenses, aliique reguli suas tenebant terras. Episcopis Curiensibus sua etiam jura erant in Valle Venusta, uti & *Advocatis de Amacia*; in Pustrissam Comites *Goritienses* dominabantur: potentes quoque in finibus his erant dynastæ de Tuvers.

Defuncto absque prole mascula, Ottone II Ducum Meranensium ultimo, anno 1248. Albertus Tyrolen-

lenſis arcis Comes, Vallis Oenanæ Inferioris Hæreditatem adiit, aliaque hinc inde diſperſa illius bona accepit ſeu jure uxorio quod, ut aliqui inquiunt, Guta illius conjux e Meranenſium ſtirpe fuerit; ſeu quod in hæc bona, Eccleſiæ Brixinenſis feudali jure ſubdita, vivo adhuc Ottone ſimultaneæ collationis & advocatiæ titulo, jus ab Epiſcopo accepiſſet, potentior hinc redditus Tyrolenſis Comitatus nomine, neglectis priorum titulis regionem totam complexus eſt.

Elapſo ſexennio & ipſe fato conceſſit, poſtquam duas tantum genuiſſet filias, nempe Adelheidam quam quidam volunt Henrico primum Romanorum Regi nuptam; id certum eam hoc tempore Meinhardi II. Goritienſis Comitis uxorem: & Eliſabetham Gebhardi Hirsbergenſis Comitis conſortem; unde diſciſſo inter earum maritos Comitatu, Gebhardo Oenana Vallis, Meinhardo autem reliqua cum Tyrolenſis Comitis titulo Provincia obvenit: cujus poſt quatuor inde annos defuncti filii Meinhardus & Albertus diu quidem utriuſque Comitatus, Tyrolenſis ſcilicet, & Goritienſis proventibus indiſcriminatim fruebantur: verum anno 1272. inſtituta diviſione Albertus Goritiam, Meinhardus Tyrolim occupavit. Hic autem decennio poſt Carinthiæ Ducatu, & opibus auctus, Oenana Valle quatuor argenti marcharum millibus redempta, diſciſſam antea Tyrolenſem ditionem anno 1284. rurſus conjunxit. Meinhardi demum ex Henrico filio neptis Margaretha Maultaſchia amiſſo filio unico Meinhardo, quem ex Ludovico Bavaro Brandeburgi Marchione ſuſceperat, anno 1363. diploma confecit a Gerardo de Roo contra eos, qui Margaretham Rudolpho Auſtriaco nupſiſſe, & ea ratione Tyrolim ad Auſtriacos deveniſſe putant, allegatum, in quo ad Rudolphum, Albertum & Leopoldum Auſtriacos fratres, tanquam proximos aliunde hæredes, utpote conſobrinos, cunctas ſuas Provincias tranſtulit per donationem inter vivos factam, & a Carolo IV. Cæſare confirmatam. Hinc Tyrolenſis Comitatus immortali Auſtriæ Archiducum proſapiæ jugiter ſubjectus proprios ex ea Principes ſæpius obtinuit, quorum præſentia bearetur. Verum poſt Sigiſmundi Franciſci Oenipontani Archiducis ſine prole mortui fatum, quod anno 1665. 7. cal. Junii contigerat, beatiorem eum reddidit Auguſtiſſimus Cæſar Leopoldus. Atque ab eo tempore ſub placido Cæſarum Auſtriacorum jure fuere, & hodie Auguſtiſſimæ Imperiis parent: ſoli quos & naturæ ſitus & ſua fides tutos contra eos qui hocce ſæculo impetivere Auſtriam hoſtes præſtitit, quique proin a militum ſtationibus & præſidiis fuere immunes. Bavarico bello Provinciæ ordines

anno 1745. ut in commune aliorum pro Auſtria ſua pugnantium civium meritum venirent, ſuo ære legionem conſcripſere quæ & patriæ, unde etiam nomen accepit, perpetuo ſit præſidio, & aliarum more, ſi res ita tulerit, caſtra etiam extra Provinciam ſequatur.

Supereſt adhuc ut quod ſtrictim ſuperius attigimus, hic perſequamur fuſius: de metalli fodinis Tyrolenſibus differentes: ditiſſimæ ac inter Germaniæ præcipuas illæ quondam fuere; hac autem ætate noſtra, metalla non niſi parce admodum reddunt: plura tamen hominum millia in eis eruendis deſudant quotidie, ſolo hoc Provinciæ & Principis lucro, eoque ingenti quod tot civibus hoc occupatis labore, vitæ ex eo proventus veniat: celebratiſſimæ ſunt *Suacenſes* ubi & ſupremus rei metallicæ per Tyrolim & anteriorem Auſtriam Magiſtratus Sedem habet. Argentum cupro mixtum gignunt: uti & Hoedicollenſes, Cluſienſes & Ratenbergicæ: plumbo abundant Temſtenſes; plumbum argento mixtum continent Sterzinganæ: Arinenſes, æris & chalybis feraces ſunt: ferri Primerienſes, ad Volſanam, in valle ſolis, Pergini, ad Pillerſee & aliæ plures. Nitrum Pergini, lapis calaminaris Nazareti effoditur: neque aurum deeſt in valle Celerina; proventus tamen dividuntur cum Salisburgenſium Archiepiſcopo. Plures olim metallorum fodinæ per Tyrolim foſſoribus frequentes ab iiſdem ſenſim fuere deſertæ: ſeu quod defecerint venæ, ſeu quod laborem fructus non æquaverint: putei tamen cuniculique hodiedum adhuc viſuntur: ceterum æs Tyrolenſe omnium habetur tota præſtantiſſimum Germania, cum & ductile ſit, & facili labore malleis domari poſſit: ex eo, poſtquam lapide calaminari temperatum eſt, auricalchum conficitur, cujus fornaces in Achenrain, vallis Oenanæ & prope Loncium in valle Puſtriſſæ viſuntur, cum officinis aliis ubi auricalchum varios in uſus aptatur. His ſcatet divitiis regio montibus aſpera: commercium tamen, quo Tyrolis ob mutuam Italicarum Germanicarumque mercium tranſvectionem, olim longe erat Florentiſſima, maximo nunc incolarum damno languet: Portu Tergeſtino ob viarum compendium omne fere commodum lucrumque ad ſe trahente. In Italiæ confinio incolarum induſtria ſe in Bombycum cura & ſericis colligendis exercet: in ſola civitate Roboretana plures viſuntur officinæ ducendis filis Siricis aptatæ: filatoria ex eo vocantur, tam rotarum hydraulicarum certis legibus perpetuo ſe moventium mole, quam ingenio nobiles. Ligna larices præſertim, ac pini maxima copia ad Venetos, qui illa malis navibuſque conſtruendis deſtinant, aqua ut plurimum evehuntur. Aſſumptus

nunc

nunc rerum ordo postulat ut exordio a metropoli ducto celebriora Tyrolis loca singillatim persequamur.

OENIPONTUM.

OEnipontum, seu Oenipons vulgo Inspruck elegans, nobilisque Urbs longo plurium dierum itinere ab Austriæ Metropoli dissita secus Oenum fluvium, qui eam ab amplo Suburbio disjungit, explicatur. Meminit quidem etiam in suo Itinerario Antoninus cujusdam Pontis Oeni, quem Bedajo, & Isiniscæ interjicit, sed eum locum cum hac Civitate minime confundendum esse, demonstrat illius situs Juvaviæ, seu Salisburgo multo, quam Oenipontum, propinquior. Non magni nominis Oppidum hoc olim erat Wildenensi Cœnobio subjectum, quod Otto I. Meraniæ Dux promisso pretio a Meinhardo II. Tyrolensi Comite primum persoluto ad se attractum muro vallavit, & consvetis Civitatum privilegiis donatum ad altiorem ordinem evexit, prout sequentes versus in vetusta inscriptione exarati fidem faciunt.

Otto Meraniæ Princeps, cognomine Magnus
Inspruck circumdat muris, & mœnia fundat,
Tricesimo quarto post annos mille ducentos.

Magnis augmentis ampliabatur indies Oenipontum, sed anno 1292. cum Albertus Austriæ Archidux, postea Imperator, illuc profectus cum Meinhardo socero suo consilia conferret de Styriæ Ducatu adversus Ottonem Bavarum, & Salisburgensem Præsulem propugnando, exortus de nocte dolo, aut casu ignis crescentem Civitatem non parum moratus est. Revixit tamen suis e cineribus illustrior, ita, ut Provinciæ totius primatum promerita, Austriacos Principes, quibus ante, vel post Maximilianum I. Cæsarem speciali jure Tyrolis obtigerat, ad figendam inibi Aulam, sua elegantia, locique amœnitate permoverit. Hinc plures admirata est nuptiarum pompas, quæ magnificentia tantis Principibus digna ibidem celebrabantur. Hujusmodi fuere anno 1494. inter prædictum Maximilianum, & Blancam Mariam Galeatii Mariæ Sfortiæ Mediolanensis Ducis filiam; anno 1622. inter Ferdinandum II. Imperatorem, & Eleonoram Mantuanam; anno ejusdem seculi 26. inter Archiducem Leopoldum, & Claudiam de Medicis Magni Florentiæ Ducis filiam, & tandem anno 46. inter Archiducem Ferdinandum Carolum, & Annam ejusdem Medicææ stirpis Principem. Hodie vero, etsi præsenti suorum Principum aspectu huic Civitati frui minime licet, dignitatis tamen suæ jacturam fecisse dicenda non est, cum in ea etiamnum re-

residеant suprema Superioris Austriæ, ut vocant, Tribunalia, quæ Cæsaris vices supplent, & Provincias moderantur.

Celebriora Urbis ædificia obituris occurrit primo insignis Aula, cui propinquum assurgit memorabile PP. Franciscanorum Templum ab Imperatore Ferdinando I. e quadrato lapide magnis impensis constructum, & S. Crucis honoribus dicatum, ubi anno 1655. Christina Sueciæ Regina abjurata publice hæresi, Orthodoxam, Romanamque fidem professa est. Hic præter splendidum Ferdinandi Archiducis sarcophagum in meditullio eminet Maximiliani I. Cæsaris monumentum tam materiæ pretio, quam operis elegantia eximium, vereque augustum. Ex pretioso marmore tota constat moles, uti & 24. scuta circa inferiorem ejus ambitum disposita, quibus excellenti scalpro incisa gloriosa tanti Imperatoris gesta intuentium oculos recreant, & erudiunt. Mirum his decus addunt per intercolumnia distributa 28. æneæ statuæ humana statura majores, habitumque, & armaturam juxta cujusvis seculi morem raro artificio ad vivum repræsentantes, quarum syllabum, seu heroum ab iis expressorum nomina una cum anno, quo quisque decessit, ex Lambecio huc placuit, prout sequuntur, transferre. Clodoveus I. Francorum Rex 510.; Theodoricus Veronensis Ostrogothorum in Italia Rex 526.; Arthurus Britanniæ Rex 542.; Theodebertus Austrasiæ Rex 613.; Godefredus Bullionius Lotharingiæ Dux, & Terræ Sanctæ Rex 1100.; Rudolphus I. ex Comite Habsburgico Imperator 1291.; Albertus I. Rudolphi I. filius ex Austriæ Archiduce Imperator 1308.; Albertus Sapiens Alberti I. Cæsaris filius Archidux Austriæ 1358.; Margaretha cognomine Maultaschia Henrici Ducis Carinthiæ, & Comitis Tyrolensis filia 1366.; Leopoldus Probus Archidux Austriæ 1386.; Ernestus Ferreus Leopoldi Probi filius Archidux Austriæ 1424. Cimburga Ernesti Ferrei conjux 1429; Fridericus Leopoldi Probi filius Archidux Austriæ 1439.; Albertus II. ex Archiduce Austriæ Hungariæ, & Bohemiæ Rex, ac tandem Imperator 1439.; Elisabetha Sigismundi Cæsaris filia Regnorum Hungariæ, & Bohemiæ unica hæres, atque Alberti II. uxor 1443.; Philippus Bonus Joannis Valesii Regis Franciæ Pronepos, Burgundiæ Dux, & Equestris aurei velleris Ordinis primus fundator 1467; Carolus Pugnax Philippi Boni filius Burgundiæ Dux 1477.; Maria Caroli Pugnacis filia Ducatus Burgundiæ, & septendecim Belgicarum Provinciarum unica hæres Maximiliani I. Archiducis Austriæ, postea Imperatoris conjux 1482.; Fridericus III. Ernesti Ferrei filius

lius ex Archiduce Auſtriæ Imperator 1496. Sigiſmundus Opulentus Archidux Auſtriæ 1496.; Philippus Maximiliani I. filius Archidux Auſtriæ, Belgii Princeps, atque per uxorem Joannam primus ex Auſtriacis vocatus Hiſpaniæ Rex 1506.; Blanca Maria Ducis Mediolanenſis filia, & ſecunda Maximiliani I. conjux 1511.; Ferdinandus Catholicus Hiſpaniarum, Neapolis, & Siciliæ Rex 1516.; Cunegundis Friderici III. Imperatoris filia, & Alberti IV. Bavariæ Ducis conjux 1520.; Margarita Maximiliani I. Cæſaris filia, Caroli VIII. Franciæ Regis ſponſa, dein Joanni Hiſpaniæ Infanti primo nupta, ſecundo vero Philiberto Sabaudiæ Duci, tandem Belgii Gubernatrix 1550.; Joanna Ferdinandi Catholici Hiſpaniarum Regis filia, & Philippi Auſtriaci Belgarum Principis uxor 1555.; Carolus V. Philippi filius glorioſiſſimus Imperator 1558.; Ferdinandus I. Cæſar Caroli V. frater 1564. De quibusdam tamen, ac præſertim de poſtremis duabus ſtatuis valde ambiguum eſt, an eæ prout circumferuntur, memoratos Principes exhibeant, cum ex ſubſcriptionibus aut nunquam affixis, aut longo abhinc tempore obliteratis id nequeat ſicut in cæteris comprobari. Ipſius autem Cæſaris Maximiliani I. coloſſus ex ære pariter conflatus ſupremo monumenti apici incumbit, ubi Cæſareo nitens paludamento genua flectit ſummam Templi aram reſpiciens. Tanti operis authorem profert epitaphium his verbis contextum.

IMPERATORI CÆSARI MAXIMILIANO PIO, FELICI, AUGUSTO PRINCIPI TUM PACIS, TUM BELLI ARTIBUS OMNIUM SUÆ ÆTATIS REGUM LONGE CLARISSIMO: SUB CUJUS FELICI IMPERIO INCLYTA GERMANIA, DULCISSIMA ILLIUS PATRIA, TAM ARMIS, QUAM LITTERARUM STUDIIS, PLUSQUAM ANTEHAC FLORERE, CAPUTQUE SUPER ALIAS NATIONES EXTOLLERE COEPIT: CUJUS INSIGNIA FACTA TABELLIS INFERIORIBUS, QUAMVIS SUB COMPENDIO EXPRESSA CONSPICIUNTUR: IMPERATOR, CÆSAR FERDINANDUS, PIUS, FELIX, AUGUSTUS, AVO PATERNO PERQUAM COLENDO, AC BENEMERITO, PIETATIS, ATQUE GRATITUDINIS ERGO POSUIT. NATUS EST XXII MARTII ANNO DOMINI MCCCCLIX.; OBIIT ANNO DOMINI MDXIX XII MENSIS JANUARII.

Antequam ab immortali ejuſdem Cæſaris memoria digrediamur, contemplandus eſt famoſiſſimus ille S. Martini paries vulgo die Martinswand in ſiniſtra Oeni ripa trium circiter horarum itinere Oeni-

pontum a natura erectus, * altiſſima quippe, & admiranda rupes eo nomine indicatur inter abruptiſſimos alios, & in Cœlum elatos ſcopulos prope quandam D. Martini Eccleſiam, & Cirellum Pagum ſita, perquam Maximilianus in primo juventæ flore nimio venandi ſtudio abreptus, uſque adeo rupicapras inſectatus eſt ut nec ulterius progredi, nec referre pedem potuerit niſi in præcipitium. Stabant conferti inferius Aulici Principem ſuum non ſine lacrymis ſuſpectantes; namque conſilii prorſus inopes, qua ratione ei opitulari poſſent, minime cernebant, cum a tergo, & lateribus indomabiles petræ omnem viarum acceſſum occluderent, deſuper vero nivoſa cacumina, & ſaxorum ingentes minæ capiti impenderent. Jamque altera labebatur dies, cum pius Princeps deſperata in terris ſalute, cœpit ad cœleſtem curas omnes convertere; magna proinde voce ad ſuos inclamat, jubetque Venerabile Dominici Corporis Sacramentum adferri, & quam proxime fieri poſſet, ſibi oſtendi, ut eo eminus adorato, animum ſaltem ſuum ad tam diram mortem fortiter ferendam hoc religionis actu roboraret, quando eodem propius refici non daretur. Satisfactum quantocyus ardenti in Sacroſanctam Euchariſtiam affectui, quo Maximilianus ab avita pietate nihil recedens æſtuabat, atque interim circumlatus per Provinciam univerſam illius diſcriminis rumor ad divinam clementiam ferventibus ſuſpiriis implorandam perculſos tam acerbo nuncio populos acciverat. Neque irrita fuere vota; Princeps enim, dum divinis contemplationibus unice vacaret, a propinquo ſtrepitu avocatus, ignotum quendam juvenem intuetur ruſtica amictum veſte per teſqua adrepere, & disjectis lapidum obicibus ſemitam explanare; porrectæ itaque ab eo dextræ innixus ad patentiorem viam incolumis deſcendit, ubi inter adgratulantium turbam ſoſpitatorem ſuum amiſit, nunquam amplius, licet adhibita in eo perquirendo diligentia, repertum. In perpetuam porro rei memoriam Maximilianus, aperto per lapicidas calle, in eodem periculi ſui loco in quadrum exciſo (non autem infra illum, ſicut totius rei geſtæ ſchema apud Fuggerum perperam exhibet) ligneam Chriſti e cruce pendentis iconem inter Deiparæ, & S. Joannis Evangeliſtæ ſtatuas erigi juſſit 40. circiter pedes altam, licet ab imo aſpicientibus bipedalis tantummodo videatur. Sed tandem Oenipontum regreſſi cætera, præſertim

* Auctor id ex Lambecio deſumpſit paulo aliter id narrant genuina quadam temporis monumenta; atque ita quidem, ut humano Imperatorem auxilio evaſiſſe pateat quæ tamen non reſecanda duximus; quod a viris gravibus ætate licet poſterioribus referantur.

tim ſacra Urbis ædificia percurramus.

Paræciæ Templum D. Jacobo ſacrum in quintum jam ſæculum perdurat, utpote anno 1286. excitatum: antiquitati ejus recentior devotio magnificentiam conjunxit, namque ante 40. annos piorum civium ære collato, & in primis Caroli Philippi Palatini Electoris qui tunc Tyrolenſem Provinciam Vicario Cæſaris nomine regebat, munificentia a fundamentis denuo eſt excitatum, & perampla teſtudine, columnis marmoreis, elegantibus picturis aliiſque ornamentis & pretioſa ad rem ſacram ſuppellectile ad omnem inſtructum majeſtatem. Inter altaria, quæ omnia ſurgunt ex marmore, princeps iconem exhibet prodigiis claram Beatiſſimæ Virginis *ab Auxiliis* dictæ: hæc a Leopoldo Archiduce Ferdinandi II. Cæſaris fratre Dreſdæ in Georgii Saxoniæ Electoris theſauro ex elegantioribus aliis, ſed profanis pictorum, aut ſculptorum laboribus, atque ex pretioſiſſimis cimeliis, inter quæ oblata illi fuerat optio, unice electa, pieque culta, ac tandem poſt Leopoldi obitum a Ferdinando filio ſolenni pompa ad hoc Templum translata: eſtque hæc illa imago, ex qua Paſſavienſe ectypon non minus miraculis celebre Marquardus de Schwendi ejus Eccleſiæ Canonicus deſumpſit. Oenipontanæ Virginis effigies diebus ſolemnioribus, remota Divorum Templi Patronorum imagine in throno argenteo deaurato qui medius apparet, immenſi operis ac pretii decentius collocatur: trophea etiam Barbarica Turcis erepta, virtute Caroli Lotharingiæ Ducis qui una cum conjuge Eleonora Auſtriaca Tyroli ſumma cum poteſtate ſapientiſſime præfuit: tum & alia ſigna de Bavaris & Gallis anno 1703. a Tyrolenſibus capta ad pompam ſpectanda exponuntur. Simulacra etiam ex votivo argento, Joſephi Lotharingiæ Ducis, qui parentibus, in moderandis Provinciæ Gubernaculis ſucceſſit, triumque fratrum in faſciis adhuc latentium, uti & Sereniſſimi Regii Principis & Archiducis Joſephi ex auro, eo pondere quo quilibet eorum fuerat, cum in lucem ederentur, ſub ſacra imagine appenduntur, religionis Lotharo-Auſtriacæ in Deum, inque ejus matrem amoris veneranda pignora. Ceterum Maximilianum Archiducem ſacræ militiæ Teutonicæ ſupremum magiſtrum, geniculatum & obverſa altari facie: ex altera vero parte D. Georgium Draconis victorem in ære ſiſtit, atque ſimul egregium fuſoriæ artis ſpecimen præbet ejusdem principis ſepulchrale monumentum quod in choro conſpicetur. Succedit huic templum SS. Trinitati decatum, & pretioſis D. Pirminii Epiſcopi exuviis illuſtre quod in auguſtam formam redegit, ampliſſima teſtudine ac marmoreis

alta-

altaribus ornavit Leopoldus Archidux, eique Collegium a Patribus Societatis Jesu excolendum adjecit, qui & rei litterariæ in proximo Gymnasio ac studiosorum adolescentum Seminario, præsunt. In crypta templi subterranea Archiducum qui ultimi Tyrolensis stirpis fuere, cadavera sita sunt Sarcophagis Stanneis condita. Prima Societatis Jesu colonia Oenipontum perducta est e Vindobonensi Collegio Ferdinando I Imperatore, uti Sachinus ait qui ita, deinde pergit: *Oenipontanos cives ob egregiam in retinenda fide constantiam præcipue dignos auxilio Canisius deprædicabat: eos pariter ac Bavaros tribui Judæ & Benjamin, quæ solæ non reliquerunt Dominum, solitus comparare. Et Cæsar ac Reginæ (quinque erant Cæsaris filiæ Virgines) vehementer instabant ut quamprimum Collegii incolæ mitterentur, minor erat Sociorum cohors quam ut in præsidia carpi tam multa posset, interim missus Vienna Carolus Grim, dum sedulo domum & cætera maturando operi necessaria curat, ipsummet inter prima substructionum decora esse Deo placuit.* (a) Capucinorum asceterio adhæret rari exempli eremus, quam Maximilianus Archiduc an. 1618. vita defunctus, ut pietatis operibus solitario in secessu eo expeditius vocaret, condidit. Habent & servi servæque, ut se vocant, Beatæ Virginis, sua monasteria ab Anna Juliana Gonzaga Ferdinandi Archiducis altera conjuge excitata, quibus necdum pro pietate sua sat liberalis, novum pro viduis asceterium cui & seipsam addixit, instituit singularibusque firmavit legibus: cui postmodum accessit aliud sanctimonialium Societatis S. Ursulæ. Nec desunt aliæ sacræ ædes: S. Nicolai & Sebastiani paræciæ jure gaudentes: S. Spiritus ubi & nosocomium S. Joannis Nepomuceni: ad sepulchrum Christi, & illa quam Provinciæ Ordines B. Mariæ Auxiliatrici ex voto superiori sæculo, ob patriam belli tricennalis tempore servatam incolumem, excitarunt. Porro omnium oculos & vix non invidiam trahit famigeratissimum tectum quo veteris palatii quod olim principes Tyrolenses usque ad Sigismundi Archiducis ætatem incolebant postea rationum Principis Collegio commissum, propylæum superbit: est autem illud denso auro obductum ferturque Austriæ Dux Fridericus anno 1425 ducenta aureorum millia in id opus profundisse, ut nempe orbi palam faceret immerito sibi *Friderici cum vacua Pera* cognomen a suis obtrectatoribus fuisse inditum. Aulæ, cujus pars an. 1728. incendio consumpta nondum, e cineribus surrexit, vicinum est Athenæum quod maximus litterarum fautor Leopoldus Cæsar anno 1669. ad Universitatis Studiorum decus evexit privilegiis, legibus, ædificiis ornavit. Nuper cum & hic e mandato Augustissimæ studiorum introduceretur reformatio, tribus Ca-

(a) Hist. S. J. P. 2 l. 5.

Cathedris Academia aucta eſt, ſcilicet linguæ Sacræ, Philoſophiæ Morum, & Eloquentiæ Sacræ & Profanæ: eam ornat Muſeum Phyſicum experimentale, inſigni apparatu inſtructum cujus commodo etiam Auguſtæ munificentia annuus proventus decretus eſt. Pluribus incrementis aliis emendata ſcientiarum ratione, commune cum provinciis aliis beneficium, ab Auguſtiſſima Tyrolis accepit: Bibliotheca publica quam anno 1745 Auguſta Thereſia omnium commodo patere juſſit, ex arce Ambraſiana ubi antea premente fato, ſitu dudum ſquallida, & neglecta delitescebat, Oenipontum translata eſt, plurimiſque libris optimæ notæ aucta: utque aliis deinceps inſtruatur eandem egregie dotavit Auguſta noſtra, acceſſit Muſeum minerologicum & metallicum privata induſtria Viri Clariſſimi Ant. Roſchmanni eidem Bibliotheca Præfecti.

AMBRASIA.

AMbraſia vulgo Ambras celebratiſſima Arx, quam Ameras, vel Umbras nonnulli vocarunt, ſtat in peramœno quodam clivo, qui in dextra Oeni ripa ad ſecundum ab Urbe Oenipontana lapidem attollitur, & ab altiſſimis alpium jugis ad Meridiem inumbratur, qua parte amnis Sylla ex Pyrenæo monte vulgo der Prenner defluens aureiſque arenulis dives in Oenum illabitur. Magnifica eſt prorſus hujus ædificii ſtructura, plurium Archiducum ſumptibus ad delicias, & majeſtatem ſummo artificio comparata: ad longum intus ſpatium excurrunt conclavia ſumptuoſis aulæis, pictiſque tabulis undique coruſcantia; foris amplis cingitur latifundiis, vineis, ſylvis, piſcinis, ferarumque vivariis: hinc exculti recreant horti, inde implexi fallunt labyrinthi: alibi jucunda patent ſpelæa, alibi perennes ſubſiliunt fontes, quorum ſcaturigines magno rivulorum ex vicinis montibus per ſubterraneos tubos ductorum multitudo affatim ſuppeditat. Sed hæc aliis ſæpe communia: illud hic ſingulare, ſpatioſiſſimum ſcilicet armamentarium vulgo die Rüſtkammer eximia omnigeni apparatus bellici copia ſcatens, ubi admirandum præbet ſpectaculum incredibilis numerus veterum armorum ex omnibus fere Orbis terrarum Provinciis magno ſtudio, & ſumptu conquiſitorum, quibus diverſi olim Imperatores, Reges, aliique Principes, & clari Belliduces tam proſpera, quam adverſa fortuna ingentia militaris artis, roboriſque ſpecimina exhibuere. Inter hæc ſervatur Franciſci I. Franciæ Regis armatura, quam Papienſis Francorum clades, ejusque captivitas reddidit famoſiorem. Arma item Ruperti, Caroli V., Maximiliani I. & II. Imperatorum, Ca-

Caroli IX. Franciæ, Stephani Poloniæ, Ferdinandi, & Philippi Hiſpaniæ Regum: denique quotquot fere bellici heroes in Germania, Italia, Francia, Belgio, aut Hungaria a tribus ſeculis inclaruerunt, ad vivum effigiati longo iſtic ordine pendent, propria, qua olim utebantur lorica, caſſide, cæteroque Martiali cultu ſingulis affixo. Ex armamentario patet tranſitus ad gazophylacium vulgo Kunſtkammer, ubi innumera illic conſervata naturæ, & artis miracula obſtupentes advenas diutiſſime morantur: magni ibi inter reliqua admiranda momenti ſunt multa veterum numiſmatum millia a Romanis, Græcis, & Barbaris ſignata, atque ad illuſtrandas omnium pene gentium antiquitates mire conducentia. Demum ne quid ad abſolutiſſimam ingeniorum culturam deſideraretur, eximia ibidem Bibliotheca 5880 typis edita volumina anno 1665. continebat, quo Lambecius annuente Auguſtiſſimo Cæſare 1489. ſelectiora, una cum 569. manuſcriptis in Viennenſem Aulam inde aſportavit.

BOZANUM.

Bozanum, quod Gerardus de Roo Piſonum, veteres Bauzanum, Germani Bozen, Itali Bolzano nuncupant, ad Atagin, ſeu Hiſarcum amnem, paulo poſt in Atheſim fluentem ſitum, aperta quidem eſt, ſed ampla, populoque frequens Urbs, quem tertio quovis menſe adaugent nundinæ magna tum ex Italia, tum ex Germania mercatorum affluentia celeberrimæ. Eam a multis jam ſeculis floruiſſe comprobat octavi ſeculi author Paulus Diaconus, dum hæc enarrat: *Alachis, cum Dux eſſet in Tridentina Civitate, cum Comite Bojoariorum, quem illi Gravionem dicunt, qui Bauzanum, & reliqua Caſtella regebat, conflixit, eumque mirifice ſuperavit.* Ejuſdem quoque mentio extat in Theodoſiano codice, ubi lex III. de Palatinis ſacr. largitionum data dicitur Bauxare, quem locum Jacobum Gothofredum antiquitatum peritiſſimum Bauxanum interpretari, teſtis eſt Cellarius, (a) quamvis hic aberret Bozanum, ſeu Bauzanum infra Atheſis, & Atagis confluentes collocans, Endidas autem notam Antonino Urbem Bozani loco ſubſtituens. Civitatem hanc ſub Tridentina ditione antiquitus comprehenſam Meinhardus Carinthiæ Dux, & Tyrolis Comes armorum vi ſibi vendicavit, ſed ſublato amica conventione diſſidio, reſtituit, mænibus tamen ſuis nudatam. Tandem jus quod in hac civitate poſt varias temporum vices reliquum Epiſcopis manſerat anno 1531. ſolemni permutatione Ferdinando I. pro Dynaſtia Perzini ceſſit. Non ſolum Martem, ſed bina etiam elementa ſibi ſæpius adverſa maximo ſuo damno ſenſit Bozanum: ignis

(a) Geogra. ant l. 2. c. 7.

ignis quater in urbem desæviit sed præsertim anno 1223. quo præter omnes ædes centum quinquaginta insuper homines in cineres abierunt. Inundationes quoque Hisarci & Talvernæ fluminum perpessa est vix non exitiales: dirissimam illi cladem intulit annus 1757. quo immensa aquarum vis, quæ mense septembri, facta quasi conjuratione, totam propemodum Tyrolis provinciam ingenti hominum pecudumque strage & ædium agrorum æque ac vinearum ruina fædum in modum depopulata est, adeo civitatem omni ex latere infestabat, ut ab interitu prope abesset. Decoris hodie ornatur ædificiis: inter sacra eminet magnificum Parœciæ templum ab anno 1181. usque ad sequentis sæculi 70 una cum præalta turri magnis sumptibus exstructum: non minor fuit nostra ætate civium pietas, cum in excitando altari principe, quo vix alibi spectatur magnificentius, sive molem & marmoris pretium, sive artem consideres; tum in ornando novo, quod templo contiguum est, sacello, ubi Deiparæ statuam in altari argenteo publicæ venerationi exposuerunt: SS Francisci & Dominici cœnobia non multo post horum religiosorum ordinum institutionem fuerunt condita: alterius sacram ædem negotiatorum societas, splendidissimo ornavit sacello. Capucinorum domicilio quod Engelhardus comes a Wolkenstein anno 1600. fundavit, adjectum modo est sacrarum virginum ab Annunciatione B V. dictarum monasterium, extra civitatem. Ordinis etiam Teutonici equites suam hic habent sedem admodum vetustam non procul ab æde S. Ioannis Baptistæ. Ceterum mercatores bozani magnis gaudent privilegiis, proprioque in causis civilibus judicio, quod nundinarum tempore in prætorio, magnis non ita pridem sumptibus ad omnem artis Architectonicæ decorem ædificato exercetur. Prope Bozanum trans Talferum omnem, qui penes urbem Hisarum subit, degunt Canonici Regulares S. Augustini quibus Sæculo XII. Arnoldus comes quem aliqui a *Vallai*, alii a *Marit* vocant cum Mechtelde uxore in athesina ripa, Augia B. V. nunc Kaiser aue vulgo dicta, annuente Salomone Tridentino Præsule, Collegium sub Henrico primo Præposito fundaverat. Verum cum anno 1417. intumescens fluvius illud pene totum inundasset, in locum, quem modo occupant, & Griess appellant, transmigrarunt, conversa in Collegium Arce, quam undecim annis prius Leopoldus Archidux eisdem liberaliter contulerat.

BRUNECKIUM.

Bruneckium, sive Brunecca, uti Gerardus de Roo scribit,

vulgo Bruneck Urbs Byrro amni vulgo Rienz adjacens a Brunone Brixinensi Episcopo ex Conrado Comite a Bullenstetten & Kirchberg, atque ex Bertha Meinhardi Goritiæ, & Tyrolis Comitis filia nato, nomen accepit; postquam ille anno 1288. hunc locum primo extruxisset; aut saltem novis ædificiis ampliasset. Quare non admodum suffragatur nominis affinitas Gulero, qui apud Brandisium opinatur, antiquam hanc fuisse Breonum, seu Breunorum Sedem: hos enim in alpium aditu habitare ex Venantio Fortunato quidem discimus; at certam illis stationem Bruneckii assignare arbitrii fuit, nulla ratione, vel authoritate suffulti; quinimo Oeni fluvio eos magis admovere videtur ipse Venantius dum canit:

Pergis ad Augustam, quam Virdo, Lycusque fluentat,
Si vacat ire viam, neque Boioarius obstat;
Qua vicina sedent Breonum loca, perge per alpem
Ingrediens, rapido qua gurgite vertitur Ænus.

Imo diserte sententiam nostram idem Poëta confirmat in Epistola ad Gregorium Turonensem libro primo carminum præfixa, ita suum in Galliam iter describens: *De Ravenna progrediens, Padum, Athesim, Brintam, Plavem, Liquentiam, Tiliamentumque transiens per alpem Juliam pendulus montanis anfractibus, Dravum Norico, Oenum Breonio &c. transiens.* Hos Breones Paulus Diaconus Briones vocat, dum mirum hunc eventum de eorum regione profert: *Fuit tunc hyems frigida nimis, qualem vix aliquis prius recolebat fuisse. In regione quoque Brionum sanguis de nubibus fluxit, & intra Eni fluvii aquas rivulus cruoris emanavit.* Sed Bruneckium redeamus. Brixinensibus Episcopis hæc Civitas subest, habetque præter Parochiale templum & Nosocomium, duas alias sacras ædes, quarum una S. Catharinæ dicata est, altera ab incolis nova dicitur: accedunt Capucinorum & S. Ursulæ monasteria. Arx oppido imminet edito loco sita: nec adeo procul abest Suneburgense Sanctimonialium D. Benedicti Monasterium, quod anno 1018. Volcaldus B. Otwini Goritiensis Comitis filius larga dote fundavit, flagitante id sorore Berchtunda Langseensis in Carinthia Cœnobii Antistita. Suneburgensibus autem Virginibus Abbatissæ, ut vocant, munere præesse cœpit Wilpurgis ex Goritiæ Comitibus oriunda.

BRIXINUM.

BRixinum, seu Brixina (utrumque enim a diversis usurpatur) vulgo Germanis Brixen, Italis Bressanone venusta Urbs a præterfluente Hisarco Rienzæ aquis aucto alluitur, & a præcelsis montium

tium verticibus coronatur: ubi veteres Rhætiæ populos a Plinio Brixantas vocatos etiamnum fupereffe, non vane conjicit Cellarius. (a) Primarium hujus Urbis decus, Epifcopalem nempe fedem, Sabiona translatum effe longe certius, quam translationis author, tempufve innotuit: Bucelinus (b) id Hartvico adfcribit anno 1039. Sabionenfi Cathedræ impofito; Raderus, Hundius, aliique plures S. Albini, feu Albuini aufpicii, qui Hartvicum duobus interjectis præcefferat, peractum contendunt; verum teftatur Brunerus, (c) Richpertum, qui S Alpino Mitram reliquit, ab Ottone II. Imperatore Brixinenfem Epifcopum in literis Brixinæ datis appellari, nulla Sabionæ memoria. Illud interim probabilius videtur, Herwardum Epifcopum cœpiffe Brixinam muris cingere, quos fucceffori fuo Hartvico perficiendos tranfcripfit. Sabiona autem, feu Sabio, vel Savio, quam Sublavionis nomine Antoninus fuis itineribus inferuit, decem paffuum millibus Brixina recedens, & vulgo nunc Säben dicta primum obtinuit Præfulem S. Caffianum a Fortunato Aquilegenfi Patriarcha anno circiter 360. initiatum, qui ab Ethnicis ejectus, & Imolam, feu Forum Cornelii fe conferens ludum literarium aperuit, ac tandem puerorum graphis in fidei Orthodoxæ odium enecari juffus, Martyrii lauream fub Juliano Apoftata adeptus eft, prout fert conftans Imolenfis, ac Brixinenfis Ecclefiarum traditio, & Prudentius Calaguritanus anno 384. adhuc florens memoriæ commendavit Nullus ab eo Epifcopus ibi fediffe legitur ufque ad S. Lucanum anno 424. clarum, qui infeftos patiens adverfarios, ut ab illorum furore fe fubduceret, in Vallem Agordiam fibi cedendum putavit, ubi voluntario exuli Avatia religiofa fœmina victum miniftrabat; mortui vero corpus Bellunum, cui Vallis illa fubeft, migrare noluit, nifi capite pignoris loco Agordiæ relicto. Altero poft S. Lucanum feculo Sabionæ adhuc fedit S. Ingenuinus, feu Genuinus, qui Gradenfi Synodo anno 531. vel fequenti ab Elia Aquilejenfi Patriarcha convocatæ fub nomine Ingenui Epifcopi fecundæ Ræthiæ fubfcriptus reperitur juxta MS. Barberinum apud Schönleben excufum; in alio enim actorum fynodalium exemplari aliter, nempe: *Martianus Epifcopus locum faciens viri Beatiffimi Ingenuini Epifcopi S. Ecclefiæ Sedereftiæ*, id eft fecundæ Rhæthiæ. Sabionenfem autem Antiftitem, feu *ingenuinum de Sabione* eundem expreffe vocat Paulus Diaconus (a) trium Capitulorum contra Romani Pontificis fententiam propugnatores in Merianenfi feudofynodo fub annum 588 congregatos recenfens, de qua re differeus Bollandus (b) multis argumen-

(a) Geog. ant. lib. 2. c. 7.
(b) Geom. facr. par. 1.
(c) Annal. Boic. lib. 9.
(a) De geftis Lang. l. 3 c. 25.
(b) Acta SS ad Diem 5. Febr.

mentis ostendit, quam veritati consonum sit, hunc Sanctum Episcopum a commisso sibi errore resipuisse. Præter hactenus adductos Sabionensem Ecclesiam sanctitatis fama illustravit D. Constantinus; reliquorum enim nuda tantum nomina, atque ea sæpe incerta, teste Velsero, supersunt. Unde ad Brixinenses Hartvici successores transilienti primus occurrit Poppo mox ad Aquileiensem Cathedram dein anno 1048. ad summi Pontificatus apicem evectus, & Damasus II. appellatus, post quem Brixinensem Sedem triginta & amplius annis occupavit Altuvinus, si juxta Brunneri chronologiam verum est, sub illius regimine coaluisse teterrimum illud conciliabulum ab Henrico IV. Imperatore anno 1. 80 Brixinæ coactum, in quo a paucis Schismaticis Episcopis eximiæ Sanctitatis Vir Gregorius VII Summus Pontifex in Cœlitum album postea translatus, tanquam Pseudomonachus, totius vesaniæ pestifer Princeps, Romanæ Sedis invasor, Ecclesiastici Ordinis subversor, inter scandala, & inter conjuges divortia seminans, sacrilegia, ac incendia prædicans, perjuria, & homicidia defendens, Catholicam Fidem de corpore, & sanguine Domini in quæstionem ponens, divinationum, & somniorum cultor, manifestus necromanticus, pythonico spiritu laborans, & idcirco a vera fide exorbitans impudentissimo ausu condemnatus est. Porro Guibertum hominem sceleratissimum in illius locum intrudere præsumunt, sed adversus hunc pro Gregorio apologiam edidit doctissimus æque ac Sanctissimus Episcopus Anselmus, cujus notissima virtus ab ipso Abbate Urspergensi Henrici fautore encomium elicuit; hic quippe postquam præmissa scommata enumeravit, & Anselmi epistolam ad Guibertum datam paucis contraxit, sic statim pergit: *Hæc priori sententiæ valde contraria scripsit Anselmus, vir literis apprime eruditus, ingenuo acutissimus, facundia præcipuus, & quod omnibus majus est, in Dei timore, & sancta conversatione nominatissimus.* Inter reliquos post Altuvinum Præsules S. Hartmannus omnigena virtute illustris, prius Claustrineoburgensis in Austria Præpositus anno 1164. terris ereptus, atque insuper bini Archiduces Austriæ, & quinque Cardinalitia purpura micantes referuntur. Cæterum quamvis Brixinensis Ecclesiæ Antistes pari modo, ac Tridentini de quibus infra, ob jus advocatiæ, atque alias quasdam rationes Tyrolis Principem respiciant, symbola sua in ærarium Provinciæ conferant, nihilominus tamen Principibus Imperii accensentur, regalia ab Imperatoribus accipiunt, sessionemque, ac suffragium in Imperialibus Comitiis obtinent. Præterea gloriosissimum quid de hoc

hoc Episcopatu refert Brandisius, potentissimos nempe Principes Brixinensi Antistiti quondam servivisse, namque hæreditario Mareschalli munere Dux Bavariæ, Camerarii Dux Carinthiæ, Pincernæ Dux Meraniæ, & Dapiferi Dux Sveviæ fungebatur. Alios hujusmodi Ministros adfert Bucelinus; ait enim Dynastas de Rodnek Camerarium, de Schonek Mareschallum, de Castelruto Dapiferum, & de Seben Pinceram egisse. Hodie autem hæreditarii hujus Episcopi Mareschalli sunt Barones a Welsberg, Camerarii Barones a Vels, Pincernæ Comites de Thun, & Dapiferi Comites de Wolckenstein. Præter magnificum Episcopium exornat Brixinensem Civitatem Cathedrale Templum, in quo novendecim Canonicorum Capitulum divina peragit, anno 1234. post diri incendii damna restauratum; Parochialis S. Michaëlis Ecclesia ab Hartvico prælaudato Episcopo erecta, Sacrarum D. Claræ Virginum Monasterium anno 1235. vivente adhuc fundatrice ex collectis eleemosynis constructum; Capucinorum Cœnobium, & sex insuper Templa B. Dei Genitrici, Omnibus Sanctis, D. Joanni, D. Barbaræ, D. Erhardo, & Spiritui Sancto apud Nosocomium consecrata.

CLAUSTRUM.

Claustrum vulgo Italis Cavolo, Germanis Kofel percelebris mons est ad Venetæ ditionis fines, & qua Africum respicit, ad instar erecti muri per 50. & amplius orgias ascendens. In hujus lateris medio vasta hiat caverna, in qua erecta Arx, & copiosa semper annona, perennique fonte instructa, licet a quatuordecim tantum militibus cum suo Duce inhabitata, frequentem tamen infra se passum egregie tuetur; angustus enim est, & binos juxta se positos currus ægerrime admittens; cum hinc obstet rupes, inde terreat dehiscens ad præterlabentem Medoacum, seu Brentam præcipitium: ubi vero prædictæ Arci transitus subjacet, forti clauditur munimento, ex quo ad eam homines per funes attrahuntur, aut inde demittuntur; nulla quippe alia ad specum via, aut accessus patet.

CLUSIUM.

Clusium, seu Clusam vulgo Clausen exiguam Urbem inter Brixinam, & Bozanum Hisarcus amnis præterfluit: in proximis rupibus arx eminet Säben vulgo dicta ab hujus sæculi initio in Virginum quæ D. Dominici institutum sequuntur, monasterium mutata: antiquæ hic Sabionæ sunt rudera, quam ab Attila Hunnorum rege eversam S. Ingenui-

genuinus Episcopus restauravit & de qua Anonymus Poeta quidam qui saeculo IX. floruit apud Mabillonium canit:

Hæc sedes Vallis Noricanæ dicta Sabana
Ingenuinus habens primus quam rexerat almus,

Templa duo Sabionæ Deiparæ, & S. Cruci sacra, totidem Clusii, nempe Parochiale D. Andreæ, & aliud SS. Apostolis dedicatum.

S. GEORGII MONS.

S. Georgii Mons paucis infra Oenipontum milliaribus attollitur, cui anno 1112., uti Brunnerus notat, potius quam an. 1000, ut Brandisius mavult, sanctitatem intulit Ratholdus vir nobilis, & Aiblingæ perveteris ad Mangaldam flumen Oppidi Dominus sacris initiatus, sociosque nactus nec sanguine, nec virtute impares, ex quibus Freundsbergeri, Selneri, & ii præsertim, qui de Sliters cognomentum gerunt, hodieque memorantur: hi enim in hanc præaltam, & undique abscissam rupem a duabus columbis divinitus, ut fama fert, invitati, ac rudibus primum mapalibus, vel antris verius abditi, ædem illic D. Georgio moliri cœperunt, cui paulo post, id est anno 1138. cultum & opes, instituto juxta D. Benedicti leges Cœnobio, Reginbertus ex S. Petri apud Salisburgenses Abbate Episcopus Brixinensis adjecit, idemque Eberhardum loco præfecit. Monasterium incendiis sæpe vastatum, denuo hoc sæculo ignis in vicinis nemoribus casu ortus & sub terra per arborum radices mire propagatus, erumpente tandem flamma in cineres redegit, e quibus nondum surrexit, præter templum e ruinis excitatum venustius. Monachi e monte profugi, ad ejus pedem fixerunt stabilem sedem in loco Viacht dicto, e regione Suacii, ibique novum Cœnobium ædificarunt, eleganti nunc templo ornatum. Ex vetustis cellis per montem sparsis unica B. Virgini dicata & S. Georgii Sacello pene coæva, etiamnum perstat ab adsita tilia nomen habens, in qua Virginis statua filium genibus exceptum lugens, cum antiquitate, tum miraculis celebratur. Addit hic Brunnerus in eadem Oeni ora, eademque fere tempestate Cœnobium aliud D. Petri honori in vertice Matronæ montis ab Andechiensibus Toparchis positum, sed bellorum postea injuriis oppressum solo Templo superstite interiisse.

HALA.

HAla vulgo Hal clara, amœnaque Urbs ad Oenum fluvium parum infra Oenipontum sita propriis olim obtemperabat Dominis, ex quibus Barbundus anno 1010 mundi pompis valedixit in reli-

religioſa clauſtra recedens. * Hunc æmulatus anno 1168. Gebhardus ejuſdem territorii Dynaſta in flore ævi, medio propitiæ fortunæ curſu recta a Babenbergenſibus Comitiis, qubus inter reliquos Imperii Proceres adfuit, in Reichsbergenſe ſe abdidit Cœnobium, Hedwige matre in ejuſdem loci Parthenonem, cui binas paulo ante filias conſecraverat, concedente. Civitatum jura, & privilegia obtinuit Hala anno 1102. ab Ottone I. Meraniæ Duce, ** magnaque fecit incrementa, poſtquam ibi ſalis invaluit commercium ante tria, & amplius ſecula inchoatum; unum enim ab Urbe milliare abſunt ſalisfodinæ, ubi conſcenſo altiſſimo monte, in alpium viſcera inter ſaxorum, & ſalis foſſilis permixtos parietes, arte, ac induſtria humana fabrefactos penetratur. In harum fodinarum ad hoc effoſſas faveas immittitur certis temporibus aqua dulcis, quæ cum aliquot menſium ſpatio juſtam attraxit ſalſedinem, ex monte per ligneos canales ſupra Urbem derivatur in ferreas incredibilis magnitudinis ſartagines, in quibus adminiculo ignis, & follium aquaria rota motorum inflammatis ex-

Topograph. Auſtr. P. I.

coquitur; unde exſiccata materia, atque in niveum candorem redacta in oblongis, & acuminatis vaſis in conum conſtipatur. Adeo feliciter hoc opus proceſſit, ut anno 1448. detractis proventibus, qui in 800. operas impendebantur, 150. florenorum millia in Archiducis Sigiſmundi ærarium intulerit. Sua etiam Halam ſacra ornant ædificia: Parochiale templum an. 1352. condi cœptum: illuſtre ſacrarum Virginum Collegium quod Regium nuncupatur, a tribus Ferdinandi I. Cæſaris filiabus Magdalena, Margarita & Helena, quæ & ipſæ anno 1568. idem ingreſſæ ſunt erectum, & virtutum omnium exemplis a Magdalena præcipue, quæ prima illi præfuit illuſtratum eſt: adjecto non multo poſt Societatis Jeſu Collegio. Adſunt præterea SS. Franciſci & Claræ Cœnobiæ cum binis templis, quorum unum Chriſto Redemptori, alterum Spiritui Paraclito ſacrum eſt. Notabilis quoque in hac Urbe habetur monetaria fabrica, in qua aureis, argenteis, æreiſque nummis non alio labore, quam machinæ ferreæ rota per aquam mota, circumactæ impetu debiti ſingulis characteres magno temporis lucro expeditiſſime im-

* Autor hic deceptus videtur: Comites enim illi Hallenſes ſeu de Hallis ſuum Comitatum in Bavaria obtinebant *Hals* dictum. Nam ſæculo XIII. Hala noſtra ad Oenum vix extitit: Sal enim tunc temporis excoquebatur non eo loco, quo nunc Hala ſita eſt.

** Brandiſius autorem decepit: non Ottoni Meranenſi, ſed Ottoni Duci Carinthiæ C. Tyrolenſi Meinhardi filio qui anno 1310. e vivis ſublatus eſt, jus civitatis in acceptis refert. Ut ex diplomatica liquet.

primuntur. Funeſtis Halæ memoriis inſertus eſt ingens anni 1572. terræ motus, quem præceſſerat fames, ſubſecuta lues; cœptus hic pridie nonas Januarias ad ſecundam noctis horam, jam ante Solis ortum Urbem, cunctamque viciniam magno omnium pavore quadragies concuſſerat; neque tunc deſiit, ſed ad quadraginta dies, interjectis ſubinde modicis intervallis vim ſuam protraxit: annus etiam 1703. Civitati prope excidium attulit, ob Bavaros & Gallos, qui præſidio impoſiti fuerant, internecione deletos; quorum Stragem ulturus Maximilianus Elector, collectis ſuorum copiis jam imminebat a magiſtratu ſupplici ægre placatus.

INTICA.

INtica vulgo Innichen oppidum ad Dravum fluvium non procul ab ejus fontibus ſitum, veteris Agunti ruderibus inſidere, Lambecius cum pluribus autumat, licet Cluverius in Oppido Doblaco unius horæ itinere hinc diſſito Aguntum ſtatuat, quorum opinionibus indicia ſuggeſſit ſequens Antonini iter:

Aquileja	M. P.
Ad Triceſimum	XXX.
Julium Carnicum	XXX.
Loncium	XXII.
Aguntum	XVIII.
Littamum	XXIII.
Sebatum	XXIII.
Vipitenum	XXXIII.
Veldidenam	XXXVI.

Et ſane cum ſub Veldidenæ nomine Wiltinenſis Monaſterii ſitum latere, ſolidis nixi rationibus infra explicandis plerique arbitrentur, & Loncium ipſam eſſe Urbem, quæ nunc Luenz dicitur, ex itineris ductu omnino pateat, nullus dubitandi locus ſupereſt, quin circa Inticam, aut Doblacum floruerit Aguntum: Lambecio tamen contra Cluverium libentius adſtipulor; namque ex Paulo Diacono, & Fortunato aperte colligitur, prope Dravi fluenta hanc Urbem ſtetiſſe, quod Doblaco minime convenit: primus quippe ita ait: (a) *Per alpem Juliam, perquam Aguntum Caſtrum, Dravumque, & Byrrum fluvios.* Alter vero in metrica S. Martini Vita ſic clarius ad rem noſtram canit.

(a) De geſt. Lang. l. 2. c. 13.

Per Dravum itur iter, qua ſe
caſtella ſupinant.
Heic montana ſedens in colle
ſuperbit Aguntus.

Unde longe a ſcopo declinant, qui Styram uſque Auſtriæ Urbem Aguntum promoverunt: cumque hoc a Plinio (a), & Ptolomæo (b) Noricis adjudicetur, manifeſtius elucent, quæ de Tyrolenſi regione, Rhætiæ, & Norici partem occupante alibi diſſeruimus. Demum Agunti Aulam ſuam Carinthiæ Duces, & nominatim Chotimerum ante mille circiter annos poſuiſſe, ſcribit Megiſerus. Inticæ noſtra ad-

(a) Lib. 3. c. 24.
(b) Lib. 2. c. 14.

adhuc ætate supereſt Collegiata Eccleſia ad 4. Canonicos redacta, licet quondam viginti complecteretur, & S. Candidi Archiepiſcopi, ac Martyris iſtic ſepulti honoribus excitavit Otto * I. Imperator, conſentiente Leone VI. Summo Pontifice, quod in annum 925. incidiſſe tradit Brandiſius, ſed ei adverſatur recta chronologiæ ratio, cum anno 936. Germaniæ Regnum poſt Henrici Aucupis parentis mortem primo adiverit Otto, & Leo VI. non niſi 6. menſibus anni 929 D. Petri Cathedram obtinuerit.

KUFSTEINIUM.

KUfſteinium vulgo Kufſtein parvum quidem ſed probe munitum oppidum ad Oeni ripam in Tyrolis, & Bavariæ finibus poſitum ſuperimminentem habet ex ſolida rupe exciſam Arcem, præterquam unico calle undique inacceſſam, nec minus arte, quam natura communitam. Hanc anno 1504. cum præſidio tenebat ſub Ruperti Palatini auſpiciis Penzenavius e familia nobilium a Pienzenau militari virtute clarus, qui etiam poſt illatam a Maximiliano Cæſare ſuo Principi cladem, loci arduitate fretus contempta victoris potentia arroganter ſe gerebat. Quare irritatus Cæſar Arcis oppugnationem magno animo aggreſſus, majori quoque conſtantia urgere decrevit. Interim adverſum quendam montem obſervat obſeſſorum ſitum non nihil excedentem, & collocandis machinis idoneum: in hunc igitur locum tormenta aliquod majora magno ſudore attrahi curat, quorum ictibus non modo mœnia, & excubantes in illis,milites ſed etiam intimi Arcis receſſus patebant. Perculſus hoc malo Præfectus deditionem fecit, veniamque cum Phrygibus petiit, incautam ſuam audaciam capite luens. Cæſar Arcem cum Urbe Tyrolenſi Comitatui addixit, illumque montis verticem, ex quo illius muros, domoſque verberaverat, ita decuti juſſit, ut nulla inde labes Arci deinceps timeretur. Funeſtus oppido annus fuit hujus ſæculi tertius, quo illud vix a Bavarico exercitu cinctum, incendium conſumpſit; mox in arcem ſerpens, turrim corripuit, ubi pulvis pyrius aſſervabatur, ea in aërem vibrata, & præſidiariis fuga dilapſis, in Electoris Maximiliani poteſtatem venit, qui inſpecta loci natura, & ſitu, eum cuivis in munitiſſimis Europæ arcibus parem cenſuit: anno ſequenti poſt Hochſtadia-

* Adſunt diplomata, ſed valde ſuſpectæ Fidei, quæ Ottonis donationem inſignem huic Collegio factam referunt: nulla tamen ibi fundationis fit mentio. Imo conſtat Eccleſiam hanc ab Hattone Friſingenſium Epiſcopo anno 787. fuiſſe inſtitutam; Locus adhuc Friſingenſi Pontifici paret.

ſtadianam victoriam vi conventionis Monacenſis ſub Cæſaris imperium rediit.

LONCIUM.

LOncium vulgo Lienz, vel Luenz Urbs cum Arce ad Dravi, Iſolæque confluxum ſita, grandæva ſua ætate merito gloriatur; Antoninus enim in itinere Aquileia Veldidenam directo poſt 82. paſſuum millia illud expreſſe collocavit. Goritienſibus olim Comitibus ſuberat una cum tota Valle, quam Pyruſtarum Aventinus, Puſterthal vulgus appellat, verius autem Puſtriſſa dicitur. Goritiæ comites per duo ſæcula ſtabilem hic habuere ſedem, ſed Leonardo eorum poſtremo vita functo, ad Maximilianum I. Cæſarem, Auſtriæque Archiducem univerſa ditio devoluta, Tyrolenſes fines latius produxit. Sanctimonialium Cœnobium D. Dominici regulis obſtrictum anno 1286. exortum eſt, cui poſtea Euphemia Goritiæ comes, ordinis Carmelitarum cœnobium addidit: ante 30. circiter annos Loncium furente incendio in cineres reſedit; ſed priſtino jam dudum decori eſt reſtituta.

MARIÆ MONS.

MAriæ Mons, vulgo Marienberg elegans in Valle Venuſta Ordinis S. Benedicti Cœnobium in edito ſtat monte inter Oenum, & Atheſim, ubi hi maxime ad invicem accedunt, eminente, quod advocati de Amatia vulgo Metſch liberaliter dotatum excitarunt; Albertus primus Abbas uſque ad annum 1152. rexit; S. Algotus Curienſis Epiſcopus largis muneribus ditavit, & tandem Matthias Langius trigeſimus quintus Abbas anno 1640. e vivis ſublatus magnis ſumptibus a fundamentis reſtituit. Templum noſtra ætate denuo inſtauratum nunc elegantiori forma gaudet.

MERANIA.

MErania vulgo Meran Urbs olim Ducalis, & totius regionis caput in rara per Tyrolim planitie ad Paſſarum amnem mox Atheſi illabentem jacet, a pluribus Arcibus in proximis clivis erectis coronata. Anno 1406. Leopoldus Archidux Auſtriæ, & ſecundus hujus nominis Tyrolis Comes muros circa Urbem duxit, quibus ſeptem includuntur Templa, Parochiale nimirum ad S. Nicolaum, terna alia minora S. Barbaræ, S. Catharinæ, & S. Leonardo dicata, Venerabile Capucinorum Aſceterium, & Sacrarum D. Claræ Virginum Cœnobium ab Euphemia Comitis Ottonis & Carinthiæ ducis uxore anno 1300. fundatum & paulo poſt ab Henrico Ottonis fratre peculiari patrocinio protectum, edito ea

de

de re diplomate, cujus hoc initium: *Nos Henricus Dei gratia, Bohemiæ, & Poloniæ Rex, Marchio Moraviæ, Dux Carinthiæ, Comes Tyrolis, & Goritiæ, & Ecclesiarum Aquileiensis, Trid. & Brix. advocatus profitemur, & universis præsentium inspectoribus declaramus. Quod dum Fr. noster charissimus quondam Otto Illustris Dux Carinthiæ pia devotione, ac sincero affectu fundationi, & structuræ novæ Claustri Sanctimonialium Ordinis S. Claræ in Merano perdilectam sororem nostram Ofmiam Ducissam Carinthiæ relictam dicti nostri Germani inchoatæ, & fundatæ suum consensum voluntarium præbuerit, &c.* finis vero erat hujusmodi: *Actum & datum in Gries anno Domini millesimo, trecentesimo, undecimo, Kal. Martii, indictione nona.* Anno 1342. Accessit tardius Virginum ut vocant Anglicarum asceterium, & Gymnasium quod a Monachis Benedictinis regitur. Spectavit Merania solennem nuptiarum pompam, quæ inter Ludovicum Marchionem Brandeburgicum, & Margaretham Carinthiæ Ducis filiam coram Ludovico Bavaro Imperatore sponsi Parente, & frequenti Principum conventu habebantur: sed non tantum inde hauserat lætitiæ, quantum mœroris sensit anno 1419. ferale intuens spectaculum, quod fluvius Passarus Urbem inundans in 400. Civium cadaveribus eidem objecit. Inter circumsitas Arces vetustate præstat, quæ nunc vulgo Tyrol dicitur, totique Comitatui nomen dedit, olim vero Terioli in plurali numero vocabatur; In antiqua enim Imperii Occidentalis Notitia sub Duce Rhætiarum fuisse legitur; *Præfectus Legionis tertiæ Italicæ træsvectioni specierum deputatæ Teriolis, & mox Tribunus Gentis per Rhætias deputatæ Teriolis.*

NOVA CELLA.

Nova Cella vulgo Neustifft Canonicorum Regularium non procul Brixina remotum, fundatorem suum agnoscit Rambertum Sabionensem Dynastam, ejusque conjugem Christinam, qui hortante S. Hartmanno Brixinensi Antistite pio huic operi anno 1141. animum applicuere; primum vero Præpositum Henricum, qui anno 1164. communi mortalium sorti succubuit. Ex hujus successoribus Conradus Rodneckiana ortus stirpe, & Berchtoldus Friderici Archiducis antea Cancellarius ad Brixinensem Cathedram gradum fecerunt, post quos vigesimus secundus Præpositus Nicolaus Scheuber anno 1449. gestandæ Infulæ prærogativam a Nicolao V. Papa sibi, ac posteris impetravit. Collegii ædificium bis Vulcani crudelitatem passum, tandem anno 1477. non modo reparatum, sed etiam 20. circiter abhinc annos in magnificentiorem formam evectum est, utpote in quod ornandum nec sumptibus nec industriæ parcitum est:

locus arcis inſtar, muris ſeptus, anno tamen 1725. direptionem a tumultuantibus agricolis ut alia plura monaſteria paſſus eſt.

RATENBERGA.

Ratenberga, vulgo Ratenberg Urbs eſt cum Arce validiſſima ad Oenum fluvium Kufſteinio & Suacio interjecta, quam Rotenberg potius dicendam exiſtimat apud Brandiſium Bruſchius, eo quod circumſiti montes copioſo fœti cupro quondam rubuerint *, unde apertis, Sigiſmundo Archiduce, frequenti operarum labore fodinis, erutum inde metallum non modo per Germaniam, & Italiam, ſed per Galliam, & Hiſpaniam diſtrahebatur. Hæc Urbs modo Tyrolenſi Comiti, modo Bavariæ Duci quondam parebat; ſed an. 1505. a Maximiliano Cæſare una cum Kufſteinio recuperata Tyroli deinceps adhæſit.

RIPA.

Ripa, vulgo Italis Riva, Germanis Reiff amœniſſimo gaudet ſolo, cui partim Benacus lacus, vulgo di Garda appellatus, partim citreæ aureæque mali in littoreis clivis perpetuo virentes copioſas inſtruunt delicias. Adnexa illi Arx, quam Rocca Itali vocant anno 1124. a Civibus excitata, ingentibus diſſidiis anſam, & fomentum præbuit: nam Meinhardus Tyrolenſium Comes Ripenſe Oppidum, Eccleſiæ Tridentinæ eripuit, & licet ejus reſtitutionem anno 1290. promiſiſſet, uſque ad mortem tamen ſuam retinuit, nec niſi ab ipſius poſtmodum filiis redditum antiquo Domino redivit; ſed Joannes Tridentinus Epiſcopus Ripam anno 1349. Maſtino Scaligero Veronæ Domino, pignori obligavit; unde Scaligeri occaſionem arripuerunt, oppidum cum adſita regione ſibi aſſerendi: verum non multo poſt eam Mediolanenſium Duci Joanni Galeatio relinquere coacti ſunt; poſt cujus mortem Ripa cum ſuo agro ab Epiſcopis Tridentinis recepta ſed anno 1440. a Venetis occupata eſt: hos inter, & Sigiſmundum Archiducem anno 1488. propter limitum controverſiam inter Arcuanos Proceres, & Ripenſes incolas exortam acre efferbuit bellum, his Republica, illis vero Archiduce patrocinante: ſopita tamen eſt eodem anno flamma, intercedentibus Summi Pontificis, & Imperatoris Legatis, ſed anno 1506. atrocius eruptura; & & quamvis poſt biennium Ripam conveniſſent Cæſaris Maximiliani nomine Tridentinus Præſul, & Cypria-

* Ineptam hanc etimologiæ rationem eſſe vel inde evinces, quod metallorum venæ ſub Sigiſmundo Archiduce detectæ primum fuerint; diu autem antea jam nomen idem locus tenuerit.

prianus Serentinus ab epiſtolis; ex Reipublicæ autem parte Zacharias Contarenus, quibus acceſſerant Jacobus Triultius, & Carolus Jufredus Mediolanenſis Senatus Princeps, ibique inducias pepigiſſent; inito tamen mox Cameraci celeberrimo illo fœdere, in quo Summus Pontifex, Imperator, Galliæ. & Hiſpaniæ Reges in Venetos conſpiraverant, ſequenti anno ejus ſeculi nono Cæſareus miles Ripam expugnavit, quam Carolus V. anno 1521. Epiſcopo Tridentino reſtituit. Specioſum extra urbis mœnia Templum tum forma, ac magnitudine præcellit, tum auro, & picturis renidet, cujus erigendi occaſionem Cardinali Madrucio præbuit B. Dei Genitricis effigies, in columna, quæ inter marmoreos aræ ſummæ ornatus hodieque ſpectatur, expreſſa, multiſque ab anno 1603. illuſtrata prodigiis cujus jam nimium cultus deferbuit: D. Hieronymi Religioſis templi illius cura ſerius commiſſa eſt. Parochiale in urbe templum mole & marmore conſpicuum præ reliquis eminet, e quibus illud, quod cives S. Rocho poſuere, elegans eſt. S. Franciſci quoque familia monaſterium Ripæ habet, in ipſo portu ſtatua pulcherrima ſurgit D. Joannis Nepomuceni quam ſupremus Cæſareæ militiæ Præfectus Antonius de Lindesheim anno 1735. erigi curavit.

ROBORETUM.

Roboretum vulgo Italis Rovaredo, Germanis Rotfreit, ampla populo frequens & opulenta urbs, Atheſi fluvio tribus infra Tridentum milliaribus alluitur, ab antiqua quercuum ſylva nomen ſumens, per quam Proceres de Caſtel Barco, anguſtum antea locum ampliarunt: anno 1416. Veneti Roboretum cum valle Lagarina cujus caput eſt, ſuæ ditioni adjecerunt, impoſitaque arce muniverunt: dum Sigiſmundum Archiducem, Comitem Tyrolis inter, & Venetos bellum anno 1488. ferveret, Auſtriaci oppidum arcemque in ſuam poteſtatem redegere, paulo poſt tamen a Venetis recuperata. Rurſus Tyroli junxit Roboretum Maximilianus I. Imperator, cui Noviodunenſe fœdus an. 1516. in perpetuum adjudicavit, inter urbis templa Parochiale D. Marco ſacrum eſt, amplum ſatis venuſtiſque altaribus e nitidiſſimo marmore, cujus venæ non procul Roboreto varii coloris reperiuntur, egregie ornatum. Monaſterium a Guilielmo de Caſtrobarco anno 1319. fundatum, cum eleganti B. V. templo a Carmelitis incolitur: nec deſunt aliæ Religioſorum hominum familiæ: obſervantium S. Franciſci, & Capucinorum ſanctimonialium D. Claræ, & quæ D. Franciſci Saleſii inſtituto vivunt, a viſitatione B. V. dictæ:

tum,

tum, & ſacræ ædes Chriſti Redemptoris D. Thomæ Cantuarienſis, ſuffragii pro animabus defunctorum S. Mariæ in monte, piorum hominum cultu frequens aliæque Literatorum quoque Societas M. Thereſiæ Auguſtæ auſpiciis recens hic inſtituta, non parum decoris urbi affert. Porro Roboretum incolas habet valde induſtrios, qui ſerica omnis generis conficiendi, & coloribus tingendi artem plerumque exercent, cui urbs incrementum ſuum debet. Arcem Præfectus cum Præſidio militum tenet. Prætoris qui urbi & adſitæ regioni jus dicit, magna eſt auctontas.

SALURNUM.

SAlurnum oppidum ad Atheſim Tridentum Bozanumque interjacet? inclaruit ob victoriam ab Euino Longobardo Tridenti Duce ſub annum 576. adverſus Francos partam, quod a mox addenis Pauli Diaconi (a) verbis diſerte exprimitur, unde etiam de hujus oppidi vetuſtate ſolidum judicium ferri poteſt; ſic enim ille ſcribit: *Dux Francorum Crannichis non multum poſt tempus Tridentum veniens, devaſtabat. Quem ſubſequens Euin Tridentinus Dux, in loco, qui Salurnis dicitur, ſuis cum ſociis interfecit, prædamque omnem, quam ceperat, excuſſit, expulſiſque Francis Tridentinum Territorium recepit.* Salurnenſem Parœciam Ludovicus Tyrolis Comes, conſentiente Innocentio IV. Summo Pontifice, an. 1360. contulit Regularibus S. Auguſtini Canonicis, in propinquo D. Michaelis Collegio, quod Welſch Michael apud Germanos audit, anno 1145. ab Udalrico, & Henrico Comitibus ab Eppan liberaliter fundato.

(a) De Geſt. Lang l. 3. c. 9.

STAMBSENSE COENOBIUM.

STambſenſi Ciſtercienſis Ordinis Cœnobio, & ad Oeni fluvii ripam quaternis ſupra Oenipontum milliaribus magnifice aſſurgenti, initium dedit anno 1272. Meinhardus Carinthiæ Dux & Tyrolis Comes, Henrico ab Honſtetten primi Abbatis muneri admoto; amplioribus autem donis illud cumularunt Auſtriæ Archiduces, ita ut inter præclara hujus eximiæ Religionis Domicilia merito celebretur. In inſigni ſacrarum reliquiarum, quæ hic coluntur, gazophylacio maximi æſtimatur Caput S. Zachariæ Patris S. Joannis Baptiſtæ, quod an. 1360. ab Orientis Imperatore Joanne Palæologo transmiſſum fertur, Carolo V. Auguſto, ab hoc Stambſenſi Cœnobio traditum eſt. Templi magnitudo ex altarium numero quorum XVIII. ſunt, pro ipſius dignitate ad omnem elegantium inſigniter ornata, arguere licet Solenne hic præterea fuit veteres Tyrolis Principes in exſtructa a Meinhardo Crypta recondi,

di, in quam etiam Fridericus Austriæ Archidux illiusque filius pluresque alii illati fuere.

STERCINGUM.

STercingum, seu Stiriacium vulgo Sterzingen parva, sed commoda Urbs ad Hilarcum amnem, Oeniponto 7. milliaribus Brixinam versus recedit. Circumsitæ regionis vulgare nomen Wipthal ansam præbuit Cluverio, antiquum Vipitenum in Antonini Itinerarii fragmento superius memoratum, istic agnoscendi, cui non tam vocabuli affinitas, quam itineris ibi descripti ratio suffragatur. Prostratos hic aliquando ab hostibus Romanos nonnullis argumento fuit lapis cum hac inscriptione: *OSSA LEGIONIS DECIMÆ* in Parochialis novi templi fundamentis effossus, quæ an. 1494 jaciebantur. Ordinis quoque Teutonici equites hic sedem habent & Capucini monasterium.

SUACIUM.

SUacium vulgo Swaz trium horarum itinere infra Halam secus Oenum descendit, Oppidum ditissimis metallorum fodinis celeberrimum, nec solum propter amplitudinem, sed ob formam viarum, ac ædificiorum pulchritudinem, populique frequentiam conspicuis quibusque Urbibus merito annumerandum. In hoc Lambecius Lazium secutus, vetus statuit Sebatum, quod in allegato jam alibi Itinerario Antonini Aquileia Veldidenam euntibus ante Vipitenum occurrebat; verum cuivis Tabulas consulenti patebit, nimis distorte, & per inutiles flexus sic institui iter, etiamsi, prout suspicatur Lambecius, per Amanuensium lapsum Sebatum Vipiteno præponeretur, cui postponi debuisset; quare satius fuerit cum Cluverio fateri, certa Sebati vestigia evanuisse, cum solis milliarium numeris fidendum non sit, quos iterata toties descriptio non parum vitiavit. Interim nos invitant Suacienses thesauri in indicatis paulo ante fodinis reconditi. Detectæ hæ sunt anno 1448. sub Sigismundo Archiduce, cui Opulenti cognomen idcirco adhæsit, tantaque ibi multiplicis metalli, auri scilicet, argenti, æris, stanni, plumbique aliquando erat ubertas, ut anno 1560. triginta ferme operarum millia in iis laboribus occuparentur. Pereleganti descriptum stylo totum hoc metallicum opus ob oculos ponit Stephanus Vinandus Pighius, qui anno 1574. Carolum Fridericum Cliviæ, Juliæ, & Montium Ducem per illustriores Europæ Povincias comitatus, illud curiose perlustravit. Unde a prolixiore ejusdem relatione hanc synopsim excerpam. In præruptis itaque, ac præcelsis circa Oppidum montibus permul-

ta hiant fodinarum antra, e quibus quidquid metallici exſcindunt, carris evehunt, ſuperfluaque in tumulos egerunt, & veluti montes montibus imponunt: nec procul inde abſunt officinæ, ubi rivi ingentes per tubos in diverſas partes deducti non modo folles elevant, flammaſque in fornacibus excitant, plura alia ſimul miniſteria promptiſſimi peragunt. Antequam tamen metallica materia per has fornaces excoquatur, conflet turque, diverſimode paranda eſt; purarum enim venarum fragmina in capſulas conjiciunt, atque præferratis piſtillis tundunt ab aquaria rota verſatis, ac tenui mox cribro tranſmeantem pulverem ſecernunt, non tranſmeantem rurſus piſtillis ſubjiciunt, atque amplius tundunt. Lapides vero quibus metalla ſunt mixta, primum malleis minui tradit, dein in lacunulis lavari, paliſque in alveo agitari, ac demum per cribrum tranſmitti. Sed ut aliquid etiam de fodinarum ſtructura dicamus, ante earum oſtium teſte eodem Vinando, exſpectabant operarii plures truſilia habentes vehicula, in quatuor ferreis rotulis currentia, quibus ſingulos advenas excipiunt, atque prælucentibus tædis per montis trabibus ſuſpenſi cavernas, & cuniculos vehunt, ad tria fere millia paſſuum, priuſquam perveniant ad puteos, & ad aquarias machinas; ubi interim ſtrepitus ingens aquarum ſub fulcris per obſcuros meatus labentium horrorem ſæpius incutit. Poſt cæcam hanc viam patent profundiſſimi putei, ad quadringentas interdum orgyas excavati, e quibus metallica ſaxa lapicidæ malleis acutis exſcindunt, omnemque materiam hauſtoriis vaſis e machina tractoria, quam duo volvunt, pendentibus extrahunt, truſilibuſque vehiculis per cuniculum evehunt. In puteorum fundum per funes deſcenditur, in quos etiam recens aura follibus, ac ventilabris ad hoc paratis immitti debet, ne impuro aëre oppreſſa lumina extinguantur, aut Metallici ſuffocentur. Magno econtra labore evehenda eſt aquarum vis per montium fiſſuras in fodinas, puteoſque influens, quod per mirandi artificii machinas a Vinando fuſius deſcriptas bini duntaxat operarii perficiunt. Non tantum ſub Sigiſmundo Archiduce, ſed & ſub Ferdinando I. Cæſare ingentes divitiæ ex inexhauſto hoc theſauro eruebantur; docent enim rationum codices ab anno 1515., uſque ad ejuſdem ſeculi 64., ſolius puri, ac liquati argenti 2328500. marchas prodiiſſe; ab illius autem obitu defecit plurimum metalli affluentia, ita ut eo ipſo anno 1564., non niſi 17518. marchæ, nec ullo deinceps anno ultra 20000 ad ærarium pervenerunt. Cupri copiam inde conjicere licet, quod quamvis argenti marcham quadraginta ad minimum cu-

cupri pondo comitentur. Metallicorum hominum pietas, & gratus in Deum animus pro tam uberibus donis, sui insigne monumentum reliquit in Parochiali templo maximis sumptibus exstructo, quod altissimis columnis fulcitur, venusta turri ornatum ac ære tectum: D. Francisci quoque familia templum habet per amplum, marmoreis columnis incumbens. Præter sacrarum Virginum ascete-rim plures sacræ ædes numerantur.

TRIDENTUM.

TRidentum, vulgo Italis Trento, Germanis Trient, speciosa Urbs in plano fertilique solo, propinquis tamen alpium cacuminibus inumbrato, ad Athesim fluvium jacet, nomenque suum apud vetustos Geographos percelebre, quod a trium torrentium confluxu, vel a Neptuni hic præcipue culti tridente ortum creditur, etiamnum servat. Mentionem illius faciunt Strabo, Plinius, Ptolomæus, Antonini Itinerarium, & Peutingeriana Tabula: Justinus a Gallis conditum refert. quare conjiciunt quidam a Brenno Gallorum Duce eam initium sumpsisse; alii jam a Tuscis sub Rhæto huc commigrantibus inceptam malunt, & a Gallis postmodum ampliatam. Post Romani imperii ruinam, Ostrogothorum primo, dein Longobardorum jugum subivit, qui singularem istic Ducatum ab Evino primo Duce obtentum erexere. Qua autem ratione temporale quoque, ut vocant, Urbis dominium Episcopo collatum sit, nunc aperiemus: Tridentinæ Ecclesiæ initium ad quartum Ecclesiæ sæculum referri debere constans est eruditorum opinio inque eo conveniunt. Virgilium pro tertio illius Urbis Episcopo habendum: quidquid contra afferant Brandisius, Pincius aliique: hic Virgilius familia equestri Romana ortus, Theodosii & Maxentiæ filius cum sub Damaso Papa, patria relicta cum binis fratribus in montana hæc loca secessisset, ab Abundantio Aquileiensi Patriarcha demandatam sibi Episcopalem Tridentinorum curam suscepit. Tanto interim studio munus pastorale gessit, ut paulo post viciniam idolis purgatam ad Christum adduxerit: tandem vero cum fanum Saturni in valle Rendera evertisset, ab Ethnicis in furorem actis, lapidibus obrutus Martyrii coronam obtinuit: crevit successu temporis piorum liberalitate Principumque munificentia Episcopatus, inter quos Conradus II. Cæsar extitit, qui Ecclesiam Tridentinam primus amplissima donatione, unde temporale ejus dominium fluxit, donavit. Atque licet crebras a Tyrolis Comitibus, & qui uxorio nomine Tyroli imperabat, Ludovico Mar-

chione Brandeburgi Bavariæ Duce, Maultaſchiæ marito, hæc Eccleſia ſuſtulerit quibus illius atterebatur potentia, Auſtriaci tamen Principes Tyrolenſi Comitatu potiti priſtino ſtatui cuncta reſtituerunt: hinc cum antiquiſſimis temporibus Comites Tyrolis advocati eſſent Eccleſiæ Tridentinæ, Albertus Epiſcopus ex Ortenbugicis Comitibus prognatus, idem jus denuo in Alberto & Leopoldo Archiducibus Auſtriæ illorumque ſucceſſoribus agnovit; nec ſolum ad opem viciſſim eiſdem præſtandam ſe obligavit, ſed alia quoque pacta iniit quibus ditionem Eccleſiæ illis aliquo modo obnoxiam fecit. Hæc obligationis mutuæque defenſionis pacta cum Friderico omnibusque deinceps ſucceſſoribus repetita ſunt, ſed ſalvo Jure immedietatis, uti loquitur illorum teſtis Wilhelmus Im Hoff, nec non ſeſſionis, ac ſuffragii in Imperialibus Comitiis, quæ Tridenti Præſules tanquam Imperii Principes ſemper obtinuerant. Conſtitutum præterea a Maximiliano I. Cæſare fertur an. 1511., ut Epiſcopus Tyrolenſis Provinciæ Conventibus interſit, de pace publica, ſalute ac defenſione patriæ conſilium conferat, ſuam æris partem ſecundum exigentiam pendat, econtra vero Tyrolis Comes, ea quæ Diœceſis Imperio debet, exceptis tantum impenſis Cameralibus perſolvat: Officiales hæreditarii hujus Epiſcopatus ſunt, Pincernæ Comites de Thun, Mareſchalli Barones de Firmian nunc Comites, Camerarii Comites ab Arſio, Dapiferi Barones de Prato. Ab Epiſcopali dignitate ad reliqua Tridenti decora converſi ſpectabimus præter ſublime, ſplendidumque Principis Palatium non pauca Templa, inter quæ excellit Cathedralis Baſilica a S. Vigilio Epiſcopo, Martyre primum erecta & DD. Gervaſii, & Protaſii MM. cultui dicata, in quam cum illatum fuiſſet ſacrum ipſius conditoris corpus, S. Vigilii Templum dici cæpit, ad magnificum, quo hodie nitet, ſplendorem per piam Urbis liberalitatem poſtea evectum: ejus ſtructura, cum vetuſtiſſima ſit ac ex ſolido lapide majeſtatem ſpirat; in media mole teſtudo ſurgit: latera periſtiliis ſunt ornata: in fronte forum ampliſſimum patet. Sacellum in quo Chriſti Crucifixi effigies antiquiſſima colitur eo picturæ & ſtatuariæ artis ornatu reſplendet, ut nihil ad ejus decorem deſiderari amplius poſſit. Altaris ſtatuas celeberrimi Pauli Strudel Tyrolenſis manus e pario marmore effinxit. Inter parochialia templa primum eſt S. Mariæ Magdalenæ, Clericorum Congregationis de ſomaſca dictæ: alterum S. Mariæ majoris e ſolido marmore exſtructum, organum habet, ob ſingularem artis præſtantiam toto orbe celebratiſſimum: tertio S. Petri Sacellum ad-

adhæret, tumba S. Simonis Martyris Tridentini insigne, ubi pueruli hujus nondum triennis corpus, in quod Judæorum crudelitas an. 1485. Christianæ Religionis odio desæviit, reverenter asservatur. Præter Societatis JESU Collegium & templum marmore aliisque architecturæ ornamentis auctore P. Andrea Puteo Tridentino nitidissimum 5. numerantur in Urbe Religiosorum Familiæ: nempe Præsbyterorum Congregationis S. Philippi Nerii, Eremitarum S. Augustini Monialium S. Claræ, Congregationis S. Ursulæ & fæminarum tertii Ordinis S. Francisci. Extra mœnia degunt Prædicatores ordinis S. Dominici, Minores & Reformati S Francisci, Carmelitæ, Capucini & alterum S. Claræ monasterium. Sunt præterea oratoria & sacræ ædes quam plures decenti cultu & quædam ad omnem elegantiam adornatæ: videlicet B. Dei Genetricis a Carmelo dictæ, S. Martini, B. V. ab Angelo salutatæ, suffragii pro animabus defunctorum. Porro Urbs non minus superbit palatiis & splendidis nobilium ædibus, quas inter Galasianæ mole & decore eminent, a maximi nominis heroe Mathia Comite Galasso Tridentino Cæsareorum exercituum Duce ædificatæ. Nobilium familiarum ingens Tridenti est numerus: incolæ alacri sunt ingenio & felici, si ab otio ad artes scientiasque excitentur: cumque inter Germaniam & Italiam sint medii, utraque lingua utuntur. Loci vetustatem plures, qui supersunt, Romani lapides testantur, Verum maximam Tridento famam, gloriamque peperit Oecumenicum Concilium a Paulo III. Summo Pontifice ibi anno 1545. convocatum, cui initium datum est idibus Decembris, ex Sanctissimæ Triadis Parthenone ad S. Vigilii Basilicam instituta supplicatione, procedentibus tribus S. R. E. Cardinalibus legatis, Cardinali Madrucio Episcopo Tridentino, quatuor Archiepiscopis, viginti Episcopis, quinque Religiosorum Ordinum Præsidibus, & Ferdinandi Romanorum Regis Oratoribus. Accesserunt deinceps alii quamplurimi, ita ut universim septem Cardinales, tres Patriarchæ, triginta tres Archiepiscopi, ducenti triginta quinque Episcopi, septem Abbates, totidem Religionum summi Præsides, præter diversorum Regum, Principumque Oratores, & 146. alios Theologos numerati fuerint. Interim habitæ sunt in prædicto S. Vigilii Templo octo sessiones usque ad annum 47., quo ob grassantem Tridenti epidemicam luem translatum est Concilium Bononiam, Hispanis Præsulibus Tridenti sustinentibus; donec anno 1515. a Julio III. pristinæ stationi restitutum, & in S. Mariæ Majoris Templo deinceps congregatum, tandem anno 1563. sedente

 dente

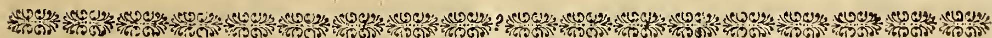
dente in Petri Cathedra Pio IV. felicem exitum fuerit sortitum, cui præsentes subscripsere sex Cardinales, tres Patriarchæ, viginti quinque Archiepiscopi, centum sexaginta octo Episcopi, triginta novem absentium Præsulum Procuratores, septem Abbates, & totidem Religiosorum Generales, nimirum Ordinis Prædicatorum, Minorum Observantium, Minorum Conventualium, Eremitarum S. Austini, Servorum B. Virginis, Carmelitarum, & Societatis Jesu. Est extra urbis mænia trans Athesim mons humilis quidem sed arduus & omni ex parte præruptus, quem accolæ dorsum Tridentinum vocant, vulgo Dostrent; admirandum naturæ opus, saxeæ molis instar se effert, in cujus crepidine celebre apud antiquos Verrucæ castrum stetit: id Theodoricus Gothorum rex apud Cassiodorum his verbis describit (a) *est in mediis campis tumulus saxeus, in rotunditate consurgens --- totus mons quasi una turris efficitur, cujus ima graciliora sunt quam cacumina, & in mollissimi fungi modo superius extenditur, cum inferiori parte tenuetur ---- hunc Athesis inter fluvios honorus, amæni gurgitis puritate præterfluit, causam præstans muniminis & decoris, castrum pene in mundo singulare tenens claustra Provinciæ; quod ideo probatur magis esse præcipuum, quia feris gentibus constat objectum; hoc opinabile munimen mirabilem securitatem, cui desiderium, non sit habitare quam vel externos delectat invisere?* igitur longissime a vero aberrant, qui Verrucam sive ad Roboretum, sive in clusa Veronensi ad Athesim sive in castro Petræ ad Calianum quærunt. In dorso Tridentino adhuc rudera arcis exstant, cujus etiam in medii ævi tabulis frequens memoria.

(a) Lib. 4 ep. 48.

WILTINENSE COENOBIUM.

WIltinense Cœnobium, vulgo Wiltan, vel ut ab aliquibus scribitur Wiltau, & Wiltheim prope Oenipontum ad Meridionalem plagam situm, pervetustam quidem jactat originem, sed etiam fabulis involutam: Tutius itaque fidem habebimus Brandisio narranti, Candidi Ordinis Canonicos a Reginberto Brixinensi Episcopo, abscedentibus, aut prius dilapsis (si tamen aliquando fuerant) Benedictinis, in hoc Monasterium fuisse inductos anno 1130., decennio scilicet postquam S. Norbertus illius Ordinis fundamenta Præmonstrati in Diœcesi Laudunensi jecisset, Marquardo Bruntrutano reliquis præesse jusso. Sub hujus decimo sexto successore Dominico Leor novam, eamque magnificam Templi molem Sigismundus Alphonsus Brixinensis Antistes coram Augustissimo Cæsare Leopoldo an. 1665. consecravit, nuper etiam sacra ædes B. V. sub quatuor columnis dictæ haud inelegans magnisque sump-

ſumptibus excitata, in locum veteris ſucceſſit. Premit hoc Wiltinenſe Cœnobium Veldidenæ ruinas, cujus pervetuſta celebritas, ac ſitus ex quatuor Antonini itineribus, quorum unum jam alibi dedimus, affatim elucet; indeque peculiaris ejus dignitas arguitur, quod terna itinera Veldidenæ terminet; id enim non niſi in famoſioribus Civitatibus uſurpare conſuevit. Deprædicant ejuſdem excellentiam circumjacentes agri, in quibus ſæpe etiam nunc antiqua numiſmata Romana, aliaque varia veteris Veldidenæ indicia fortuito reperiuntur. Inter hæc maxime eruditioni ſervit columna milliaria ex candido marmore cum hac inſcriptione. *IMP. CÆS. L. SEPTIMIUS SEVERUS PIUS PERTINAX AUG. ARABICUS ADIABENICUS PARTHICUS MAX. PONT. MAX. TRIB. POT. VIIII. IMP. CÆS. M. AURELIUS ANTONIUS PIUS. AUG. TRIB. POT. IIII. PRO. COS. ET IMP. P. SEPTIMIUS GETA ANTONINUS VIAS, ET PONTES REST. AB. AUG. MIL. PAS. CX.* Stabat itaque olim circa viam publicam hæc columna ante Cœnobii portam; ſignabatque viam militarem, quæ ex Italia per alpes Auguſtam Vindelicorum ducebat, ab Imp. L. Septimio Severo, ejuſque filiis M. Aurelio Antonino Caracalla, & P. Septimio Geta per millia paſſuum centum & decem Auguſta ſcilicet Veldidenam uſque reſtauratam: verum anno 1587. Ferdinandi filius una cum tribus aliis ejuſdem generis columnis milliariis in illa ad Oenum planitie hinc inde repertis in Ambraſianam Arcem transferri curavit.

SVEVIÆ PARS.

SUevia nobiliſſima Regio, cui a Septentrione adjacet Franconia, ab Ortu Bavaria, a Meridie Helvetiæ, Rhætiæque pars, & ab Occaſu Alſatia, olim Regnum, dein Ducatus audiebat, hodie vero in diverſa prorſus dominia diſcriminatur. Ager illi fertilis, cujus nulla portio inculta jacet, præterquam ubi lacus, aut ſylvæ terram occupant; in quibus tamen frequens piſcatio, nec minor venatio aliarum rerum defectum ubertim ſupplent. Cæterum alibi frumentorum abundantia, quorum magna vis. Tota Provincia ſalubri aëre gaudet, celebratiſſimis Urbibus, Vicis, & Caſtellis referta. Arces excelſæ natura, & arte munitæ. Circa montes, ferrum, argentum, alia-

aliaque metalla procreat. Gens populosa, & bello clara, Germanorum præstantissima a Plutarcho habita, cujus paulo altius originem repetemus, postquam antiquiores hujus oræ incolas descripserimus.

Maximam Sveviæ partem a Vindelicis quondam inessam, & ab iisdem Vindeliciam appellatam nemo veteris geographiæ peritus in dubium revocat. De eorum tamen ortu, & genere non parum disputatur. Eos Servius Liburnorum, hos Amazonum propaginem autumat. Porphirio a Thracibus, quos Amazones patria ejecerint, eosdem derivat. Servii narratio, qua Amazones attingit, avide a pluribus excipitur, quibus allegati alias Horatii versus favere videntur; ab eruditissimo tamen
(a) Rer. Aug. l. 2. Velsero (a) inter fabulas merito rejicitur. Ab Illyriis saltem eos
(b) Vind. &Nor. c. 3. provenisse credidit Cluverius. (b) Sed longe magis arridet Velserus Vindelicos Rhætorum familiam ab initio arbitratus, qui privatam nuncupationem a Vindone, & Lyco penes Augustam confluentibus desumpserint, ubi primariam eos fixisse sedem non obscure apparet. Certe sub unius Rhætiæ nomine, non Rhætorum tantum, sed & Vindelicorum terras fuisse a Romanis interdum comprehensas plerique fatentur, quod compluribus veterum testimoniis confirmat Cluverius, idque ex Rhætiæ finibus quos a Ptolomæo statutos alibi vidimus, clarius elucet; quinimo in Notitia Imperii Romani, in Antonini Itinerario, & apud Paulum Diaconum Rhætiæ secundæ nomine Vindelicia indicatur. Hinc de finibus, qui illam a propria, seu prima Rhætia distinguebant, haud minor, quam de origine controversia. Lycum quidem fluvium posuit Ptolomæus, sed in hoc passim erroris arguitur, plurium veterum scriptorum textibus convictus. Horum (c) Lib. 7.
non infimus Strabo, (c) qui Vindelicos ad lacum Brigantinum usque pertingere non semel asseruit. *Cui regioni*. inquit, *Istri, & Rheni fontes proximi sunt. Inter utrumque lacus, & effusæ de Rheno paludes - - - lacus habet insulam, qua velut Arce ad invadendos Vindelicos commodissime usus in navalibus pugnis Tiberius - - - Ad eum lacum Rhæti paululum adsunt, amplius Helvetii, & Vindelici.* Unde certo videntur Vindelici ab Oeno fluvio, qua se in Danubium exonerat ad lacum Brigantinum, extensi fuisse, atque hinc Rhætiæ propriæ partem, & Helvetos, inde Noricum spectasse. A Germania magna Danubio arcebantur. Australes in alpibus terminos, quibus a reliqua Rhætia separentur, etsi, uti innuimus, difficile sit definire, propius tamen est, extremas tantum, & humiliores coluisse, quod ex Strabone colligit Velserus, ubi ille ait: *Vindelici autem, & Norici*

mon-

mentana exteriora tenent. Hæc de Vindelicis, a quibus ad Svevos eorum ſucceſſores pergamus.

Ampliſſimam olim fuiſſe Svevorum gentem, diſerte nos docet Tacitus (a) ſic eos deſcribens: *Nunc de Svevis dicendum eſt, quorum non una, ut Cattorum, Tencterorumque gens: majorem enim Germaniæ partem obtinent, propriis adhuc nationibus, nominibuſque diſcreti, quamquam in commune Svevi vocentur. Inſigne gentis obliquare crinem, nodoque ſubſtringere. Sic Svevi a cæteris Germanis; ſic Svevorum ingenui a ſervis ſeparantur.* Conſonat Tacito apud Cluverium Æthicus: *Germania*, inquit, *ubi plurimam partem Svevi tenent, quorum omnium gentes ſunt LIV.* Verum uno atque altero ſeculo poſt Taciti ætatem, cum Alemanni, Franci, ac Saxones, Svevorumque trans Salam, atque Albim nationes, Gothi, Burgundiones, Vandali, Quadi, Marcomanni, propriis, ac diſtinctis ab invicem nominibus clari haberentur, ſolos eos a Romanis dictos fuiſſe Svevos Cluverius cenſet, qui Borealem Danubii plagam Norimbergam verſus extenſam incolebant, favetque utcunque illi Jornandes conterminos Svevis populos enumerans, quos in ſecundo ejus authoris textu videre eſt, a nobis, dum de Gotſchevia ageremus, alias allegato. Interim certum illud eſt, non amplius tam late patuiſſe Sveviam, ſed tantum in aliqua vaſtæ illius regionis parte ſubſequentibus poſt Tacitum temporibus hoc nomen perduraſſe; ſic enim ſcribit Oroſius, (b) qui ſeculo quinto florebat; *Inſurrexerunt gentes Marcomanni, Quadi, Vandali, Svevi, atque omnis pene Germania.* Et Æthicus apud Cluverium: *Oceanus Occidentalis habet gentes Gothos, Thuringos, Herulos, Marcomannos, Longobardos, Svevos, Francos, Alemannos.* Cum tamen ex his populis Marcomanni, Quadi, Longobardi a Tacito inter Svevos referantur, quorum alia, apud eundem mentio etſi ad ſitus intelligentiam non pertineat, eruditionis tamen gratia non prætereundam putavi, ubi nimirum de Romanorum ſacris ita diſſerit: *Deorum maxime Mercurium colunt, cui certis diebus humanis quoque hoſtiis litare fas habent. Herculem, ac Martem conceſſis animalibus placant: pars Svevorum, & Iſidi ſacrificat. Unde cauſa, & origo peregrino ſacro parum comperi, niſi quod ſignum ipſum in modum Liburnæ figuratum, docet advectam religionem.* Cæterum Svevi jam a prædictis gentibus diſcreti ad Danubii fontem paulatim aſcenderunt, Alemannis, quorum ſedes inde ad Rhenum, & Mœnum uſque protendebatur, aut ex Germania prorſus recedentibus, uti Cluverio (c) viſum eſt, aut novos hoſpites ſecum mixtos tolerantibus. Hinc eſt illud Pauli Diaconi: (d) *Liguria uſque ad Gallorum fines extenditur.*

(a) De mare Ger.

(b) Lib. 8. c. 15.

(c) Germ. ant. l. 2.

(d) Lib. 2. c. 15.

tur. Inter hanc & Sueviam, hoc est, Allemanorum patriam, quæ versus septentrionem est posita, duæ provinciæ, id est, Rhætia prima & Rhætia secunda infra alpes consistunt. Tandem trajecto Danubio in Vindeliciam seu secundam Rhætiam penetrantes Suevi, hodiernum Sueviæ nomen huic regioni indiderunt. Ex ea autem non nisi, quæ Clementissimo Austriacæ Domus Imperio hæreditario jure subjacent, modo breviter exponenda seligemus.

Marchionatus Burgoviensis inter Lycum & Ilarum fluvios comprehensus, a primaria Urbe Burgovia nomen sumit, quæ vulgo Burgow dicta a Mindela amne uno, antequam in Danubium influat, milliari alluitur, & quatuor milliaribus Ulma in ortum recedit. Aliam preterea non ignobilem Urbem hæc ditio complectitur, nimirum Guntiam seu Guntsbergam, sex milliaribus Augusta remotam, quam Danubius, Guntia fluvio auctus præterfluit, & cujus præclaram memoriam nobis suppeditat panegyricus Maximiano Cæsari Diocletiani collegæ ab incerto authore dictus, dum cladem Alemannis, perpetuis Rhætiæ hostibus an. 284. ab eo inflictam his verbis deprædicat: *Captus scilicet Rex ferocissimæ nationis inter ipsas, quas moliebatur, insidias, & a ponte Rheni usque ad Danubii transitum Gutiensem devastata atque exhausta penitus Alemannia.* Urbibus adjicio celebriores religiosorum Ædes per hunc Marchionatum dispersas. Wettenhausianum Canonicorum Regularium S. Augustini Collegium fundarunt Conradus & Wernherus Comites de Rockenstein, nec non Gertrudis eorum mater. Conditus in hoc jacet Henricus Marchio Burgoviensis, qui anno 1213. sine prole mascula e vivis sublatus, nobilissimæ suæ Prosapiæ finem imposuit. Fultenbachense Ordinis S. Benedicti cœnobium Augustam inter & Dilingam longam jam numerat ætatem, utpote an. 730. a S. Vicerpo Augustano Episcopo constructum. Elegans Virginum Ordinis S. Benedicti Monasterium vulgo Holtz nuncupatum, egregium est monumentum S. R. I. Mareschallorum Pappenheim, Dornsberg, & Biberach, qui illud primitus, incertum quo anno erexere. Transiit hic Marchionatus ad Habsburgicam Domum anno 1282., quo Rudolphus I. Imperator in Augustanis Comitiis, habito Imperii Ordinum consensu, Rudolpho filio illum contulit, etiam Sueviæ Duci renunciato, cum anno 1269. Conradinus ultimus ex veteri stirpe Sueviæ Dux Neapoli in Italia a Carolo Andegavensi capite plexus orbatam successoribus hæreditatem reliquisset.

Hohenbergensis Comitatus, qui a nonnullis solo Dynastiæ titulo indica-

dicatur, in Inferiorem, & Superiorem ab Arnoldo dividitur. Hic ad Nicri vulgo Necker vocati fontes jacet; ille vero cum eodem fluvio descendit. Superioris Caput est Castrum Hohenberga; Inferioris Rotenburgensis Arx in lævo Nicri littore, uno supra Tubingam milliario assurgens; quam Carmelitarum, & Capucinorum Cœnobia nobilitant. In adversa autem Nicri ripa Rotenburgo respondet Collegiata Ecclesia a Comitibus Hohenbergicis anno 1320. fundata, in qua Præpositus, duodecim Canonici, & quatuor Vicarii, ut in Blavii Atlante legere est opulentis redditibus fruuntur. In valle insuper Rotenburgica prosilit acidus fons certissima plurium morborum medicina

Spectant præterea hæreditario jure ad Augustissimam Austriacorum Heroum Prosapiam ipse Landgraviatus Sueviæ a Wenceslao Imperatore anno 1379 Archiduci Leopoldo pro 40. aureorum millibus Francofurti oppignoratus. Nellenburgensis Dynastia inter Danubium, & Brigantinum lacum inclusa, aliaque minoris nominis loca.

RHÆTIÆ PARS.

Rhætiæ propria seu prima, quatenus scilicet a Vindelicia discernebatur, præter lustratum antea Tyrolis Comitatum, & Grisonum seu Canorum Rempublicam, quos vulgo Graubünder dicimus, nonnullas alias Regiones complexa est; Austriaco Sceptro hodieque subjectas, quas sub hoc titulo conjungemus.

Brigantinus Comitatus nomen suum vel a præcipua Urbe Brigantia in littore Constantiensis, olim Brigantini lacus sita vel a Brigantio fluvio in eumdem lacum prope Urbem illabente mutuatur. Hanc Rhætiæ expresse inserit Ptolomæus (a); Strabo (b) autem Vindeliciæ eam attribuere quamplurimis visus est, dum ita ab iis latine redditur: *Estiones, & Brigantii ad Vindelicos pertinent: eorum Oppidum est Brigantium, & Campodunum*: Verum non desunt alii, inter quos Ægidius Schudus apud Schardium hunc Strabonis locum sic aliter interpretantes. *Ferocissimi inter Vindelicos Licatii, & Clautenacii censebantur. Rhæthorum autem Rhucantii, & Cotvantii Estiones vero, & Brigantii Vindelicos attigunt: eorum Oppidum est Brigantium, & Campodunum.* In quam lectionem magis propendeo, cum post Rhætos Strabo Brigantios jungat, eos potius additurus Vindelicis, si

(a) Lib. 2 c. 12.
(b) Lib. 4.

si ad hos illos pertinere voluisset. Brigantinæ porro Civitatis, lacusque frequens est apud alios quoque veteres Scriptores mentio. Plinius (a) postquam mugiles, aliosque pisces cæteris prætulit: ita prosequitur: *Proxima est his mensa generis duntaxat mustellarum, quas, mirum dictu, inter Alpes lacus Rhætiæ Brigantinus æmulas marinis generat.* Ammianus Marcellinus (b) ipsum lacum Brigantiam vocat communi cum Oppido nomine: *Relegens*, inquit, *margines lacus Brigantiæ.* Et paucis interjectis. *Rhenus lacum invadit, quem Brigantiam accola Rhætus appellat.* Solinus (c) quoque hoc illum encomio celebrat: *Si Thracia e Gallia petenda, excipit ager Rhæticus opimus, & ferax, Brigantino lacu nobilis.* Brigantius vero amnis ex ejusdem nominis sylva profluens, antequam in lacum se exoneret, valles irrigat vini, frumentique feracissimas multis Pagis quasi consitas; at statim post fontes austeritas multa, nec aliud fere, quam nemorum horror oculis observatur. Parum infra Brigantiam Urbem in eleganti, commodaque lacus crepidine obviat Augia Major, alias Brigantina venustissimum Ordinis S. Benedicti Cœnobium a SS. Columbano, Gallo, & Magno inchoatum, quod postero tempore præclare restituit sub annum 1097. Udalricus Brigantiæ Comes; eximia autem vitæ sanctimonia præter tres Conditores consecrarunt SS. Theodorus, Attalus, Walbertus, Deicola, Walericus, Bebo, Waredolenus, Kilianus, & recentiori ævo BB. Marbotus, & Diethus. Cæterum Brigantinum Comitatum Rudolphus Comes Montfortius, quem sub initium decimi tertii seculi vixisse tradit apud Wilhelmum Im Hoff Arzetus, una cum uxore Elisabetha Palatina Tubingensi ex ea stirpe primus obtinuit, a qua ad Austriacam tota hæc ditio transiit, partim anno 1450. ab Elisabetha Wilhelmi Montfortii, filia Sigismundo Archiduci, partim anno 1525. ab Hugone Montfortio Ferdinando Archiduci vendita.

(a) Lib. 9. c. 17.

(b) Lib. 15. c. 6.

(c) Cap. 24.

Feldkirchensem Comitatum cognominat Feldkirchia, parva, sed elegans Urbs juxta Illam amnem non multo post in Rhenum influentem sita, vino abundans, & mercimonio frequens, quam alii Valcurium a Latinis dictam, nescio quo fundamento, arbitrantur. Alii congruentius ab antiquis Rhætis Campi nomen accepisse putant, ibique postea ab iisdem Christiana sacra edoctis, erecta D. Petro Ecclesia, Campi Ecclesiam, seu germanice Feldkirch eum locum audivisse. Certe a mercatoribus ex Italia huc sæpe adventantibus Campo di S. Pietro etiamnum appellatur, & in vetustioribus Curiensis Episcopatus monumentis ita de hoc loco legitur: *De Ecclesia S. Petri ad Cam-*

Campos, *id est*, *Feldkircha Beneficium*, *&c.* Quin imo si secundæ Strabonis interpretationi paullo ante allegatæ pressius inhæreamus, sane pro Campoduno Feldkirchiam Brigantinis propiorem potius intelligemus, quam Urbem Kampten ab iis remotiorem, & antiquæ Vindeliciæ certo inclusam. Comitatum hunc anno 1376. Leopoldus Archidux a Rudolpho Montfortio triginta sex aureorum millibus emit, cui adjecit Dynastias Pludenz, Sargans, & Sacrum Montem ab Alberto Comite Werdenbergico, iis tuendis impari divenditas. Anno dein 1416. cum Archidux Ernestus Feldkirchiam Comiti Friderico Tockenburgico oppignorasset, numerataque jam ab hoc pecunia, Archidux Fridericus Ernesti frater Urbem tradere detrectaret, hæc a Comite obsessa, in ejus potestatem devenit, sed a Friderico III. Cæsare postmodum redempta ad Austriam rediit. Fuggero (a) tamen ista docenti adversatur Gerardus de Roo, (b) qui non ab Ernesto, sed a Sigismundo Imperatore post proscriptum Fridericum Archiducem oppignoratam aliis Feldkirchiam refert.

(a) Spec. ho. Lib. 4 c. 5.
(b) Hist. An. lib. 4.

Inter has duas ditiones hactenus descriptas interjacet Montfortensis Comitatus ab Austriæ Archiducibus persoluto pretio pariter comparatus.

CONSTANTIENSE TERRITORIUM.

CONstantia, vulgo Costanz, vel Costniz percelebris Urbs cognomini imminet lacui, sex, vel septem milliaribus longo, qui a Mela Venetus, ab aliis Brigantinus, & Podamicus, vulgo Bodensee vocatur, quemque Rhenus non procul Roschago ingressus interfluit, coram Constantia in inferum seu Cellensem lacum transiturus, olim a Mela Acronium, nunc vulgo Cellersee vel Untersee appellatum: quamvis alii in Acronio superum, in Veneto autem inferum a Mela expressum autument. Antiquam esse Urbem nemo ambigit, Romanam enim in ipso nomine præfert originem, licet apud nullum veterem authorem ejus memoria habeatur; nec nisi in tenebris palpant, imo prorsus a vero aberrant, qui Ptolomæi Ganodurum, seu Gavanodurum istic stetisse pronunciant. Proferunt alii, hanc Ur-

bem a Conſtantio Conſtantini Magni parente muris circumdatam, ab eo etiam nomen fuiſſe adeptam, ſed veroſimilius conjicit apud Braunium Picus, Conſtantio Imperatori Conſtantini Magni filio nomen Urbemque deberi, dum ita de Conſtantienſibus canit:

Quos Conſtantini proles oriente ſubacto
Occiduas repetens ſtellanti murice terras
Concidit, & proprio ſignavit nomine.

Conſtantiam illuſtrat Epiſcopatus Vindoniſſæ Helvetorum Pago nunc Windiſch dicto, & ſex milliaribus hinc in Occaſum diſſito a S. Beato, quem Apoſtolorum Princeps D. Petrus conſecraſſe fertur, inceptus, & a S Maximino, vel Maximo Epiſcopo ſub annum 570. in hanc Civitatem translatus; inter cujus ſucceſſores ſanctitatis fama præ reliquis claruere: D. Gebhardus I. ex illuſtri, ut quidam cenſent, Habsburgicorum Comitum ſanguine, eoque pro Chriſti nomine anno 885. glorioſe profuſo longe illuſtrior: B Notingus Veringenſis Comes ex S. Galli Monaſterio ad Epiſcopalem Cathedram, hinc ad cœleſtis regni ſolium ſeculo decimo evectus: D. Conradus Rudolphi Comitis Altorfenſis filius ob terna Templa SS. Joanni, Mauritio, & Paulo Conſtantiæ extructa, atque univerſum patrimonium Epiſcopatui donatum de Conſtantienſi Eccleſia optime meritus, & anno 974. ab hac ad triumphantem translatus: S. Gebhardus II. Brigantinus Comes, & Petruſiani Cœnobii fundator an. 995. terris ereptus: B. Gebhard. III. Zeringiæ Dux, Bertholdi Alemanniæ Ducis frater ex Hirſaugienſi Aſceterio ad Inſulam, & an. 1110. ad immarceſcibilem coronam evocatus. Capitulum 24. Canonicis conſtat, quorum Cathedralis Baſilica D. Stephano ſacra non modicam ædificii magnificentiam oſtentat. Porro Conſtantienſis Diœceſis omnium Germanicorum ampliſſima præteritis ſeculis habebatur, idque maxime patuit ſub Friderico Præſule ex Comitibus de Zellern, qui coacta anno 1435. Diœceſana Synodo, initoque Eccleſiaſticorum cenſu, ſibi ſubeſſe reperit 350 Monaſteria 1760. Parœcias, & ſupra 17000 Sacerdotum: & quamvis graſſante poſtmodum per Sueviam, ac Helvetiam hæreſi complures Civitates ejus jurisdictioni ſe ſubduxerint, late tamen adhuc Epiſcopi in ſacris poteſtas extenditur. Neque minus prædiis, ditionibuſque ditatur; tenet enim præter varia in Turgoia loca, Civitates Mersburg, & Marchdorff, quarum illa Comitibus de Rordorff quondam paruit.

ruit, nunc ſedem, ac domicilium Conſtantienſi Antiſtiti, & S. R. I. Principi præbet. Inſcribitur præterea hic Epiſcopus Reichenoviæ Dominus, quæ alias Dives Augia dicitur, eſtque Ordinis S. Benedicti Cœnobium olim longe potentiſſimum, ex quo tredecim Archiepiſcopi, & triginta quatuor Epiſcopi prodiere, & in quo Cœnobitæ S. Marcum Evangeliſtam, indignantibus Venetis, ſepultum prætendunt. Jacet in ſitu ad miraculum eleganti, in inſula nempe Cellenſis lacus omnibus naturæ gratiis exculta, in qua illud condidit circa annum 742. S. Pirminus Meldenſis Epiſcopus, primuſque Augiæ Abbas, liberalibus Caroli Martelli ſubſidiis inſtructus, cumque non niſi nobili orti proſapia ab initio reciperentur, tot in eo aggeſtæ ſunt opes, ut annui proventus ad ſexaginta millia aureorum aſcenderint. An. autem 1540. quinquageſimus nonus Abbas Marcus a Kneringen poſt longas cum Epiſcopatu Conſtantienſi diſceptationes, Abbatiæ adminiſtrationem Joanni a Welza ejus Eccleſiæ Præſuli tranſcripſit, a quo, annuente Summo Pontifice Epiſcopatui inſerta eſt, auctuſque Epiſcopi titulus. Verum Conſtantiam repetamus, quæ inter liberas Imperii Urbes olim recenſita, Auſtriæ Archiducibus jam diu ſubjicitur, ab anno ſcilicet 1548., quo Carolus V. Imperator deſertæ Catholicæ Religionis cauſa eam proſcripſit, & poſtea libertate multatam Ferdinando I. fratri ſuo ſubjecit, his conditionibus a Wilhelmo im Hoff allegatis: *ut ipſum, ejuſque liberos, & hæredes pro ſuis Dominis impoſterum agnoſcant, eique fidem omnem, & obedientiam præſtent, nec ab eis ullo tempore deficiant, neque fœdus ullum ineant: decretis, quæ Ferdinandus, ejuſque Præfecti de religione facturi ſunt, omnino pareant: in bellicis, aliiſque negotiis ipſi, ejuſque hæredibus præſto ſint, & imperata faciant, ſicut reliqui Provinciales.*

Celebratur quoque in annalibus Conſtantia ob famoſiſſimum, & Oecumenicum Concilium an. 1414. ad tollendum ſchiſma convocatum, quod in tres partes Catholicam Eccleſiam diſtraxerat, cum totidem ſederent Summi Pontifices, nempe Gregorius XII., Joannes XXIII., & Benedictus XIII., nec, quiſnam legitimus foret, diſcerni poſſet, multis Regnis, ac Provinciis cuivis illorum adhærentibus: Deo tamen favente res feliciter ceſſit; namque Joanne, & Gregorio ſponte abdicantibus, atque Benedicto, qui licet ab omnibus derelictus, ad obitum uſque Paniſcolæ Hiſpaniæ Oppido Pontificatus inſignia pertinaciter geſſit, ex Concilii ſententia depoſito, electus eſt in verum Pontificem a Cardinalibus Conſtantiæ degentibus, & triginta aliis probis, eruditiſque vi-

viris pro ea tantum occasione ad jus suffragii admissis, Otto Columna, postea Martinus V. vocatus, atque ab universa Ecclesia ingenti solatio agnitus, & adoratus. Animadversum insuper est ab hoc Concilio in binos Hæreticorum primipilos Joannem Hussum, & Hieronymum Pragensem, ambos in suo errore contumaces, ideoque momentaneis flammis exustos, quæ æternis præluserunt. Dissolutum tandem est Concilium anno 1418. a Summis Pontificibus, & posterioribus Conciliis non integre approbatum, cui præter Joannem XXIII. Papam, & Sigismundum Cæsarem ferventem publicæ in Ecclesia pacis promotorem, interfuere teste Cochlæo Cardinales viginti novem, Patriarchæ quatuor, Archiepiscopi 47., Episcopi 260., & cum his Abbatum, Præpositorum, & omnis generis Clericorum ingens numerus: secularium præterea Principum, Comitum, Baronum, Nobilium, & Oratorum maxima multitudo.

Si post Constantiam cum Rheno descenderis, post longum fluminis flexum, qui Scaphusiæ incipit, & in Urbe Keyserstuel fere desinit, in quatuor Urbes, quas sylvestres vocant, incides Austriacum Imperium itidem agnoscentes: ex quibus prima obviabit Valdhusta, vulgo Valdhust in Klegoviæ Regiuncula, quinque milliaribus Scaphusia distans: secunda Lauffenburgum in rupe erectum, atque ab arte simul, & natura munitum: tertia Seckinga, seu Sanctio, aut Secconium vulgo Seckingen a Rheni undis circumdata; quarta Rheinfelda, vulgo Rheinfelden Urbs munitissima duobus supra Basileam milliaribus posita, nec procul a ruinis Augustæ Rauracorum, sive Pago Augst remota, quæ magnam bellis materiam sæpius subministravit, & elapso nuper seculo, uti & Lauffenburgum, sæpius ab hostibus capta, ac recepta, tandem juxta Monasteriensis Pacis statuta ad legitimos suos Dominos, Austriæ nempe Archiduces remigravit.

BRISGOIÆ PARS.

Brisgoiam, vulgo Brisgow regionem frumenti, ac vini feracissimam secus Orienthale Rheni latus protensam Austriæ Archiduces, ac Badensium Marchiones inter se quondam partiti sunt. Præclariores illius Urbes merito habentur Friburgum & Brisacum alternas belli vices sæpius expertæ? Friburgum vulgo Freyburg totius

Pro-

Provinciæ Metropolis hodie censetur. Urbs eſt ſitu amœniſſima inter montes excellens, a Bertholdo IV. Conradi I. Zeringenſis Ducis filio anno 1118. ex tenui Pago in Civitatis formam redacta & magnificis poſtmodum ædibus, Templis ac Cœnobiis exornata; immunitatibus prædita tantis ita crevit, ſui ut ipſa juris fieri tentaverit: nuptiis poſtea in domum Comitum a Furſtenberg illata, ſæpius pro immunitatibus ſuis, cum novis his ſuis Principibus lites habuit perſolutiſque ducentis marcharum argenti millibus ab eorum ſe imperio exemit; ſed cum perſolutam a ſe pecuniam Auſtriacis Principibus a quibus mutuam acceperat, reſtituere nequiiſſet, maluit eorum ſe ſubjicere Principatui. Sub his, vallis propugnaculisque inſtructa inter firmiſſimas Germaniæ Arces olim numerabatur. Annis 1632. 1634. 1638. Suecicis armis; Gallorum autem oppugnationi annis 1677. 1713. & 1745. ſuccubuit; ab his operibus omnibus externis exuta militaris eſſe ſtatio desiit. Briſacum olim Briſgoiæ metropolis Rheni littori in rotundum collem elevato incumbens, ab Antonino in itinerario, & a Luitprando Ticinenſi qui ſub Ottone I. Imperatore floruit, ſub Briſaci montis nomine memoratur Urbs eſt valde elegans, populoque frequens, ob propinquas metallorum fodinas, uti apud Blavium legitur, maxime aucta. Olim inter Imperiales recenſebatur Urbes: ab Ludovico V. Bavaro Imperatore Ottoni Auſtriæ Duci anno 1331. pignoris loco tradita eſt: & a Carolo V. 1548. Principum Auſtriacorum Dominio in perpetuum tranſcripta, clauſtrum Rheni adjectis operibus munitiſſimum ab iis redditum eſt: alternante crebro in bellis fortuna Dominum mutare aliquoties hæc Urbs coacta eſt: anno 1688. a Gallis expugnata ad Auſtriacos 1697. rediit: parem habuit hoc ſæculo ſortem: anno 1703. Francis ceſſit: pace Raſtadienſi Auſtriæ reddita anno 1715. Tam remota a reliquis Auſtriacorum Provinciis, arx cum minus defendi & ſervari commode poſſet, ne hoſtile deinceps receptaculum fieret, Auguſtiſſimæ Mariæ Thereſiæ juſſu anno 1741. Vallis operibuſque nudata fuit: in ejus arce perduravit diu vetuſta turris a Bertholdo III. Zeringenſi Duce excitata. Nomen ſuum hi Duces traxerant a Caſtro quodam Zeringhen cujus rudera, medio infra Friburgum milliario in excelſo monte etiamnum ſuperſunt.

Topogr. Auſtr. P. I. Kk

F I N I S.

MATERIA TENTAMINIS PUBLICI

QUOD

EX ANNI HUJUS SCHOLASTICI PRÆLECTIONIBUS

QUOVIS, CUI LIBUERIT, PERICLITANTE

SUBIBIT

IN

COLLEGIO REGIO THERESIANO SOCIETATIS JESU,

ILLUSTRISSIMUS DOMINUS

MAURITIUS

L. B. DE BRABECK,

PHILOSOPHIÆ IN SECUNDUM ANNUM AUDITOR.

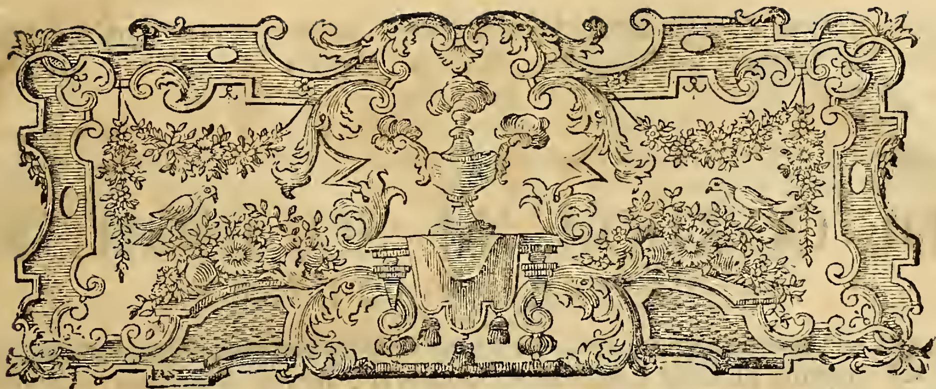
DIE MENSE SEPTEMBRI ANNO M. DCC. LIX.

VINDOBONÆ,

TYPIS JOANNIS THOMÆ TRATTNER, CÆS. REG.

AULÆ TYPOGRAPHI ET BIBLIOPOLÆ.

THESES PHYSICÆ.

ASSERTIO PHYSICÆ FUNDAMENTUM.

ATtractio, repulsio, vis inertiæ sunt tres generalissimæ omnium Corporum proprietates, in sensu Newtoni acceptæ. Ultimam qui vocare velit *vim status Conservativam*, id pace nostra fecerit.

LEGES.

In *minimis materiæ portionibus*. Si Contiguæ sint, 1mo attractio proportionalis est magnitudini & extensioni Contactus. 2do infinities major est atractione in modica distantia; imo etiam gravitatem partium, quæ punctum contactus constituunt, infinities superat. At si 3tio minimæ massæ portiones contiguæ non sint, attractio non reciprocam quadraticam, sed reciprocam cubicam distantiarum sequitur rationem.

In magnis materiæ portionibus 1mo omnium corporum attractio est mutua. 2do proportionalis massæ. 3tio reciproce ut quadrata distantiarum si massæ sint æquales. 4to in ratione composita ex reciproca distantiarum & directa massarum si eædem sint inæquales. 5to si massæ portio in superficie sphæræ collocata a singulis ejusdem partibus trahatur in ratione distantiarum reciproca quadratica, erit tota illius attractio passiva inverse proportionalis quadrato distantiæ a Centro sphæ-

ræ. 6to intra ſphæram pars quæcunque maſſæ undique æqualiter trahitur. 7mo ſi corpus attrahens ſphæricum fuerit, Attractionis directio erit verſus centrum. In ſphæroide Corpora tendent verſus focum viciniorem.

Vis inertiæ Corporis quieſcentis proportionalis eſt maſſæ, corporis in motu conſtituti æquat totam motionis quantitatem; univerſim actio & reactio æquales ſunt.

DE CORPORUM SOLIDORUM PROPRIETATIBUS.

1. SI minimæ maſſæ portiones, ex quibus corpora conſtant, ſe contingant 1mo in planis plurimis & ſat amplis, Corpus erit *durum*; ſi in planis pauciſſimis, erit *molle*; ſi in minimis, & fere in ſolis punctis, erit *fluidum*.

2. *Si menſtrua* diviſionem efficiant, dicetur ſolutio; effectus majoris attractionis inter menſtruum & partes corporis, quam partium inter ſe. Si motus inteſtinus accedat, vocabitur *efferveſcentia*, *fermentatio*; effectus auctæ continuo celeritatis ex attractione & elaſticitate. Si partes a menſtruo attractæ per alterius Corporis acceſſum ſeparentur, erit *præcipitatio*, ſi mere ſubſidant; ſi leviter concreſcant, *coagulum*. Utrumque turbatæ attractionis effectus.

3. *Si ignis* diviſionem corporis cauſet, parteſque extra ſphæram activitatis ejiciat dicetur *combuſtio*. Si partes ſeparentur quidem, ſed intra ſphæram activitatis maneant, erit *rarefactio*. *Tranſpiratio* fiet paucis extra ſphæram ejectis cæteris intra eandem remanentibus. Hæc in omnibus tribus regnis locum habet.

4. *Si vis quæcunque* extranea partes dividat paucis extra activitatis ſphærum ejectis, Cæteris omnibus remanentibus, erit *fractio*. Si nulla ita ejecta fuerit, ſeparatæ tamen omnes extiterint, dicetur *elaſticitas*. Hujus ſequentes ſunt leges: 1mo actio & reactio æquales ſunt. 2do poſt impactum ad eandem altitudinem Corpus reſilit. 3tio ſi oblique impingat, vi tanto majore agit, quanto magis ad perpendiculum accedit.

5. Corpora alia *electrica* ſunt originarie, alia per communicationem. Effectus omnes explicandi ſunt per vorticem non nunquam ſimplicem; aliquando duplicem materiæ cujusdam ſumme fluidæ, elaſticæ; intra poros corporis tanquam tubulos capillares detentæ.

DE CORPORUM FLUIDORUM PROPRIETATIBVS.

1. COmponuntur ex minimis, duris, figura diverſis, leviſſime ſe attrahentibus partibus. 2do gravitant in loco proprio. 3tio in ſolidis trans eadem perpendiculariter motis quantitatem motionis imminuunt; in oblique tranſeuntibus

bus insuper directionem mutant a perpendiculo, si ex rariore in densius transeant; & econtra. Sub angulo 5. graduum æqualiter resiliunt, atque inciderunt. 4to fluidorum pressio basi in altitudinem ductæ æqualis est. 5to in tubis communicantibus quibuscunque altitudo & vires utrimque æquales sunt in homogeneis. Si heterogenea sint fluida altitudines sunt reciproce ut gravitates specificæ. 6to si solidum intra fluidum demergatur amittit pondus æquale fluido extruso, quod tamen toti fluido accrescit.

AQUA.

1. NUlla datur pura. Modi eam examinandi sunt varii. Etiam marina potabilis reddi potest. 2. Si aqua *in terræ superficie in vaporem* soluatur is intra aeris poros & meatus tanquam intra tubulos capillares ascendet. Hic effectus nec expansioni aeris intra bullas, nec effluviis igneis solaribus, unum cum vaporibus Corpus constituentibus, attribui potest. Si igniculi quacunque de causa abscedant, nascentur ex vaporibus intra aerem receptis pluvia, nix, grando, ros &c. 3. Si aquæ *in vaporem solutio intra terræ succedat viscera*, is varia strata pervadet, subinde igniculis recedentibus in gutas concrescet: hæ hidrophilatia replebunt & perennibus dabunt originem fontibus. Unde fontes Fluviique a pluviis & nivibus ortum habere non possunt. 4. *Aqua frigida* ob ignium defectum concrescet primum in fila gracilia testante Maërano; tum in angulos, ac subinde in Corpus solidum. Non est nisi attractionis effectus. 5. Pro pluviarum & nivium quantitate metienda est cubus interne vacuus, præcognita provinciæ extensione. Vaporum copia exploratur sale, funibus, hydrometris &c.

AER.

1. EſT fluidum sui generis. Gravitatem perpetuo mutat; id quod jam ventis tribuendum est, jam diverso vaporum intra aerem statui. 2. *Densitas* aeris exploratur *manuscopio*, gravitas barometro. Hujus tres sunt species: Torricellii, Hugenii, Hockii usitatissimæ; nullum omnibus incommodis vacuum. 3. *Corpora sonora* præter motum oscillatorium etiam tremulum singularum partium habent. Si aer ab iis motum recipiat. *Sonus* dicitur. 4. *Tonorum diversitas* efficitur a pulsuum intervallis; *densitas* autem aeris clariorem aut remissiorem causabit tonum. *Intensitas* soni in diversis distantiis ut quadrata distantiarum reciproce decrescit. *Propagatio* tonorum undarum propagationi analoga est; unde omnes toni æquali celeritate progrediuntur. Trans Solida corpora si sonus propagetur; id vel sparso aeri, vel partium elasticitati tribuendum est. Trans fluida propagatur non tam mediante aere sparso, quam potius ob mobilitatem ipsius fluidi, omni impulsui se facile accomodantis. 5. *Echo* dependet ab aeris & obstaculi elasticitate. Syllabæ tanto plures redibunt,

 quan-

quanto sæpius 63. pedes inter obſtaculum & inſtrumentum ſonorum contineantur. Alia ſoni reflexi genera ad ellipſis aut parabolæ proprietates referenda. 6. *Augmentum ſoni* habetur ab aeris denſitate, parietum elaſticitate, crebris reflexionibus. Unde explicatio petenda tubarum, fidium, vocis humanæ &c. 7. *Ventus* oritur a turbato aeris æquilibrio; Cauſæ eſſe poſſunt calor, frigus, potiſſimum vapores terreſtres. Venti perennes intra tropicos oriri nequeunt a rotatione terræ circa axem, ſed oriuntur a calore ſolari potentiſſimo. Unde etiam dependet perpetua maris malatia in tractibus æquatori proximis, ventus periodicus maris indici. 8. Atmoſphæræ altitudo certo determinari nequit, licet ejus gravitas certo ſit cognita. Ex ſtupendo ſuo pondere multa creat incommoda, plura tamen aliis ex Capitibus commoda adfert.

IGNIS.

1. Sola corporum expanſio verum eſt præſentis ignis indicium. 2. Calor & frigus ſunt motiones turbatæ & celerrimæ minimarum partium humani corporis, ita ut illa intenſior ſit hæc remiſſior: has anima numquam abſolute, ſed ſemper comparative reſpicit, ita ut calorem dicat, ſi minori motioni ſuccedat major, & econtra. 3. Ignis non eſt mera minimarum partium motio, ſed eſt fluidum proprii generis, ſubtiliſſimum, ſumme elaſticum, per Corpora omnia dura, mollia &c. æqualiſſime diſtributum & ſola activitate diverſum, ita ut id quod nos ignem appellamus, quodve ſenſus noſtros diverſimode afficit, non ſit niſi fluidi per omnia corpora æqualiſſime diſtributi, inæqualis vis & activitas; utpote quæ attritu potiſſimum naſcitur, præcipue partium, quæ facile oſcillant. 4. Pabulum ignis eſt oleum & alcohol tenacitate ſua oſcillationes igneas facile retinens, donec potentiſſimæ evadant. Reliqua combuſtibilis corporis principia vim ignis aliquando promovent. 5. Flamma non eſt niſi fumus ardens; fumus ſunt partes craſſiores corporis combuſti, vi ignis excuſſæ. 6. Phoſphorus & Pyrophorus a tractionibus & elaſticitate partium acidarum dependent, celeritate fluido igneo communicata; idem principium habet ignis fatuus, dempto, quod parum pabuli adſit; unde vis levior vixque ſenſibilis evadit. Fugientem ſequitur, & econtra, eleuatus in auras ſtellas format cadentes. 6. Fulmen oriri poteſt primo per *excuſſionem*, dum pars nubis accenſa per modum globi ignei ejicitur; Secundo per *electricitatem*, torrentibus binis electrici fluidi oppoſita directione incurrentibus; tertio per *propagationem* halituum ex nube & objecto illo, quod fulmine feriri judicamus, promanantium, & in ſpatiis intermediis accenſorum. 7. Ignes *artificiales* ab aeris dependent rarefactione; potiſſimum autem a vaporum celeriori progreſſu atque diffuſione, quam quidem aer circumfluus poſſit removeri, ut adeo pro hypomoclio iis deſerviat, dum in corpora agunt eademque elevant. 8. Limites caloris & frigoris certi & determinati adhuc inventi non ſunt. 9. Menſura caloris ſunt Thermome-

trum

trum pro fluidis, aut minutis corporibus, Pyrometrum pro solidis. Multa sunt, quæ ad horum instrumentorum perfectionem desiderantur. Sunt autem Trebbeli, Florentinum, Farnheitii.

LUX.

1. Lucis particula â Capillo quantumcunque exili quinquies millies billionesies magnitudinis diametro superatur. Diffunditur a quocunque puncto luminoso versus omne punctum sphæræ mundanæ non tamen instantanee, sed successive, & ita ut a sole octo circiter minutorum tempore propagetur. Non obstante tanta celeritate vis & impactus lucis adeo est exiguus, ut ad sensum sit nullus, dempta, retina oculi ob texturæ tenuitatem. 2. Partes, quæ radium componunt, diversam habent *inflexibilitatem refrangibilitatem* & *reflexibilitatem*; sunt adeo partes heterogeneæ natura & magnitudine diversæ, quæ sola celeritate dempta differunt in omnibus. Inflexio & refractio explicari non possunt a minore densioris medii resistentia, in quod in utroque casu lux perveniret; utraque non nisi attractionis est effectus. Inflexio lucis non fit inimmediato contactu superficiei, sed in aliquantula ab eadem distantia. 3. Origo lucis requiri non potest seu in materia subtili Cartesiana, seu in Æthere quodam subtilissimo & infinitis vacuolis prædito. Dicendum est materiam luminis non esse, nisi corporum luminosorum profluvium, ab eorundem substantia avulsum atque ad modum tenuissimæ flammæ in omnem partem sparsum & diffusum; insuper fluidum luminosum a fluido igneo distinctum non est. 4. Corporum *Diaphanorum & Opacorum* natura repeti non potest a situ pororum ordinato, aut inordinato: in causa sunt partium, quæ Corpus constituunt, natura heterogenea, major aut minor adhæsio, pororum amplitudo varia; unde tractionum, fractionum diversitas, atque inde orta lucis confusio, disjectio, absorbtio, adhæsio. 5. *Color* est heterogenearum lucis partium diversus in retina oculi impactus atque impressio, quæ pro diversitate virium atque motus, quem causat, denominationem obtinet jam coloris rubri, aurancini &c. Omnium partium simultaneus impactus vocatur candor; Hinc autem falsum est colores dependere ab homogenei cujusdam fluidi modificatione, ut Cartesiani sentiunt. Ex iisdem Principiis pendet *Halo*, *Parelium*, *Paraselene*. 6. *Colores permanentes* præter partium lucis heterogeneitatem, habentur ex diversa superficierum & lamellarum, ex quibus corpus constat, densitate & magnitudine; Hinc varia lucis reflexio & refractio, radiis aliis transmissis, aliis absorptis, aliis versus oculum reflexis, prout ipsarum lucis partium natura, & ad objecti superficiem proportio poposcerit. Objecta, quæ omnem lucem reflexerint, alba dicentur; quæ nullam, denominationem obtinebunt nigri. Alia Colorem illum exhibebunt, cujus naturæ reflexerint radios. Ex colorum horum combinatione infinita propemodum verietas existet. 7. Optica radium contemplatur via recta procedentem, qui ad modum coni lu-

minosi abscedit, ita ut illius intensitas in diversis distantiis sit reciproce ut quadrata earundem distantiarum; Unde objecti claritas, umbra, varius oculi status, & pupillæ perpetua mutatio dependent. Dum radii in retina oculi imaginem pingunt, ea erit primo inversa; secundo tanto major, quanto objectum est propinquius. Hinc judicium illud dependet, quo de objectorum distantia solo obtutu decerninus. Hinc porro est, quod objecta situ parallelo posita convergere, circulum occupantia in linea recta consistere, alia protendi, alia introrsum cedere appareant. 8. *Catoprica* fundamentum est, quod angulus incidentiæ semper sit æqualis angulo reflexionis in speculis quibuscunque vitreis, metallinis, planis, convexis &c. Si speculum sit planum, objectum tanto intervallo post illud apparebit, quanto extra illud abest; idque in puncto intersectionis Catheti incidentiæ & radii reflexionis. In uno speculo plano non nisi unum apparere potest objectum. In machina Catoprica objectorum numerus eo major exhibebitur, quo duorum speculorum minor extiterit angulus. Si speculum sit convexum radii incidentes post reflexionem divergent, Imago objecti in ea, qua extra speculum abest, distantia non exhibebitur, sed multo propinquius ad speculi existet convexitatem; minor etiam, quam reipsa sit apparebit. In speculo concavo radii convergunt; illi qui sub minori quam 60. graduum angulo inciderint, reflectentur ad sensum versus commune punctum, quod focus dicitur. Pro speculis ustoriis segmenta sphæræ 18. gradus excedentia gratis adhibentur. Ex contemplatione viæ quam radius reflexus tenet, erit focus in aliquantum minore a speculo cavo distantia quam quartæ diametri partis illius sphæræ, cujus portio & speculum. In speculis Cylindricis & conicis deformatæ exhibentur imagines. 9. *Dioptrica* de radiis agit refractis, dum ex uno in aliud transeunt medium. Lentes vitreæ convexæ radios in focum convergere faciunt; trans Concavas radii divergunt; hinc objecta trans illas majora, trans has minora apparent. 10. *Oculus* quinque componitur membranis, tribus humoribus: singulorum insignis est usus. Ab humoris Crystallini dispositione alii dicuntur *myopes*, alii *Presbitæ*. *Strabonismus* non bene repetitur cum de la Hire a male affecta retina oculi in eo loco, quo axis opticus dirigi deberet; forte D. Jurin malum hoc felicius derivat a diversa binorum oculorum dispositione, quorum unus myops alter sit presbita, unde oculorum contorsio ad procurandam utrobique æqualem anguli visorii magnitudinem. Probabilissime refundi potest in brevitatem & rigorem nervorum, quibus oculus appensus est. *Cataracta* si humorem Crystallinum obfuscaverit nullum superest remedium, nisi ejusdem exsectio. Homo ejusmodi, nisi firmatis supra nasum lentibus neque remota, neque propinqua videbit objecta. 11. *Instrumenta dioptrica. Perspicillia*, seu lentes binæ, aliæ serviunt myopibus aliæ presbitis & senibus. *Cameræ obscuræ* quis usus & constructio? quis *Polemoscopi*? Telescopii hollandici rarus est usus. cur? quomodo construendum ut terrestre evadat? telescopia ob lentes vitreas, quibus constant vitiis sunt subjecta; Gregorius Aberdeen construere cœpit Cato-dioptrica, quæ ob-

obſervationibus aſtronomicis accommodavit Newtonus. Quæ horum conſtructio, uſus, radii via? *Microſcopii* ſimplicis augmentum æquale eſt quoto ex diviſione diſtantiæ octo digitorum per diſtantiam foci: unde, ſi in microſcopio Wilſoniano aſſumatur lenticula — $\frac{2}{100}$ pollic: erit augmentum objecti in ſoliditate 64. millionum. Microſcopia compoſita objecta ſub majore campo exhibent, quam ſimplicia; ſunt tamen iis longe poſtponenda: Augmentum eorum commodiſſime exploratur tentando ope ſcalæ & Circini, relictis calculis, qui ſunt intricatiſſimi. Alius modus Lebenhoekii, alius ſchmithii. Microſcopium ſolare non eſt niſi laterna magica, illius augmentum invenitur dividendo diſtantiam parietis per focum lentis.

DE CORPORUM CÆLESTIUM PROPRIETATIBUS.

1. Obſeruator nocturnus cur ſtellas alias vocabit fixas, alias erraticas & planetas? quid de fixarum magnitudine, conſtellationibus notandum? 2. qua methodo aſtronomi advertant planetas circa ſolem revolvi, & circa axem proprium? Via planetarum quæ ſit? 3. Inæqualitas, quæ in motu planetarum advertitur, partim eſt apparens & optica, partim realis. 4. Non moventur in orbitis circularibus ſole ſeu in medio ſicut Ptolemaici aſſerunt, ſeu extra centrum orbitæ collocato ut prætendunt Tychonici. Eorum orbitæ ſunt veræ ellipſes ſole unum focorum occupante. 5. Si corpus quodcunque duabus viribus, horizontali una, altera verſus punctum ſtabile directa agatur, fiet ut curvam deſcribat virium mutuæ habitudini proportionalem, in qua radius vector æqualibus temporibus æqualia conficiet triangnla. 6. Planetæ gravitant in ſolem, & ab eodem attrahuntur: viciſſim autem ſol mutuam eorum tractionem patitur. Unde 7. Planetæ non moventur in vorticibus ellipticis quos materia quædam ſubtilis affectaret; 8. Revolvunt circa ſolem propter vires binas, quibus aguntur, unam centripetam, alteram centrifugam; ex quibus diametrorum & celeritatis partim vera partim optica dependet mutatio. 8. Rotatio planetarum circa axem peculiaribus tribuenda eſt tractionibus. 9. *Cometæ* non ſunt corpora ex planetarum exhalationibus temere orta; ſunt mundo coœva, quorumve motus cum illo planetarum exactiſſimam habet analogiam; Neque in alio differunt, niſi in directione, orbitæ excentricitate, quæ apud hos non nunquam in immenſum abit: unde eorum motus in acceſſu ad ſolem non raro rectilineus, nunquam autem ſpectabilis per totam revolutionem. Quod omnium reditus certo prædici non poſſit, plures ſunt cauſæ. In iis dignſocendis attentendum eſt ad ſolam orbitæ directionem & velocitatem angularem. 10. *Cauda* Cometarum ortum habet partim a calore & ſitu ſolis, partim ab ipſo Cometæ motu celerius atmoſphæræ ſuæ parte promoto. 11. *Syſtemata* planetaria ce-

celebriora extiterunt: Ptolemaicum, quod a nullo jam sustinetur. Tychonicum non placet. Copernicanum reliquis anteponendum; Unde terram tanquam verum planetam in orbita sua circa solem revolvi asserimns. 12. Seriem & successionem orbitarum, in quibus planetæ moventur, ostendimus ex eorum revolutionibus, dimensionibus astronomicis, & ecclipsibus, quas unus ab altero suffert. 13. Saturnus jam ansatus apparet, jam fasciatus, jam brachiatus; sunt apparentiæ ex diversa ad oculum positione. Jupiter jam pluribus zonis cinctus apparet, jam unica; id fit a maculis diversimode oppositis: revolvitur circa axem, quemadmodum & mars. venus phases patitur, Mercurius raro conspicuus. 14. Luna superficie irregulari in montes protuberante. Maria, Lacus, flumina an contineat, atmosphæra an circumdetur incerta sunt omnia. Inter tempus illius periodicum & Synodicnm qualis distinctio? Illius Phases oriuntur a differenti situ respectu terræ & solis. 15. Sol maximam partem est igneus. Magnitudo & copia macularum est varia; moventur ab ortu in occasum, in limbo diutissime hærent, in averso solis hemisphærio longius morantur; sunt meræ apparantiæ opticæ, ex quibus tamen motus solis circa axem deducitur. 16. Ecclipsis solaris & lunaris qua ratione accidant? quis limbus prior obscuretur? Quando futura centralis, totalis, partialis? 17. Terra figuræ est ellipticæ ad polos compressæ; illius motus circa axem diem & noctem efficit. At vero ex motu illius annuo in orbita sua & ex axis parallelismo dependent diversa anni tempora, & dies jam longior jam brevior.

QUÆSTIONES

EX

HISTORIA,

Ab exstincto Imperio Romano usque ad interitum Imperii Orientalis.

QUis Status orbis Sæculo V. ad finem vergente, & quæ regna ex ruina Imperii Romani orta?

Qui Franci, quis genius & character Clodovei. Quo pacto Franciæ fundavit regnum. Qui Burgundiones & Visigothi ab eo victi?

Quomodo divisit regnum: Quæ causæ civilium bellorum?

Quid de Theodorico Ostrogothorum Rege? Quomodo occupavit Italiam?

Quid

Quid de Zenone & Anaſtaſio. Qui pervenit ad coronam Juſtinus?

Quid de Juſtiniani Imperio? Unde Barbari ſub illo debiliores? Quæ ſua debant expeditiones contra eos? Quibus mediis ſuſceptæ? Quæ cauſa ſucceſſuum? Unde turbæ ſub Juſtiniano? Quid de illius juris prudentia, quid de Zelo religioſo ſentiendum? Quid de arcibus & ædificiis ab eo exſtructis? Quid de Theodora ejus conjuge? Quomodo Longobardi Italiam ſub Juſtino II. occuparunt? Unde tot privilegia Francis conceſſa ab Imperatoribus Orientalibus? Quomodo ſe illi & Reges præſertim Auſtraſiæ tum geſſerunt in bellis Italiæ, & quis eorum finis?

Quæ Francorum prima contra Hiſpaniam expeditio, & quid de Leuvigilde notandum? Quid de Vitiza, cur arces deſtruxit omnes, & quam imprudenti conſilio? Quis character Roderici, a quo evocati eo regnante Saraceni, Quæ ſors Roderici & Hiſpaniæ, quæ cauſa tam cito everſæ hujus Monarchiæ?

Quæ Saracenorum origo? Quid de Mahomete? Quis ſtatus Imperii Orientalis cum ille prodivit? Quis Heraclius. Quæ ſub eo turbæ in Eccleſia?

Quomodo debilitatum Imperium? Unde Mahomet ſuæ ſectæ ideam concepit?

Quæ illi immiſcuit dogmata, & quare? Quomodo gentis ſuæ genio adaptavit?

Unde tot ad eum accurrere proſelyti? Quæ initia & ſucceſſus? Quare Saraceni primum movere in Perſas, unde hi debiliores? Unde tam rapidæ victoriæ? Quas occuparunt Provincias?

Quomodo poſt Dagobertum I. Merovingiorum regnum corruere in Francia cæpit? Qui Majores Domus, quale olim illorum munus fuerat? Qui creverunt? Quis hic regum defectus?

Quo prætextu Pippinus Heriſtallius arma in Theodoricum III. movit? Quæ initia Caroli Martelli: cur nec regium ipſe nomen aſſumpſit, & tamen Theodorico IV. defuncto thronum tamdiu reliquit vacuum? Quibus mediis Pippinus thronum conſcendit? Cur Pontificis ad hoc uſus eſt opera?

Quæ ergo Pontificis conditio & quid coëgit Zachariam ad Francorum opem recurrere? Quid de hæreſi Iconoclaſtarum? Quis Leo Iſauricus, quomodo ad imperium pervenit? Qui ſe geſſit erga Imperatorem Gregorius II.? Quid populi Italiæ accepto de abolendis imaginibus decreto fecerunt?

Quo jure imploravit Papa ſubſidium Pippini? Quæ hujus in Italiam expeditiones? Quid Pontifici dedit?

Quid Carolo M. ad potentiam profuit maxime, an juſte excluſis nepotibus occupavit Franciam?

Quare Hadriano I. Papæ adſtitit, unde facile illi fuit victis Longobardis tantum fundare Imperium?

Quid de ejus bellis cum Saxonibus, Slavis, aliiſque ſeptemtrionalibus populis?

Qui Imperium resuscitavit? Quid de zelo illius pro Ecclesia?

Quæ eo regnante facies orbis Politica, Oeconomica, Militaris, Religiosa?

Quis C. M. Character? Quæ causa corruentis tam cito Monarchiæ a C. M. fundatæ?

Quis Ludovici Pii successoris & filii character?

Quid de divisione Imperii ab eo facta? Quomodo mortuus?

Quæ divisio Franciæ post mortem Ludovici Pii?

Quandonam Germaniæ primum Regnum separatum a Francico?

Quomodo stirps Lotharii I. exstincta? Quid notatu dignum in elevatione Caroli Calvi ad Imperium?

Quis genius Caroli Crassi? Quæ de Arnoldo Ludovico IV. in Germania, Carolo simplice in Francia?

Quomodo invalescere cæpit Regimen Feudale? Quæ prima in Historicis Feudorum indicia?

Qui cœpere in Franciam & Germaniam introduci? An Regibus consentientibus?

Qui majores & minores Vasalli, Duces, Comites, Barones, Seniores, Pares &c.

Quis sub hoc Regimine Reipublicæ status in Oeconomicis, Politicis, Militaribus?

Unde potestas Episcoporum & Monachorum temporalis?

Quomodo hi facti a Principibus independentes?

Quæ origo præcipuorum Episcopatuum in Germania?

Quomodo Carolovingii excidere Throno Francico & Germanico? Qui hoc in Francia sine turbis contigit?

Quis iis exstinctis status Italiæ? Quando invaluit Regum electio in Germania?

Qui Normanni, qui sub Arnoldo Germaniam Franciam & Galliam vastabant? Unde a sæculo IV. usque ad hoc, ex Septentrione tanta colluvies hominum prodiit?

Quomodo se sub Rollone stabilierunt Normanni in Francia?

Quomodo penetrarunt in Angliam?

Quæ summarie Angliæ Historia ab excessu Romanorum ex hac insula?

Quis Alfredus M.? Quid de ejus victoriis & Politicis institutionibus?

Quis ejus character?

Quis genius Henrici Aucupis? Quomodo statum in Germania ordinavit Civilem & Militarem?

Unde Hunni Imperio facti erant molesti? Quomodo domiti?

Quid Ottonem in Italiam vocavit? Quo successu ibidem cum Guidone & Berengerio pugnavit?

Quid de Roma, & iis, quæ cum Pontificibus gessit Otto, notandum?

Quis Ottonis M. character?

Quod

Quod systema politicum cudere cæpere Itali sub Ottone II ?

Quid de Henrico II. ? Quid de Periodo Imperatorum Saxonicorum memorandum ?

Qui tituli, quæ domus præcipuæ in Imperio ?

Quid de Imperio Græco & schismate Pothii ? Qui in hoc se gesserunt Pontifices ?

Quæ expeditio Normannorum in Italia ?

Quid de Henrico III. Imp. ? Quo successu in Italiam ivit ?

An recte Normannis admisit, sedem ut in Italia figerent ?

Cur Leo IX. & Nicolaus II. cum iis inivere fœdus ?

Quæ jura Regibus Siciliæ in Sacra ? Unde hæc iis collata ?

Quæ origo opinionis de superioritate temporali Pontificis ? Quomodo refutatur ? Quæ causa veræ famosæ litis Gregorii VII. cum Henrico IV. ?

Quæ causæ faciebant, ut Pontifices se opponere auderent Imperatoribus ?

Quare Mathildis ita animata erat in Henricum ? Quid de donatione terrarum ab ea sedi Apostolicæ facta sentiendum ?

Quomodo mortuus Henricus IV. ? Quid de ejus filio Henerico V. ?

Quomodo finitæ cum Papa turbæ primis Concordatis ?

Quid de Lothario II. ? Quæ causæ debilitatæ sub Periodo Imperatorum Franconum Cæsareæ potentiæ ?

Quid de Philippo I. & Ludovico Crasso in Francia ? Quo jure & quibus mediis Guilielmus Conquirens occupavit Angliam ?

Quid hic peccatum a Regibus Franciæ ?

Quæ origo expeditionum Cruciatarum, qui Turcæ ? Quis Petrus Heremita ? Quare Pontifices has expeditiones probarunt, unde tantus ad eas confluxus, quis primæ successus ?

Quæ origo Ordinum Militarium S. Joannis & Templariorum ?

Quomodo domus Suevica ad Imperium pervenit ? Quæ origo factionum Guelphorum & Gibelinorum ?

Quid de Friderico Barbarossa ? Unde tot bella habuit cum Italis.

Quod horum systema tum Politicum invaluerat ? Quæ origo litis cum Pontificibus, cur renuit agnoscere Alexandrum II. ?

Quæ causæ, ob quas succubuerit Imperator ? Quæ revolutio in Germania, domo Guelphica terris suis ejecta ?

Quæ causa novæ expeditionis cruciatæ ? Qui capta a Saracenis Jerosolyma ? Quomodo mortuus Fridericus ?

Quæ origo Ordinis Teutonici ? Quid regimen municipale ? Quare tota Europa a Principibus & quando introduci cœpit ?

Quomodo Neapolim & Siciliam acquisivit Henricus VI. ? Quid de Philippo & Ottone IV Imperatoribus notandum ?

Quæ expeditio Ottonis contra Francos ? Quid de Philippo Augusto Joanne sine terra ?

Quomodo Anglia Pontifici facta tributaria? Quæ origo Parlamenti Anglici? quas habuit ſequelas? Quo pacto ſucceſſit in Germania Ottoni IV. Fridericus II.?

Quæ revolutio ſub eo contigit Conſtantinopoli?

Quæ ratio vera, quæ prætenſa diſſidiorum Friderici cum Gregorio IX.?

Quid de Concilio Lugdunenſi? Quæ turbæ in Germania? Quomodo exſtincta domus Babenbergica in Auſtria & Landgrafiorum Thuringiæ? Quibus ſequelis? Unde tot privilegia Auſtriacis ab Imperatoribus Suevis conceſſa?

Quomodo mortuus Fridericus II.? Quid poſt ejus mortem contigit?

Quid de S. Ludovico Franciæ Rege? Quomodo domus Andegavenſis ad thronum Neapolitanum pervenit?

Quo pacto exſtincta domus Suevica? Quid de interregno? Quid de Collegii Electoralis exordio, de Vicariis Imperii, de confœderationibus Rhenana, Anſeatica, de Ganerbinatibus, Auſtreguis, pactis confraternitatum & ſucceſſionum? Quidque de iis omnibus cenſendum?

Quis Rudolphus Habsburgicus? Quid de ejus ſtirpis origine? Quomodo ad Imperium pervenit?

Quæ ſub eo initia domus Hohenzollerianæ? Quomodo Auſtriam, Sueviamque domui ſuæ intulit Rudolphus?

Quid cum Ottocaro Bohemiæ Rege actum?

Quid de Philippo Pulchro Franciæ Rege & Bonifacio VIII. P. M.?

Quare ſe fœdere conjunxit Albertus Auſtriacus cum Philippo pulchro?

Quæ ſub Alberto orta lis de Bohemiæ Regno? Quomodo Domus Luxemburgica ad hunc thronum pervenit?

Quæ origo Helveticæ libertatis? Quæ facies Italiæ ſub Henrico VII.

Quomodo & cur Pontifices Romani Avenione poſt Clementem V. manſerunt?

Quid de Templariorum ordinis exſtinctione ſentiendum, hæc quomodo peracta?

Quæ cauſæ odii contra eos in Philippo Pulchro?

Quid de Ludovico Bavaro, quomodo Imperii coronam ſibi aſſeruit? Quid de lite illius cum Joanne XXII.

Quid in hujus electione notandum, an accuſatur merito erroris in fide?

Quæ Auſtriacorum ſub Ludovico incrementa, cur tam pertinaciter illi negata a Pontificibus abſolutio?

Quæ machinationes contra eum Joannis Bohemiæ Regis?

Quomodo domui ſuæ intulit Hollandiæ Comitatum?

Quid de Philippo Valeſio & Eduardo III. notandum? Unde origo odii Gallos inter & Anglos? Quomodo Carolus IV. pervenit ad Imperium? quis ejus character?

Quid de Bulla aurea ab eo edita?

Quas habuit ſequelas, reditus Pontificum Romam?

Quis Character Wenceslai Imperatoris, cur depoſitus?

Quis ſtatus Italiæ ſub Roberto Bavaro? Unde infelix illius in eam expeditio?

Quæ

Quæ origo Circulorum in imperio? quo pacto fucceffit Sigismundus? Quo modo Regnum Hungariæ obtinuit?

Quæ initia Huffitarum? Quid de Conciliis Pifano & Conftantienfi? Quæ facies Franciæ fub Joanne?

Quæ origo Domus II. Burgundicæ, quæ incrementa? quid de factionibus Burgundorum & Aurelianenfium fub Carolo VI. quæ bella & revolutiones fub Richardo II. in Anglia? Quid de Henrico IV. & V. Quæ hic in Francia fecit? Quibus mediis Carolus VII. reftitutus?

Quid de Virgine Aurelianenfi fentiendum?

Quæ exordia factionum Eboracenfium & Lancaftriorum in Anglia?

Quæ caufæ expeditionis cruciatæ in Bajafethum fub Sigismundo fufceptæ?

Quid de clade ad Nicopolim? Qui periit Bajafethus? Quid de Tamarlano? Quid de Amuratho II.

Quid de Conciliis Bafileenfi ac Florentino?

Quomodo fucceffit Sigismundo Albertus II. Quo Auftriacorum incremento? Quid de Friderico III. & Concordatis fub eo initis?

Quæ tum Bohemiæ & Hungariæ fors?

Quæ expeditiones Amurathi in Chriftianos? Quid de Joanne Hunniade, Joanne Scanderbek? Quis Mahomet II. Quæ ejus expeditio in Conftantinopolim?

Quomodo imperium tamdiu ftare potuit?

Quomodo corruere duobus ultimis fæculis cæpit?

ASSERTIONES.

HÆreditarium fuit imperium reftituto per Carolum Magnum occidentali imperio.

Electio introducta fuit ufurpatione & fciffa feudali Regimine Republica; quare non eadem femper eligendi forma fuit & ab initio magnates & populus, poftea foli magnates, iique tam facri quam profani omnes eligebant.

Electionis jus ad feptem dumtaxat reftrictum, confuetudine circa Seculum XIII. introduci cœpit, nec lege ante Bullam auream fcripta, ftabilitum fuit.

Partim jure belli, partim libero populi Romani confenfu renovatum eft in Carolo Magno imperium occidentale.

Carolus Magnus verus fuit Romæ dominus.

Imperatores in diuturnis his difcordiis quibus Sacerdotium & Imperium divifa fuere, nihil egerunt unquam ex quo pars iis oppofita jus fibi quodpiam natum fuiffe prætendere potuiffet, atque adeo juri independentiæ derogarunt nunquam.

Dominium temporale Papæ in Italia, longa munitum præfcriptione, perperam ex Hiftoricis prætenditur injuftitiæ argui poffe.

EX

PHILOSOPHIA MORALI.

Quæstiones.

QUid jus naturæ affirmativnm, & negativum, & quod inter hæc quo ad obligandi modum discrimen?

Quæ juris proprietates?

Quæ morum honestatisque regula?

Quæ conditiones ad actus honestatem requisitæ?

Quæ ignorantia eam turbet? cur id non faciat aut metus aut vis?

Quid dictamen conscientiæ & cur, si hoc etiam sit erroneum, sequendum sit.

Quomodo in dubiis formetur dictamen, quid requiratur ut opinio vere sit probabilis, cur præstet inter probabiles, adhærere probabiliori?

Quid officium perfectum & imperfectum?

Unde officia erga Deum deducuntur?

Quæ erga se ipsum, officia & quibus comprehenduntur regulis?

Quæ sui suarumque rerum præscripta cura?

Quæ erga alios officia, quis in his ordo?

Quid mendacium & cur semper illicitum?

Quamdiu juramentum promissorium obligat?

Quid communio negativa & positiva bonorum?

Cui natura jus maris & indivisarum rerum reliquit dominium?

Quæ sit causa cur ad restitutionem injurians obligetur, & quando?

Quid Philosophia moralis quæ partes, quod singularum objectum, quis finis?

Quæ sint maxima felicitatis publicæ instrumenta?

Quomodo Religio censetur primum Reipublicæ fundamentum?

Quam graviter noceat patriæ Superstitio?

Cur disputationes supprimendæ? cur tamen Ectesis Heraclii & Typus Constantis reprobata sunt?

An in Hæreticos sæviatur juste? cur tamen præstet moderatione cum iis uti?

Quid de Ærario?

An thesauri in ærario si conserventur nimii, id non sæpe Reipublicæ obsit?

Quid de fontibus ærarii, vectigalibus præsertim, & tributis, & quæ circa hæc observationes civiles?

Quomodo justitia est patriæ necessaria?

Quantum commutativa prosit ad veram potentiam?

Quæ in justitia distributiva & vindicativa observanda?

Quæ sunt media quibus Reipublicæ crescit potentia?

Quare multitudo populi est certissimum potentiæ indicium, ut ex omnibus historiis colligitur?

Quo-

Quomodo deprehenditur huic non officere vel reſtituta ab Evangelio Monagamia, vel introductus ab Eccleſia Cælibatus ſacer?

Qui ſunt varii in Republica civium ordines?

Qui augent tantum, & qui conſervant patriam, quare de primis multiplicandis, non autem ſecundis eſt laborandum?

Cur Agricolæ ſunt præſtantiſſima civium portio, & quid illis debetur?

Quid de opificibus & mercatoribus notandum, & quid vere commercium dicitur?

Quid de Legibus, Magiſtratibus, Militia? quæ debet hodie eſſe proportio militum ad cives?

Quis bonus vir? Quis bonus civis?

Quæ ſubditorum in Principem officia?

Unde Nobilitatis origo? quæ ejus in patriam & principem officia?

Quid magnificentia? quid luxus? quid prodigalitas? quid liberalitas?

Quid amicitia, quæ in illa cautelæ?

Quid inimicitia, quomodo cum inimicis procedendum?

Quid prudentia, quæ hujus circa loquelam regulæ?

ASSERTIONES.

Finis hominis ultimus Deus eſt, in cujus per actus ſibi proprios poſſeſſione, ſuprema illius felicitas ſita eſt: aſt: cum hanc quamdiu corpori unitus vivit perfecte obtinere nequeat, ſumma, quam in hoc mundo aſſequi poteſt, conſiſtit beatitudo in illa animi quiete quam ſola illi virtus parit.

Jus naturæ eſt Dei voluntas, qua abſoluta & immutabilia præſcribit media, quibus ad finem ſuum homo dirigitur.

Ad finem hunc ſi actiones exploret homo, infallibiliter dirigitur in cognitione juris naturæ, cujus proin cognoſcendi principium eſt Deus ut infinite perfectus. *Socialitatis appetitus* quod vult *Puffendorff*; *felicitas humana* quod *Wolfius*, *amor Dei*, *ſui ipſius*, *& proximi*, quod *Heineccius*; *fines creaturarum medii*, quod recentiores alii volunt; certitudinem talem parere nunquam poſſunt.

Inter officia quæ Deo debet homo, jus naturæ Religionem quoque externam præſcribit: & fruſtra cum *Thomaſio* (Juris pr. Div. l. 2. c. 1.) id negante, quæritur diſpar inter externam & quæ præſcribitur, internam Religionem ratio.

Quare contra Bailium (in opere de cometa) adſtruimus, quod politica etiam ſocietas ex Atheis formari non poſſit: Deiſtas etiam qui cum Deo noſtrum orbem hominumque mores curæ non eſſe aſſerunt, alio nomine Athei veri ſunt, a conditione civium excludimus, utpote cum, quod tamen unicum ſe ambire jactant, veri honeſti homines eſſe nequeant.

Sui ipſius violentam occiſionem omni caſu proſcribit natura.

Fama ſua cuilibet cordi ut ſit, natura dictat; aſt eam alterius cæde conſervare, omnino eſt illicitum.

Tan-

Tantum quilibet jus in vitæ suæ conservationem accepit, ut violentum invasorem etiam illata morte repellere queat, si tamen concessa facultate usus non fuerit, legem naturæ non transgreditur.

Omnia quæ proximo debentur officia, his continentur capitibus, quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris; omnia vero quæcunque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis.

Natura quidem a mundi exordio in communione, reliquerat externa corporis bona, non tamen contra eam introducta est bonorum divisio.

Tantum abest legitimam Magistratui subjectionem naturæ repugnare, ut status potius civilis illi maxime sit conformis, ad quem, hominem ipsa natura formasse videtur. Quare societatum originem qualem Hobbesius Carneadem secutus adstruit, hominesque aliquando pecorum instar vagatos ut juris consulti quidam antiqui ad invenerunt, negamus, societatesque ab initio conditi orbis semper fuisse adstruimus, deferentes potius Historicæ narrationi quam Scriptura proponit, quam futilibus recentiorum quorundam rationibus, quorum opinio, non Religioni tantum, sed & civili tranquillitati opponitur.

Hæreditario jure firmata Monarchia regimen est humanæ felicitati, quam maxime aptum.

Obedientia Principi debita tot nobis præscripta est titulis, ut nullo unquam casu ab hac sit exemptio, nisi ubi Deo manifeste contrarium præciperetur: atque tum nihil nisi passive inobedire licet, neque hoc vinculo cives ab humana potestate liberari queunt, neque hoc officium limitare ipsi valent, cum potestas regimini a solo Deo collata sit; adversarii qui hic nos tanquam despotismi fautores insimulant, pro licentia populari, qua inter homines pejus nihil est, se pugnare non advertunt.

Bonus vir a bono cive nihil differt, vitam ergo qui patriæ non ducit utilem, non otiosus tantum sed & malus est.

Post Deum, patriæ Principisque amor reliquis rebus omnibus præferendus est. Huic officio cedunt reliqua humana omnia: sacrilegus est, qui patriæ suæ iniquus est.

Cum e Republica sit Thesauros publicos opulentos esse, manifestum est, civem quemlibet teneri bona sua in eos conferre: patriæ ergo injurius est, qui dissipatione quacunque se huic auxilio ineptum reddit.

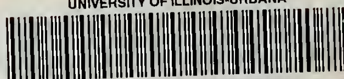
Militaris vita, gloriæ seges & patriæ fulcrum convenientissima est homini natalibus illustri.

Scientiæ vitæ nobilis ornamentum sunt, nec hæ ut voluit J. J. Roussau in differt. Academ. Divione coronata 1754.) corruptelæ morum contulere quidpiam.

In divitiis conquirendis primam ponere curam ingenuum dedecet, ast moderate parandis, & conservandis vacare, est de patria bene mereri.

Cum primus nobilitatis finis sit, patriæ Principique assistere, non apparet, quomodo huic adversaretur vel nobilitate excideret, qui commerciis incumberet.

10

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
3 0112 066261923